พระราชดำรัส
ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

พิมพ์โดยได้รับพระบรมราชานุญาต

ในงานพระราชทานเพลิงพระศพ

สมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุข

เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช

ณพระเมรุท้องสนามหลวง บีมะเส็ง พ. ศ. ๒๕๗๒

พิมพ์ที่โรงพิมพ์บำรุงนุกูลกิจ ถนนบำรุงเมือง ในพระนคร

1958

พระราชดำรัส

ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

พิมพ์โดยได้รับพระบรมราชานุญาต

ในงานพระราชทานเพลิงพระศพ

สมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุข

เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช

ณพระเมรุท้องสนามหลวง ปีมะเส็ง พ.ศ. ๒๔๗๒

พิมพ์ที่โรงพิมพ์บำรุงนุกูลกิจ ถนนบำรุงเมือง ในพระนคร

คำนำ

พวกข้าในสมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุข เจ้าพ้า ฯ กรมพระยาภาณุพันธุวงศวรเดช ทั้งในเหล่าข้าหลวงใหญ่ ซึ่งพระองค์ได้ทรงมีอุปการคุณมาแต่ก่อน แล้วทรงใช้ชิดสนิทสนมตลอดมา และในเหล่าข้าหลวงรอง ข้าในพระองค์ อันมีสังกัดอยู่ในกรม ปรารภจะสนองพระเดชพระคุณสมเด็จพระราชปิตุลา ฯ ในอวสานโอกาส เมื่อพระราชทานเพลิงพระศพณพระเมรุท้องสนามหลวง จึ่งมอบฉันทะแก่อำมาตย์เอก พระยาวิสุทธากร (แม้น ทรรทรานนท์) เสวกตรี พระยาภักดีนรเศรษฐ (เลิศ เศรษฐบุตร) อำมาตย์ตรี หลวงอมรสมบัติ (สุ้ย จุนทะเกาศลย์) และพระภูเบศร์บริบาล (หงส์ จันทรางศุ) ปลัดกรม เป็นหัวหน้าอำนวยการให้สำเร็จตามประสงค์ ฯ ผู้รับฉันทะปรึกษากันแล้วมาแจ้งความยังราชบัณฑิตยสภา ว่าเห็นสมควรจะพิมพ์หนังสืออันเป็นสารประโยชน์ขึ้นสักเรื่องหนึ่งแล้วนำขึ้นทูลเกล้า ฯ ถวาย เพิ่มในของแจกเป็นที่ระลึก ซึ่งพระราชทานใน

งานพระเมรุสมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุข ฯ ส่วนเรื่องหนังสือนั้นผู้รับฉันทะเห็นพร้อมกันว่า แต่ก่อนมาเคยเห็นพิมพ์หนังสือประชุมพระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวขึ้นครั้ง ๑ เป็นประโยชน์และมีผู้ชอบกันมาก ครั้งนี้จึงคิดกันว่าถ้ารวบรวมพระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวพิมพ์ขึ้นเช่นนั้นอีกเล่ม ๑ ก็เห็นจะเป็นประโยชน์และผู้ที่ได้ไปคงจะชอบใจโดยมาก ขอหารือราชบัณฑิตยสภาว่าจะเห็นประการใด

ข้าพเจ้าได้ทราบก็ยินดีอนุโมทนา ด้วยในพวกที่เป็นผู้รับฉันทะมาหารือก็ดี และที่มีชื่อแสดงความประสงค์จะเข้าส่วนสนองพระเดชพระคุณสมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุข ฯ ในการพิมพ์หนังสือซึ่งกล่าวนี้ก็ดี เป็นผู้ซึ่งข้าพเจ้ารู้จักและคุ้นเคยมีอยู่มาก ข้าพเจ้าได้ประจักษ์แจ้งอยู่แก่ใจว่าสมเด็จพระราชปิตุลา ฯ โปรดและทรงพระกรุณาคบหาสาธุชนทุกชั้น มิได้เลือกว่ามียศศักดิ์สูงหรือต่ำ อีกประการหนึ่งถ้าได้ทรงคบหาสมาคมแล้วก็ไม่มีที่จะทิ้งผู้ใดก่อน พระอัธยาศัยเป็นเช่นนั้นมาตั้งแต่เดิมจนตลอดพระชนมายุ จึงมีบุคคลทุกชั้นบรรดาศักดิ์ แม้จนที่ต่างชาติต่างภาษาพากันสามิภักดิ์รักใคร่นับถือมากแทบจะไม่มีผู้อื่นเสมอเหมือน ถึงหากพระองค์จะมิได้ดำรงพระเกียรติยศอันสูงสุดในพระบรม

วงศ์ จะเป็นแต่บุคคลสามัญ การที่มีมิตรพร้อมใจกันพิมพ์หนังสืออุทิศถวายเช่นนี้ก็คงมีได้โดยลำพังพระคุณของพระองค์ดั่งกล่าวนั้น อันสมควรจะเชิดชูไว้ให้ปรากฏอยู่ชั่วกัลปาวสาน

การที่เลือกเรื่องหนังสือจะพิมพ์ประชุมพระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้นข้าพเจ้าก็เห็นชอบด้วยพระราชดำรัสย่อมเป็นของดีมีประโยชน์หลายสถาน เป็นต้นแต่ประโยชน์ทางประวัติศาสตร์ ความรู้ในทางวิจารณ์ในทางปฏิภาณตลอดจนในทางวรรณคดี ผู้อ่านคงจะได้รับประโยชน์ในทางความรู้มิมากก็น้อย และหนังสือนี้เป็นการเฉลิมพระเกียรติยศพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวด้วย ก็แต่พระราชดำรัสมักเกี่ยวข้องด้วยราชการบ้านเมือง การที่จะรวบรวมเอามาพิมพ์ควรขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตเสียก่อน ผู้รับฉันทะจึ่งไปกราบบังคมทูล ฯ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เจ้าพนักงานตรวจฉะบับ แล้วพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้พิมพ์ตามประสงค์ ดั่งปรากฏอยู่ในสมุดเล่มนี้

ราชบัณฑิตยสภาขออนุโมทนาในกุศลเจตนาของเหล่าอนุยันตชนผู้สวามิภักดิ์จงรักในสมเด็จพระราชปิตุลา ฯ ได้พร้อมใจกันพิมพ์หนังสือซึ่งเป็นสารประโยชน์ อุทิศ

กุศลถวายในอวสานกาล ด้วยความกตัญญูกตเวที ขอ
อำนาจแห่งกุศลนี้จงเพิ่มวิบากสุขแด่สมเด็จพระราชปิตุลา ฯ
พระองค์นั้นสมควรแก่ฐานทุกประการ เทอญ

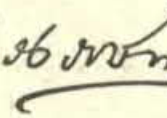

นายก ราชบัณฑิตยสภา
วันที่ ๒๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๒

จอมพล สมเด็จพระราชปิตุลา บรมพงศาภิมุข
เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช
พ.ศ. ๒๔๐๒ – ๒๔๗๑

สารบาญ

ที่		หน้า
๑	พระราชดำรัส แก่กรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ในคราวพระราชทานนามกรมและทรงมอบหน้าที่ผู้บังคับการ ณวันที่ ๒๖ ตุลาคม ร.ศ. ๑๒๙	๑
๒	พระราชดำรัส ตอบทหารบกในคราวทูลเกล้า ฯ ถวายเครื่องยศจอมพลทหารบกที่พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ณวันที่ ๒ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๒๙	๔
๓	พระราชดำรัส ตอบทหารเรือในคราวนำเครื่องยศจอมพลทหารเรือทูลเกล้า ฯ ถวายที่พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ณวันที่ ๔ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๒๙	๗
๔	พระราชดำรัส ตอบแก่ราชทูตราชบางปะอิน ที่พระที่นั่งวโรภาศพิมาน ในคราวเฉลิมพระราชมนเทียรพระราชวังบางปะอิน ณวันที่ ๓๐ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๒๙	๑๐
๕	พระราชดำรัส ตอบนายทหารกองพลที่ ๓ ในคราวนำเครื่องยศนายพันเอกพิเศษ ทูลเกล้า ฯ ถวายที่พระที่นั่งวโรภาศพิมาน ณวันที่ ๓๐ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๒๙	๑๒

ที่		หน้า
๖	พระราชดำรัส ตอบข้าราชการและราษฎรที่กรุงเก่าในคราวเสด็จสังเวยอดีตมหาราชาธิราช ณวันที่ ๑ ธันวาคม ร.ศ. ๑๒๙	๑๓
๗	พระราชดำรัส ตอบพระบรมวงศานุวงศ์และข้าทูลละอองจุลพระบาทในการเฉลิมพระชนมพรรษาที่พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ณวันที่ ๑ มกราคม ร.ศ. ๑๒๙	๑๕
๘	พระราชดำรัส ที่พระปฐมเจดีย์ในคราวเสด็จโภชพระปฐมเจดีย์ ณวันที่ ๑๓ มกราคม ร.ศ. ๑๒๙	๑๙
๙	พระราชดำรัส แก่ราษฎรชาวเมืองนนทบุรีและเมืองปทุมธานี ในคราวเสด็จพระราชดำเนินประพาสพระราชวังบางปะอินในขณะประทับพักร้อนที่ศาลาการเปรียญวัดเสาธงทองแขวงเมืองนนทบุรี ณวันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๒๙	๒๑
๑๐	พระราชดำรัส ตอบในการเบิดสะพานเจริญรัชช์๓๑ ณวันที่ ๓๐ ธันวาคม ร.ศ. ๑๓๐	๒๓
๑๑	พระราชดำรัส ตอบพระบรมวงศานุวงศ์และข้าทูลละอองจุลพระบาทในการเฉลิมพระชนมพรรษาที่พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ณวันที่ ๑ มกราคม ร.ศ. ๑๓๐	๒๕

ที่		หน้า
๑๒	พระราชดำรัส ตอบอัครราชทูตกงสุลนานาประเทศ ในการเฉลิมพระชนมพรรษาที่พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ณวันที่ ๑ มกราคม ร.ศ. ๑๓๐	๒๙
๑๓	พระราชดำรัส ตอบในการเปิดสะพานเฉลิมสวรรค์ ณวันที่ ๒๓ ตุลาคม ร.ศ. ๑๓๑	๓๐
๑๔	พระราชดำรัส ตอบคำถวายชัยมงคลของโรงเรียน มหาดเล็กหลวงเนื่องในงานพระราชพิธีฉัตรมงคล ณพระที่นั่งอัมพรสถาน เมื่อวันที่ ๑๒ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๓๓	๓๒
๑๕	พระราชดำรัส ตอบพระบรมวงศานุวงศ์และข้าทูล ละอองธุลีพระบาทในการเฉลิมพระชนมพรรษา ที่ พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ณวันที่ ๓ มกราคม ร.ศ. ๑๓๓	๓๙
๑๖	พระราชดำรัส ตอบคณะทูตและกงสุลนานาประเทศ ในการเฉลิมพระชนมพรรษา ที่พระที่นั่งจักรีมหา ปราสาท ณวันที่ ๓ มกราคม ร.ศ. ๑๓๓	๔๕
๑๗	พระราชดำรัส ตอบเสนาบดีกระทรวงธรรมการ เมื่อเปิดการแสดงศิลปหัตถกรรม ที่โรงเรียนสวนกุหลาบ วิทยาลัย ณวันที่ ๓ มกราคม ร.ศ. ๑๓๓	๕๗

ที่		หน้า
๑๘	พระราชดำรัส ตอบคำถวายชัยมงคลของราชเสวกในการขึ้นปีใหม่ ณพระที่นั่งอัมพรสถาน เมื่อวันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๖	๔๙
๑๙	พระราชดำรัส ในการเบิดปาส์เตอร์อินสติจูต ณวันที่ ๙ เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๖	๕๒
๒๐	พระราชดำรัส ตอบเนื่องในงานพระราชพิธีฉัตรมงคลของโรงเรียนมหาดเล็กหลวงในพระบรมราชูปถัมภ์ ณพระตำหนักสวนจิตรลดารโหฐาน วันที่ ๑๒ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๔๕๖	๕๔
๒๑	พระราชดำรัส ตอบคำกราบบังคมทูลพระกรุณาถวายเสื้ออาจารย์ของโรงเรียนมหาดเล็กหลวงในพระบรมราชูปถัมภ์ เมื่อวันที่ ๒๗ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๕๖	๖๑
๒๒	พระราชดำรัส ตอบในการเบิดสะพานเจริญพาส์น ๓๓ เมื่อวันที่ ๒๙ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๕๖	๖๔
๒๓	พระราชดำรัส ตอบพระบรมวงศานุวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายหน้า ที่พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ณวันที่ ๓ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๖	๖๖

ที่		หน้า
๒๔	พระราชดำรัส ตอบพระบรมวงศานุวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายใน ที่พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ณวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๖	๗๕
๒๕	พระราชดำรัส ตอบคณะทูตและกงสุลนานาประเทศ ที่พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ณวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๖	๗๗
๒๖	พระราชดำรัส ในการชุมพลเสือป่าที่สโมสรเสือป่า ณวันที่ ๓ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๖	๗๐
๒๗	พระราชดำรัส ตอบคำถวายชัยมงคลของราชเสวกในการขึ้นปีใหม่ ณพระตำหนักส่วนจิตรลดารโหฐาน เมื่อวันที่ ๓ เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๗	๗๖
๒๘	พระราชดำรัส ตอบในการเปิดโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ ณวันที่ ๓๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๗	๗๐
๒๙	พระราชดำรัส ตอบในการเปิดสะพานมหาดไทยอุทิศ ณวันที่ ๒๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๗	๗๕
๓๐	พระราชดำรัส ตอบเนื่องในงานพระราชพิธีฉัตรมงคลของโรงเรียนมหาดเล็กหลวงในพระบรมราชูปถัมภ์ ณพระที่นั่งอัมพรสถาน เมื่อวันที่ ๓๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๗	๗๖

ที่		หน้า
๓๑	พระราชดำรัส ตอบในการเปิดการประปากรุงเทพฯ ณวันที่ ๑๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๗	๑๐๓
๓๒	พระบรมราโชวาท ในการพระราชทานรางวัลนักเรียนมหาดเล็กหลวง ในพระบรมราชูปถัมภ์ เมื่อวันที่ ๒๗ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๕๗	๑๐๖
๓๓	พระราชดำรัส ตอบในการเปิดสะพานเจริญศรี ณวันที่ ๓๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๕๗	๑๐๗
๓๔	พระราชดำรัส ตอบพระบรมวงศานุวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายหน้าในการเฉลิมพระชนมพรรษาที่พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ณวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๗	๑๐๙
๓๕	พระราชดำรัส ตอบพระบรมวงศานุวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายใน ในการเฉลิมพระชนมพรรษาที่พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ณวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๗	๑๒๐
๓๖	พระราชดำรัส ตอบคณะทูตและกงสุลนานาประเทศ ในการเฉลิมพระชนมพรรษา ที่พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ณวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๗	๑๒๒

ที่		หน้า
๓๗	พระราชดำรัส ตอบเสนาบดีกระทรวงธรรมการ ในการแสดงศิลปหัตถกรรมและพาณิชยการ ณวันที่ ๓ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๗	๑๒๔
๓๘	พระราชดำรัส ตอบคำกราบบังคมทูลถวายความภักดีของผู้พิพากษาตุลาการ ในคราวทรงรับเป็นเนติบัณฑิตกิตติมศักดิ์แห่งเนติบัณฑิตยสภา ณวันที่ ๕ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๗	๑๒๗
๓๙	พระราชดำรัส ตอบกรมหลวงสวัสดิ์ ฯ ถวายอาศีรวาทขัยมงคล ในเวลาประทับโต๊ะเสวยที่ศาลสถิตยุติธรรมในนามของผู้พิพากษาและข้าราชการในกระทรวงยุติธรรม ณวันที่ ๕ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๗	๑๓๓
๔๐	พระราชดำรัส ตอบคำถวายชัยมงคลของราชเสวกในการขึ้นปีใหม่ ณสวนสิวาลัยในพระบรมมหาราชวัง เมื่อวันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๗	๑๓๗
๔๑	พระราชดำรัส ตอบเสนาบดีกระทรวงกลาโหม ในงานถวายพระกระยาหารสมโภชที่ศาลาว่าการกลาโหม ณวันที่ ๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๗	๑๔๐

ที่		หน้า
๔๒	พระราชดำรัส ตอบเนื่องในงานพระราชพิธีฉัตรมงคลของโรงเรียนมหาดเล็กหลวงในพระบรมราชูปถัมภ์ ณพระที่นั่งภาณุมาศจำรูญ เมื่อวันที่ ๑๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๗	๑๔๓
๔๓	พระราชดำรัส ตอบครูและนักเรียนโรงเรียนมหาดเล็กหลวง ในคราวอัญเชิญพระราชทานรางวัลนักเรียนมหาดเล็กหลวงเนื่องในการแสดงกีฬา ณวันที่ ๒๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๕๗	๑๔๗
๔๔	พระราชดำรัส ในการเบิดสะพานเจริญทศัน์ ณวันที่ ๓๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๕๗	๑๕๐
๔๕	พระราชดำรัส ตอบพระบรมวงศานุวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายหน้าในงานเฉลิมพระชนมพรรษาที่พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ณวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๗	๑๕๑
๔๖	พระราชดำรัส ตอบพระบรมวงศานุวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายใน ในงานเฉลิมพระชนมพรรษาที่พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ณวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๗	๑๖๔

ที่		หน้า
๔๗	พระราชดำรัส ตอบคณะทูตและกงสุลนานาประเทศ ในงานเฉลิมพระชนมพรรษา ที่พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ณวันที่ ๓ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๘	๑๖๗
๔๘	พระราชดำรัส ตอบในวันพระราชพิธีก่อพระฤกษ์ โรงเรียนข้าราชการพลเรือน ณวันที่ ๓ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๘	๑๖๙
๔๙	พระราชดำรัส ตอบเมื่อสภากรรมการทูลเกล้า ฯ ถวายเข็มบัณฑิตสำหรับโรงเรียนข้าราชการพลเรือน ณวันที่ ๓ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๘	๑๗๑
๕๐	พระบรมราโชวาท พระราชทานแก่เสือป่าและลูกเสือที่ได้มาชุมนุมถวายชัยมงคลเนื่องในงานเฉลิมพระชนมพรรษา ณวันที่ ๔ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๘	๑๗๒
๕๑	พระราชดำรัส ตอบอิสลามศาสนิกบริษัท พ.ศ. ๒๔๕๘	๑๗๕
๕๒	พระราชดำรัส ตอบคำถวายชัยมงคลของราชเสวกในการขึ้นปีใหม่ ณสวนสิวาลัยในพระบรมมหาราชวัง เมื่อวันที่ ๓ เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๙	๑๗๗

ที่		หน้า
๕๓	พระราชดำรัส ตอบเนื่องในงานพระราชพิธีฉัตรมงคลของโรงเรียนมหาดเล็กหลวงในพระบรมราชูปถัมภ์ ณพระที่นั่งภาณุมาศจำรูญ เมื่อวันที่ ๑๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๙	๑๗๑
๕๔	พระราชดำรัส ในการเบิดสะพานเจริญสวัสดิ์ ณวันที่ ๓๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๕๙	๑๗๖
๕๕	พระราชดำรัส ตอบพวกแขกอิสลามเฝ้าถวายชัยมงคลในงานเฉลิมพระชนมพรรษา ณวันที่ ๓๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๕๙	๑๗๗
๕๖	พระราชดำรัส ตอบพระบรมวงศานุวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายหน้าในงานเฉลิมพระชนมพรรษาที่พระที่นั่งบุษบกมาลามหาปราสาท ณวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๙	๑๗๙
๕๗	พระราชดำรัส ตอบพระบรมวงศานุวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายใน ในงานเฉลิมพระชนมพรรษาที่พระที่นั่งไพศาลทักษิณ ณวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๙	๒๐๑

ที่		หน้า
๕๗	พระราชดำรัส ตอบคณะทูตและกงสุลนานาประเทศ ในงานเฉลิมพระชนมพรรษา ที่พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ณวันที่ ๓ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๙	๒๐๓
๕๘	พระราชดำรัส ตอบในการเสด็จพระราชดำเนินเบิดหอพระสมุดสำหรับพระนคร ณวันที่ ๖ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๙	๒๐๔
๖๐	พระราชดำรัส ตอบในการที่กรรมการวรรณคดีสโมสร และกรรมการหอพระสมุดวชิรญาณ ถวายประกาศนียบัตรวรรณคดีสโมสร และเหรียญวชิรญาณ ณวันที่ ๖ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๙	๒๐๗
๖๑	พระราชดำรัส ตอบพระบรมวงศานุวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายหน้าฝ่ายใน ในการเฉลิมพระที่นั่งอนันตสมาคม ณวันที่ ๑๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๙	๒๐๙
๖๒	พระราชดำรัส ตอบในการพระราชทานเลี้ยงผู้เป็นสหชาติร่วมบิพระราชสมภพ ณวันที่ ๑๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๙	๒๑๐
๖๓	พระราชดำรัส เมื่อราชฎรเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทในการเถลิงพระราชมนเทียรพระที่นั่งอนันตสมาคม ณวันที่ ๑๒ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๙	๒๑๒

ที่		หน้า
๖๔	พระราชดำรัส ตอบคณะทูตและกงสุลนานาประเทศ ในงานเฉลิมพระชนมพรรษา ที่พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ณวันที่ ๓ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๐	๒๑๔
๖๕	พระราชดำรัส ตอบในการเสด็จพระราชดำเนิรเหยียบตึกอธิราวุธและตึกจิรประวัติโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ ณวันที่ ๖ มกราคม พ.ศ.๒๔๖๐	๒๑๕
๖๖	พระราชดำรัส ตอบในการที่สมาชิกเลื่อนำทูลเกล้า ฯ ถวายคทาจอมพลเลื่อนำที่พลับพลาบ้านไร่ ณวันที่ ๑๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๖๐	๒๑๗
๖๗	พระราชดำรัส แสดงความพอพระราชหฤทัยในการประลองยุทธระวางกองเสนาหลวงรักษาพระองค์กับกองเสนารักษาดินแดนกรุงเทพ ฯ ที่พลับพลาบ้านไร่ ณวันที่ ๑๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๖๐	๒๒๒
๖๘	พระราชดำรัส ตอบพระบรมวงศานุวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายใน ในงานเฉลิมพระชนมพรรษา ที่พระที่นั่งไพศาลทักษิณ ณวันที่ ๓ มกราคม พ.ศ.๒๔๖๑	๒๒๔
๖๙	พระราชดำรัส ตอบพระบรมวงศานุวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายหน้าในงานเฉลิมพระชนมพรรษา	

ที่		หน้า
	ที่พระที่นั่งบุษบกมาลามหาพิมาน ณวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๒	๒๒๖
๗๐	พระราชดำรัส ตอบพระบรมวงศานุวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายใน ในงานเฉลิมพระชนมพรรษาที่พระที่นั่งไพศาลทักษิณ ณวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ.๒๔๖๒	๒๓๒
๗๑	พระราชดำรัส ตอบคณะทูตและกงสุลนานาประเทศ ในงานเฉลิมพระชนมพรรษา ที่พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ณวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๒	๒๓๔
๗๒	พระราชดำรัส ตอบเนื่องในการที่กรรมการราชนาวีสมาคมแห่งกรุงสยามน้อมเกล้า ฯ ถวายเรือพระร่วงที่พระที่นั่งราชกิจวินิจฉัย ณวันที่ ๙ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๑๓	๒๓๖
๗๓	พระระชดำรัส ในการพระราชทานเลี้ยงในการฉลองเรือพระร่วง ณศาลาสหทัยสมาคม เมื่อวันที่ ๙ ตุลาคม พ.ศ.๒๔๖๓	๒๔๑
๗๔	พระราชดำรัส ตอบในงานฉลองหอวิทยาศาสตร์และพระราชทานรางวัลประจำปีของโรงเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์ ณวันที่ ๒๗ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๑๓	๒๔๕
๗๕	พระราชดำรัส ตอบพระบรมวงศานุวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายหน้าในงานเฉลิมพระชนมพรรษา	

สำนักวิทยบริการ

ที่ หน้า

ที่พระที่นั่งบุษบกมาลามหาพิมาน ณวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๓ ๒๔๗

๗๖ พระราชดำรัส ตอบพระบรมวงศานุวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายใน ในงานเฉลิมพระชนมพรรษาที่พระที่นั่งไพศาลทักษิณ ณวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๓ ๒๕๖

๗๗ พระราชดำรัส ตอบคณะทูตและกงสุลนานาประเทศ ในงานเฉลิมพระชนมพรรษา ที่พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ณวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๓ ๒๕๙

๗๘ พระบรมราโชวาท พระราชทานแก่คณะนักเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์ ในวันงานประจำปีของโรงเรียน ณวันที่ ๒๗ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๖๔ ๒๖๑

๗๙ พระราชดำรัส ตอบพระบรมวงศานุวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายหน้า ในงานเฉลิมพระชนมพรรษา ที่พระที่นั่งบุษบกมาลามหาพิมาน ณวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๔ ๒๖๕

๘๐ พระราชดำรัส ตอบพระบรมวงศานุวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายใน ในงานเฉลิมพระชนมพรรษาที่พระที่นั่งบุษบกมาลามหาพิมาน ณวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๔ ๒๗๑

ที่		หน้า
๘๑	พระราชดำรัส ตอบคณะทูตและกงสุลนานาประเทศ ในงานเฉลิมพระชนมพรรษา ที่พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ณวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๕๑๔	๒๗๕
๘๒	พระราชดำรัส ตอบในการเปิดสถานเสาวภา ณ วันที่ ๗ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๕	๒๗๗
๘๓	พระบรมราโชวาท พระราชทานแก่อาจารย์ โรงเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์ ในวันงานประจำปี ของโรงเรียน ณวันที่ ๒๗ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๕	๒๗๐
๘๔	พระราชดำรัส ตอบพระบรมวงศานุวงศ์และข้าทูต ละอองธุลีพระบาทฝ่ายหน้า ในงานเฉลิมพระชนม พรรษา ที่พระที่นั่งบุษบกมาลามหาปิมาน ณวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๕๑๕	๒๗๕
๘๕	พระราชดำรัส ตอบพระบรมวงศานุวงศ์และข้าทูต ละอองธุลีพระบาทฝ่ายใน ในงานเฉลิมพระชนมพรรษา ที่พระที่นั่งไพศาลทักษิณ ณวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๕๑๕	๒๗๐
๘๖	พระราชดำรัส ตอบคณะทูตและกงสุลนานาประเทศ ในงานเฉลิมพระชนมพรรษา ที่พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ณวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๕๑๕	๒๗๓

ที่ หน้า

๘๗ พระราชดำรัส ตอบพระบรมวงศานุวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายหน้า ในงานเฉลิมพระชนมพรรษา ที่พระที่นั่งบุษบกมาลามหาพิมาน ณวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๖ ๒๙๕

๘๘ พระราชดำรัส ตอบพระบรมวงศานุวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายใน ในงานเฉลิมพระชนมพรรษา ที่พระที่นั่งบุษบกมาลามหาพิมาน ณวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๖ ๓๐๓

๘๙ พระราชดำรัส ตอบคณะทูตและกงสุลนานาประเทศ ในงานเฉลิมพระชนมพรรษา ที่พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ณวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๖ ๓๐๕

๙๐ พระราชดำรัส ตอบในการเบิดโรงทหารกองพันที่ ๑ กรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ณวันที่ ๑๕ เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๗ ๓๐๗

๙๑ พระราชดำรัส ตอบในการเสด็จพระราชดำเนินเบิดโรงเรียนมนุษยนาควิทยาทาน ณวันที่ ๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๗ ๓๐๙

ที่ หน้า

๙๒ พระราชดำรัส ตอบข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายเสวกามาตย์ราชบริพารในพระราชสำนักน้อมเกล้า ฯ ถวายรถยนตร์เป็นรถพระบรรทม ณวันที่ ๑๒ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๒๗ ๓๓๒

๙๓ พระราชดำรัส ตอบในการทรงเบิดเยือนและประคุระบายน้ำตำบลท่าหลวง ณวันที่ ๒๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๒๗ ๓๓๖

๙๔ พระราชดำรัส ตอบพระบรมวงศานุวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายหน้า ในงานเฉลิมพระชนมพรรษา ที่พระที่นั่งบุษบกมาลามหาพิมาน ณวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๒๗ ๓๓๙

๙๕ พระราชดำรัส ตอบพระบรมวงศานุวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายใน ในงานเฉลิมพระชนมพรรษา ที่พระที่นั่งบุษบกมาลามหาพิมาน ณวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๒๗ ๓๔๖

๙๖ พระราชดำรัส ตอบคณะทูตและกงสุลนานาประเทศ ในงานเฉลิมพระชนมพรรษา ที่พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ณวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๒๗ ๓๔๗

บอกแก้

หน้า	บรรทัด	คำผิด	แก้เป็น
๑๕	๑๖	พบประ	พบปะ
๒๗	๓	แว้น	แว่น
๓๒	๔	อังพร	อัมพร
๔๘	๕	ตน	ตั้ง
๕๓	๑๒	สรณาคม	สรณคมน์
๕๓	๑๓	โรค	โลก
๑๐๑	๔	ผลุ	ผล
๑๐๔	๕	สิ่	สิ่ง
๑๐๕	๓	พสก	พศก
๑๕๗	๓	ลำปวง	ลำปาง
๑๕๕	๑๓	นวกภิกษุ	พวกภิกษุ
๑๖๗	๕	ห้วหน้า	หัวหน้า
๑๘๔	๑๕	เม่ย	เม่อ
๑๕๕	๑๑	รายะ	ระยะ
๑๕๖	๑	ไปษณีย์	ไปรษณีย์
๒๓๕	๖	ทุก	ทุกข์
๒๖๐	๒	หน้า	น่า
๒๗๗	๔	พินิจ	พินิต
๒๘๐	๑๒	หน้า	น่า
๓๑๔	๑๔	ยตฺถุปปชฺชติ	ยตฺถูปปชฺชติ

W.H. Taft

ที่ ๑

พระราชดำรัส

แก่กรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ในคราวพระราชทานนามกรมและทรงมอบหน้าที่ผู้บังคับการ ณ วันที่ ๒๖ ตุลาคม ร.ศ. ๑๒๙

ทหารมหาดเล็ก

เราได้ให้หาเจ้าทั้งหลายเข้ามา เพื่อพูดจาชี้แจงให้เข้าใจเหตุการณ์ กรมทหารนี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวผู้เป็นพระบรมชนกนาถของเรา ได้ทรงตั้งขึ้นเพื่อเป็นทหารรักษาพระองค์ทรงใช้ชิดสนิทเป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัย และกรมนี้ได้เป็นกองทหารที่ ๑ ซึ่งได้จัดขึ้นตามระเบียบทหารอย่างใหม่ จึ่งควรนับว่าเป็นมูลรากแห่งกองทัพบกในปัจจุบันกาล ในชั้นต้นเมื่อแรกตั้งกรมทหารมหาดเล็กขึ้นนั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงกระทำหน้าที่ผู้บังคับการโดยพระองค์เอง แต่ต่อมาพระราชกิจน้อยใหญ่ประมูลมากขึ้น จึ่งได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมทรงตั้งแต่งผู้ที่ไว้วางพระราชหฤทัย รับ

พระบรมราชโองการเป็นผู้บังคับการกรมทหารมหาดเล็กเป็นลำดับมาจนถึงตัวเราได้รับราชการสนองพระเดชพระคุณในตำแหน่งผู้บังคับการเป็นที่สุด

ตั้งแต่ได้ตั้งกรมทหารมหาดเล็กขึ้นแล้ว จนตลอดมาถึงกาลบัดนี้ กรมทหารนี้ได้รับราชการสนองพระเดชพระคุณโดยความจงรักภักดีมิได้ย่อหย่อนเป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัยแห่งสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มาบัดนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวผู้ทรงตั้งกรมนี้ขึ้น ได้เสด็จสวรรคตแล้ว เป็นเหตุทำให้เศร้าโศกอย่างสาหัสทั่วทุกตัวคน เราเชื่อว่าทหารมหาดเล็กทุกคน คงมีความรู้สึกเช่นเดียวกับเราแล้ว เมื่อเรามานึกถึงความสวามิภักดิ์ของทหารมหาดเล็ก เราจึงเห็นว่าควรจะยกกรมนี้ถวายแด่สมเด็จพระบรมชนกาธิบดีให้เป็นข้าสืบไปชั่วกัลปาวสาน เพราะฉะนั้นตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไปให้เรียกนามกรมนี้ว่า "กรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว" และให้ใช้อักษรพระบรมนามาภิธัยย่อ จ.ป.ร. ติดที่บ่าเสื้อยศสืบไป

ส่วนตัวเราที่ได้เคยเป็นผู้บังคับการมาจนบัดนี้ มีความจำใจที่จะต้องออกจากตำแหน่ง โดยเหตุที่มีราชกิจอย่างอื่นที่จำเป็นจะต้องกระทำ จะหาเวลาดูแลการงานในตำแหน่งหน้าที่ผู้บังคับการเช่นที่เคยมาไม่สะดวก แต่เราจะรับตำแหน่ง

เป็นนายพันเอกพิเศษสนองพระองค์สมเด็จพระบรมชนกาธิบดีต่อไป และเราถือว่าทหารมหาดเล็กได้เคยเป็นผู้สนิทใช้ชิดมา เพราะฉะนั้นเราคงจะยังตั้งใจพยายามทราบเหตุการณ์ทุกข์สุขของคนในกรมนี้ ตั้งแต่นายทหารผู้ใหญ่ผู้น้อยตลอดลงไปจนถึงนายสิบพลทหารทั่วทุกตัวคน

อนึ่งตำแหน่งผู้บังคับการกรมทหารนี้ว่างลง เราขอตั้งให้สมเด็จเจ้าฟ้ากรมขุนพิษณุโลกประชานาถ ผู้เป็นน้องที่รักและผู้เป็นที่ไว้วางใจของเราให้เป็นผู้บังคับการแทนตัวเราต่อไป

ที่ ๒

พระราชดำรัส

ตอบทหารบกในคราวทูลเกล้า ฯ ถวายเครื่องยศจอมพลทหารบกที่พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ณวันที่ ๓ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๒๙

เราขอขอบพระทัยผู้บัญชาการกรมยุทธนาธิการ และขอบใจนายทหารผู้ใหญ่บรรดาที่ได้นำเครื่องยศจอมพลทหารบกมามอบให้เราในวันนี้ เรามีความเต็มใจรับยศจอมพลซึ่งทหารบกของเราได้พร้อมใจกันยกย่องให้เราเป็น เพราะแลเห็นว่าเป็นพะยานแห่งน้ำใจจงรักภักดีสวามิภักดิ์ในตัวเราและแผ่นดินสยาม

การที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบรมชนกนาถของเรา ผู้ได้ทรงดำรงพระยศจอมพลและตำแหน่งจอมทัพบก ได้เสด็จสวรรคตนั้นย่อมเป็นเหตุให้เรามีความเศร้าโศกเหลือที่จะพรรณนา แต่เมื่อได้แลเห็นปรากฏอยู่ว่าเรามิได้เศร้าโศกแต่โดยลำพัง ทั้งบรรดาทหารก็พลอยมีความเศร้าโศกอาลัยในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในพระบรมโกศผู้ทรงพระคุณธรรมอันมหาประเสริฐ ทำให้เรารู้สึกว่าทุกข์

ของเราค่อยเบาลง เพราะมีผู้ช่วยแบกทุกข์อันนั้นด้วยเป็นอันมาก

สมเด็จพระบรมชนกาธิราชของเราได้ทรงพระมหากรุณาเมตตาปราณีแก่เหล่าทหารบกเป็นอย่างยิ่งยวดมาแล้วปานใดทหารทุก ๆ คนย่อมทราบอยู่ในใจดีแล้ว เมื่อได้เสด็จสวรรคตไปแล้วเช่นนี้ เรารู้สึกว่าเป็นหน้าที่ของเราที่จะทำนุบำรุงทหารบกของเราจำเริญตามรอยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกนาถมิให้บกพร่อง ตัวเราเองก็ได้เคยรับราชการสนองพระเดชพระคุณอยู่ในหมู่ทหารบกหลายปี จึงมีน้ำใจรักใคร่ไมตรีในบรรดาทหารบกทั้งนายและพล ประหนึ่งเป็นบุตรที่เสนหายิ่งของเราฉะนั้น ขอจงเชื่อเถิดว่าเราจะตั้งใจทำนุบำรุงกองทัพบกให้จำเริญรุ่งเรืองสมควรแก่กาลสมัย เพื่อจะได้ฝากอิสสรภาพแห่งชาติไทยไว้ในมือแห่งทหาร โดยความเชื่อมั่นว่าแม้มีศัตรูหมู่พาลปรารถนาจะมาย่ำยีบ้านเมือง ชาติ และศาสนา ทหารของเราคงจะตั้งหน้าต่อสู้จนสิ้นกำลังมิได้ยับยั้งย่อหย่อน เรารู้อยู่ว่านายพลเอก กรมหมื่นนครชัยศรีสุรเดช ผู้เป็นพี่ที่ไว้วางใจของเราเป็นผู้บัญชาการทหารบกอยู่นี้ มีความจงรักภักดีมั่นคง มีความสามารถในราชการทหาร กับทั้งมีข้าราชการนายทหารผู้ใหญ่ผู้น้อย ซึ่งจงรักภักดีเต็มใจกระทำการตามตำแหน่งหน้าที่ของตน ๆ อีกนายสิบและพลที่ซื่อ

สัตย์สุจริตยอมถวายชีวิตเป็นราชพลี เมื่อเราเชื่อในใจอยู่เช่นนี้แล้วก็ทำให้เรารู้สึกอิ่มใจที่ได้รับยศเป็นจอมพลในกรมทหารบกของเราเป็นอย่างยิ่ง

ในที่สุดนี้เราขอขอบใจอีกครั้งหนึ่ง และขออวยชัยให้พรให้ทหารบกของเราเจริญสุขสถาวรทั่วทุกตัวคน ตั้งแต่ผู้บัญชาการทหารผู้ใหญ่ผู้น้อย ตลอดจนถึงนายสิบ พลทหาร ทุกเมื่อเทอญ ฯ

ที่ ๓

พระราชดำรัส

ตอบทหารเรือในคราวนำเครื่องยศจอมพลทหารเรือทูลเกล้า ฯ
ถวายที่พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ณวันที่ ๔ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๒๙

เราขอขอบใจผู้บัญชาการและนายทหารเรือของเรา ที่ได้พร้อมกันนำเครื่องยศจอมพลเรือมาให้เราวันนี้ นับว่าเป็นพะยานแห่งความจงรักภักดีในตัวเราและแผ่นดินสยาม

กองทัพเรือที่จัดอนุโลมตามความนิยมในปัจจุบันสมัยนี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบรมชนกนาถของเรา จะนับว่าเป็นผู้ทรงเริ่มตั้งขึ้นก็ได้ เพราะแต่ก่อนมานับว่าเป็นทหารบกอาศัยเรือเป็นยานเท่านั้น และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในพระบรมโกศ ได้ทรงพระอุตสาหทำนุบำรุงทหารเรือให้จำเริญขึ้นเป็นลำดับ ทั้งได้ทรงดำรงพระยศเป็นจอมพลจอมทัพเรือ ทำให้เป็นที่นิยมยินดีแก่ทหารเรือทั้งหลาย เมื่อมาเสด็จสวรรคตลงเช่นนี้ เราก็ย่อมแลเห็นใจอยู่ว่า ทหารเรือจะต้องรู้สึกเศร้าโศกาลัยเป็นอย่างยิ่ง แต่ข้อนี้เป็นสิ่งที่ทำให้บรรเทาความทุกข์ของเราเองลงได้ส่วนหนึ่ง เมื่อรู้อยู่ว่าทหารเรือของเราทุกข์ด้วยกับ

เรา ทำให้คลายความว้าเหว่ในใจเราลงเป็นอันมาก

ตัวเราเองนี้ ตามพระราชปรารภเดิมของสมเด็จพระบรมชนกาธิราช ว่าจะให้เราได้ศึกษาวิชาการทหารเรือ จนกระทั่งเมื่อทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ส่งเราออกไปศึกษาวิชาการณประเทศยุโรป ก็ยังมุ่งอยู่ว่าจะให้เป็นไปตามพระราชปรารภอันนั้น แต่การศึกษาวิชาสามัญของเรายังมิทันจะลุล่วงไปเพียงใด ก็เผอิญมีเหตุที่สมเด็จพระเชษฐาธิบดี เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิส ผู้ดำรงพระยศเป็นมกุฎราชกุมารเสด็จสวรรคตลง ได้ทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้า ฯ สถาปนาตัวเราขึ้นในตำแหน่งที่มกุฎราชกุมารแทน จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เปลี่ยนแปลงการศึกษาของเราไปทางทหารบก และทางรัฐฐาภิปาลวิทยา แต่ถึงกระนั้นก็ดี น้ำใจเราได้มีความนิยมรักใคร่ในทหารเรือมาแต่ยังเยาว์ และความรักใคร่อันนี้ก็มิได้เสื่อมคลาย จนเมื่อได้กลับเข้ามากรุงสยามแล้ว และได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานสัญญาบัตรให้เราเป็นนายพลเรือเอก ความรักใคร่ไมตรีในทางทหารเรือก็ยิ่งทวีมากขึ้น เมื่อมีโอกาสที่จะได้ช่วยผู้บังคับบัญชาการทหารเรือในทางดำริการใด ๆ เราก็ได้เคยตั้งใจช่วยมาตามที่สามารถจะกระทำได้ ข้อนี้ผู้บัญชาการกรมทหารเรือย่อมทราบอยู่และเป็นพะยานอยู่เองแล้ว

เพราะฉะนั้นเมื่อท่านทั้งหลายได้พร้อมใจกันนับถือตัวเรา เป็นจอมทัพเรือและประสงค์ให้เรารับยศเป็นจอมพลเรือบัดนี้ เราจึ่งรับด้วยความยินดีอย่างยิ่ง และเราจะตั้งใจทำนุบำรุงทหารเรือและมีใจรักใคร่ไมตรีประหนึ่งว่าเป็นบุตรที่รัก เราตั้งใจฝากความมั่นคงของชาติศาสนาไว้แก่ทหารเรือของเรา โดยความเชื่อมั่นว่า แม้มีศัตรูหมู่อมิตรจะคิดมาย่ำยี ทหารเรือของเราคงจะไม่ย่อท้อต่อไพรี คงจะสู้อุตส่าห์ต่อตีจนสู้สละชีวิตร่างกายไม่เสียดายเลย และเมื่อเรารู้อยู่ว่านายพลเรือโท สมเด็จเจ้าฟ้า กรมขุนนครสวรรค์วรพินิต ผู้เป็นน้องรักสนิทร่วมใจของเรา เป็นผู้บัญชาการทหารเรือของเรา เป็นที่ไว้วางใจในความจงรักภักดี และความสามารถของเธออย่างยิ่ง ทั้งรู้อยู่ว่าข้าราชการผู้เป็นนายทหารผู้ใหญ่ผู้น้อย ตลอดจนถึงชั้นพลเรือ ต่างมีใจจงรักภักดีต่อตัวเรา และรักชาติไทยด้วยน้ำใจอันซื่อตรงสุจริต เมื่อเรารู้อยู่เช่นนี้แล้วก็เป็นที่อุ่นใจยิ่งนัก

ในที่สุดนี้เราขออวยพรให้ทหารเรือของเรา ตั้งแต่ผู้บัญชาการและนายทหาร ตลอดจนถึงพลทุกๆ คน จงเจริญสุขสวัสดิ์ มีกำลังวังชาสามารถปฏิบัติตามหน้าที่ราชการ ให้สมดั่งความมุ่งหมายของเราทุกเมื่อเทอญ

ที่ ๔

พระราชดำรัส

ตอบแก่ราษฎรชาวบางปะอิน ที่พระที่นั่งวโรภาศพิมาน ในคราวเฉลิมพระราชมณเฑียร พระราชวังบางปะอิน ณวันที่ ๓๐ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๒๙

การที่ราษฎรชาวบางปะอินได้พร้อมกันมาเฝ้าวันนี้ เป็นที่พอใจของเรายิ่ง เป็นพะยานแห่งความจงรักภักดี ซึ่งมีแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในพระบรมโกศ กับทั้งตัวเราด้วยอีกต่อหนึ่ง

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เคยทรงมีพระราชหฤทัยทรงพระเมตตาแก่ชาวบางปะอินเป็นอันมาก เหมือนหนึ่งว่าเป็นข้าหลวงที่ทรงพระกรุณาให้เข้าเฝ้าได้ใกล้ชิดพระองค์ เมื่อบัดนี้ได้เสด็จไปสู่ปรโลกแล้ว ราษฎรชาวบางปะอินย่อมจะมีความเศร้าโศกอาลัยในพระองค์ และมีความว้าเหว่ใจอยู่เปนธรรมดา

เราทราบอยู่เช่นนี้ เราจึ่งมาให้ชาวบางปะอินได้เฝ้า และเราขอบอกให้ทราบว่า เราก็นับถือว่าชาวบางปะอินเป็นเหมือน

หนึ่งข้าหลวงเดิมของเรา และเราอนุญาตให้ได้เข้าเฝ้าในที่และโอกาสอันควร เหมือนเช่นที่ได้เคยเฝ้าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมาแต่ก่อนนั้น ขอจงได้ทำมาค้าขึ้นอายุยืนอยู่เย็นเป็นสุขทุกคน เทอญ

ที่ ๕

พระราชดำรัส

ตอบนายทหารกองพลที่ ๓ ในคราวนำเครื่องยศนายพันเอกพิเศษ ทูลเกล้า ฯ ถวาย ที่พระที่นั่งวโรภาศพิมาน ณวันที่ ๓๐ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๒๙

เรามีความยินดี และขอบใจนายทหารกรมทหารราบที่ ๑๓ ที่ได้นำเครื่องยศนายพันเอกพิเศษให้แก่เรา และกรมทหารราบที่ ๑๓ เมืองกรุงเก่านี้ตรงกับชื่อของเรา และเราจะตั้งใจบำรุงทหารในเมืองกรุงเก่า ให้มีความเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป ตลอดจนนายสิบพลทหาร และนายทหารตลอดจนผู้บังคับบัญชา ขอให้นายทหารที่มาในที่นี้ นำไปบอกกับนายทหารและนายสิบพลทหารบรรดาที่ไม่ได้มาให้ทราบทั่วกัน

ที่ ๖

พระราชดำรัส

ตอบข้าราชการและราษฎรที่กรุงเก่าในคราวเสด็จสังเวยอดีตมหาราชาธิราช ณวันที่ ๑ ธันวาคม ร.ศ. ๑๒๙

เราได้ฟังถ้อยคำที่พระยาโบราณบุรานุรักษ์ได้กล่าวมาแล้วในนามของข้าราชการและราษฎรทั้งในกรุงเก่านี้ เป็นถ้อยคำอันไพเราะจับใจยิ่งนัก และในการที่ข้าราชการและราษฎรได้พร้อมใจกันมาในวันนี้ เราก็แลเห็นอยู่ว่าเป็นพะยานแห่งความจงรักภักดีโดยถ่องแท้

ในการที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จสวรรคตลงบรรดาข้าราชการและราษฎรได้มีความเศร้าโศกอาลัยในพระองค์ก็เพราะเหตุรู้สึกพระมหากรุณาธิคุณ ที่ได้ทรงอุปการแก่ชนทั่วไปให้ได้รับความร่มเย็นเป็นสุขทั่วหน้ากัน ทรงสถิตย์อยู่ในทศพิธราชธรรมดำรงราชประเพณีอันดีงามตามแบบอย่างพระบรมกษัตราธิราช ซึ่งได้ดำรงพิภพกรุงศรีอยุธยา ทั้งในกรุงเทพทวาราวดี และในกรุงอมรรัตนโกสินทร สืบมาเป็นลำดับ

ฝ่ายตัวเรานี้ เมื่อได้รับราชสมบัติสืบสันตติวงศ์สนองพระองค์สมเด็จพระบรมชนกนาถแล้ว เราก็จะอุตส่าห์ประพฤติตามราชประเพณีที่เป็นสิ่งดีสิ่งชอบ จะได้ตั้งใจทำนุบำรุงพระบวรพุทธศาสนาและขัณฑสีมาอาณาประชากรให้ได้รับความร่มเย็นเป็นที่ผาสุกสืบไปมิให้บกพร่องไปกว่าเก่าเป็นอันขาด

อนึ่งตัวเรานี้ เมื่อดำรงตำแหน่งเป็นพระราชโอรส ในรัชชกาลแห่งสมเด็จพระบรมชนกาธิราช ก็ได้ทรงประสาทนามไว้ให้เป็นกรมขุนเทพทวาราวดี เราจึ่งรู้สึกว่าตัวเรามีสิ่งที่จะผูกพันธ์ใจเราให้มีความรักใคร่ในกรุงเทพทวาราวดีนี้เป็นส่วนตัว ครั้นเมื่อเราได้รับราชาภิเษกเป็นพระเจ้าแผ่นดินแล้ว จึ่งได้คงให้มีสมญาเดิมว่า เทพทวาราวดีนั้นไว้ในสร้อยพระนาม และเมื่อเป็นอยู่เช่นนี้แล้ว เราจึ่งมีความยินดีที่ได้มีโอกาสกระทำการบวงสรวงบูชาพระเจ้าแผ่นดินในอดีตภาค ซึ่งได้ทรงดำรงกรุงเทพทวาราวดีศรีอยุธยามา และทั้งได้มีโอกาสมาพบประข้าราชการและราษฎรชาวกรุงเก่าทำให้เป็นที่พอใจของเรายิ่งนัก

ในที่สุดนี้ เราขออวยชัยให้พร ให้บรรดาข้าราชการ กรมการ และราษฎร มีความเจริญสุขสวัสดิ์พิพัฒน์มงคลทุกคนทั่วหน้ากัน เทอญ

ที่ ๗

พระราชดำรัส

ตอบพระบรมวงศานุวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาทในการเฉลิมพระชนม์พรรษา ที่พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ณวันที่ ๑ มกราคม ร.ศ. ๑๒๙

ขอบพระทัยพระบรมวงศานุวงศ์ และขอบใจบรรดาข้าราชการที่ได้มีความภักดีไมตรีจิตต์ พร้อมกันมาอวยชัยให้พรในวันเฉลิมพระชันษานี้

การประชุมถวายชัยมงคลในวันเฉลิมพระชนมพรรษาเช่นนี้ เราทั้งหลายได้เคยประชุมกันถวายชัยมงคลแด่สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง และได้เคยรับพระราชทานพระบรมราโชวาทในพระราชดำรัสตอบทุกปีมา จนครั้งหลังล่วงมาได้เพียง ๓ เดือนเข้าบัดนี้ เมื่อนึกไปก็เป็นที่อนาถใจ ใครเลยจะได้คิดว่าเมื่อเราประชุมกันถวายชัยมงคลเมื่อเดือนกันยายนปีนี้ จะเป็นครั้งที่สุดที่จะได้ถวายชัยมงคลแด่สมเด็จพระบรมนาถ และจะเปลี่ยนรัชชกาลโดยเร็วพลันถึงเพียงนี้ ก็เมื่อกรรมบันดาลอย่างนี้ ก็มีอยู่แต่ที่จะระลึกถึงพระเดชพระคุณที่พระองค์ได้ทรงอุตส่าห์พยายาม ปกครองบ้องกัน

ภยันตราย และทำนุบำรุงสยามประเทศให้เจริญรุ่งเรือง มั่นคง ในความเป็นอิสสรภาพด้วยกำลังพระวิริยปรีชาญาณ จนสามารถที่จะพระราชทานความสุขสมบูรณ์ทั้งนี้ให้เป็นมฤดกแก่เราทั้งหลาย อีกประการหนึ่งพระองค์ได้ทรงชุบเลี้ยงตั้งแต่งเราทั้งหลายไว้ในตำแหน่งหน้าที่อันมีผลประโยชน์แก่ตน เพื่อให้ช่วยในพระราชภาระที่จะทำนุบำรุงบ้านเมืองและประชาชนทั้งหลายให้มีความเจริญสุขยิ่งขึ้น ตามพระราชประสงค์ พระองค์ย่อมพระราชทานพระบรมราโชวาท แก่เราทั้งหลายอยู่เนืองนิตย์ ว่าให้มีความสมัครสโมสรเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน อย่าเกี่ยงแย่งในราชการบ้านเมืองให้รู้สึกหน้าที่ของตน และให้ซื่อตรงต่อหน้าที่ของตน และที่สุดแม้จะเกิดวิบัติขัดข้องขึ้นในการงานในบางครั้งบางคราวก็อย่าให้ปล่อยใจให้หดหู่ท้อถอย ให้ตั้งหน้าพยายามทนความยากความลำบาก ด้วยวางใจให้มั่นคงอยู่ในความมุ่งหมายต่อประโยชน์ของราชการบ้านเมือง ท่านทั้งหลายย่อมเคยได้ทราบกระแสพระบรมราโชวาท ซึ่งเราเก็บใจความมากล่าวในที่นี้อยู่ทั่วกัน. ข้อนี้เหมือนหนึ่งพระองค์ได้ทรงกำชับไว้ให้เราทั้งหลายผู้เป็นทายาทปฏิบัติเพื่อรักษาคุณความดีที่พระองค์พระราชทานไว้แก่บ้านเมือง อย่าให้เสื่อมเสียไปได้ เมื่อเราทั้งหลายระลึกถึงพระเดชพระคุณสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง ก็จำต้องระลึกถึงพระบรม

ราโชวาท และพระราชประสงค์ของพระองค์ด้วยให้ทั่วกัน เห็นว่าเป็นหน้าที่ของเราดั่งกล่าวมานี้

ถ้อยคำซึ่งพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการ ได้แสดงความไว้วางใจในตัวเราก็ดี ทั้งที่รับจะช่วยในราชกิจทั้งปวงตามหน้าที่ของตนโดยเต็มกำลังก็ดี เป็นความจริงซึ่งปรากฏแก่เราแล้วแต่ในเวลาที่สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงได้โปรดให้เรารักษาราชการแผ่นดินต่างพระองค์มาหลายคราว และได้ปรากฏโดยฉะเพาะตั้งแต่เราได้เป็นเจ้าแผ่นดินมาจนบัดนี้ ท่านทั้งหลายคงจะเข้าใจได้ว่า ที่เราต้องเข้ารับภารอันใหญ่หลวงและเต็มไปด้วยความผิดชอบ ในเวลาที่กำลังประสพความวิโยคโศกศัลยแสนสาหัส ความลำบากยากใจของเราจะมีสักเพียงใด การที่เราจะสามารถจัดสรรพราชการให้บังเกิดผลอันดีแก่ชาติบ้านเมืองได้ ก็ต้องอาศัยความจงรักภักดีของพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการตลอดจนประชาชนทั้งหลายที่ได้ปรากฏแก่เราแล้ว เป็นเหตุให้บรรเทาความลำบากยากใจของเราลงได้เป็นอันมาก ขอให้ท่านทั้งหลายจงได้รับความขอบใจของเราในข้อนี้ด้วยอีกส่วนหนึ่ง

การต่อไปภายหน้า ในส่วนตัวเราขอให้ท่านทั้งหลายจงไว้วางใจเถิดว่า ความดีอย่างใดซึ่งเราสามารถจะดำเนิรเจริญรอย

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกนาถได้ เราจะถือเป็นหน้าที่ของเรามิได้ทอดทิ้งความอุตสาห ที่จะทำนุบำรุงบ้านเมืองและประชาชนของเราให้เจริญยิ่งขึ้นไปโดยลำดับ ส่วนท่านทั้งหลายก็จงประพฤติตามพระบรมราโชวาทช่วยเป็นกำลังของเราให้ทุกตำแหน่งหน้าที่ เมื่อบ้านเมืองมีความพร้อมเพรียงดั่งกล่าวมานี้ ความเจริญรุ่งเรืองของชาวเราก็จะทวีความมั่นคงถาวรสืบไปไม่ต้องวิตก

ในที่สุดขอให้ท่านทั้งหลาย ทั้งที่มาสู่สมาคมนี้ได้ก็ดี หรือที่ไม่สามารถจะมาได้ก็ดี บรรดาที่ได้มีแก่ใจให้พรเราในวันเฉลิมพระชันษานี้ จงได้รับความขอบใจของเราให้ทั่วกันเทอญ

ที่ ๙

พระราชดำรัส

ที่พระปฐมเจดีย์ในคราวสมโภชพระปฐมเจดีย์ ณวันที่ ๑๓ มกราคม ร.ศ. ๑๒๙

เราขอบใจเทศาภิบาล และข้าราชการ ตลอดจนถึงประชาราษฎร์บรรดาที่ได้มาพร้อมกันในที่นี้ เพื่อแสดงความจงรักภักดีแก่ตัวเรา การที่ได้มาด้วยความพร้อมเพรียงกันเช่นนี้ เมื่อเราได้แลเห็นแล้ว ก็เป็นที่ปลื้มใจยิ่งนัก

พระปฐมเจดีย์นี้ เป็นที่สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินได้เคยพอพระราชหฤทัยเสด็จมาเพื่อทรงนมัสการ แต่ครั้งสมเด็จพระบรมอัยยกาธิราช พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระบรมชนกนาถ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ได้เคยเสด็จมาเป็นหลายครั้งทั้งสองพระองค์ จึงควรนับว่าที่นี้เป็นตำบลที่โปรดของสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินได้แห่งหนึ่ง

ส่วนตัวเราเองนั้น ก็เป็นที่ทราบทั่วถึงกันอยู่แล้วว่า เราได้มีความพอใจในตำบลนี้เพียงใด การที่เราได้มาสร้างวังไว้ที่สนามจันทร์ ก็เป็นพะยานปรากฏอยู่แล้ว และเราได้เคย

ออกมาพักผ่อนร่างกายสบายที่นี้หลายครั้งหลายคราว จนรู้สึกตัวว่าเป็นชาวพระปฐมผู้หนึ่ง และเมื่อเร็วๆนี้ เมื่อเริ่มจะจัดการสุขาภิบาลขึ้น เราก็ได้เข้านั่งในที่ประชุมพร้อมด้วยพ่อค้าและพลเมืองนี้ด้วยผู้หนึ่ง จึงทำให้รู้สึกว่า ทั้งข้าราชการและพลเมืองเป็นผู้ที่ได้คุ้นเคยสนิทสนม

เพราะฉะนั้นต่อไปในกาลภายหน้า เราจะได้ตั้งใจรักษาความสนิทสนมอันนี้ไว้ให้คงอยู่อย่างเดิม และเพื่อจะให้เป็นไปได้จริงดั่งนี้ เราอนุญาตให้บรรดาข้าราชการและพ่อค้าประชาชนชาวนครชัยศรี ได้มีโอกาสเฝ้าตามเวลาอันสมควรเสมอไป

ในที่สุดนี้เราขออวยชัยให้พร ให้ข้าราชการ และพ่อค้าอาณาประชาราษฎร์ มีความเจริญสุขสวัสดิ์พิพัฒน์มงคลทุกคนทั่วหน้ากัน เทอญ

ที่ ๕

พระราชดำรัส

แก่ราษฎรชาวเมืองนนทบุรีและเมืองปทุมธานี ในคราวเสด็จพระราชดำเนินประพาสพระราชวังบางปะอินในขณะประทับพักร้อนที่ศาลาการเปรียญวัดเสาธงทองแขวงเมืองนนทบุรี ณวันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๒๙

เรามีความพอใจเป็นอย่างยิ่งที่ได้มีโอกาสมาพบปะราษฎรเมืองนนทบุรีและปทุมธานีวันนี้ และได้ฟังถ้อยคำที่สำแดงความจงรักภักดีโดยพร้อมเพรียงกันเช่นนี้ ทำให้รู้สึกยินดียิ่งนัก

พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง เมื่อยังมีพระชนม์อยู่ได้เคยเสด็จมาประพาสเมืองนนทและเมืองปทุมนี้อยู่เนือง ๆ และได้ทรงพระเมตตากรุณาราษฎรเป็นอันมาก เพราะฉะนั้น เมื่อมาเสด็จล่วงลับไปแล้ว ก็เป็นธรรมดาที่ราษฎรจะมีความรู้สึกว้าเหว่อยู่ทั่วหน้ากัน แต่เรามีความยินดีที่ได้รู้ใจราษฎรว่า เมื่อทราบว่าเราได้รับราชสมบัติแทนพระองค์สมเด็จพระบรมชนกนาถแล้ว ก็พากันไว้ใจในตัวเรา ส่วนตัวเรานี้ก็ได้เคยมาทางหัวเมืองทั้งสองนี้หลายคราว ทั้งตามเสด็จสมเด็จ

พระพุทธเจ้าหลวงทั้งโดยลำพัง ได้เคยพบปะรู้จักราษฎรอยู่แล้ว เพราะฉะนั้นในวันนี้ขอถือโอกาสเพื่อบอกให้ทราบทั่วกันว่า พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงได้เคยทรงพระเมตตากรุณาทำนุบำรุงราษฎรให้ได้รับความร่มเย็นมาแล้วเพียงไร เราก็จะตั้งใจทำนุบำรุงราษฎรทั้งหลายฉันนั้น ขอจงอย่าได้มีความวิตกเลย ขอจงเจริญสุขสวัสดิ์ทั่วกันเทอญ

ที่ ๑๑

พระราชดำรัส

ตอบพระบรมวงศานุวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาทในการเฉลิมพระชนม์พรรษา ที่พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ณวันที่ ๑ มกราคม ร.ศ. ๑๓๐

เราได้ฟังถ้อยคำอวยชัยให้พรของเจ้านายและข้าราชการแล้ว รู้สึกว่าเป็นที่พอใจและจับใจยิ่งนัก และรู้สึกว่าเป็นพะยานอีกอันหนึ่งซึ่งแสดงให้ปรากฏว่า ท่านทั้งหลายมีความจงรักภักดีต่อตัวเราจริง ๆ

ในปีนี้การใด ๆ ก็ไม่สำคัญเท่างานบรมราชาภิเษกสมโภช ซึ่งได้กระทำมาสำเร็จแล้วโดยเรียบร้อยบริบูรณ์ทุกสิ่งทุกอย่าง นับว่าไม่มีสิ่งใดบกพร่องมากมายจนถึงแก่ผู้ใดจะหยิบยกขึ้นมาเป็นเครื่องติเตียนได้เลย งานที่ได้ทำมาสำเร็จแล้วนั้นต้องนับว่าเป็นงานสำคัญอย่างยิ่ง หางานอันใดจะเปรียบปานได้โดยยาก นับว่าเป็นครั้งแรกในตำนานแห่งชาติเราที่ได้ออกงานใหญ่ถึงเพียงนี้ ครั้งนี้เป็นครั้งแรกที่ทหารบกทหารเรือและเสือป่า ตลอดจนถึงอาณาประชาชน ได้เข้ามาในกรุงพร้อม ๆ กัน โดยความพร้อมใจกันตั้งใจที่จะให้งานสำเร็จโดย

ที่ ๑๐

พระราชดำรัส

ตอบในการเปิดสะพานเจริญรัช ๓๑ ณวันที่ ๓๐ ธันวาคม ร.ศ. ๑๓๐

ตามที่เราได้ให้สร้างสะพานขึ้นใหม่ด้วยทรัพย์ของเราครั้งนี้ เป็นการที่ได้ตั้งใจ โดยการสร้างสะพาน พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงได้เริ่มมา จึ่งเห็นว่าการสิ่งใดที่พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงได้ทรงเริ่มมาแล้ว เราผู้เป็นรัชทายาทจำจะต้องดำเนิรตามรอยพระบาทไปจนสำเร็จ ส่วนการสร้างสะพานเราก็รู้สึกว่าเป็นทานอันหนึ่ง ซึ่งเชื่อว่าตัวเราเองก็คงจะได้รับผลส่วนสาธารณทาน และครั้งนี้เป็นครั้งแรกที่เราได้ให้เงินสร้างสะพาน ที่กรมสุขาภิบาลได้สร้างสะพานโดยงดงามและแล้วโดยรวดเร็วนี้ เป็นที่พอใจ เราขอชมเชยกรมสุขาภิบาลตั้งแต่ชั้นผู้ใหญ่ตลอดจนถึงผู้น้อยที่ทำได้เช่นนี้ และเราเชื่อว่าราษฎรคงจะได้ใช้สะพานนี้สัญจรไปมาโดยสะดวกชั่วกาลนาน

เรียบร้อย ต่างคนต่างตั้งใจที่จะมิให้มีเหตุร้ายหรือบกพร่องเสียหายอย่างหนึ่งอย่างใดขึ้นในระวางงานนั้น จึ่งต่างคนต่างรักษาความสงบเรียบร้อยทั่วกัน นับว่าเปนมหัศจรรย์ได้อย่าง ๑ และเป็นพะยานปรากฏอยู่ว่า คนไทยทุกๆคน มีความรู้สึกอยู่ทั่วหน้ากันว่า ครั้งนี้ไม่ใช่แต่พระเจ้าแผ่นดินออกงานแต่ลำพัง รู้สึกว่าชาติไทยทั้งชาติออกงาน เพราะฉะนั้นถ้ามีที่เสียหายก็ย่อมจะต้องถูกติทั่วกันทั้งชาติ

อนึ่งที่ออกงานครั้งนี้ ก็ผิดกับครั้งก่อนๆมา ในครั้งก่อนๆมาโดยมาก ถึงจะออกงานก็ออกดูกันเองเป็นพื้น แม้จะมีผู้อื่นมาปะปนอยู่ในหมู่คนดูบ้างก็เป็นส่วนอันน้อย และมิใช่บุคคลที่สลักสำคัญอันใดนัก แต่ครั้งนี้ในหมู่คนที่มาช่วยงานและดูงานของเรา มีผู้ที่มาจากต่างประเทศอันเป็นคนสำคัญๆเป็นผู้แทนชาติต่างๆมาเป็นอันมาก ทั้งที่เป็นเจ้านายและเป็นข้าราชการผู้ใหญ่ในประเทศนั้นๆ เพราะฉะนั้นถ้าแม้จะได้รับชมก็จะได้มากและแพร่หลาย ถ้าแม้จะถูกติก็จะถูกมากเหมือนกัน ในชั้นต้นจึ่งเป็นที่พึงหนักใจอยู่บ้างอันเป็นธรรมดาของผู้ที่เริ่มจะสำแดงท่าใหม่ ความไม่แน่ใจในความเรียบร้อยแห่งงานซึ่งจะทำเป็นครั้งแรก ย่อมได้มีอยู่แก่ตัวเราและเจ้านายข้าราชการแทบจะทุกคน เมื่องาน

มาสำเร็จไปแล้วโดยเรียบร้อยสมประสงค์แห่งเราทั้งหลายอันได้ทนงคิดและจัดการงานมา ก็ย่อมทำให้รู้สึกกระหยิ่มอยู่ในใจ และมาแลเห็นว่าไทยเรายังไม่สิ้นกำลังและความสามารถ ยังจะไม่ต้องอายเขาทั้งหลายผู้คอยมองดูชาติเราอยู่ ทั้งเหลือที่จะเว้นความกระหยิ่มต่อไปอีกว่า บรรดาประเทศทั้งปวงในบูรพทิศนี้ ไทยเราเป็นชาติแรกที่สามารถมีงานเช่นนี้ และมีคนสำคัญๆ แห่งนานาประเทศได้พร้อมกันมาช่วยงานเช่นนี้

แต่เมื่อกระหยิ่มเช่นนี้แล้ว เราทั้งหลายก็ไม่ควรจะละเลิงใจเกินไป จนลืมหน้าที่อันเราจะพึงต้องกระทำต่อไป เราได้สำแดงความพร้อมเพรียงของชาติเรา ได้สำแดงความสามารถของไทยเราที่จะออกงานได้โดยไม่ขายหน้าเขาครั้ง ๑ แล้ว เรามีหน้าที่จะต้องบำเพ็ญต่อไปให้สมควร นานาประเทศจะนับหน้าถือตาจริงๆ ต้องระวังอย่าให้เขาทั้งหลายว่าได้ ว่าไทยเราได้แต่ทำการอวดเล่นชั่วคราวเดียวเท่านั้น เราทั้งหลายต้องคงรักษาความสามัคคีพร้อมเพรียงในระวางกันและกัน เพราะผลแห่งความสามัคคีเราทั้งหลายก็ได้แลเห็นอยู่แก่ตาแล้ว เราทั้งหลายต้องต่างคนต่างรำลึกอยู่ในใจว่า ชาติสำคัญกว่าบุคคล ถ้าชาติย่อยยับอับจนไปแล้ว ที่บุคคลจะมีความสุขสำราญนั้น ไม่ได้เลยเป็นอันขาด เพราะฉะนั้นเมื่อจะคิดทำการใดๆ ก็ดี ต้องนึกถึงประโยชน์อันจะมีแก่ชาติบ้านเมือง

เป็นที่ตั้ง ถึงแม้ว่าจะต้องสละความสุขหรือความสะดวกในส่วนตัวเองบ้างก็จะต้องยอมสละให้ และถ้ามีเหตุจำเป็นถึงแม้ชีวิตก็ไม่ควรอาลัยหวงแหน ควรคิดไว้ชื่อในแว้นแคว้นแดนสยาม พยายามแต่ที่จะทำการอันเป็นคุณเป็นประโยชน์เต็มที่ อย่าให้เสียทีที่ได้เกิดมาในชาติไทย ต้องจำผังไว้ในใจว่าบรรพบุรุษของเราได้อุตสาหะทำนุบำรุงชาติของเราให้ยั่งยืนตลอดมา จนถึงชั้นเราทั้งหลายได้รับความสุขสำราญอยู่ทุกวันนี้ ย่อมเป็นหน้าที่ของเราที่จะรักษามฤดกอันนี้ไว้มิให้เสื่อมทรามไปได้เลย เราทั้งหลายจึ่งจะเงยหน้าเข้าสมาคมกับนานาประเทศได้โดยมิต้องมีความละอาย ขอท่านทั้งหลายจงจำถ้อยคำเหล่านี้ไว้ และในที่สุดนี้จงได้รับความขอบใจทั่วกัน เทอญ

ที่ ๑๒

พระราชดำรัส

ตอบอัครราชทูตกงสุลนานาประเทศในการเฉลิมพระชนม์พรรษา ที่พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ณวันที่ ๑ มกราคม ร.ศ. ๑๓๐

ท่านราชทูต

เราขอขอบใจท่านทั้งผู้แทนนานาประเทศทั้งหลาย ซึ่งได้มีใจพร้อมกันแสดงคำอำนวยพรให้ท่านนำมายังเรา

แท้จริงปีกลายนี้ เป็นปีสำคัญอันหนึ่ง เหมือนดั่งท่านกล่าวแล้วและเป็นที่เกิดความพอใจของเราอย่างยิ่ง เมื่อทราบว่าท่านและพวกของท่าน คิดเห็นเป็นการปรากฏว่าเป็นเวลาซึ่งมีความเจริญเป็นแก่นสารแก่บ้านเมืองของเรา

ความเจริญแห่งอาณาประชาชนของเรานั้น ย่อมเป็นสิ่งที่ฝังอยู่ในใจของเราแล้ว และเราก็ย่อมทราบอยู่ว่า ข้อสำคัญจะให้มีความเจริญนั้น คือ ประกอบการเกื้อกูลให้มีทางไมตรีอย่างยิ่งกับนานาประเทศทั้งหลายซึ่งท่านมาเป็นผู้แทนอยู่ ความข้อนี้เราจึ่งตั้งใจที่จะประกอบการไมตรีนั้นเองโดยซื่อตรง และเรารู้สึกแน่ว่าความพยายามของเรานี้คงจะเป็นผลอันสำเร็จ เพราะเห็นอยู่ว่ามีพะยานอยู่ในถ้อย

คำที่ท่านกล่าวด้วยอัธยาศัยให้เราฟังนั้น ว่าท่านมีใจอุดหนุนช่วยในทางไมตรีนี้ด้วย

เราขอตอบแทนด้วยแสดงความประสงค์ของเราต่อท่านทั้งหลายในที่นี้ เราขอให้ประเทศทั้งหลายซึ่งท่านเป็นผู้แทนนั้น มีความรุ่งเรืองวัฒนาการเทอญ

ที่ ๑๓

พระราชดำรัส

ตอบในการเปิดสะพานเฉลิมสวรรค์ ณ วันที่ ๒๓ ตุลาคม ร.ศ. ๑๓๓

ตามที่เจ้าพระยายมราชได้กล่าวมาแล้ว เป็นถ้อยคำที่จับใจฉันและสมควรฟังอย่างยิ่ง สะพานตามที่ได้เป็นธรรมเนียมของพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง ได้ทรงประพฤติมาแล้วเป็นสาธารณทาน และเป็นเหมือนหนึ่งอนุสสาวรีย์แห่งพระองค์อย่างดีที่สุด เมื่อถึงตัวเราเองเข้าแล้วได้รู้สึกอยู่เช่นนี้ และได้เข้าใจอยู่ดีในพระราชประสงค์ เพราะฉะนั้นเมื่อยังค้างอยู่สะพานหนึ่งเช่นนี้ เราจึงเห็นว่าเป็นหน้าที่ซึ่งจำเป็นจะต้องกระทำสนองพระเดชพระคุณอีกอย่างหนึ่งให้สำเร็จไป คือทำให้เต็มตามหน้าที่ของผู้ที่รู้คุณแห่งบุพพการีแล้วก็ต้องสนองคุณ จึงจะชื่อว่าเป็นผู้ที่กตัญญูและกตเวทิบริบูรณ์ ก็สะพานเฉลิมสวรรค์นี้เป็นสะพานที่สุดของพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง เราจึงได้มีความปรารถนาจะให้ตั้งอยู่ในที่ซึ่งจะมีประโยชน์มากที่สุดแก่สาธารณชน ทั้งจะให้เป็นที่งดงามประดับพระนครทั้งทางบกและทางน้ำ จึงได้เลือกที่ตรง

นี้ซึ่งเห็นว่าเป็นที่เหมาะกว่าแห่งอื่น ทั้งถ้าจะว่าไปแล้วเป็นที่ใกล้พระบรมมหาราชวัง สะพานก็ดี หรือสิ่งใด ๆ ที่เป็นสาธารณประโยชน์ เราเห็นว่าเป็นอนุสสาวรีย์ที่ดียิ่งกว่าอย่างอื่น เพราะเหตุว่าอนุสสาวรีย์ที่คนทั้งหลายจะจำได้นั้น ต้องเป็นสิ่งซึ่งจับใจ เป็นสิ่งซึ่งคนทั่วไปแลเห็นประโยชน์ เพราะฉะนั้นการที่สร้างสะพานขึ้นเช่นนี้ รู้สึกว่าได้ทำไปโดยความตั้งใจ ที่จะให้บรรดาชนที่สัญจรไปมาจะต้องระลึกถึงพระเดชพระคุณของพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง อยู่เสมอทุกวันทุกขณะ เพราะฉะนั้นเราจึงเต็มใจในการที่เจ้าพระยายมราชเชิญให้เปิดสะพานในวันอภิลักขิตสมัยอันนี้ เป็นโอกาสอันเหมาะที่จะแสดงความกตัญญูกตเวทีดังที่ได้กล่าวมาแล้วนี้

ที่ ๑๔

พระราชดำรัส

ตอบคำถวายชัยมงคลของโรงเรียนมหาดเล็กหลวงเนื่องในงานพระราชพิธีฉัตรมงคล ณพระที่นั่งอัมพรสถาน เมื่อวันที่ ๑๒ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๓๑

ถ้อยคำที่พระยาไพศาลได้กล่าวแล้วนั้นจับใจเรายิ่งนัก การโรงเรียนที่เราได้จัดตั้งขึ้นนี้เป็นการทดลอง ถ้าเปรียบด้วยการทำสวน ความสำเร็จที่จะให้เกิดประโยชน์ขึ้นได้เพียงใดนั้น ย่อมแล้วแต่คนทำ ความหวังในการปลูกเพาะพืชพรรณนั้น ก็เพื่อจะให้งอกงามและเกิดดอกออกผล เมื่อถึงคราวต้นไม้มีผลเข้าแล้ว ถึงแม้ว่าผลประโยชน์จะตกเป็นของเราผู้เป็นเจ้าของสวนก็จริง แต่ชาวสวนซึ่งเป็นผู้ทำย่อมจะได้ส่วนในประโยชน์นั้นด้วย อย่างน้อยก็จะได้ความอิ่มเอิบใจ ว่างานที่ตัวได้ลงแรงทำไว้ในสวนนั้นเป็นผลสำเร็จมิได้เสียแรงเปล่า แต่ในเวลานี้เราพึ่งได้ตั้งต้นเพาะปลูกต้นไม้ลงไว้ เพราะฉะนั้นการที่จะได้เห็นว่า ต้นไม้ของเราเผล็ดดอกออกผลได้ประโยชน์เพียงใดนั้น ต้องอาศัยคอยเวลาให้นาน ๆ ไปสักหน่อย ในบัดนี้เรายินดีที่จะกล่าวได้อย่าง

หนึ่งว่า คนทำสวนของเราล้วนแต่ตั้งหน้าเอาใจใส่การงานในสวนจริง ๆ การเพาะปลูกได้ดำเนิรไปเป็นอันดี เป็นที่หวังได้ว่าคงจะเป็นผลสำเร็จแน่

การปลูกสติปัญญาฝึกสอนคนให้เป็นไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินที่ดีนี้ เป็นหน้าที่สำคัญนัก เป็นงานที่ต้องทำด้วยปัญญาความคิดประกอบกับแรงกาย ในเบื้องต้นก็จะต้องใคร่ครวญให้เห็นแน่แก่ใจเสียก่อนว่า การฝึกสอนกล่อมเกลานั้นจะให้ได้รูปอย่างที่เรียกว่า เป็นไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินอันดีนั้นอย่างไร แล้วจะต้องใช้วิธีฝึกฝนกล่อมเกลาให้สำเร็จรูปได้ดั่งประสงค์ ซึ่งเป็นของยากต้องประกอบพร้อมด้วยสติปัญญาและความสามารถในการฝึกสอนอย่างดีจึ่งจะได้ผลสำเร็จตามปรารถนา หน้าที่ครูจึ่งควรยกย่องว่าเป็นหน้าที่สำคัญยิ่งนัก ในที่นี้จะขอให้หนทางไว้พอเป็นการช่วยเหลือแก่ครูบ้าง

บรรดาประเทศทั้งปวง ประเทศใดที่รักษานิติธรรมของชาติไว้ได้ดี ประเทศนั้นย่อมดำเนิรขึ้นสู่ความเจริญ ประเทศใดละเลยนิติธรรมของชาติเสีย หรือปล่อยให้เสื่อมทรามไป ภัยย่อมจะมีมาถึงประเทศนั้น ถ้าจะตรวจดูตัวอย่างแล้วจะเห็นได้ในที่ใกล้ ๆ กับเรานี้เองเป็นอันมาก นิติธรรมของชาตินั้น คือ คุณสมบัติและขนบธรรมเนียมประเพณีอัน

ดีซึ่งเป็นที่นิยมสืบต่อ ๆ กันมาในหมู่ประชาชนแห่งชาติ ประเทศตุรกีซึ่งน่ากลัวจะต้องพินาศย่อยยับไปในไม่ช้านี้ ไม่เพราะละเลยนิติธรรมของชาติเสียหรือ ถึงประเทศจีนก็เหมือนกัน ถ้าหากไม่รีบจัดการแก้ไขเสียให้ทันท่วงที ก็น่ากลัวอันตรายอย่างยิ่ง ในฝ่ายตะวันออกนี้ประเทศที่ยังดำรงเอกราชเป็นปกติอยู่ในเวลานี้ก็มีแต่สยามกับญี่ปุ่นเท่านั้น ในส่วนประเทศเราถ้าหากเราจะต้องเป็นข้าใคร ก็คงเป็นเพราะเรารนหาที่ไปเอง

การที่เราเห็นอะไรของใครแปลก เราพอใจและจะถือเอาเป็นแบบอย่างนำมาใช้สำหรับประเทศเราบ้างนั้น จำเราจะต้องใช้วิจารณญาณสอดส่องเลือกฟั้นให้เห็นเหมาะว่าจะเป็นประโยชน์แก่เราแท้จริงเสียก่อน สิ่งซึ่งเหมาะแก่ประเทศเขา ใช่ว่าจะเหมาะแก่ประเทศเราเสมอไปก็หาไม่ บางทีอาจใช้ไม่ได้ในประเทศเราเสียเลยก็เป็นได้ หรือบางอย่างจะใช้ได้ก็ด้วยเอามาปรุงใหม่ให้เหมาะแก่เรา เพราะฐานะและนิติธรรมของชาติย่อมต่างๆ กัน การเอาอย่างเขาโดยมิได้พิจารณาใคร่ครวญให้รอบคอบ เห็นของเขาอย่างไรนึกว่าเก๋ก็เอาอย่างมาทั้งดุ้น ๆ นั้น ถ้าไม่เหมาะแก่เราหรือขัดต่อนิติธรรมของเรา ก็จะหาเป็นไปได้อย่างที่เราเห็นของเขานั้นไม่ การเอาอย่างผิดเช่นนี้ เท่ากับกินของแสลงให้โทษ

มากนัก จะปรากฏอย่างอาการที่เรียกว่าผิดสำแลงทันที ถ้าว่าด้วยการปกครองบ้านเมืองแล้ววิธีปกครองอย่างราชาธิปตัย เป็นนิติธรรมของเราสืบมาแต่โบราณกาล ถ้อยคำที่เราผู้เป็นพระเจ้าแผ่นดินกล่าวเช่นนี้ ไม่ใช่จะกล่าวเข้ากับตนเอง ถ้าหากเราไม่ใช่เป็นพระเจ้าแผ่นดิน เราก็คงต้องกล่าวอย่างนี้เหมือนกัน เพราะเรากล่าวด้วยความเห็นอันแน่ชัดแก่ใจเรา ถ้าจะตรวจดูพงศาวดารในเวลาใกล้ๆ นี้ก็ยังจะเห็นพยานได้ คือเมื่อสมัยบ้านเมืองเราปั่นป่วนด้วยพระเจ้าแผ่นดินต้องละราชสมบัติเพราะพระจริตวิการ คนทั้งหลายก็พร้อมใจกันเลือกพวกเราคนหนึ่งสถาปนาขึ้นเป็นกษัตริย์ครอบครองกันต่อมา กษัตริย์องค์นั้นคือ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พระปฐมบรมราชวงศ์ปัจจุบันนี้ การบ้านเมืองก็ได้ดำเนินขึ้นสู่ความเจริญเรียบร้อยเป็นลำดับมา

บรรดาครูอาจารย์ทุกคน เมื่อรู้สึกหน้าที่ดั่งที่เราชี้แจงมาและมีความรักชาติบ้านเมือง รักศาสนา จงรักภักดีต่อตัวเรา ดั่งได้กล่าวให้เราฟังแล้ว ขอจงสุจริตต่อหน้าที่ของตน ปฏิบัติหน้าที่แต่โดยชอบปราศจากอคติทั้งสี่ประการ หากจะมีผู้ปกครองเด็ก คือ บิดามารดาหรือคนอื่น ไม่พอใจในหนทางที่ฝึกสอน ก็จงอย่าครั่นคร้าม และคล้อยตามหรือลดหย่อนผ่อนให้เขา แม้เขาไม่พอใจเขาจะขอลาเอา

บุตรหลานของเขาออกเสียจากโรงเรียนก็ตามใจเขา หน้าที่ของเราจำจะต้องสอนให้ถูกต้องตามนิติธรรมของชาติดังได้ชี้แจงให้ฟังแล้วอย่างไร ก็ให้สอนไปตามหน้าที่ นั่นแหละจะได้ชื่อว่าสุจริตต่อหน้าที่ ได้ทำประโยชน์ให้แก่ชาติศาสนาด้วยความสวามิภักดิ์จงรักต่อเราจริง คนที่รักชาติแต่ปากนั้นมีถมไป แต่การกู้ชาติและรักษาชาติไว้ได้นั้น จะสำเร็จด้วยรักชาติแต่ปากก็หามิได้ พระยาไพศาลมีหน้าที่ในกระทรวงธรรมการ สำหรับจะฝึกหัดกุลบุตรต่อไป ขอให้กำหนดจำไว้ คำที่เรากล่าวแก่ครูในโรงเรียนของเรานี้ ใช้ได้สำหรับครูในโรงเรียนอื่น ๆ ทั่วไปตลอดพระราชอาณาจักร์สยามด้วย

ส่วนนักเรียนทั้งหลาย เจ้าจงมีความพากเพียรในการเรียนและจงเชื่อฟังคำครูสอน จงอยู่ในถ้อยคำของครูเสมอไป จึ่งจะได้ชื่อว่าเป็นเด็กดีและเป็นศิษย์ดี ต่อไปเจ้าจะต้องรับช่วงเป็นผู้บำรุงชาติของเจ้า และมีหน้าที่ฝึกหัดเด็ก ๆ เหมือนอย่างที่ครูฝึกหัดเจ้าอยู่ในทุกวันนี้ เจ้าจะรับทำหน้าที่นั้นได้ดี ก็ด้วยเจ้าฝึกหัดตัวของเจ้าดีแต่เวลาเดี๋ยวนี้ไป เพราะฉะนั้นเจ้าต้องเชื่อฟังคำครูสอน โตขึ้นเจ้าจะได้เป็นผู้ฝึกหัดลูกหลานเจ้ากับกุลบุตรซึ่งจะเกิดมาภายหลังเจ้าให้ดีเหมือนเจ้า นั่นแหละจึ่งจะนับว่าเจ้าเป็นผู้สมควรที่จะเป็นผู้สืบต่อการบำรุงชาติไทย

ในที่สุดนี้เราขอขอบใจเจ้าทั้งหลายที่มาให้พรเราในวันนี้ ขอให้เจ้าทุกคนจงมีความสุขความเจริญ ได้บรรลุประโยชน์และผลสำเร็จในการสอนการเรียนสมความปรารถนาของเจ้าทั้งครูและศิษย์เถิด

ที่ ๑๕

พระราชดำรัส

ตอบพระบรมวงศานุวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาทในการเฉลิมพระชนม์พรรษา ที่พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ณวันที่ ๑ มกราคม ร.ศ. ๑๓๑

ตามที่พระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการ ได้มาชุมนุมพร้อมกัน และอวยชัยให้พรในวันเฉลิมพระชนม์พรรษาของเรานี้ เรามีความยินดีรับพรของท่านทั้งหลาย และขอขอบใจทั่วกัน ความพร้อมเพรียงในวันนี้ทำให้เรารู้สึกปีติยินดีอีกส่วน ๑ เพราะกิจการใด ๆ ที่เราจะหวังทำให้บังเกิดเป็นผลดีแก่ชาติบ้านเมือง ก็ต้องอาศัยความพร้อมใจกันในหมู่ผู้ที่มีหน้าที่ปฏิบัติราชการให้จำเริญยิ่งขึ้น และการที่จะให้บังเกิดความพร้อมใจกัน ก็ต้องอาศัยความเข้าใจในราโชบายแล้ว และเจ้าหน้าที่จะได้มีโอกาสปฏิบัติได้ถูกต้องตามตำแหน่งหน้าที่ของตน ๆ

ส่วนกิจการที่รัฐบาลของเรา ได้จัดไปแล้วในปีที่ล่วงมาแล้วก็มีอยู่หลายประการ ซึ่งควรจะหยิบยกมากล่าวได้ พอให้ท่านทั้งหลายได้ช่วยยินดีด้วยกับตัวเราบ้าง คือ พระ

ราชบัญญัติอาวุธปืนได้จัดตั้งขึ้นใหม่ เพื่อป้องกันอันตรายอันจะเกิดแต่อาวุธปืนให้น้อยลง ความสำคัญในข้อนี้ก็มีอยู่คือ จะพอมีทางป้องกันมิให้อาวุธปืนตกไปอยู่ในมือผู้ร้ายเพื่อใช้ข่มเหงทำร้ายประชาชน เหมือนช่วยบำรุงความสงบราบคาบในพระราชอาณาจักร์อย่างหนึ่ง

การสุขาภิบาล กรมสุขาภิบาลในกรุงเทพ ฯ กำลังทำการฝังท่อประปาอยู่ เมื่อการอันนี้สำเร็จแล้วจะเป็นประโยชน์ดีมาก เพราะการมีน้ำดื่มบริโภคเป็นสิ่งสำคัญสำหรับความอยู่เย็นเป็นสุขของประชาชน กับในหัวเมืองได้จัดการสุขาภิบาลขึ้นที่เมืองภูเก็ตอีกเมืองหนึ่ง

การกระทรวงยุตติธรรม ตั้งแต่จัดเปลี่ยนแปลงระเบียบราชการใหม่ ยกศาลฎีกาไปรวมอยู่ในกระทรวงนั้น ราชการดำเนิรไปเป็นระเบียบเรียบร้อย ขุนศาลตุลาการก็เอาใจใส่พิจารณาชำระสะสางคดีรวดเร็วขึ้นกว่าแต่ก่อน คดีคั่งค้างศาลก็มีเป็นจำนวนน้อยลงกว่าก่อน

การเล่าเรียน ได้จัดการเล่าเรียนของพระภิกษุทั้งในกรุงและหัวเมืองให้แพร่หลายยิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อน การคณสงฆ์ในกรุงเทพ ฯ ได้จัดวิธีปกครองลงแบบแผนเรียบร้อย ฝ่ายฆราวาสได้จัดตั้งโรงเรียนข้าราชการพลเรือน เฉลิมพระเกียรติยศพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มอบเงิน

ซึ่งราษฎรเข้ากันสร้างพระบรมรูปถวายสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง อันเหลืออยู่กว่า ๘๐๐,๐๐๐ บาท ให้เป็นทุนสำหรับจัดสร้างโรงเรียนนี้ และการเล่าเรียนตามหัวเมืองก็ได้จัดขยายให้แพร่หลายยิ่งขึ้น และจัดโรงเรียนมัธยมให้มีขึ้นอีกหลายหัวเมือง

การสร้างรถไฟสายเหนือ ซึ่งให้หยุดไว้คราวหนึ่งเพื่อรอให้การใช้รถไฟตอนที่ต่อใหม่ไปถึงเมืองอุตรดิตถ์เจริญผลขึ้นพอควรแก่การก่อนนั้น เมื่อรถไฟตอนนั้นได้ผลเจริญขึ้นตามสมควรแก่ความคาดหมายแล้ว จึ่งได้ให้สร้างรถไฟสายเหนือต่อขึ้นไปในตอนเมืองแพร่ ตอนที่ต่อใหม่ได้เปิดใช้ตั้งแต่บ้านแม่พวกจนถึงตำบลปากบ้านแล้ว รถไฟสายใต้ได้เดินรถแล้วแต่เมืองเพ็ชร์บุรีถึงตำบลหัวหินตอน ๑ แต่เมืองตรังเดินถึงตำบลทุ่งสงแขวงเมืองนครศรีธรรมราชตอน ๑ แต่เมืองสงขลาเดินรถไฟถึงเมืองพัทลุงอีกตอน ๑ ส่วนถนนหนทางที่ทำเพื่อบำรุงการค้าขายเพาะปลูกได้ทำขึ้นในมณฑลนครศรีธรรมราช มณฑลภูเก็ต มีถนนที่ใช้รถไปมาได้แล้วทางกว่า ๑๐,๐๐๐ เส้น และยังจะทำต่อไป

การใช้โทรศัพท์ได้ขยายใช้ระยะทางไกลออกไปถึงหัวเมืองหลายทาง

ส่วนทางพระราชไมตรีระวางนานาประเทศกับกรุงสยาม ในเวลานี้ก็เรียบร้อยดีอยู่ทั่วไป เป็นที่ควรพอใจได้อีกอย่าง ๑

ส่วนการที่นับว่าได้จัดขึ้นโดยอาศัยความศรัทธาหรือเต็มใจในส่วนบุคคลและได้รับความอุดหนุนของรัฐบาล เราก็มีที่ควรจะยกมากล่าวได้บ้าง ดั่งจะกล่าวต่อไปนี้

ในการพยาบาลไข้เจ็บ โรงพยาบาลได้จัดตั้งขึ้นใหม่ในกรุงเทพฯ คือ วชิรพยาบาล ๑ ปาสเตอร์อินสติจูต ๑ และได้จัดการโรงพยาบาลแพร่หลายออกไปถึงหัวเมือง มีโรงพยาบาลเบ็ญจมาธิราชอุทิศ ที่ประชาชนชาวมณฑลกรุงเก่าได้พร้อมกันสร้างขึ้นเป็นที่ระลึก สนองพระเดชพระคุณสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงเป็นต้น ปีที่แล้วราษฎรออกทรพิษตายมาก จะได้จัดการปลูกฝีให้แก่ราษฎร ให้ได้โอกาสปลูกฝีได้ทั่วพระราชอาณาจักร

โรงเรียนได้ตั้งขึ้นในกรุงเทพ ฯ ที่เป็นโรงเรียนใหญ่หลายโรงเรียน คือ โรงเรียนมหาดเล็กหลวง โรงเรียนการช่างการพาณิชย์ โรงเรียนเบญจมราชูทิศ ซึ่งชาวกรุงเทพ ฯ ได้พร้อมกันเรี่ยไรสร้างเฉลิมพระเกียรติของพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงอีกแห่งหนึ่ง

อนึ่งเมื่อกล่าวถึงโรงเรียนแล้ว ก็ควรกล่าวต่อไปว่า ได้จัดตั้งสภาลูกเสือให้มีขึ้นทุกมณฑล เพื่อบำรุงการฝึกหัดเด็กชายที่เป็นนักเรียนนั้น ในทางฝึกฝนใจให้รู้จักเป็นพลเมืองดีมีผู้นิยมมาก

ส่วนในการปกครองที่จะได้คิดจัดต่อไปมีอยู่ซึ่งควรจะยกมากล่าวได้ในที่นี้ คือ จะได้แก้ไขกฎหมายการกะเกณฑ์แรงราษฎรลดหย่อนผ่อนลง เพื่อบำรุงการทำมาหาเลี้ยงชีพ

ส่วนการค้าขายได้ร่วงโรยมา ๒ ปี เพราะเหตุที่ฤดูไม่ปกติทำนาไม่ได้ผลดี มีความอัตคัดแทบทั่วพระราชอาณาจักรถึง ๓ ปีติด ๆ กัน มาปีนี้แต่แรกก็น่ากลัวว่าการทำนาจะไม่ได้ผลดีอีก แต่อาศัยความพากเพียรของราษฎรเพาะปลูกมากยิ่งกว่าแต่ก่อน และเจ้าหน้าที่ได้เอาเป็นธุระระวังการระบายน้ำให้ราษฎรทั่วไป เมื่อปลายปีฝนมีมา เป็นประโยชน์แก่การทำนาได้ผลดีกว่า ๓ ปีที่ล่วงมาแล้ว หวังใจว่าจะพ้นความอัตคัดขัดสนและการค้าขายจะดีขึ้น

เมื่อเห็นแล้วว่า การระบายน้ำเป็นการสำคัญของการทำนา จึงตั้งใจว่าจะบำรุงการนี้ให้ยิ่งขึ้นในภายหน้า รัฐบาลของเราจะได้ปรึกษาหารือดำริการนี้ต่อไป

ในที่สุดนี้เราขอกล่าวแก่บรรดาท่านที่มาประชุมอยู่ณที่นี้ว่า ความมั่นคงแห่งกรุงสยามและความจำเริญรุ่งเรือง ควร

ถือเอาเป็นข้อสำคัญที่มุ่งหมายแห่งเราท่านทั้งหลายทั่วกัน จะแลดูการใดๆ ควรดูอย่างกว้างๆ ไม่ควรจะคิดจะดูแคบๆ แต่ฉะเพาะตรงหน้าเท่านั้น คือถ้าจะคิดให้เป็นประโยชน์หรือสะดวกแต่ฉะเพาะแก่กิจการในหน้าที่ของตนเองเท่านั้นไม่พอ ต้องคิดถึงประโยชน์แห่งการปกครองทั่วไป ถ้าการภาคหนึ่งเดิรไป แต่ภาคหนึ่งยังไม่พร้อมที่จะเดิร จะนับว่าดีไม่ได้ การปกครองก็เหมือนการทัพ ถ้าทัพหน้ารีบรัดเดิรไป ก็คงจะถึงสนามรบก่อนจริง แต่ถ้าทัพหนุนและกองสะเบียงเดิรไม่ทัน ก็จะเป็นเครื่องตัดประโยชน์แห่งกองหน้านั้นเอง ถึงจะรบเก่งปานใดไม่มีกำลังหนุนและสะเบียง แล้วก็คงต้องอดและกำลังลดลง จนจะรบต่อไปไม่ไหวก็จะต้องถอยเท่านั้น เพราะฉะนั้นก่อนที่แม่ทัพใหญ่จะสั่งให้เดิรกองทัพ จึ่งต้องคิดหน้าคิดหลังให้ตลอด เมื่อเตรียมการไว้เสร็จแล้ว แน่ใจแล้วจึ่งสั่งให้ยก การที่ทัพหน้าจะรีบยกไปโดยด่วนนั้น ถ้าแม้โชคดีมีชัยชำนะก็ดีไป และผู้บัญชาการทัพหน้าก็คงจะได้ความชอบ แต่ถ้ายกไปเสียท่วงที่ความผิดก็จะต้องตกอยู่ที่แม่ทัพใหญ่ เพราะผู้ใหญ่ที่ไหนจะชัดผู้น้อยได้ ต้องยอมรับผิดในส่วนที่จัดกองหนุนและสะเบียงตามไปไม่ทัน ข้อนี้อุปมาฉันใด การปกครองก็อุปไมยฉันนั้น เพราะฉะนั้นขอท่านทั้งหลายจง

ตริตรองดูให้ดี และต้องรู้สึกความลำบากของเราบ้าง เมื่อรู้สึกแล้ว เราชื่อแน่ว่าท่านทั้งหลายคงจะตั้งใจช่วยกันปฏิบัติกิจการในหน้าที่ ด้วยความมุ่งในความพร้อมเพรียง และด้วยความสามัคคีปรองดอง ไม่แย่งกันเกี่ยงกันเดิรหน้าในเมื่อยังไม่ถึงเวลาสมควร ที่จะจัดการแผนกของท่านให้ดำเนิรไปเร็วทันใจ ขอจงอย่าได้สงสัยไปว่า เราเพิกเฉยเพราะไม่เอาใจใส่เอื้อเฟื้อเลย ขอจงเข้าใจว่า ถ้าแม้มีข้อใดการใดที่ดูเหมือนดำเนิรช้าไป ขอจงเข้าใจเถิด ว่าเป็นเพราะยังเตรียมการไม่พร้อมเพรียงพอที่เราจะทำไปได้โดยแน่ใจว่าจะสำเร็จ จึ่งรอไว้เพื่อตระเตรียมต่อไป การโทษกันเองไม่เป็นหนทางที่จะทำให้การงานดีขึ้น ตรงกันข้ามจะกลับเป็นเครื่องทำให้เกิดกินใจกัน และการกินใจกันนั้นเป็นข้าศึกแก่ความสามัคคีเป็นอย่างยิ่ง และชาติใดที่แตกสามัคคีกันก็เหมือนมีหนอนบ่อนไส้ เครื่องให้เพื่อนบ้านดูถูกเท่านั้น ถ้าท่านทั้งหลายมีความจงรักภักดีและมีจิตต์ปรารถนาในความรุ่งเรืองแห่งชาติไทยแท้จริงแล้ว ก็ต้องช่วยกันบ้องกันบรรดากิจการซึ่งจะทำให้เพื่อนบ้านดูถูกชาติไทยได้ นั้นแหละจึ่งจะเป็นการสมควร

ขอท่านทั้งหลายจงได้รับความขอบใจของเรา และขอจงได้มีความสุขทั่วกันเทอญ

ที่ ๑๖

พระราชดำรัส

ตอบคณทูตและกงสุลนานาประเทศในการเฉลิมพระชนม์พรรษา ที่พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ณวันที่ ๑ มกราคม ร.ศ. ๑๓๑

ท่านราชทูต

เราได้พังด้วยความยินดีในถ้อยคำซึ่งท่านแสดงความตั้งใจไมตรีอันดีต่อตัวเรา และเพื่อความผาสุกของบ้านเมืองเรา เราได้พากเพียรฝึกใฝ่โดยน้ำใจที่จะทะนุบำรุงให้รุ่งเรืองซึ่งการเพาะปลูก การกสิกรรมและการค้าขายในประเทศสยามนี้ ด้วยเราพึ่งเข้าใจว่า โดยการค้าขายนี้และเราย่อมผูกพันไมตรียิ่งสนิทยิ่งชิดซึ่งกันและกัน

ในการที่ได้ทำนาได้ผลมากปีนี้ ก็คงเป็นประโยชน์ใช่แต่ในประเทศนี้และแก่ผู้ที่ค้าขายในสินค้าเข้าเท่านั้น แต่เป็นประโยชน์ทั่วถึงแก่ชาวต่างประเทศทั้งหลายซึ่งค้าขายอยู่ในทางอื่นด้วย และที่ท่านปีติยินดีด้วยในความบริบูรณ์ของการทำนาปีนี้ ก็เป็นพะยานที่ท่านร่วมใจกับรัฐบาลของเรา เพื่อที่จะบำรุงการค้าขายให้เจริญในระวางกรุงสยามกับประเทศทั้งหลาย

ขอขอบใจท่านทั้งหลายซึ่งมีความรู้สึกอันดีต่อเราฉะนี้ และเราขอแสดงความตั้งใจอันจริงที่เราจะรักษาทางไมตรีซึ่งมีอยู่โดยผาสุกอย่างยิ่งในระวางประเทศนี้ กับรัฐบาลซึ่งท่านเปนผู้แทนนั้นเสมอ

วันที่ ๑ มกราคม รัตนโกสินทร ศก ๑๓๑

ที่ ๑๗

พระราชดำรัส

ตอบเสนาบดีกระทรวงธรรมการเมื่อเปิดการแสดงศิลปหัตถกรรม ที่โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย ณวันที่ ๓ มกราคม ร.ศ. ๑๓๑

คำที่พระยาวิสุทธิ์สุริยศักดิ์กล่าวนี้ตรงกับความคิดของเรา เราได้เคยปรารภมานานแล้ว และด้วยพระยาวิสุทธิ์สุริยศักดิ์ก็ได้เคยพูดว่าการฝึกสอนเด็กนั้นจำจะต้องฝึกสอนหลายอย่าง ไม่ใช่แต่จะให้เรียนวิชชาหนังสือมีความรู้ไปสำหรับเป็นเสมียนและเข้าทำราชการเท่านั้น แท้จริงผู้ที่จะเป็นเสมียนได้ดีหรือจะทำราชการให้มีความเจริญในทางราชการต่อไป จะเป็นผู้ที่รู้แต่วิชชาหนังสือส่วนเดียวก็ยังไม่พอ จำจะต้องเป็นผู้ได้รับความฝึกฝนอันดีแล้วรอบตัว คือต้องได้ฝึกหัดแล้วหลาย ๆ อย่าง ทั้งส่วนที่เกี่ยวแก่ใจและกายพร้อมมูลด้วย การที่ได้จัดให้มีการแสดงหัตถกรรมฝีมือนักเรียนขึ้นเช่นนี้ จะเป็นทางชักชวนและชี้ช่องให้คนทั้งหลายเห็นว่าการวิชชาช่างต่าง ๆ นั้น ว่าโดยฉะเพาะก็เป็นที่จะหาเลี้ยงชีพได้ดีส่วนหนึ่งเหมือนกัน และถ้าสำหรับประกอบกับวิชชา

อื่น ๆ แล้ว ก็จะช่วยให้การฝึกสอนโดยทั่วไปนั้นสำเร็จดียิ่งขึ้น ว่าถึงการหาเลี้ยงชีพในทางหัตถกรรม เราผู้เป็นพระเจ้าแผ่นดินก็กล่าวยืนยันได้ว่า ไม่เป็นการเลวทรามกว่าการเป็นเสมียนหรือข้าราชการตั้งที่คนเป็นอันมากยังสำคัญผิดอยู่นั้นเลย คงจะได้รับความยกย่องชุบเลี้ยงเช่นกัน คือถ้าตนให้เป็นหลักฐานมั่นคงในทางค้าขายหรือศิลปการได้แล้ว เราก็คงจะตั้งให้เป็นขุนน้ำขุนนางได้ไม่ผิดอะไรกับผู้ที่รับราชการดั่งได้มีตัวอย่างปรากฏมาแล้วหลายราย ขอให้พระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์กับข้าราชการในกรมศึกษาธิการและครูอาจารย์ทั้งหลายช่วยกันชักจูงให้การฝึกสอนได้เป็นไปในหนทางที่ควรโดยชอบ และให้ปรากฏแก่คนทั้งหลายในทางที่ถูกที่ชอบสมแก่ความมุ่งหมายอันดีแล้วนั้นเถิด

ที่ ๑๘

พระราชดำรัส

ตอบคำถวายชัยมงคลของราชเสวกในการขึ้นปีใหม่ ณพระที่นั่งอัมพรสถาน เมื่อวันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๖

เราขอขอบพระทัยกรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์ และขอบใจท่านทั้งหลาย ที่มีความจงรักภักดี พรักพร้อมกันให้พรแก่เรา ปีก่อนเมื่อถึงวันนี้เราเคยได้เตือนมาครั้งหนึ่งแล้ว ถึงเรื่องความสามัคคีปรองดองกันในระวางคณ แล้วสังเกตต่อมา ดูพยายามปฏิบัติกันโดยเรียบร้อย เราขอชมเชยให้ได้ยินทั่วกันจงจำไว้ว่า สิ่งที่ทำดีมาแล้ว อย่าหยุดเสีย ต้องพยายามทำให้ดีขึ้น จึ่งจะนับว่า เป็นความเจริญแก่ตนและคณ ชาติบ้านเมืองก็เหมือนกัน คิดว่าเจริญแล้วไม่ต้องพยายามให้เจริญต่อไปอีก ไม่ได้ ต่อไปมีแต่จะทรงอยู่หรือทรุดลงเท่านั้น

ความประพฤติอันดีนั้นต้องทำดีให้หมดทั้งคณ จะดีแต่หัวหน้าผู้เดียวเท่านั้นไม่พอ คณใดมีแต่คนประพฤติดี คณนั้นย่อมชื่อเสียงดี ถ้ามีคนประพฤติเกะกะอยู่ในคณ

นั้นคนเดียวเท่านั้น ย่อมจะทำให้ชื่อเสียงทั้งคณเสียหายไปด้วย เปรียบเหมือนพระในวัด ถ้าพระรูปใดทำความเสื่อมเสียเกิดขึ้นในวัด วัดนั้นก็เสียชื่อเสียง และความเสียหายนี้ย่อมพาดไปถึงสมภารผู้ปกครองในวัดนั้น นี่ก็เช่นเดียวกัน ถ้าความเสียหายเกิดขึ้นในคณใด เพราะคนๆ เดียวทำ เขาก็ขึ้นชื่อคณนั้น แล้วก็เลยพาดมาถึงเราด้วย ถ้าใครประพฤติตนไม่ดีคงที่หรือทรามลง ไม่ต้องสงสัย ภัยย่อมถึงคนนั้นทันที

ขอให้จำไว้อีกอย่างหนึ่งว่า เราต้องช่วยกันรักษาพระเกียรติยศพระบรมเดชานุภาพ ข้อนี้คือ อย่าคิดว่าทหารและพลเรือนนั้นเป็นคนละพวกจะทำการรวมกันไม่ได้ หน้าที่ทั้งสองนี้ ก็มุ่งเข้าหาความเจริญให้บังเกิดขึ้นแก่ชาติ และเจ้านายด้วยกันต้องถือว่าเป็นพวกเดียวกัน เราเป็นข้าราชการในพระราชสำนักใกล้ชิดพระองค์ ต่างแต่สถานที่และหน้าที่แห่งการงานเท่านั้น ราชการที่ทำต้องถือว่าทำให้แก่เราทั้งนั้น อย่าถือว่าเป็นหน้าที่เล็กน้อย ราชการเล็กน้อยรอไว้ ไว้ทำการใหญ่ มัวอิจฉาริษยากันนั้นเป็นการไม่ควร ผู้ใหญ่ก็ไม่ควรมอบธุระให้แก่ผู้น้อยทำคนเดียว แล้วหาความสบายส่วนตัวเสีย ต่างคนควรช่วยกันให้สุดกำลัง เพื่อให้ราชการเจริญยิ่งขึ้น ถ้าท่านทั้งหลายประพฤติดีแล้ว จะต้อง

การอะไรคงสมความปรารถนา ขอให้ผู้ที่มาวันนี้นำความไป
บอกแก่ผู้ที่ต้องรักษาหน้าที่ราชการหรือป่วยไข้ให้รู้ด้วย

เราขอให้พรแก่ท่านทั้งหลายว่า ขอให้สมดั่งความ
ปรารถนา

ที่ ๑๘

พระราชดำรัส

ในการเปิดปาสเตอร์อินสติจูต ณวันที่ ๙ เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๖

เรามีความยินดีและพอใจเป็นอย่างยิ่งที่ได้มาเปิดศาลาปาสเตอร์สภาณวันนี้ เพราะเราได้เคยทราบอยู่แล้วว่าโรคอันเกิดแต่พิษสุนัขบ้ากัดนั้น เป็นโรคอันร้ายแรงปานใดได้ยินได้ฟังคำโจษกันอยู่หลายรายแล้ว ว่าผู้ที่เคราะห์ร้ายเผอิญถูกสุนัขบ้ากัดนั้นยากที่จะรักษาให้หายได้ หรือแม้จะรักษาหายได้ชั่วคราว ๑ ก็มักจะกลับมีพิษขึ้นอีกได้ พึ่งจะมาเห็นอยู่วิธีเดียวที่พอจะรักษาโรคร้ายอันนั้นให้หายขาดได้ คือโดยวิธีซึ่งปาสเตอร์ได้ค้นพบนั้นแหละ

แต่ก่อน ๆ มาเมื่อมีผู้ที่ถูกสุนัขบ้ากัดก็ต้องไปถึงไซ่ง่อน อันเป็นความลำบากและไม่สะดวกอย่างไร เจ้าพระยายมราชก็ได้กล่าวมาแล้ว ข้อความที่ได้พรรณนามานั้นเราเห็นด้วยทุกประการ เพราะฉะนั้นเมื่อกรมพระดำรงราชานุภาพได้มาทรงพระปรารภเรื่องจะตั้งปาสเตอร์สภาขึ้นในกรุงเทพ ฯ เราจึงเห็นชอบด้วยและมีความยินดีที่จะบริจาคทรัพย์เพื่อช่วยให้การเป็นไปได้สมพระประสงค์ของท่าน

เมื่อพระดำริแห่งกรมพระดำรง ฯ ได้มาเป็นไปสำเร็จเร็วพลันเช่นนี้ เรามีความยินดีเป็นอันมาก เพราะเชื่อแน่ว่าสภานี้จะทำการเป็นประโยชน์ดี ผู้ที่ได้เข้าเรี่ยไรออกทุนทรัพย์ ควรจะพากันรู้สึกชื่นชมยินดีทั่วหน้ากัน และควรรู้สึกว่าได้กระทำการเป็นบุญกุศลอย่าง ๑ และภาษิตข้างฝ่ายพุทธศาสน์ก็มีอยู่บท ๑ ว่า "อาโรคฺยา ปรมาลาภา" ความไม่มีโรคเป็นลาภอันใหญ่ยิ่งฉะนี้ เมื่อได้มาช่วยกันตั้งสถานที่บำบัดโรคร้าย และที่สำหรับจะทำการตรวจตราต่อไปในทางบำบัดโรค ก็เหมือนหนึ่งว่าได้ช่วยกันทำลาภอันใหญ่ให้บังเกิดขึ้นแก่บรรดาชนที่อาศัยอยู่ในกรุงสยามนี้ เป็นกิจอันดีที่ปราชญ์พึงสรรเสริญและชนทั่วไปย่อมเปล่งเสียงซ้องสาธุการ

ด้วยอานุภาพคุณพระรัตนตรัยอันเป็นบรมสรณาคมแห่งโรค ขอกิจการแห่งปาสเตอร์สภาอันจะได้กระทำเพื่อบำบัดโรคร้าย จงเป็นผลสำเร็จดั่งปรารถนาแห่งผู้ที่ได้เต็มใจช่วยกันตั้งขึ้นนั้น จงทุกประการเทอญ

ที่ ๒๐

พระราชดำรัส

ตอบเนื่องในงานพระราชพิธีฉัตรมงคลของโรงเรียนมหาดเล็กหลวงในพระบรมราชูปถัมภ์ ณพระตำหนักส่วนจิตรลดารโหฐาน วันที่ ๑๒ พฤศจิกายน พระพุทธศักราช ๒๔๕๖

เราได้ฟังคำพระยาไพศาล*กล่าวเป็นที่จับใจ การยกกรณียกิจของพระเจ้าแผ่นดินขึ้นกล่าว เพื่อให้ทรงระลึกเป็นเครื่องสำราญพระราชหฤทัยในราชกิจซึ่งได้ทรงกระทำสำเร็จดีแล้ว หรือเพื่อทรงตรวจตราแก้ไขต่อไป เป็นธรรมเนียมที่มีสืบมาแต่ครั้งโบราณตั้งกำบรรพ ผู้จงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์มีพราหมเป็นต้นได้เป็นผู้กระทำหน้าที่เช่นนี้ ครั้นต่อมาถึงพุทธกาลธรรมเนียมเช่นนี้ก็ยังคงใช้กันสืบต่อมา ดั่งปรากฏด้วยการถวายเทศน์เรื่องทศพิธราชธรรมในพิธีบรมราชาภิเษกเป็นต้น หน้าที่เช่นนี้บัดนี้พระยาไพศาลได้ทำแล้วบริบูรณ์

การตั้งคลังออมสินและออกพระราชบัญญัติขนานนามสกุลที่ยกขึ้นกล่าวนั้นเป็นการสำคัญและจำเป็นมาก แท้จริงเรื่องคลังออมสินนี้ เราได้คิดมานานแล้ว แต่หากยังมีข้อขัดข้อง

---

* จางวางเอก เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี

บางอย่างซึ่งในเวลานั้นจะยังจัดไม่ได้ จึงได้พึ่งมาสำเร็จ และได้ออกพระราชบัญญัติในต้นศกนี้ ที่เราต้องกล่าวเช่นนี้เพราะจะให้เห็นว่า การที่จะทำอะไรให้เป็นประโยชน์แก่บ้านเมือง ซึ่งเป็นการสำคัญและยากนั้นไม่ใช่พอนึกจะทำก็ทำได้ง่าย ๆ จำที่เราจะต้องคิดหน้าคิดหลังให้รอบคอบมุ่งให้ได้ประโยชน์แก่บ้านเมืองจริง ป้องกันทางเสื่อมเสียพลั้งพลาดต่าง ๆ ให้ดีที่สุดที่จะเป็นไปได้ จงเห็นเถิดว่าราชกรณียกิจของพระเจ้าแผ่นดินนั้น เป็นภารที่หนักและยากเพียงไร แต่การวิจารณ์สอดส่องตระเตรียมในเบื้องต้นของกิจใดที่จะพึงกระทำลงไปนั้น คนทั้งหลายโดยมากผู้ดูอยู่แต่ข้างนอกก็ย่อมแลไม่เห็น จะเห็นได้ต่อเมื่อกิจนั้นได้กระทำลงไปเป็นผลปรากฏแล้ว เปรียบเหมือนการสร้างทางรถไฟที่จะต้องแหวะเขาหรือขุดอุโมงค์ลอดไป เพื่อไม่ต้องให้รถเดินทางอ้อมให้เป็นการเปลืองเวลาและเปลืองเงิน ก็ต้องเตรียมแหวะเขาปากช่องหรือขุดอุโมงค์ทะลวงเขาให้เสร็จก่อน แล้วจึงวางรางและปล่อยรถเดินได้ การแหวะเขาหรือขุดอุโมงค์ซึ่งเป็นส่วนไม่ใช่ง่ายของงานสร้างทางรถไฟนั้น คนที่ไม่ได้เห็นและไม่ทราบเรื่องก็ย่อมไม่รู้สึกว่าได้ทำอะไรอยู่ที่ไหน ต่อเมื่อรถเดินได้แล้วจึงจะปรากฏว่าทางรถไฟได้ทำแล้ว ข้อนี้ฉันใดราชกรณียกิจของเราซึ่งต้องคิดต้องตรวจเตรียมล่วงหน้าก็ฉันนั้น

คนในสมัยนี้ชอบออกความเห็น การออกความเห็นนั้นมีประโยชน์ คือได้เป็นเครื่องดำริรอบคอบของผู้ปกครอง แต่ส่วนโทษก็มีมากเหมือนกัน เพราะผู้ที่จะออกความเห็นถ้าไม่รู้ตลอดถึงการภายในว่าได้มีได้กระทำอยู่แล้วอย่างไร ก็ออกความเห็นบุ่มบ่ามไปตามอัตโนมัติ เหมือนกับคนที่อยู่ไกลไม่ได้เห็นชัยภูมิพื้นที่ และไม่ทราบถึงการที่เขาแหวะขุดอุโมงค์อยู่ ก็คิดก็พูดและโจษกันผิดๆ ถูกๆ ไปตามชอบใจโดยพลตนเอง คนแรกบางทีจะพูดแต่เล็กน้อยก่อน แต่คนที่สองจะต่อให้มากขึ้นไปอีก พอถึงคนที่สามที่สี่เรื่องก็ยิ่งมากออกไปทุกที ความนี้ยิ่งมากคนเข้าเรื่องก็ยิ่งชวนให้พุ่งสำนมากเข้า การออกความเห็นของคนโดยมากยังเป็นอยู่เช่นนี้ ผู้ที่เขาออกความเห็นถูกต้องและเป็นประโยชน์แท้จริงนั้น เขาย่อมสืบให้รู้ความตื้นลึกหนาบางโดยละเอียด และใคร่ครวญให้รอบคอบในหนทางของการงานเสียก่อน แล้วเขาจึงพูดและออกความเห็น อันปัญญากับสติเป็นของคู่กัน เราก็เรียกควบกันอยู่แล้วว่าสติปัญญา คนเราจะมีแต่ปัญญาและเชาวนเป็นเครื่องพาแล่นไปฝ่ายเดียวไม่ได้ จำต้องใช้สติสำหรับเป็นเครื่องเหนี่ยวรั้งกำกับไปกับปัญญาด้วย เมื่อพร้อมทั้งสติและปัญญาโดยบริบูรณ์แล้ว ความคิดและความเห็นจึ่งจะเป็นไปเพื่อประโยชน์อันสุขุม คนที่คิดกล่าว

ฟุ้งส้านไปตามขณะจิตต์นั้นจะยึดถือเอาเป็นหลักหรือเอาแน่นอนนักไม่ได้

อนึ่งคนเราถ้าจะกล่าวถึงคุณธรรมทั่วไปแล้ว ก็จะต้องให้เปรียบด้วยเรือที่มีสมอและเครื่องผูกสำหรับยึดมั่น เรือลำใดไม่มีสมอหรือเครื่องผูก เรือลำนั้นอาจลอยเพ่นพ่านไปตามกระแสน้ำ สมอเครื่องผูกเป็นสิ่งที่จะยึดเหนี่ยวให้เรือจอดประจำที่อยู่ได้โดยปราศจากอันตราย สมอเครื่องผูกของคนเรานี้ คือ ศาสนา ธรรม คือคำสอนของศาสนา ย่อมรักษาผู้ที่ครองธรรมนั้น ศาสนาของเราสอนให้เรามีเมตตาจิตต์หรือทุกข์สุขของผู้อื่น สิ่งไรเมื่อทำเข้าแล้วคนอื่นจะได้ทุกข์หรือความเสียหายเพราะเรา สิ่งนั้นศาสนาห้ามไม่ให้เราทำ พึงเห็นได้ชัดในสิกขาบทต่าง ๆ ซึ่งกำหนดให้เราสำรวมระวังกาย วาจา ใจเพื่อประโยชน์นั้น ศาสนาย่อมเป็นประโยชน์มากในการที่สอนให้เรานึกถึงผู้อื่นแผ่เมตตาจิตต์แก่สัตว์ทั่วไปดั่งนี้ ส่วนตัวเราเองนั้นไม่สู้กระไรนัก เพราะเราย่อมจะคิดและระวังอยู่มากกว่าผู้อื่นโดยปกติแล้ว บางคนชอบกล่าวว่า ศาสนาเก่าเกินสมัยเสียแล้ว เพราะได้ตั้งมากว่าสองพันปี คำที่กล่าวเช่นนั้น ชื่อว่ากล่าวด้วยหลงแท้จริงศาสนาไม่รู้จักเก่าเลยเพราะท่านวางไว้กว้างพอ ไม่ว่า

ความเป็นไปในสมัยใดย่อมมีช่องที่จะเข้ารวมอยู่ในวงของศาสนาได้ทั้งนั้น เช่นที่ได้ชี้ให้เห็นแล้วข้างต้น ผู้ใดเข้าใจและประพฤติได้ถูกต้อง ผู้นั้นชื่อว่าเป็นสัมมาทิฏฐิ ผู้ใดหลงและประพฤติผิด ถึงจะเรียกตนว่าเป็นพุทธศาสนิกชน ความประพฤติของผู้นั้นก็หาใช่สัมมาทิฏฐิไม่

ข้อความที่ได้กล่าวมานี้ เจ้าทั้งหลายผู้ยังเป็นนักเรียนอยู่คงยังไม่เข้าใจได้ตลอด แต่เราพูดไว้สำหรับครู เพื่อครูจะได้สั่งสอนศิษย์ของตน ๆ สืบไป เด็ก ๆ เป็นผู้ที่กำลังจะเรียน ถ้ามีแบบอย่างชักจูงไปทางไหนก็อาจหันไปทางนั้นได้ง่าย ทั้งทางดีและทางชั่ว เพราะฉะนั้นจึงจำเป็นต้องมีโรงเรียนสำหรับฝึกสอนเด็กให้หันไปในทางที่ดี โรงเรียนที่สอนฉะเพาะเวลากลางวันนั้นครูมีเวลาอยู่กับเด็กการศาสนาเขาก็สอนเหมือนกันที่เรียกว่าจรรยา แต่นักเรียนเรียนจรรยาที่โรงเรียนแล้ว เมื่อเลิกจากโรงเรียนพ้นครูไปจรรยาที่ครูสอนนั้นก็เป็นอันทิ้งเสียด้วย ถ้าโรงเรียนเป็นบ้านของนักเรียนด้วยเช่นโรงเรียนนักเรียนกินอยู่ประจำ การฝึกสอนและการควบคุมได้มีอยู่ตลอดเวลา เพราะเราหวังประโยชน์เพื่ออุดหนุนการฝึกสอนเช่นนี้ เราจึงตั้งโรงเรียนมหาดเล็กหลวงขึ้น และได้สังเกตดูก็เห็นว่าครูในโรงเรียนมหาดเล็กหลวงของเราก็ได้เอาใจใส่ฝึกสอนศิษย์ในทางนี้เป็นที่พอใจของเรา แต่เมื่อได้

ชมเช่นนี้แล้วอย่าไปถือเสียว่าดีพอแล้ว ไม่ต้องพยายามให้ดียิ่งขึ้นไปอีก ถ้าเช่นนั้นก็จะเป็นอันหยุดและถอยหลังทันที จะต้องได้ผลตรงกันข้ามกับที่ชม ขอให้นึกว่าถ้าขว้างก้อนหินขึ้นไปในอากาศ เมื่อสิ้นกำลังที่ขว้างแล้ว และก้อนหินนั้นไม่อาจสูงต่อไปได้อีกแล้วมันจะเป็นอย่างไรบ้าง มันก็ต้องกลับตกลงมาเท่านั้น บรรดาครูทุกคนต้องพยายามทำหน้าที่ของตน ๆ ให้ดียิ่งขึ้นอยู่เสมอ ถ้าเปรียบอย่างก้อนหินที่ขว้างขึ้นไปในอากาศก็ต้องให้สูงที่สุดที่จะสูงได้ ยิ่งใกล้สวรรค์ได้เพียงใดยิ่งดี

ส่วนเด็ก ๆ เจ้าต้องตั้งใจฟังและจำคำที่ข้าสั่งสอนนี้ไว้ อะไรไม่เข้าใจ เจ้าจงถามครู ครูเขาได้ฟังตลอดแล้วเขาคงเข้าใจและชี้แจงแก่เจ้าได้ เจ้าเหล่านี้ข้าถือเหมือนลูกของข้า ส่วนตัวเจ้า ๆ ก็ต้องรู้สึกว่าข้าเป็นพ่อเจ้า ธรรมดาพ่อกับลูกพ่อย่อมอยากให้ลูกดีเสมอ ถ้าลูกประพฤติตัวดีสมใจพ่อพ่อก็มีใจยินดี ถ้าลูกเหลวไหลประพฤติแต่ความเสื่อมเสีย พ่อก็โทมนัสส์ ลูกคนใดที่ประพฤติตนเลวทรามต่ำช้าเป็นเหตุให้พ่อได้ความโทมนัสส์ ลูกคนนั้นเป็นลูกเนรคุณพ่อ เพราะฉะนั้นข้ากำชับเจ้าทุกคนว่า เจ้าต้องตั้งใจประพฤติตนให้ดี เชื่อฟังคำสั่งสอนของครู และช่วยกันรักษาชื่อเสียงของโรงเรียนเสมอ ต่อไปภายหน้าเมื่อเจ้าเติบโตขึ้นจะออกไปทำงานที่ไหน

เมื่อใครเขาทราบว่าเจ้าออกไปจากสำนักโรงเรียนมหาดเล็กหลวง ให้เขาคิดว่าอ้อ พอแล้ว ไม่ต้องถามถึงอื่นอีกต่อไปก็ได้ สำนักนั้นเขาฝึกสอนกันดี เจ้าออกมาแต่สำนักนั้นเขาก็เต็มใจอยากได้เจ้าไป ถ้าได้เช่นนี้จึงจะชื่อว่า เจ้าได้ช่วยกันทำชื่อเสียงอันดีให้แก่โรงเรียน จงระวังจงหนัก อย่าให้กลายเป็นตรงกันข้าม คือ อย่าทำให้คนทั้งหลายเขารู้สึกว่าโรงเรียนมหาดเล็กหลวงเหลวไหล คนที่ออกไปจากโรงเรียนนี้ไม่มีใครเขาอยากคบ การรักษาชื่อของโรงเรียนหรือหมู่คณเช่นนี้เป็นการยากนัก เพราะถ้าใครไปทำความเสียหายเข้าคนหนึ่ง เขาก็ขึ้นชื่อว่า คนพวกนั้นทำความเสียหายอย่างนั้นๆ เสียคนเดียวอาจพาให้เสียไปด้วยกันทั้งพวก เพราะฉะนั้นเจ้าทุกคนต้องระวังให้ดี อย่าคิดถึงแต่ตัวเจ้า ต้องคิดถึงหมู่คณ คือโรงเรียนให้จงมาก ตั้งใจรักษาชื่อเสียงให้ดี หมั่นทำคุณประโยชน์ให้แก่โรงเรียนให้เป็นชื่อเสียงแก่โรงเรียนสืบไป ให้สมความปรารถนาของข้าที่ตั้งโรงเรียนขึ้นให้เจ้าเรียน ในที่นี้ข้าจะพูดซ้ำอีกว่าให้เจ้าตั้งใจฟังถ้อยคำของข้าและจำไว้ อะไรไม่เข้าใจให้ไปถามครู ครูเขาได้ฟังทราบอยู่แล้วเขาคงชี้แจงแก่เจ้าได้ตลอด

ในที่สุดนี้เรากำชับให้เจ้าทั้งหลายตั้งใจทำหน้าที่ของตนๆ ให้ดียิ่งขึ้น และขอให้พรให้เจ้ามีความสุขสำราญทั่วกัน

ที่ ๒๑

พระราชดำรัส

ตอบคำกราบบังคมทูลพระกรุณาถวายเสื้ออาจารย์ของโรงเรียนมหาดเล็กหลวง ในพระบรมราชูปถัมภ์ เมื่อวันที่ ๒๗ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๕๖

เราขอบใจพระอภิรักษ์และท่านทั้งหลายที่พร้อมใจให้เสื้อครุยอาจารย์แก่เราในวันนี้ การศึกษาย่อมเป็นการสำคัญอย่างยิ่ง และเป็นต้นเหตุแห่งความเจริญของชาติบ้านเมือง ผู้ใดอุดหนุนการศึกษา ผู้นั้นก็ชื่อว่าอุดหนุนชาติบ้านเมืองด้วย เราตั้งใจที่จะบำรุงการศึกษาของบ้านเมืองเราอยู่เสมอ เพราะฉะนั้นเมื่อสิ่งใดที่เราได้ทำมาแล้วในทางนี้ ได้มาเป็นผลปรากฏแก่ตาท่านทั้งหลาย จึ่งเป็นที่พอใจของเรายิ่งนัก แต่เป็นธรรมดาอยู่เองที่เราจะทำการให้สำเร็จแต่ลำพังไม่ได้ ต้องอาศัยความช่วยเหลือของท่านทั้งหลายให้พร้อมมือกันดำเนินการตามทางที่ชอบที่ควร ให้เหมาะแก่ความต้องการของบ้านเมือง เราจึ่งจะบรรลุผลสำเร็จได้ตามความปรารถนา

ประเทศทั้งหลายย่อมเจริญได้ด้วยการศึกษา ประเทศใดปราศจากการศึกษา ประเทศนั้นต้องเป็นป่าเถื่อน ประเทศ

ต่าง ๆ ย่อมมีศิลปวิชชาการต่าง ๆ กัน เราก็มีศิลปวิชชาการของเรา เราจำจะต้องช่วยกันทะนุบำรุงให้เจริญขึ้น สิ่งใดที่เป็นที่นิยมในสมัยนี้และจะเป็นคุณประโยชน์แก่เรา เราต้องรับเอาและปรุงแต่งของเราขึ้น ให้ได้ประโยชน์เต็มตามที่ควรจะได้ เราจำต้องก้าวไปข้างหน้าเสมอ ยิ่งก้าวไปได้ไกลเพียงใดก็ยิ่งดี เราต้องไม่ถอยหลังเลยเป็นอันขาด แม้แต่หยุดอยู่ที่ก็ไม่ได้ เพราะการหยุดก็เสมอด้วยการถอยหลัง ใคร ๆ เขาก้าวเลยไปแล้ว เราหยุดอยู่ก็ต้องล้าหลัง เขาไกลออกไปทุกทีนั่นเองที่เท่ากับถอยหลังไม่ใช่อื่น

ท่านทั้งหลาย ที่ได้รับเสื้ออาจารย์ เสื้อครู ไปแล้วในวันนี้ และทั้งที่ยังไม่ได้รับ ขอจงตั้งใจทำคุณประโยชน์ให้แก่การศึกษาสำหรับชาติบ้านเมืองเราให้สมแก่ที่ได้รับความยกย่อง และสมแก่ที่เป็นผู้มีวุฒิความสามารถ เสื้อครุยอาจารย์และครูนี้ ไม่ใช่จะมีไว้สำหรับแต่งเล่นเก๋ ๆ มีไว้สำหรับเป็นเครื่องแสดงวุฒิและความสามารถในทางสั่งสอนทำคุณประโยชน์ให้แก่การศึกษา ขอท่านทั้งหลายจงตั้งใจทำประโยชน์เช่นนั้นให้สมแก่ที่ได้รับความยกย่องเถิด

ส่วนเด็ก ๆ เจ้ายังมีอายุอยู่ในระวางเล่าเรียน เจ้าจงตั้งใจเล่าเรียน เมื่อโตขึ้นจะได้เป็นคนดี มีวิชชาความรู้และ

สามารถทำคุณประโยชน์ให้แก่ชาติบ้านเมืองของเจ้าได้มาก ไม่เสียทีที่เจ้าเกิดมาเป็นคนไทย

เรายินดีที่ได้เห็นนักเรียนโรงเรียนราชวิทยาลัยมาพร้อมเพรียงกับโรงเรียนมหาดเล็กหลวงในวันนี้ เมื่อการกรีฑาในระวางสองโรงเรียนสำแดงความสามัคคีซึ่งกันและกัน ครั้งนี้นับว่าเป็นครั้งแรกแต่ไม่ใช่ครั้งที่สุด คงจะได้มีการประชุมกันพร้อมเพรียงเช่นนี้ทุกปีไป ขอให้เจ้าทั้งหลายตั้งใจช่วยกันรักษาชื่อเสียงและเกียรติยศของโรงเรียน ทำความงามความเจริญให้แก่โรงเรียน ต่อไปเมื่อเจ้าเติบโตขึ้น จะออกไปทำงานที่ไหน เมื่อใครเขาทราบว่า เจ้าออกจากสำนักโรงเรียนมหาดเล็กหลวงหรือโรงเรียนราชวิทยาลัย ขอให้เขามีความพอใจและอยากได้เจ้าไว้ เช่นนี้จึงจะเป็นชื่อเสียงแก่โรงเรียนของเจ้า และเป็นประโยชน์แก่ตัวเจ้าด้วย ในที่สุดนี้เราขอให้เจ้าทั้งหลายมีความเจริญสุขสวัสดิ์ทั่วกัน

ที่ ๒๒

พระราชดำรัส

ตอบในการเปิดสะพานเจริญพาศน์ ๓๓ เมื่อวันที่ ๒๙ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๖

เราได้ฟังถ้อยคำของเจ้าพระยายมราชที่ได้พรรณนามาแล้ว ก็มีความเห็นจริงด้วยทุกประการ จึงทำให้มีความยินดีและพอใจเป็นที่สุด ซึ่งได้ตกลงกันสร้างสะพานนี้ขึ้นในตำบลนี้ ตามที่เป็นมาแล้วในตำบลนี้มีผู้คนตั้งบ้านเรือนอยู่หนาแน่นก็จริง แต่โดยอาศัยเหตุที่เป็นตำบลอยู่ข้ามฟากจากทางที่พระราชวังตั้งอยู่ จึงมิได้รับความทะนุบำรุงมากเท่าที่สมควร เราได้มารู้สึกขึ้นแล้วว่า ทางนี้ก็ควรถือว่าเป็นส่วนหนึ่งแห่งพระนคร ไม่สมควรที่จะละทิ้งไว้ให้ถอยหลังต่ำไปกว่าฟากทางพระราชวังตั้งอยู่ ควรถือว่าฝั่งนี้ก็ต้องให้งามให้เจริญเหมือนกัน โดยความคิดอันนี้จึงได้มาสร้างสะพานนี้ ขึ้นทางฝั่งนี้ เราหวังใจว่าจะไม่แต่เป็นเครื่องที่นำความสะดวก และให้เป็นทางข้ามฉะเพาะคลองอย่างเดียว หวังใจว่าจะทำให้คนรู้สึกในดวงจิตต์ว่าสะพานไม่ว่าอยู่แห่งใด หนใด ฝั่งใด ฟากใด ย่อมจะได้รับความทะนุบำรุงเสมอหน้ากัน เราจะแผ่กรุณาต่อ

ชนทั้งหลายเสมอกันหมด โดยไม่เลือกหน้าว่าผู้ใด ขอให้สะพานนี้เป็นเหมือนสะพานที่จะชวนชนในระวาง ๒ ฝาก แม่น้ำเจ้าพระยาให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และให้เป็นสามัคคีอันหนึ่งอันเดียวกัน เหมือนหนึ่งไม่มีอะไรมาขัดขวางได้เลย เมื่อเรามาระลึกถึงคุณประโยชน์แล้ว มีความยินดีที่ได้มีโอกาสมาเปิดสะพานนี้ เพื่อได้เป็นสาธารณประโยชน์ และขอขอบใจเจ้าพระยายมราช และบรรดาเจ้าพนักงานในกรมสุขาภิบาลที่ได้สร้างสะพานนี้ขึ้นตามความประสงค์ของเรา ขอให้ได้รับความสุขสวัสดิ์ด้วยกัน

ที่ ๒๓

พระราชดำรัส

ตอบพระบรมวงศานุวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายหน้า ที่พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ณวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๑

เราขอขอบพระทัยพระบรมวงศานุวงศ์ และขอขอบใจข้าราชการ ที่ได้พร้อมกันอวยชัยให้พรเราในวันเกิดเราปีนี้ เรามีความยินดีที่ได้เห็นความพร้อมเพรียงและความไมตรีอันท่านทั้งหลายมีอยู่แก่ตัวเรา ทำให้เราอิ่มใจเป็นอย่างยิ่ง

บัดนี้เราจะได้แสดงถึงกิจการที่รัฐบาลของเราได้จัดไปแล้วภายใน ๑๒ เดือนที่ล่วงมาในระวางวันที่ ๑ มกราคม ศกก่อนจนถึงวันนี้ เพื่อท่านทั้งหลายจะได้แลเห็นว่า กิจการในบ้านเมืองเราได้ดำเนิรไปแล้วอย่างไร

ในการปกครองหัวเมือง ที่ได้จัดตั้งมณฑลร้อยเอ็ดขึ้นอีกมณฑล ๑ นั้น ปีนี้ได้จัดวางระเบียบศาลยุตติธรรมสำหรับมณฑลนั้น ขึ้นอีกมณฑล ๑

ได้ตั้งพระราชบัญญัตินามสกุลขึ้นแล้ว พระราชบัญญัตินี้หวังว่าจะเป็นเหตุให้เกิดประโยชน์ในสมาคม และเป็นเครื่องอุดหนุนแก่การรักษาคุณสมบัติของชาติตระกูลในภาย

หน้า จะเป็นเครื่องช่วยเตือนใจให้ต่างคนต่างระวังรักษาเกียรติคุณและชื่อเสียง ไม่ฉะเพาะแต่ในส่วนตนเอง ทั้งจะต้องรักษาชื่อเสียงแห่งสกุลด้วย

ได้ให้ตั้งข้อบังคับลดหย่อนผ่อนผันการเกณฑ์แรงราษฎรใช้ราชการให้น้อยลงกว่าแต่ก่อน และให้มีช่องที่ผู้หมั่นเพียรประกอบการทำมาหาเลี้ยงชีพโดยไม่เกียจคร้าน จะพ้นจากการกะเกณฑ์ได้ทีเดียว

ได้ตั้งพระราชบัญญัติอาวุธปืน เพื่อป้องกันมิให้โจรผู้ร้ายหาอาวุธปืนทำร้ายผู้อื่นได้โดยง่าย

ได้ตั้งพระราชบัญญัติโคกะอีนและมอฟีน เพื่อจะห้ามปรามมิให้สิ่งซึ่งมีโทษร้ายยิ่งกว่าฝิ่นแพร่หลายในประชุมชน

ได้ประกาศเลิกอนุญาตการเล่นไพ่ในเวลานักขัตตฤกษ์ได้ตามใจ เพื่อจะบรรเทาความนิยมของราษฎรต่อการเล่นพะนันให้น้อยลง

ได้ตั้งพระราชบัญญัติป้องกันโรคระบาทว์ เพื่อจะให้จัดการป้องกันโรคร้ายที่ติดต่อกัน มีอหิวาตกโรคและกาฬโรคเป็นต้น ให้สะดวกขึ้นกว่าแต่ก่อน

ในระยะปีที่ล่วงมาแล้ว นับว่าโรคภัยไข้เจ็บเบาบางถึงกระนั้นเพื่อจะป้องกันไข้ทรพิษ ซึ่งเคยเกิดขึ้นมากในปีที่ล่วงแล้ว ได้จัดให้หมอหลวงแยกย้ายกันเที่ยวปลูกป้องกัน

ไข้ทรพิษ ให้เป็นทานแก่ราษฎรทั้งในกรุงและหัวเมืองหลายมณฑล มีความยินดีที่ราษฎรมีความนิยมต่อการอันนี้ เห็นได้ว่าตั้งแต่แพทย์ได้ไปลงมือปลูกป้องกันไข้ทรพิษ ราษฎรพากันมาให้หมอปลูกมากกว่ามาก เป็นประโยชน์แก่การป้องกันภยันตรายได้อย่าง ๑ ขอถือโอกาสนี้ขอบใจคนทั้งหลายที่ได้ช่วยกันจัดตั้งโรงพยาบาลขึ้นตามหัวเมืองมีหลายแห่ง ตลอดจนพวกมิชชันนารีอเมริกันที่ได้เอาธุระแก่การกุศลอันนี้ มีการที่ได้จัดตั้งโรงพยาบาลโรคเรื้อนขึ้นในมณฑลพายัพเป็นต้น

รถไฟสายเหนือในระวางปีที่ล่วงมาแล้วนี้ ได้วางรางต่อจากบ้านแม่พวกแขวงเมืองแพร่ต่อไป จนถึงบ้านปากท่าแขวงเมืองนครลำปางแล้วอีกตอน ๑ ต่อนั้นไปถึงตอนที่ทำยากยิ่งกว่าตอนอื่นในรถไฟสายเหนือ ด้วยจะต้องทำข้ามแนวเขาหลายแนว ต้องตัดภูเขาต้องเจาะอุโมงค์ และต้องทำสะพานข้ามห้วยข้ามเขามากกว่ามาก การสร้างรถไฟตอนนี้ จะต้องเปลืองกำลังและเวลามากกว่าตอนอื่น ส่วนรถไฟสายใต้ก็ได้ทำต่อไปเสมอ จะได้เปิดรับส่งคนโดยสารในวันที่ ๑ มกราคมนี้ ๓ ตอน คือ แต่หัวหินถึงวังพงในแขวงเมืองปราณบุรีตอน ๑ แต่กลางเมืองสงขลาไปถึงพัทลุงตอน ๑ สายเมืองตรังเปิดถึงตำบลทุ่งสงแขวงเมืองนคร

ศรีธรรมราชตอน ๑ อนึ่งรถไฟสายใต้นี้ ได้ตกลงที่จะทำสายแยกจากที่อู่ตะเภาแขวงเมืองสงขลาไปต่อรถไฟอังกฤษที่พรมแดนเมืองไทรบุรีอีกสาย ๑ เมื่อสายนี้แล้ว การรับส่งทางไปรษณีย์และทางไปมาในระวางเมืองเรากับยุโรปจะเร็วขึ้นได้อีกหลายวัน

มีความยินดีที่การทำนาในปีนี้ เมื่อว่าโดยทั่วไปนับว่าได้ผลดีอีกปี ๑ ด้วยเจ้าพนักงานปกครองท้องที่และราษฎรได้เคยเห็นประโยชน์ในวิธีปิดน้ำอย่างทำมาเมื่อปีที่แล้ว ถึงปีนี้น้ำท่าน้อย นาซึ่งต้องอาศัยน้ำท่าราษฎรก็ช่วยกันปิดให้เป็นผลดีได้ ในมณฑลกรุงเทพ ฯ นี้ รัฐบาลได้พยายามทำประตูน้ำใหญ่ที่บางเหี้ยมาหลายปีพึ่งสำเร็จในปีนี้ พอสำเร็จก็ได้เห็นผลดี ที่นาซึ่งเคยถูกน้ำเค็มขึ้นมาทำให้ที่เสียกลับเป็นดีขึ้นได้โดยมาก และเชื่อว่าท้องที่ทางนั้นยังจะดีได้ยิ่งขึ้นต่อไป

เราได้ปรารภมาช้านาน ว่าการทะนุบำรุงราษฎรนั้น จะบำรุงเพียงการเพาะปลูกอย่างเดียว แม้การเพาะปลูกจะได้ผลดี ราษฎรก็ยังไม่ได้รับประโยชน์เต็มตามควรที่จะได้ เพราะเมื่อราษฎรทำไร่นาค้าขายได้ทรัพย์มาไม่มีที่เก็บทรัพย์รักษาไว้ให้มั่นคง จึงมักเอาไปเล่นการพะนัน และเป็นเครื่องยั่วยวนให้โจรผู้ร้ายเบียดเบียน ถ้ามีที่เก็บรักษาเงิน

ของราษฎรไว้ให้มั่นคง ใครทำมาหากินได้เท่าใดให้ฝากได้ และเมื่อจะต้องการไปใช้เป็นทุนรอนทำมาหาเลี้ยงชีพเมื่อใดก็ให้เรียกได้ อย่างนี้ราษฎรจึงได้รับประโยชน์การทำมาหาเลี้ยงชีพของตนเต็มตามสมควร ด้วยคิดเห็นดั่งนี้ จึงได้ตราพระราชบัญญัติจัดตั้งคลังออมสินขึ้น เมื่อแรกตั้งจำต้องจัดแต่ในกรุงเทพ ฯ ให้คนเข้าใจการและเห็นประโยชน์ก่อน ตั้งแต่คลังออมสินได้ตั้งมา พอบรรจบได้ครบรอบปี ๑ มีความยินดีที่เจ้าพนักงานได้จัดการได้ดั่งเราประสงค์ แม้ในชั้นต้นมีคนเห็นประโยชน์ได้นำเงินมาฝากไว้มาก จึงเห็นว่าถึงเวลาที่ควรจะขยายให้เป็นประโยชน์กว้างขวางต่อออกไปถึงหัวเมือง หวังใจว่าจะได้จัดการตั้งคลังออมสินขยายต่อออกไปโดยลำดับแต่นี้ไป

การทำเหมืองแร่ดีบุกเจริญมาหลายปี ยังมีการทำมากขึ้น และได้จำนวนดีบุกจำหน่ายไปต่างประเทศจากพระราชอาณาจักรนี้ มากขึ้นโดยลำดับมา หวังใจว่า การทำเหมืองแร่ดีบุกยังเจริญต่อไป

มีความเสียใจที่มีเหตุเกิดขึ้น ด้วยการแบงก์เมื่อเร็ว ๆ นี้ เราแลเห็นแต่แรกว่า ถ้าไม่รีบแก้ไขเยียวยา จะเลยเป็นความลำบากเสื่อมเสียผลประโยชน์ถึงการค้าขายทั่วไปได้ด้วยเป็นอันมาก เราจึ่งได้สั่งรัฐบาลของเราให้ช่วยบ้องกัน

เหตุร้ายโดยเต็มกำลังในทันที หวังใจว่าการที่รัฐบาลของเราได้ช่วย และความที่รู้สึกเห็นอกกันในจำพวกบุคคลที่ทำการค้าขาย จะสามารถป้องกันมิให้มีความลำบากยิ่งกว่าที่เป็นมาแล้ว และส่วนในเวลาต่อไป รัฐบาลของเราก็จะได้พยายามคอยสอดส่องในทางการค้าขายให้มากขึ้น เพื่อว่าถ้ามีเหตุการณ์ขัดข้องขึ้น ก็จะได้ให้ความอนุเคราะห์ตามสมควรที่พอจะทำได้

การส่วนพระพุทธจักร เราได้อนุญาตให้วางแบบแผนวิธีให้บรรพชาอุปสมบท วิธีปกครองคณะสงฆ์ และวิธีสั่งสอนธรรมวินัยในสงฆมณฑล ซึ่งสมเด็จพระมหาสมณะกับเถรสมาคมได้ปรึกษาเห็นชอบพร้อมกันนั้น เชื่อว่าจะเป็นประโยชน์แก่สงฆมณฑลได้เป็นอันมาก ทั้งสมเด็จพระมหาสมณะก็ทรงเอื้อเฟื้อในกิจการวางระเบียบคณะสงฆ์ ทรงพระอุตสาหเสด็จตรวจการเองในหัวเมือง และที่ใดไม่เรียบร้อยอยู่ก็ได้ทรงจัดระเบียบให้เรียบร้อยยิ่งขึ้น กอบด้วยพระอุตสาหวิริยภาพอย่างยิ่ง นับว่าได้ทรงกระทำคุณประโยชน์ในฝ่ายพุทธจักรเป็นอันมาก สมควรที่เราจะกล่าวสรรเสริญพระองค์ในที่นี้

ส่วนการศึกษา ในปีนี้ได้วางรูปอันเป็นระเบียบที่จะจัดการศึกษาสำหรับประชาชนทั้งปวง แต่ชั้นต่ำขึ้นไปจนถึงชั้น

สูง ซึ่งนับว่าเป็นระเบียบศึกษาแห่งชาติ เมื่อได้มีระเบียบวางลงไว้ดั่งนี้แล้ว การทั้งปวงที่จะจัดต่อไปย่อมสะดวกดีขึ้น

เมื่อกล่าวถึงการศึกษา ขอถือโอกาสนี้แสดงความขอบพระทัยพระบรมวงสานุวงศ์ และขอบใจข้าราชการตลอดจนราษฎร ทั้งในกรุงและหัวเมืองที่ได้ช่วยกันจัดตั้งโรงเรียนขึ้นเป็นสาธารณประโยชน์ในปีนี้อีกหลายโรงหลายแห่ง ที่เป็นโรงเรียนที่ช่วยกันตั้งขึ้นเพื่อเฉลิมพระเกียรติยศ และอุทิศส่วนกุศลถวายสนองพระเดชพระคุณ สมเด็จพระบรมชนกนาถของเรา ขอชนทั้งปวงผู้ที่ได้ช่วยกันจัดตั้งโรงเรียนขึ้นจงได้รับอนุโมทนาของเราให้ทั่วกัน

ในที่สุดนี้เราขอกล่าวแก่ท่านทั้งหลายว่า เรามีความพอใจอย่างยิ่งที่ได้สังเกตเห็นมาแล้วภายใน ๑๒ เดือนนี้ ว่าท่านทั้งหลายได้มีความรู้สึกความเห็นตรงกับความเห็นของเราซึ่งเราได้แสดงเมื่อปีกลายนี้ กล่าวคือถือเอาความมั่นคงและความเจริญแห่งกรุงสยามเป็นใหญ่และเป็นข้อที่มุ่งหมายราชการบ้านเมืองทุกกระทรวงทะบวงการจึ่งได้ดำเนิรมาโดยเรียบร้อยได้ถึงปานนี้ เมื่อได้แลเห็นประโยชน์แห่งความเข้าใจกันและความเห็นใจกันเช่นนี้แล้ว ต่อไปก็ควรจะช่วยกันระวังให้คงเป็นไปเช่นนี้อีก จึ่งจะนับว่ามุ่งดีแท้จริงต่อกรุงสยาม เราทั้งหลายเกิดมาในชาติไทย ต้องมุ่งบำรุงชาติ

ของเราให้รุ่งเรือง เราทั้งหลายต้องนึกถึงความสุขแห่งชนหมู่มากยิ่งกว่าความสะดวกแห่งชนหมู่น้อยหรือแห่งบุคคล ไม่ว่าชนหมู่นั้นหรือบุคคลนั้นจะสำคัญปานใด เพราะฉะนั้นการใดๆที่จะจัดไป ถึงแม้ว่าจะเป็นประโยชน์ดีแก่ชนหมู่น้อย แต่ถ้าไม่เป็นประโยชน์ดีแก่ชนหมู่มากแล้วเราก็ควรจะทำใจยอมสละความปรารถนาในส่วนตัวเราเองเพื่อประโยชน์แห่งชนทั่วไป จึ่งจะนับว่าเราเป็นคนไทยที่หวังดีต่อชาติและมีความมุ่งดีต่อชาติโดยแท้

อนึ่งในหมู่ท่านที่รับราชการ ควรจะรู้สึกความรับผิดรับชอบว่าเป็นผู้ที่ได้รับมอบให้กระทำกิจการเพื่อความมั่นคงและความเจริญแห่งกรุงสยาม เพราะฉะนั้นควรที่จะพยายามกระทำกิจการตามหน้าที่ของท่านโดยเต็มสติกำลังและความสามารถ และอย่ามัวเสียเวลาหาประโยชน์แห่งตนโดยฉะเพาะ การแสวงหาประโยชน์แห่งตนและนึกถึงประโยชน์ตนย่อมทำให้มีใจวกวุ่นไปในสิ่งต่าง ๆ ทำให้ทะเยอทะยานพล่านไปในทางอันไม่สมควร และเมื่อไม่เป็นไปตามปรารถนาก็ทำให้บังเกิดความโทมนัสส์จนเสื่อมเสียการงานโดยใช่เหตุ แต่ตั้งจิตต์มุ่งอยู่แต่จะทำการในหน้าที่โดยดีที่สุด ไม่มักมากเกินไปแล้วในส่วนการทั่วไปก็จะเป็นประโยชน์ ในส่วน

ตัวก็จะสบายใจ สมด้วยพุทธภาษิตว่า ความพอใจในสิ่งซึ่งตนมีอยู่แล้วนั้นและเป็นทรัพย์อันประเสริฐ กับมีอยู่อีกข้อ ๑ ซึ่งเราหวังว่าท่านทั้งหลายจะใคร่ตรองดูให้จงดี คือข้อที่ว่าความประพฤติส่วนตัวกับความประพฤติในหน้าที่ราชการเป็นคนละแผนกต่างหากจากกันนั้น เราเห็นว่าจะแยกกันได้โดยยาก เพราะคนไทยเรายังมีความนิยมในผู้ที่เป็นใหญ่หรือเป็นผู้บังคับบัญชาเหนือตนนั้นอยู่เป็นอันมาก เพราะฉะนั้นถ้าผู้ใหญ่ประพฤติอย่างใด ผู้น้อยก็ประพฤติอย่างนั้น เพราะเหตุฉะนี้ความประพฤติในส่วนตัวจึ่งเป็นสิ่งสำคัญอัน ๑ ซึ่งผู้มีหน้าที่รับราชการจะต้องระวังเพื่อมิให้ชนทั้งหลายติได้ว่าพระเจ้าแผ่นดินชุบเลี้ยงผู้ที่ประพฤติทราม ขอท่านทั้งหลายจงได้ช่วยกันบันดาลให้เขาพูดกันได้เถิดว่า พระเจ้าแผ่นดินชอบชุบเลี้ยงผู้ที่เป็นสัมมาจารี จะได้เป็นเกียรติยศแก่เราและท่านทั้งหลายด้วยกัน เป็นที่สรรเสริญแห่งนานาประเทศทั่วไป

ขอท่านทั้งหลายจงได้รับความขอบใจของเรา และขอจงได้มีความสุขทั่วกันเทอญ

ที่ ๒๔

พระราชดำรัส

ตอบพระบรมวงศานุวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายใน ที่พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ณวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๕๕๑

ได้ฟังคำอวยชัย ซึ่งกรมหลวงสมรรัตนได้ทรงอ่านในนามแห่งพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการฝ่ายใน เป็นที่พอใจยิ่งนัก และในการที่ช่วยกันอนุโมทนาในส่วนกุศล คือการหล่อปฏิสังขรณ์พระพุทธปฏิมากรและสร้างสะพานเจริญพาสน์ให้เป็นสาธารณทานนั้น เรามีความยินดีรับคำอนุโมทนาแห่งท่านทั้งหลาย เพราะรู้สึกว่าเป็นพะยานแห่งความจงรักภักดีในตัวเรา จึงพากันมีจิตต์คิดพ้องต้องกับการที่เราได้ประพฤติไปแล้ว

อนึ่งการใด ๆ ที่จะหวังประโยชน์ให้บังเกิดมีขึ้นโดยความสำเร็จบริบูรณ์ ต้องอาศัยความพร้อมเพรียงกันเป็นที่ตั้ง ความพร้อมเพรียงอันนี้ ย่อมเป็นกำลังสำคัญแห่งผู้มีหน้าที่ปกครองไพร่ฟ้าประชาชน เพราะการปกครองถ้าจะใช้แต่อำนาจบังคับผู้ที่รับใช้ในกิจการ หรือปฏิบัติตามข้อบังคับนั้น ก็จะกระทำไปพอสักแต่ให้พ้นภัยตนวันหนึ่ง ๆ เท่านั้นหาได้

หวังผลอันดีแท้จริงไม่ เพราะฉะนั้นสิ่งอันเป็นที่พึงประสงค์แห่งเราจึงมีอยู่อันหนึ่ง คือ ความยินยอมพร้อมใจแห่งผู้ที่รับใช้ไปปฏิบัติราชกิจต่าง ๆ และความพอใจแห่งประชาชนที่จะปฏิบัติตามคำบังคับบัญชานั้นอีกชั้นหนึ่ง สิ่งซึ่งพึงปรารถนาอันนี้ จะมีได้ก็แต่โดยความไมตรีในดวงจิตต์แห่งท่านทั้งหลาย อันมีอยู่ในตัวเรา เพราะถึงแม้ว่าโดยมากผู้หญิงจะมิใช่เป็นผู้รับใช้ในราชการบ้านเมืองโดยตรงก็จริง แต่ผู้หญิงย่อมมีอำนาจสำคัญอยู่ในมืออย่างหนึ่ง ซึ่งถ้าใช้โดยดีแล้วก็อาจจะบันดาลให้กิจการเป็นไปตามความปรารถนาได้ทุกประการ อำนาจอันนี้คือความปฏิบัติวงศ์ญาติหรือสามีผู้มีหน้าที่รับราชการโดยตรง เพื่อให้ได้รับความสุขและความสะดวกภายในบ้าน เมื่อเวลาว่างจากการงาน ผู้ชายได้รับความโปร่งใจไม่ต้องเป็นห่วงกังวลในการข้างบ้านแล้ว ก็นับได้ว่าเป็นอันได้พักผ่อนแท้จริง ซึ่งจะยิ่งทำให้กำลังเพิ่มพูนขึ้นเพื่อใช้ปฏิบัติกิจการตามหน้าที่โดยสามารถ เหตุฉะนี้จึงเห็นได้ว่าผู้หญิงก็มีหน้าที่สำคัญ ซึ่งถ้ากระทำไปให้ดีดังกล่าวมาแล้ว ก็เหมือนหนึ่งช่วยเป็นกำลังแก่เราให้การปกครองดำเนิรไปโดยสะดวก และเมื่อการปกครองดำเนิรไปโดยสะดวกแล้ว ก็จะเป็นประโยชน์เป็นความสุขแก่เราทั้งหลาย

ทั่วหน้ากัน เพราะฉะนั้นเราขอให้ท่านทั้งหลายตั้งใจไมตรี และช่วยเราโดยอาการอันกล่าวมาแล้ว

ในที่สุดนี้ เราขอขอบพระทัยพระบรมวงศานุวงศ์และขอบใจท่านทั้งหลายจงทั่วกัน

ที่ ๒๕

พระราชดำรัส

ตอบคณะทูตและกงสุลนานาประเทศ ที่พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ณวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๖

ท่านราชทูต

เรามีความขอบใจท่านที่อวยพรชัยมงคลแก่เราในส่วนตัวท่านเอง กับทั้งกล่าวแทนพวกทูตและกงสุลทั้งปวงด้วย

ความเจริญที่ดำเนิรมาในเมืองของเรา ซึ่งท่านได้กล่าวด้วยถ้อยคำควรเป็นที่ยินดีนั้น ปลุกใจให้เรารู้สึกขอบคุณอยู่เต็มใจแล้ว เหตุการณ์อันใดที่จะทำให้ยุ่งยากขึ้นในทางเจริญแห่งการค้าขายนั้น ก็จำเป็นต้องเตือนใจเราให้เอาใจใส่ยิ่งขึ้น และเรามีความพอใจที่ได้ทราบว่า การที่ได้คิดจัดทำไปทุกอย่างนั้น ท่านคิดเห็นว่าจะเป็นผลที่จะให้มีความเชื่อถือวางใจในการค้าขายต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์ทั่วกันแก่อาณาประชาชนในประเทศนี้

การที่จะกระทำให้ทางพระราชไมตรี อันมีอยู่ในระวางกรุงสยามกับนานาประเทศให้เจริญยิ่งขึ้นนั้น เป็นสิ่งที่เรามีจิตต์คิดจะให้มีให้เป็นอยู่เสมอมิได้ขาด และเรามีความ

ปรารถนาที่จะแสดงแก่ท่านทั้งหลายในพวกทูตและกงสุลให้ทราบทั่วกันว่า เรามีความประสงค์อันแท้จริงแล้วว่า ขอให้ประเทศทั้งหลายที่ท่านมาเป็นผู้แทนอยู่นั้นมีความเจริญและรุ่งเรืองยิ่งสืบไปทุกประการเทอญ

ที่ ๒๖

พระราชดำรัส

ในการชุมพลเสือป่าที่สโมสรเสือป่า ณ วันที่ ๓ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๖

เสือป่าและลูกเสือทั้งหลาย

เราขอขอบใจเจ้าทั้งหลายที่ได้มาชุมพลในวันนี้ เพื่อเป็นเกียรติยศแก่ตัวเราผู้เป็นนายกของเจ้าทั้งหลาย การที่ได้มาโดยความพร้อมใจกันเช่นนี้ เป็นพะยานให้ปรากฏเห็นชัดว่าเราทั้งหลายมีน้ำใจเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ความปรารถนาของเราที่มีอยู่แล้วและที่ตัวเจ้าทั้งหลายได้มีอยู่ เมื่อเข้าเป็นสมาชิกแห่งคณะเสือป่าและลูกเสือนั้น มีอยู่ในคำสาบานและคำมั่นสัญญาอย่างใดย่อมปรากฏอยู่ในใจทั่วกัน เมื่อเจ้าทั้งหลายเข้าเป็นเสือป่าแล้วเช่นนี้ควรจะเป็นจริง ไม่ควรแต่จะเป็นโดยเล่น ๆ ไม่ควรจะเป็นแต่สำหรับแต่งตัว ควรจะตั้งใจว่าในวันที่เป็นการงานเช่นนี้ มีความพร้อมเพรียงกันได้อย่างไร ถ้าแม้ถึงเวลาจำเป็นโดยแท้ ที่เราจะต้องช่วยในการป้องกันชาติบ้านเมืองไว้และรักษาความสงบราบคาบภายในพระราชอาณาจักร เราทั้งหลายจะต้องพร้อม

ใจที่จะทำการตามหน้าที่ ที่เราได้ตั้งใจไว้ทุกคน การที่ยังคงอยู่เป็นสมาชิกอยู่ในคณะเสือป่า ต้องเข้าใจว่ายังเต็มใจที่จะทำการอย่างที่ได้ว่าไว้แล้วแต่ในชั้นต้น แปลว่ายังคงเต็มใจอยู่ที่จะสละความสำราญสละเลือดเนื้อ สละชีวิตของเรา เพื่อจะรักษาความสงบราบคาบ ในเมืองของเรา ซึ่งเหมือนอย่างบ้านของเราทุกคน ถ้าในเมืองเราทั่วไปไม่ราบคาบแล้ว ในบ้านจะทำอย่างไรก็ไม่อาจจะตั้งมั่นคงอยู่ได้ เพราะฉะนั้นเราต้องมุ่งรักษาบ้านเมืองไว้เป็นใหญ่ยิ่งกว่าประโยชน์ในบ้าน หรือพูดอีกอย่างหนึ่ง ต้องหวังประโยชน์ในพวกคนชาติไทย มากกว่าที่จะหวังประโยชน์ในส่วนตัวของเรา หรือส่วนตัวของผู้ใดผู้หนึ่งก็ตาม เสือป่าที่เป็นข้าราชการที่ทำการในหน้าที่ราชการต่าง ๆ นั้น ต้องเข้าใจว่า ไม่ใช่เป็นเสือป่าอยู่แต่ในเวลาแต่งตัวเสือป่า เป็นเสือป่าอยู่เสมอ เมื่อเข้าเป็นสมาชิกอยู่แล้วต้องเป็นเสือป่าอยู่ในใจ ไม่ว่าจะแต่งเครื่องแต่งตัวอย่างใด และถ้าเป็นเสือป่าแท้แล้ว ก็ต้องประพฤติอย่างที่เราได้กล่าวเมื่อตะกี้ คือไม่เห็นแก่ตัว เป็นข้อสำคัญซึ่งไม่ควรจะละเลยในข้อนี้

อีกประการหนึ่งผู้ที่หวังดีต่อชาติต่อคณ และต่อบ้านเมืองที่เราได้อาศัยเป็นความสุขอยู่นี้ จำเป็นที่จะต้องตัด

ความปรารถนาทะเยอทะยาน ในที่ซึ่งไม่ควรทะเยอทะยาน ควรตั้งใจทุกคนแต่เพียงว่าเราอยู่ในตำแหน่งนี้หน้าที่นี้ จะเป็นตำแหน่งสูงหรือต่ำก็ตาม เปรียบความเหมือนว่า ถ้าเราใช้บอกว่าให้กวาดประตู กวาดบันได กวาดถนน ให้ทำหน้าที่อันนั้นให้ดีที่สุดที่จะเป็นได้ ถนนที่เขาชี้ให้กวาด กวาดให้เตียน อย่าไปมัวนึกว่าทำไมเราจึงกวาดถนน คนโน้นทำไมเขาทำการดี ๆ แล้วเราทิ้งการงานของเราเสีย มัวอิจฉาริษยา ถ้าคนทำการเช่นนี้แล้ว ไม่ว่าจะทำการกวาดถนนหรือทำอะไร เมื่อถึงเวลาคับขันเข้าแล้วจะต้องปราชัยพ่ายแพ้เขา เพราะเหตุที่ไม่มีใครทำหน้าที่ของตัวโดยหวังประโยชน์ทั่วไป มัวมุ่งอยู่แต่ประโยชน์โดยฉะเพาะ แท้จริงถ้าคนทุกคนจะทำการสำหรับแต่ฉะเพาะหาความชอบความบำเหน็จ และหาเกียรติคุณเช่นนั้นแล้ว ข้อนั้นจะเป็นที่ทำให้เสื่อมเสียประโยชน์ ถ้าเราเป็นเสือป่าจริงเป็นคนไทยจริง เราต้องเข้าใจว่าหน้าที่อะไรของเราเล็กใหญ่ก็ตาม เราก็ทำหน้าที่ของเราให้ดีที่สุดที่เราจะทำได้ ไม่ใช่หน้าที่ของตัวที่จะชั่งน้ำหนักราคาของตัวเองว่ามีเท่าไร เป็นหน้าที่ให้คนที่ดูเขาแลเห็นเอง เมื่อเราทำการดีเขาคงต้องแลเห็นว่าดี แต่ถ้าการเราทำไม่ดีเป็นแต่ตีราคาตนสูงแล้ว จะไปหวังให้เขาเห็นตามเราเสียด้วยนั้นเป็นไปไม่ได้ ขอให้จำข้อนี้ให้

มั่นคงทุกคนทั้งที่เป็นเสือป่าและลูกเสือ ทั้งที่เป็นข้าราชการ และที่ประกอบการทำมาหาเลี้ยงชีพโดยทางใดๆ ก็ตาม กิจการที่ทำต้องตั้งใจทำไปโดยซื่อตรงโดยสุจริต โดยเต็มสติกำลังและความสามารถของเราทุกคนฉะเพาะหน้าที่ เช่นนี้จึงจะเรียกได้จริงว่าเราเป็นคนไทยแท้ เราเป็นลูกผู้ชายแท้ และอีกประการหนึ่งถ้าหมั่นกระทำเต็มตามหน้าที่ของเราแล้ว โดยเต็มสติกำลังความสามารถของเราโดยฉะเพาะตัวทุกคนๆ เมื่อได้รู้สึกเช่นนั้นแล้วเมื่อนั้นและจึงค่อยเรียกตัวว่าเป็นผู้ที่รักชาติจริง อย่าพูดแต่ปาก การรักชาติด้วยปากใช้ไม่ได้ จะขึ้นสวรรค์ด้วยปากก็ไม่ได้ ทำอะไรด้วยปากไม่มีใครนับ ต้องทำจริงๆ จึงจะใช้ได้

เมื่อเสือป่าทั้งหลายมาประชุมพร้อมกันอยู่ในที่นี้ เป็นโอกาสอันดีที่เราจะแสดงให้ปรากฏว่า เรานึกถึงคณะเสือป่าอยู่เสมอๆ นึกอยู่เสมอว่าเราคนหนึ่งก็ไม่ผิดอะไรกับท่าน เราคนหนึ่งก็เป็นคนไทย เราคนหนึ่งก็เป็นเสือป่า ข้อที่จะมียศสูงในเสือป่าก็ตาม หรือแม้ว่ามียศสูงเป็นพระเจ้าแผ่นดินก็ตาม เรามีความตั้งใจอย่างที่กล่าวเมื่อกี้นี้แล้ว คือเราได้รับมอบหน้าที่เช่นนั้นๆ เราก็ตั้งใจจะทำตามหน้าที่เช่นนั้นๆ ให้ดีที่สุดที่เราจะทำได้ ไม่ใช่ว่าเราจะทำไปเช่นนั้นโดยปรารถนาความมักใหญ่ใฝ่สูงเช่นนี้ พูดกันแล้วต้องพูดกันตามจริง

และเพื่อจะแสดงว่าเราไม่ได้เว้นว่างในการที่คิดถึงเสือป่านั้นเลย จึงได้อนุญาตให้มีวัน ๆ หนึ่งในระวางงานทำบุญวันเกิดของเรานี้ เพื่อให้เสือป่าได้มาหาเราพร้อมกัน และเราได้ให้ธงประจำกองแก่เสือป่าซึ่งได้มาในครั้งนี้ ตามความจริงสิ่งไรซึ่งเป็นของดีเป็นของที่พึงปรารถนา จำเป็นจะต้องมีสิ่งใดเป็นเครื่องหมาย เพื่อว่าคนทั้งหลายเมื่อแลเห็นเครื่องหมายอันนั้นเข้าแล้ว จะได้รู้สึกระลึกถึงความดีความงามซึ่งเราได้ตั้งใจไว้ว่าจะประพฤติ ธงชัยนี้ขอจงเป็นเครื่องเตือนใจเสือป่าทั้งหลายให้ระลึกถึงถ้อยคำที่เราได้ตักเตือนให้เป็นเครื่องตักเตือนใจอยู่เสมอ เมื่อคนใดจะมีข้อบกพร่องอย่างใด จงหันดูธงประจำกองของท่านทั้งหลาย แล้วคิดกลับใจเสียให้ดีให้สมควรแก่ที่เป็นเสือป่าให้สมควรแก่ที่จะเป็นผู้รักษาธงอันเป็นมงคล ให้สมควรแก่ที่จะเดิรตามธงชัยนี้ไปสู่ชัยชะนะ ในเวลาเมื่อจำเป็นที่จะต้องสู้ศึกสงคราม

ในที่สุดตัวเราขอแสดงแก่เสือป่าทั้งหลาย คำสัญญาที่เราได้ให้ไว้ต่อหน้าเสือป่า ตั้งแต่เมื่อแรกตั้งคณะนี้ขึ้นมีอยู่อย่างใดเราจะตั้งใจพยายามที่จะประพฤติให้เป็นไปสมควรที่ได้พูดไว้ ไม่ให้บกพร่องได้เลย เราจะตั้งใจที่จะบำรุงรักษาไพร่ฟ้าประชาชนบรรดาที่อยู่ในพระราชอาณาจักรสยาม เราจะตั้งใจที่จะบำรุงรักษาชาติบ้านเมืองและพระพุทธศาสนาไว้

จนกว่าจะสิ้นดินฟ้า และถ้าเมื่อมีศึกสงครามมีความจำเป็นขึ้นแล้ว เราจะไม่ย่อท้อถอยหนีเลยเป็นอันขาด และเราจะทะนุบำรุงคณะเสือป่านี้ไว้ให้ยั่งยืนมั่นคงอยู่ตามความที่ปรารถนาเดิม และขอให้ท่านทั้งหลายบรรดาที่มาประชุมอยู่นี้ จงจำคำสาบานและคำมั่นสัญญา และคำที่ท่านถือน้ำ

ในที่สุดเราขอชักชวนเสือป่าด้วยกันทั้งหมด เพื่อความจำเริญสุขทั้งหลาย ขอได้คำนับธงมหาศารทูลธวัช อันเป็นธงชัยของคณะเสือป่า เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจของเราไม่ให้ลืมไปเสีย เพื่อชัยชะนะแก่กองเสือป่า เราทั้งหลายพร้อมกันโห่ (โห่ ๓ ลา)

ที่ ๒๗

พระราชดำรัส

ตอบคำถวายชัยมงคลของราชเสวกในการขึ้นปีใหม่ ณพระตำหนักสวนจิตรลดารโหฐาน เมื่อวันที่ ๓ เมษายน พ.ศ.๒๔๕๗

เรามีความยินดีที่ท่านทั้งหลายได้มอบฉันทให้กรมหลวงสรรพสิทธิ์เป็นผู้กล่าวอวยชัยให้พรแก่ตัวเราในวันขึ้นปีใหม่ เรื่องที่จะพูดกันในวันนี้ก็เป็นเรื่องที่ได้เคยพูดมาแต่ปีก่อน ๆ นั้นเอง แต่เห็นควรว่าจะต้องพูดซ้ำอีก เพราะเป็นนิสัยของพวกเราที่จะต้องให้พูดซ้ำซากกันอยู่อีกนาน จึงจะกระทำให้การที่พูดตักเตือนแต่ก่อน ๆ เป็นประโยชน์ขึ้นอีก เพราะการซึ่งจะประพฤติให้ดีนั้นมันยาก ไม่เหมือนการกระทำชั่ว ๆ มันเป็นการกระทำง่าย และเห็นผลก็ได้ง่ายกว่ากัน

เจ้าทั้งหลายบรรดาที่เป็นข้าราชการในพระราชสำนัก มีโอกาสที่จะได้รับลาภยศและชื่อเสียงได้อย่างดี อีกทั้งบัตรตราและเงินเดือน ก็เมื่อมีส่วนได้อยู่เช่นนี้ ก็ต้องมีส่วนเสียปนอยู่บ้างเป็นธรรมดา ความประพฤติอันใดซึ่งคนกลางถนนเขาประพฤติได้ เจ้าจะประพฤติเช่นเขาไม่ได้ เพราะเขาไม่มีบัตรตราจะติดไม่มียศจะต้องรักษา ถ้าเจ้ายังสมัครประพฤติ

การเลวทรามเช่นคนกลางถนนอยู่ เจ้าก็จะต้องคืนยศและบัตรตราเสีย ถ้าเจ้ายังมีความปรารถนาในสิ่งเหล่านี้อยู่ เจ้าจะต้องปรารถนาจะประพฤติให้ดีเหมือนกัน อันเครื่องประดับทั้งปวงมันต้องเป็นเครื่องกีดขวางแห่งความชั่ว จำข้อนี้ไว้แล้วประพฤติตาม จึ่งจะนับได้ว่าเป็นคนสัมมาจารี สัมมาจารีนี้เป็นสิ่งที่เราปรารถนา จริงอยู่การประพฤติเป็นคนสัมมาจารีเป็นการยาก เพราะเป็นเครื่องกีดขวางแก่การสุขกายสุขใจ แต่ก็ฉะเพาะในเมื่อชั้นต้นเท่านั้น แต่ถ้าเราปรารถนาดีแล้ว ก็ไม่เห็นจะหน้าหวาดเสียวอย่างไร เปรียบเหมือนทางอันไกลและทั้งเป็นทางรกและคับแคบกับทั้งประกอบไปด้วยหนามไหน่ต่าง ๆ ซึ่งเราทุกคนควรจะเดิรไป ถ้าเป็นบุคคลซึ่งมุ่งดีอยู่แล้วก็ย่อมจะพยายามบุกบ่ำผ่าดงไปได้ ก็คงจะได้รับผลแห่งความสุขเมื่อไปถึงแล้ว ฉะนั้นเราจึ่งขอเตือนว่า จงรีบบุกไปเสียเถิด จะรอไว้เมื่อจวนตายถึงจะบุก จะมีประโยชน์อย่างไร

เมื่อเจ้าเป็นคนสัมมาจารีแล้ว เจ้าจะต้องพยายามทำกิจการในหน้าที่ของเจ้าให้เรียบร้อยและจนเต็มความสามารถ การที่ทำหน้าที่จนเต็มความสามารถนั้น ทุกคนย่อมจะทำได้โดยไม่เหลือบ่ากว่าแรงอะไรนักหนา การซึ่งหลีกเลี่ยงทำงานแต่เล็กน้อยแล้วไปคิดเห็นเป็นฉลาดนั้น เป็นการไม่น่า

กระทำเลย การเบี่ยงบ่ายหลีกเลี่ยงหรือละเลยต่อหน้าที่นั้น เป็นการลำบากหาน้อยไม่ เพราะเราจะต้องคิดอ่านโกหกเพื่อมิให้เขาสงสัยภายหลัง การโกหกนี้มิใช่เป็นการกระทำง่าย ถ้าไม่ใช่คนฉลาดจริง ๆ แล้วจะทำมิได้เลย เพราะก่อนที่จะโกหกนั้นจำเป็นจะต้องนึกการเสียให้รอบคอบ ถ้าเขาถามเช่นนี้จะต้องตอบเช่นนั้น ๆ แต่ถึงแม้จะฉลาดเพียงใดก็ดี ก็ไม่มีหวังอย่างไรว่าเขาจะจับไม่ได้ เพราะเขาอาจถามในสิ่งที่เรามิได้นึกไว้ก่อนก็ได้ ทั้งก่อนที่จะปดนั้น ก็จะต้องแสดงกิริยาให้สมเหตุสมผล และเมื่อได้พูดปดสำเร็จไปครั้งหนึ่งแล้ว ก็จะต้องเตรียมตัวสำหรับปดต่อไป ดูเป็นการลำบากไม่ใช่เล่น การคิดเบี่ยงบ่ายหลีกเลี่ยงจากความเป็นจริง เป็นการทุจริตทั้งกายและวาจาดั่งกล่าวมาแล้วนี้ ไม่ควรผู้ใดจะริทำเลย เป็นการลำบากและต้องหนักใจกระวนกระวายอยู่เสมอ ไม่สะดวกไม่สบายเหมือนที่ประพฤติแต่ที่ตรงไปตรงมา สู้มีหน้าที่อย่างใดก็ก้มหน้าทำไปอย่างนั้นดีกว่า ไม่เสียเวลาและเปลืองสมองสำหรับหลอกลวงผู้อื่น ถ้าเราสุจริตอยู่แล้ว ผู้ใดจะหาความร้ายใส่เรา เราก็ไม่ต้องกลัวต้องเกรงเพราะเราไม่มีความผิด จะทำอะไรกับเราได้ ต้องจำไว้ให้ดีแล้วประพฤติตาม จะได้เป็นตัวอย่างสำหรับบุตรหลานสืบไป

ท่านทั้งหลายที่ได้รับความอุปถัมภ์จากเรา ต้องรู้สึกถึง

บุญคุณของเรา และต้องมีความกตัญญูต่อเรา เมื่อมีความกตัญญูแล้ว ต้องแสดงกตเวที คือตอบแทนคุณของเราบ้าง การตอบแทนคุณนั้น ไม่ประสงค์อะไรมากนัก คือให้อุตส่าห์ทำกิจการในหน้าที่ของตน ๆ และประพฤติตามพระราชนิยม ถึงแม้จะยังประพฤติไม่ได้หมด ก็ประพฤติไปแต่ที่ละน้อย ๆ ก็คงจะสำเร็จผลเหมือนกัน ถ้าเจ้าทั้งหลายประพฤติได้หมด ก็จะเป็นผลอันดีสำหรับตัวเจ้าเอง คำซึ่งเราได้ตักเตือนในวันนี้ เมื่อกลับไปบ้านจงนอนตรองดูให้ดี อย่าลืม จงนอนตรองดูให้มาก ๆ ถ้าเจ้าประพฤติตัวดีแล้ว ถึงเราจะให้พรหรือมิให้ ก็เหมือนกัน

ที่ ๒๘

พระราชดำรัส

ตอบในการเปิดโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ ณวันที่ ๓๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๗

ตอนที่เสนาบดีกระทรวงกลาโหมได้กล่าวมาแล้วถึงประวัติของการที่ได้ตั้งโรงพยาบาลนี้ขึ้นนั้น ในส่วนตัวเราเองได้ทราบอยู่ดีแล้ว แท้จริงตั้งแต่แรกเรากลับมาจากการศึกษา ก็ได้มาแลเห็นสภากาชาดของเรา ซึ่งในเวลานั้นมีอาการแปลกกับที่ได้จัดขึ้นใหม่ในบัดนี้ คือยังจัดไปโดยหนทางดำเนิรการที่เข้าใจผิดอยู่ ตัวเราเองในครั้งนั้นได้รับภาระช่วยเหลือฉลองพระเดชพระคุณสมเด็จพระบรมราชชนนี ผู้เป็นสภานายิกา จึ่งได้คิดถึงการที่จะแก้ไขระเบียบการในสภากาชาดให้ลงรอย และได้กราบทูลว่าควรมีโรงพยาบาลขึ้นโรงหนึ่ง เพื่อประสงค์ให้เป็นที่ฝึกหัดนายแพทย์ฝ่ายทหาร และหัดคนพยาบาลให้ชำนิชำนาญการของสภากาชาดนั้น เราเข้าใจกันเสียว่าจะทำแต่ในเวลาสงคราม ถึงกระนั้นก็ดี ในการรักษาโรคก็ดี การพยาบาลก็ดี ไม่ใช่คนหนึ่งคนใดสักแต่ว่าเป็นคนแล้วก็ทำได้ดั่งนั้นหามิได้ ต้องอาศัย

การเล่าเรียน เพราะฉะนั้นไม่ว่าชาติใด จำเป็นต้องมีสถานที่ไว้เป็นที่ศึกษาของนายแพทย์ เมื่อถึงเวลาต้องการใช้ในการงานสงครามจะได้ไม่เสียงาน

เมื่อเราผ่านมาทางเมืองญี่ปุ่น ได้เห็นโรงพยาบาลของสภากาชาดของเขา เป็นที่สง่างดงามมาก ครั้นกลับเข้ามาถึงเมืองไทยจึงได้รู้สึกละอายใจว่า ในเมืองเรามิได้ทำไปให้เสมอหน้าเขา เพราะแต่แรกทำการก็จับเข้าเดิรทางผิดมาเสียแล้ว จึงได้คิดกันกับกรมหลวงนครชัยศรีช้านานมาแล้วในเรื่องนี้ แต่หากโอกาสยังไม่เหมาะและเป็นการต้องการทุนทรัพย์มากจึงต้องรอมา และในชั้นหลังราชการทหารอื่น ๆ ก็มีมาก ซึ่งกรมหลวงนครชัยศรีกับเราต้องคิดต้องทำกันไป จึงได้พักการเรื่องสภากาชาดนี้ไว้ จนในตอนท้ายรัชชกาลที่ล่วงแล้วมา ได้แลเห็นเป็นร่ำไรว่าการจะถึงซึ่งผลสำเร็จตามความปรารถนาเดิมแล้ว ก็พอประจวบถึงกาลที่จะต้องกระทำการกุศลฉลองพระเดชพระคุณพระบาทสมเด็จพระบรมชนกนาถในหมู่พี่น้องด้วยกัน จึงได้ตกลงกันนำความขึ้นกราบทูลสภานายิกาตามความคิดที่กราบทูลไว้แต่ก่อน ทั้งได้ปรึกษาหารือกับเจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกน้องของเรา ก็เห็นด้วย จึงได้ชักชวนกันที่จะสร้างโรงพยาบาลสภากาชาดขึ้น

อนึ่งในการบำเพ็ญกุศลถวายสมเด็จพระบรมชนกนาถนั้น ย่อมต้องระลึกดูว่าจะทำการอย่างใด จึงจะเป็นที่พอพระราชหฤทัย คือถ้ายังดำรงพระชนมชีพอยู่ เราและพี่น้องจะฉลองพระเดชพระคุณได้ในทางใด หรือถึงแม้เสด็จสวรรคตล่วงลับไปแล้ว ถ้ามีวิธีใดที่จะทำให้ทราบถึงพระองค์ได้นั้น การอย่างใดจะเป็นที่พอพระราชหฤทัย เมื่อระลึกดูดั่งนี้ก็เห็นได้ว่าตลอดเวลารัชชกาลพระบาทสมเด็จพระบรมชนกนาถย่อมพอพระราชหฤทัยในสิ่งที่เป็นคุณเป็นประโยชน์แก่ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินที่ทรงปกครอง สิ่งไรทำขึ้นให้นำมาซึ่งความสุขความสำราญแก่ประชาชน สิ่งนั้นย่อมพอพระราชหฤทัยยิ่งนัก เพราะพระองค์ก็อบไปด้วยพระเมตตาคุณอย่างอุกฤษฎ์ จึงตกลงกันว่าถ้าทำโรงพยาบาลขึ้นเป็นราชานุสสาวรีย์ คงจะเป็นที่พอพระราชหฤทัยเป็นแน่แท้

ขณะนี้เราต้องรับตำแหน่งซึ่งมีภารมาก ตามหน้าที่พระเจ้าแผ่นดินเราจะจัดการในเรื่องสร้างโรงพยาบาลเองไม่ได้ กรมหลวงนครชัยศรีจึงได้รับทำการต่อมา และเจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานาถน้องของเราก็ได้รับปากคำโดยแข็งแรงว่าจะช่วยทำการตามที่คิดกันไว้ การก็ได้ดำเนินมาจนจวนเสร็จแล้ว กรมหลวงนครชัยศรีสิ้นพระชนมลง ซึ่งเป็นที่น่าเศร้าสลดดั่งเสนาบดีได้กล่าวมาแล้ว แต่ตัว

เราเองยังเชื่อมั่นว่าน้องของเราคงจะจัดการต่อไปได้ เราจึงได้มอบให้ทำต่อไป การอันนั้นก็ดำเนิรไปโดยเรียบร้อย น้องของเราได้จัดตั้งระเบียบตั้งโครงตลอดจนวางวิธีปกครอง เลือกหาผู้บังคับบัญชา ได้ทำการโดยไม่เห็นแก่เหน็จแก่เหนื่อย เป็นที่พอใจของเราอย่างยิ่ง ครั้นใกล้ถึงกำหนดจะเปิดโรงพยาบาล หมอเชเฟอร์ ยังมาตายลงอีก เป็นที่น่าเสียใจอย่างยิ่ง และเมื่อนึกไปก็เป็นที่น่าอนาถใจ ซึ่งการหาคนใดคนหนึ่งมาเป็นผู้บังคับบัญชาโรงพยาบาลนี้ก็แสนยากอยู่แล้ว ยังกลับมาสิ้นคนดีไปเสียอีก แต่ถึงกระนั้นน้องเราหาย่อท้อไม่ โดยมีความตั้งใจซื่อตรงจงรักภักดี จึงได้บากบั่นพยายามจัดการจนตลอดข้ามอุปสรรคมาได้จนถึงวันนี้เราได้มาเปิดโรงพยาบาล ก็เป็นที่พอใจอย่างยิ่ง

หวังใจว่าโรงพยาบาลนี้ ซึ่งเกิดขึ้นด้วยความคิดความปรารถนาของเราพี่น้องด้วยกัน คงจะได้ทำการเป็นคุณเป็นประโยชน์สมความมุ่งหมาย และสมความสัทธาของพวกเราทั้งหลายที่เป็นผู้ลงทุน ทั้งหวังใจว่าจะเป็นการแผ่เกียรติยศเกียรติคุณของกรุงสยาม ว่าในกาลบัดนี้เราไม่น้อยหน้าผู้ใด และปรากฏกิติศัพท์เล่าลือว่าในทหารไทยมีผู้สามารถพอที่จะรับจัดการรักษาพยาบาลคนไข้ให้เจริญไปได้ ทั้งจะเป็นประโยชน์แก่อาณาประชาชนดั่งที่เสนาบดีได้กล่าว

มาแล้ว สิ่งใดเป็นประโยชน์แก่ประชาชน ก็เท่ากับเป็นประโยชน์แก่ตัวเราเอง เพราะถ้าผู้ที่เป็นไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินได้ความสุขแล้ว ก็เหมือนตัวเราได้รับความสบาย

เราขอขอบใจน้องเราที่ได้อุตสาหจัดการอันนี้ตั้งขึ้นเป็นรูปเรียบร้อย เป็นที่พอใจเราทุกประการ เราขอให้ท่านทั้งหลายจงตั้งหน้าตั้งใจรับราชการโดยความซื่อตรง เหมือนอย่างที่ทำมาแล้วในปางก่อน เมื่อซื่อตรงเช่นนี้ ไม่ต้องสงสัยเลยคงได้รับผลความเจริญและความสุขทั่วกัน

ที่ ๒๔

พระราชดำรัส

ตอบในการเปิดสะพานมหาดไทยอุทิศ ณวันที่ ๒๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๗

ได้ฟังคำเจ้าพระยายมราช ซึ่งกล่าวแทนข้าราชการในกระทรวงมหาดไทย ผู้ที่ได้พร้อมกันออกทุนทรัพย์สร้างอนุสสาวรีย์ สำหรับพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง เป็นอนุสสาวรีย์ซึ่งเราเชื่อว่าต้องตามพระราชประสงค์ และถ้าแม้มีวิถีทางใดที่ทรงทราบได้แล้ว เชื่อว่าคงจะทรงอนุโมทนาในส่วนกุศลอันนี้ แต่ส่วนตัวเราเองผู้เป็นทายาทของพระองค์ รับฉันทแทนพระองค์อนุโมทนาในส่วนกุศลนี้อีกชั้นหนึ่งและขอรับสะพานนี้ไว้สำหรับพระนคร เพื่อเป็นสง่าและเป็นประโยชน์แก่สาธารณชนทั่วไป ทั้งเป็นอนุสสาวรีย์แห่งความจงรักภักดีของข้าราชการในกระทรวงมหาดไทย ซึ่งมีแด่สมเด็จพระชนกนาถของเรา จะได้ยั่งยืนแลเห็นปรากฏแก่ตาคนทั้งหลายทั่วไป เป็นที่ปลื้มใจของประชาชนทุกคน ขอข้าราชการในกระทรวงมหาดไทยได้รับความขอบใจทั่วกัน

ที่ ๓๐

พระราชดำรัส

ตอบเนื่องในงานพระราชพิธีฉัตรมงคลของโรงเรียนมหาดเล็กหลวงในพระบรมราชูปถัมภ์ ณพระที่นั่งอัมพรสถาน เมื่อวันที่ ๑๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๗

เราขอขอบใจพระยาธรรมศักดิ์ผู้ได้อ่านคำอวยชัยให้พรแก่เรา ในนามของนักเรียนมหาดเล็กหลวงในวันนี้ ตามถ้อยคำซึ่งได้กล่าวแสดงจริยาวัตรที่เราได้ปฏิบัติมาแล้วใน ๑๒ เดือนนั้น เป็นเหมือนหนึ่งนำภาพมาแสดงให้เราแลเห็นในสิ่งซึ่งควรตัวเราจะรู้สึกสบายใจ ผู้ที่อยู่ในตำแหน่งเช่นเราซึ่งเป็นผู้ปกครองประเทศบ้านเมืองเช่นนี้ ย่อมรู้สึกสบายเมื่อได้เห็นผลสำเร็จแห่งกิจการที่ตนได้ตั้งใจจะให้ลุล่วงไป ความคิดอ่านใดที่ได้คิดไว้ว่าจะให้สำเร็จ ถ้าไปติดขัดเข้า ก็ย่อมเป็นเครื่องให้รู้สึกไม่สบายใจเป็นธรรมดา ถ้าเมื่อสิ่งใดได้ลุล่วงไปสมปรารถนาแล้วก็รู้สึกเหมือนเป็นผู้ได้รับความสุขกายปราศจากโรคภัยพยาธิเบียดเบียฬกินได้นอนหลับฉะนั้น

วิธีดำเนินการของผู้ที่เป็นใหญ่ผู้ทรงไว้ซึ่งอำนาจ ถ้าจะสาละวนใช้แต่อำนาจเพื่อให้การนั้นสำเร็จไปถ่ายเดียวก็ยากที่

จะได้ผลสมประสงค์ เพราะในสมัยนี้คนเราย่อมมีความรู้ความคิดมากขึ้นแล้ว จะยอมอยู่ในบังคับกันก็ฉะเพาะในส่วนที่เป็นธรรม ชาติที่ถึงซึ่งความเจริญแล้วย่อมรู้จักเวลาที่ควรฟังคำบังคับ และรู้จักเวลาที่ไม่ควรฟังบังคับ เพราะฉะนั้นผู้ที่จะบังคับก็ต้องรู้จักว่าสิ่งใดเป็นธรรม และสิ่งใดเป็นอธรรม ถ้าจะบังคับเสียตะบึงไปไม่เลือกว่าควรและไม่ควร แม้ผู้ที่อยู่ในปกครองไม่ประพฤติตาม ถึงจะใช้อำนาจกดขี่เช่นแต่ก่อนก็คงไม่สำเร็จ

ผลอันดีที่เราจะพึงหมายเพื่อให้ชาติของเรามั่นคงยั่งยืนไปได้นั้น อาศัยการปลูกเพาะน้ำใจให้คนทั้งหลายซึ่งจะต้องฟังคำบังคับเข้าใจถึงประโยชน์แห่งกิจการซึ่งผู้ใหญ่จะบังคับ ข้อนี้เป็นข้อสำคัญอันหนึ่งที่จะต้องฝึกหัดดัดสอนกันไปเสียแต่เด็กๆ เพราะเมื่อเติบโตขึ้นเสียแล้วเป็นการยากที่จะฝึกสอนกันได้ เปรียบเหมือนไม้ที่ยังอ่อนเราจะดัดให้เป็นอย่างไรก็ได้ แต่ถ้าเป็นไม้แก่เสียแล้วดัดมากนักก็หัก เพราะฉะนั้นการฝึกหัดดัดนิสสัยเด็กตั้งแต่ยังอยู่ในโรงเรียนจึงเป็นหน้าที่สำคัญอันหนึ่ง ซึ่งต้องอาศัยผู้ที่เต็มไปด้วยอุตสาหวิริยภาพและเป็นคนใจเย็นมั่นคงในกิจการของตนที่จะพึงทำเพื่อฝึกฝนกล่อมเกลาอุปนิสสัยให้เหมาะตามทางที่ปรารถนา

นิสสัยของคนไทยเราไม่เหมือนจีนหรือญี่ปุ่น ตั้งแต่ไหนแต่ไรมาพวกไทยเราจะเป็นเด็กหรือผู้ใหญ่ก็ตามย่อมไม่โอนเอียงไปในทางอื่น คือไม่อยากจะให้ตนตกไปในที่ซึ่งพ้นจากชื่อของชาติตัวมักอยากจะเป็นไทยอยู่เสมอ ความเป็นไทยอันนี้คนไทยทุกคนตั้งใจสงวนนัก ถ้าจะตรวจดูตั้งแต่สมัยดึกดำบรรพ์ตลอดมาจะเห็นได้ว่าคนไทยต้องการมีอำนาจอันชอบธรรมเสมอหน้ากันหมด ในเมืองไทยเรานี้มีคนอยู่สองชั้นเท่านั้น ไม่มากกว่าสอง ชั้นหนึ่งคือเจ้าแผ่นดินผู้เป็นหัวหน้าซึ่งเขามอบให้ทรงไว้ซึ่งอำนาจทุกอย่าง เพราะว่าเขาทั้งหลายไม่มีเวลาพอและไม่อาจสามารถที่จะต่างคนต่างถืออำนาจอันนั้นไว้ได้ อีกชั้นหนึ่งคือคนไทยทั่วไป ถ้าใครจะมาแทรกแซงในระวางคนไทยกับพระเจ้าแผ่นดิน ก็ไม่ใคร่ได้ความรักใคร่นับถือยกย่องของคนไทยนัก เพราะเหตุไรก็เพราะเหตุที่มาตัดรอนอำนาจอันชอบธรรมของเขาเสีย คืออำนาจของพระเจ้าแผ่นดินซึ่งผู้เป็นเหมือนหนึ่งกุลบิดรของเขา ข้อนี้พอสังเกตหลักฐานในพงศาวดารของเราเองได้ คือถ้าเมื่อใดขุนนางหรือบุคคลชั้นใดก็ดีแย่งชิงหรือยึดถือเอาอำนาจไว้ และเข้าแทรกในระวางพระเจ้าแผ่นดินกับราษฎร ถ้าพระเจ้าแผ่นดินทรงพระเดชานุภาพก็ได้ปราบปรามพวกนั้นให้ราบคาบไป แต่ถ้าถูกคราวที่พระเจ้าแผ่นดินอ่อนแอพวกที่

แทรกแซงมีอำนาจมากก็เกิดความฉิบหายย่อยยับกันทุกที ใครอ่านพงศาวดารคงเห็นอย่างนั้น ความข้อนี้ไม่ใช่ของใหม่เป็นของมีมาแล้วแต่โบราณ และเพราะเหตุที่เรารักเป็นไทยเราจึงมิได้เปลี่ยนชื่อใหม่ เพื่อที่จะไม่ให้มีใครสูงกว่าไทยไปอีก เราเป็นไทยด้วยกันและเรามีพระเจ้าแผ่นดินพระองค์เดียว เป็นหน้าที่ของเราแล้วที่จะช่วยกันทะนุบำรุงบ้านเมืองของเราให้รุ่งเรืองสมเกียรติคุณแห่งชาติไทย

ความรู้สึกของไทยเช่นที่ว่านี้ อาจแสดงให้เห็นปรากฏได้อีกอย่างหนึ่ง ใครๆที่ได้เคยตามเสด็จประพาสหัวเมืองคงจะเห็นได้ว่า เมื่อเสด็จถึงที่ไหนก็ย่อมมีราษฎรเป็นอันมากพากันมาเฝ้าชมพระบรมโพธิสมภาร บางคนก็มีของมาถวายด้วย เมื่อถวายเสร็จแล้วก็ปูผ้าลงนั่งจ้องตามองดูพระเจ้าแผ่นดินเพราะอยากจะได้เห็นให้เต็มตา อาการเช่นนี้เป็นลักษณะอันหนึ่งของคนไทยที่แสดงความจงรักภักดีต่อพระเจ้าแผ่นดินและแสดงความเป็นไทยแก่ตนที่มีตามาแล้ว ชอบดูอะไรก็จะขอดูให้เต็มตาไม่ต้องการให้ใครมาห้ามปรามหรือกีดขวางกางกั้น ขอให้นึกถึงเรื่องศรีทนนไชย เมื่อครั้งศรีทนนไชยไปเมืองจีน พระเจ้าแผ่นดินจีนไม่ให้ใครเห็นหน้า ศรีทนนไชยโกรธจึงว่าพระเจ้าแผ่นดินจีนหน้าเป็นหมา ธรรมเนียมไทยเรา พระเจ้าแผ่นดินกับราษฎรสนิทชิดเชื้อกันมาก พระ

เจ้าแผ่นดินไม่ปลีกพระองค์ออกจากราษฎร ย่อมเสด็จไปในหมู่ราษฎรให้ราษฎรได้เฝ้าอยู่เสมอ ถ้าพระเจ้าแผ่นดินในเมืองไทยเราทำเช่นพระเจ้าแผ่นดินจีนนั้นบ้าง คงถูกว่าๆ หน้าเป็นหมาเหมือนกัน นิสสัยใจคอคนไทยเรามันเป็นพิเศษอยู่ฉะเพาะเราอยู่ฉะนี้แหละ เราจึ่งยากที่จะเอาตัวเราไปเปรียบกับชาติอื่นเขาได้ง่ายๆ เมืองเขาๆ เรียกพระเจ้าแผ่นดินว่าพระเจ้าหรือเทวดา และเขาเก็บพระเจ้าแผ่นดินไว้ไม่ให้คนเห็น แต่เมืองเราพระเจ้าแผ่นดินเป็นนนุษย์ ถ้าจะเก็บไว้บ้างก็เห็นจะอยู่ไม่ได้เป็นแน่ ตัวเราเองเราเข้าใจความข้อนี้ดี จึ่งได้พยายามเสมอที่จะแสดงให้ปรากฏว่าเราเป็นคนไทยคนหนึ่ง มีความคิดเหมือนกันกับคนไทยทั้งปวง เรานับถือชาติไทย ในการป้องกันรักษาชาติเราจึ่งจะต้องทำไปตามหน้าที่ที่เราได้รับมา แต่หน้าที่อันนี้ลำพังตัวเราคนเดียวที่ไหนจะทำได้ ย่อมต้องอาศัยพวกเราทั้งหมดช่วยกันทำตามหน้าที่ของตนๆ ด้วย

ความเข้าใจอันนี้ก็มีฝังอยู่ในดวงจิตต์ของเราแล้วทุกคน แต่หากว่าการศึกษาที่เป็นมาแล้วนั้นดำเนิรไม่ถูกรอย คือไม่ใคร่จะได้สอนให้คนไทยนึกถึงสิ่งที่เคยเป็นมาแล้ว มักจะหันหาแบบของคนโน้นคนนี้มาตั้งเป็นตัวอย่างเท่ากับไปเอาหัวยักษ์บ้างหัวเงาะบ้างมาสวมลงในหัวคน ก็อ้ายหัวยักษ์

หัวเงาะเหล่านั้นมิใช่มันเหมือนหรือเหมาะกับรูปหัวไปทุกที เมื่อไร ถึงนายช่างจะทำให้วิจิตรพิสดารอย่างไรมันก็ไม่เหมือนคน เพราะฉะนั้นถ้าไปโดนที่หัวโตไปนัยน์ตาเราไม่ตรงรอยที่เขาเจาะไว้ผลจะเป็นอย่างไรเล่า เราก็ต้องหกล้มปากแตกไปเท่านั้นเอง และที่ปากแตกกันอยู่เสมอเดี๋ยวนี้เพราะเหตุใด เพราะเหตุว่าการศึกษาลืมข้อสำคัญไปเสีย ไปเข้าใจผิดเห็นเสียว่าสอนให้รู้หนังสือคิดเลขทำบัญชีได้ก็เป็นพอแล้ว ที่แท้โบราณท่านกล่าวไว้ว่า ปากเป็นเอก เลขเป็นโท หนังสือเป็นตรี ความชั่วความดีเป็นตรา นี่ก็เห็นได้ว่าความชั่วและความดีนั้นจะไปเปรียบอะไรไม่ได้ต้องยอมยกให้เป็นตรา คือใครทำดีหรือทำชั่วก็ได้แก่ตัวผู้นั้นเอง เมื่อได้ประทับตราลงไปแล้วจะเปลี่ยนแปลงแก้ไขอย่างไรไม่ได้เป็นอันขาด ดวงตราเป็นอย่างไรก็ต้องปรากฏลายประทับอย่างนั้น ข้อนี้เป็นข้อสำคัญมาก เพราะฉะนั้นจึงต้องฝึกฝนกันมาให้เหมาะเสียตั้งแต่เล็กๆ กรมศึกษาในบัดนี้ก็รู้สึกแล้ว จึงได้คิดสอนจรรยาให้มากขึ้น ผลของจรรยาที่สอนนั้นก็คงจะได้เห็นมากขึ้นทุกที แต่เพื่อจะช่วยให้เร็วเข้า จึงคิดตั้งโรงเรียนนี้ขึ้น เพื่อให้ครูได้อยู่กับนักเรียนมีเวลามากๆ จะได้รู้นิสัยใจคอของนักเรียนว่าคนนั้นเป็นอย่างนั้นคนนี้เป็นอย่างนี้ การที่ได้หว่านพืชลงเช่นนี้ตัวเราและท่านทั้งหลายอาจรู้สึกได้แล้ว

ว่า แม้แต่เราได้เริ่มอุปถัมภ์บำรุงมาเพียง ๔ ปีเท่านั้น ก็ยังได้รับผลเป็นที่พอใจบ้าง คือนักเรียนเก่าที่ได้เข้ารับราชการอยู่เดี๋ยวนี้ เพราะฉะนั้นทุกคนควรจะถือเอาเป็นเครื่องเตือนใจว่า เราได้เห็นผลมายุคหนึ่งแล้ว ยุคหน้าเราจะปล่อยให้เสื่อมลงกว่าที่เป็นมาแล้วไม่ได้ อย่างน้อยต้องให้เสมอตัว ถ้ายิ่งให้ดีขึ้นได้อีกก็ยิ่งดี

ตั้งแต่กรรมการผู้อำนวยการตลอดจนถึงครูต้องตั้งใจที่จะไม่ละเลยหน้าที่ของตนเสีย ต้องพยายามที่จะเพาะผลให้งามเหมือนอย่างที่เราได้เพาะมาแล้ว ต่อไปภายหน้าอีก ๒๐ ปี หรือ ๓๐ ปี เราจะได้เห็นผลของเรามายืนเป็นแถวยาวเข้าทุกที ขอให้ครูอธิบายให้นักเรียนเข้าใจ และนักเรียนทั้งหลายจงตั้งใจพยายามที่จะทำความเข้าใจในคำสั่งสอนของครู ขอให้เจ้าทั้งหลายจงตั้งใจประพฤติดีด้วยกันทุกคน ถ้าเจ้าตั้งใจดีอยู่เสมอต่อไปไม่ช้าก็คงเป็นได้อย่างเขาเหมือนกัน ในที่สุดนี้ขอให้กรรมการผู้อำนวยการ ครูและนักเรียนทั้งหลายรับพรของเราให้มีความสุขความเจริญสำราญบานใจ ทั้งเมื่อเวลาทำการและพักผ่อนอิริยาบถทั้งกลางวันกลางคืนตลอดไป

ที่ ๓๑

พระราชดำรัส

ตอบในการเปิดการประปากรุงเทพ ฯ ณวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๗

เจ้าพระยายมราช

เราได้ฟังข้อความในรายงานที่มีมาแล้ว มีความยินดีและรู้สึกว่าการใหญ่อย่างการประปา อันเป็นของค้างมาครั้งรัชชกาลแห่งพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง ได้มาทำสำเร็จไปโดยรวดเร็วในรัชชสมัยของเราเช่นนี้ เป็นเครื่องเชิดชูเกียรติยศของเรา ในการที่ได้มีของสำคัญขึ้นสำหรับพระนคร และเป็นการสมควรอยู่แล้วที่จะต้องแสดงให้ปรากฏว่า การนี้สมเด็จพระบรมชนกนาถของเราเป็นผู้ทรงเริ่มดำริ กับสมควรนับว่าเป็นอนุสสาวรีย์ของพระองค์ได้ส่วนหนึ่งเหมือนกัน

การที่เจ้าพระยายมราช และข้าราชการและเจ้าหน้าที่ซึ่งได้พร้อมใจกันทำการนี้สำเร็จประกอบด้วยอุตสาหวิริยภาพอย่างยิ่งดังนี้ ก็เพราะมีกตัญญูกตเวทีธรรมเป็นเครื่องหนุนใจ เพื่อให้ทำการให้สมตามพระราชประสงค์ ของพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงผู้ทรงเริ่มทรงดำริและให้สมประสงค์ของ

เราผู้เป็นทายาทรับราชภารอันนั้นสืบต่อมา ควรได้รับความชมเชย และได้รับความขอบใจของเราเป็นอย่างยิ่ง

อนึ่งท่านทั้งหลายที่ได้ช่วยเราทำการอันนี้ให้สำเร็จไปได้ ควรรู้สึกปลื้มใจว่า ได้ทำการอันเป็นประโยชน์และกุศลอย่างยิ่ง เพราะน้ำซึ่งใสสะอาดบริสุทธิ์ใครๆ ย่อมรู้อยู่แล้วทั้งในโบราณและบัดนี้ว่าเป็นของจำเป็นเพื่อประโยชน์ และเพื่อความสุขสำหรับป้องกันโรคันตรายของมนุษย์ น้ำใสสะอาดย่อมเป็นเครื่องบำบัดโรคได้ดีกว่าโอสถหรือเภสัชช์ทั้งหลาย เพราะฉะนั้นสิ่งไรที่นับว่าเป็นมลทินโทษ ท่านโบราณาจารย์จึงต้องสอนให้ใช้น้ำเป็นเครื่องชำระล้าง ในที่สุดถึงแม้จะกล่าวเปรียบเทียบสิ่งที่เป็นของชั่วร้าย เพื่อจะบำราบสิ่งชั่วร้ายอันนั้นก็จะบำราบให้พ่ายแพ้ได้โดยอาศัยอำนาจน้ำ เป็นต้นว่าเมื่อครั้งสมเด็จพระมุนินทรชินศรีประทับอยู่ที่ภายใต้โพธิบัลลังก์ พระยามารซึ่งสมมตว่าเป็นผู้คิดร้ายต่อพระองค์ ได้หวังผจญต่อพระบรมศาสดาโดยเดชะอำนาจพระบารมีของพระองค์ บันดาลให้นางพระธรณีมาสยายผมบีบน้ำบำราบมารได้ด้วยอิทธิฤทธิ์แห่งน้ำ อันหลั่งไหลมาจากผมของนาง ด้วยอำนาจสัจจวาจาภาษิตนี้ ขอการประปาจงเป็นผลสำเร็จสมตามพระราชประสงค์ของสมเด็จพระชนกนาถของเรา และสมความประสงค์ของเรา และสมความประสงค์ของท่านทั้ง

หลายบรรดาที่ได้ช่วยทำการอันนี้สำเร็จ ขอน้ำใสอันจะหลั่งไหลจากประปานี้จงเป็นเครื่องประหารสรรพโรคร้าย ที่จะเบียดเบียฬให้ร้ายแก่ประชาชนผู้เป็นพสกนิกรของเรา ขอน้ำอันนี้ที่ได้รับพรแล้วโดยพระสงฆ์ได้สวดมนตร์ และโดยเราได้ตั้งใจให้พร จงบันดาลให้เป็นน้ำมนตร์ทำให้ประชาชนมีความสุขสวัสดิ์ผ่องแผ้วเจริญถ้วนทั่วทุกตัวคน ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป

ที่ ๓๒

พระบรมราโชวาท

ในการพระราชทานรางวัลนักเรียนมหาดเล็กหลวง ในพระบรมราชูปถัมภ์ เมื่อวันที่ ๒๗ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๗

นักเรียนทั้งหลายที่จะได้รับรางวัลในวันนี้ เจ้าต้องอุตส่าห์ประพฤติตัวให้ดี หมั่นเล่าเรียนให้ดียิ่งขึ้นต่อไป อย่าคิดว่าที่ทำดีมาแล้วจนได้รับรางวัลในวันนี้เป็นการพอแล้ว ส่วนนักเรียนที่ยังไม่ได้รับรางวัลในวันนี้ก็ต้องพยายามประพฤติให้ดี หมั่นเล่าเรียนให้ดีให้ได้รางวัลในวันหน้า

อนึ่งเจ้าต้องตั้งใจเชื่อฟังคำสั่งสอนของครูบาอาจารย์ เพราะเขาเป็นผู้ใหญ่ที่ตั้งใจจะให้เจ้าได้ดี

ที่ ๓๓

พระราชดำรัส

ตอบในการเปิดสะพานเจริญศรี ณวันที่ ๓๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๕๗

เราได้ฟังรายงานของเจ้าพระยายมราช กล่าวเรื่องสะพานมีความยินดีที่การทำสะพานนี้เป็นสาธารณกุศลอย่างหนึ่ง ซึ่งเราได้ทำในเวลาทำบุญอายุของเรา เมื่อได้มาแลเห็นสะพานแล้วทันในวันต้นของงานทำบุญวันเกิดก็เป็นที่ปลื้มใจสมสัทธา การทำสะพาน กล่าวโดยทางโลกที่ทำหนทางทั้งสองให้เชื่อมติดกันโดยสะดวก คือมีสะพานไปมาได้เช่นนี้ก็นับว่าเป็นทางดีพ้นจากความขัดข้อง เพราะฉะนั้นกฤชที่จะให้เราสำหรับตัดแพรเปิดสะพานครั้งนี้ ขอให้กฤชอันเดียวกันนี้เหมือนดั่งได้ตัดสิ่งซึ่งเป็นอุปสรรคขัดขวางต่อความเจริญของพระนคร ที่เจ้าพระยายมราชได้รับมอบหมายให้เป็นหน้าที่ดูแลให้ขาดศูนย์ไปด้วย สะพานนี้ก็เป็นสะพานงดงามและจะเป็นศรีพระนครสมกับนามว่า สะพานเจริญศรีเราขอขอบใจเจ้าพระยายมราช และบรรดาเจ้าหน้าที่ที่ได้ทำการอันนี้สำเร็จไปโดยเรียบร้อย ด้วยความเอาใจใส่เพื่อให้สมประสงค์ของเรา

ที่ ๓๔

พระราชดำรัส

ตอบพระบรมวงศานุวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายหน้า ในการเฉลิมพระชนมพรรษา ที่พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ณวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๗

เราได้ยินถ้อยคำที่พระบรมวงศานุวงศ์ และข้าราชการได้พร้อมกันอวยชัยให้พรแก่เราในวันเกิดของเรานี้ เป็นอันแสดงให้เราเห็นชัดว่าท่านทั้งหลายได้มีไมตรีจิตต์ต่อเราโดยความพร้อมเพรียงกัน อันนับว่าเป็นสวัสดิมงคลอย่างหนึ่ง ดั่งนี้ ทำให้เราบังเกิดโสมนัสส์ยินดีเป็นอย่างยิ่ง ขอให้พระบรมวงศานุวงศ์ และข้าราชการทั้งหลายที่พร้อมเพรียงกันนี้ ได้รับความขอบใจเป็นอันมากของเรา

บัดนี้ เราจะได้แสดงราชการที่รัฐบาลของเราได้บันดาลให้เป็นไปในระวาง ๑๒ เดือนที่ล่วงมา เพื่อท่านทั้งหลายจะได้เห็นว่าราชการในบ้านเมืองเราได้ดำเนินมาแล้วอย่างไร

การปกครองแผนกบำรุงความสุขของประชาชน การประปาซึ่งเป็นการสำคัญส่วนหนึ่งสำหรับพระมหานคร ที่ได้ลงมือทำการมาแต่ก่อนนั้นเป็นอันสำเร็จลงในปีนี้ เปิดน้ำ

บริสุทธิ์ให้มหาชนใช้บริโภคได้แล้ว เป็นที่หวังว่าจะป้องกันโรคภัยไข้เจ็บอันบังเกิดแต่การบริโภคน้ำไม่บริสุทธิ์ได้ส่วนหนึ่ง ซึ่งเป็นข้อควรเราและท่านทั้งหลายจะช่วยกันยินดี เพราะเป็นเครื่องแสดงปรากฏอีกอย่าง ๑ ว่าเมืองไทยได้ดำเนิรขึ้นสู่บันไดแห่งความเจริญอีกชั้น ๑ แล้ว

การไฟฟ้าหลวง ก็ได้จัดสร้างขึ้นเป็นอันสำเร็จเปิดไฟใช้ได้แล้วเหมือนกัน ส่วนการทำถนนและสะพานซึ่งเป็นสาธารณประโยชน์นั้นก็ได้ขยายออกไปอีกมาก คือ สะพานที่ได้ทำและซ่อมแซมของเก่าให้มั่นคงรวม ๖ สะพาน ถนนที่ทำขึ้นใหม่และทำต่อถนนเก่ารวมยาว ๑๐๐ เส้น คงจะเป็นความสะดวกแก่การไปมาของมหาชนยิ่งขึ้น

การปลูกไข้ทรพิษก็ได้ขยายการออกไปในมณฑลพายัพ มณฑลนครสวรรค์ มณฑลกรุงเก่า และมณฑลร้อยเอ็ด ได้จำนวนที่แพทย์หลวงได้ปลูกไข้ทรพิษให้เกือบ ๖ แสนคน ก็เป็นที่น่ายินดีอยู่

ส่วนการศึกษานั้น เมื่อได้วางรูปการศึกษาให้เป็นระเบียบศึกษาแห่งชาติตั้งแต่ชั้นต่ำขึ้นไปจนถึงชั้นสูงลงแล้ว ก็ส่งครูออกไปช่วยจัดการตามหัวเมืองมณฑลต่าง ๆ มากขึ้น เพื่อได้เพาะการเล่าเรียนตามระเบียบใหม่นี้ และฝึกหัดครูสำหรับสอนวิชชาเบื้องต้นขึ้นในท้องที่นั้น ๆ ต่อไป บัดนี้ การนี้

ได้แพร่หลายไปตลอดพระราชอาณาจักรเป็นทางชักจูงให้เกิดความนิยมในการศึกษาขึ้นได้เป็นอันมาก

ในส่วนเรื่องจัดการศึกษานี้ เราอยากจะใคร่ได้เห็นท่านทั้งหลายไฝ่ใจและตั้งใจให้ยิ่งขึ้น ในทางที่จะช่วยกันบันดาลให้การดำเนิรไปโดยรวดเร็ว เพราะเราทั้งหลายไม่ควรจะตั้งอยู่ในความประมาท ไม่ควรจะลืมเสียว่าชาติจะตั้งอยู่ได้ต่อไปก็โดยอาศัยมีคนชั้นลูกหลานของเราทั้งหลายที่สามารถจะดำรงชาติของเราสืบไป และถ้าจะให้เขาทั้งหลายนั้นเป็นผู้มีความสามารถเช่นนั้น เราก็ต้องช่วยกันบำรุงการศึกษา เพื่อให้วิชชาแก่คนชั้นลูกหลานของเรา เพราะฉะนั้นขออย่าให้ผู้ใดในหมู่ท่านคิดเห็นไปในทางแคบ คือขออย่าให้คิดว่าการจัดการศึกษาเป็นหน้าที่ของกระทรวงธรรมการโดยฉะเพาะ และผู้ที่มิได้อยู่ในกระทรวงนั้นไม่ต้องช่วยด้วยประการใด ๆ เลย ขอให้คิดเสียว่า เป็นหน้าที่ของท่านทั้งหลายทุกคนที่จะช่วยให้การศึกษาดำเนิรไปโดยสะดวกที่สุดที่จะพอจัดไปได้ เพื่อประโยชน์แห่งชาติของเราทั่วไป

ในแผนกการปราบปรามความชั่วร้ายนั้น ได้เริ่มลงมือจัดการในเรื่องคนจรจัด ซึ่งถ้าจะกักขังไว้ก็ไม่ได้ประโยชน์อันใดนั้น ได้จัดคนจำพวกนี้ไปดัดสันดานณเกาะไผ่เพื่อให้เข็ดหลาบ และในระวางที่ควบคุมไว้นั้นก็ได้จัดให้มีงานทำ

เพื่อจำหน่ายเลี้ยงตัวเองได้ หวังว่าคงจะได้รับผลสมที่มุ่งหมายไว้

อนึ่งตั้งแต่ตราพระราชบัญญัติสมาคมขึ้นแล้ว เจ้าพนักงานได้รับจดทะเบียนและออกใบอนุญาตให้แก่บรรดาสมาคมที่ได้ตั้งขึ้นทุกสมาคมสังเกตดูก็เห็นเป็นผลต่อราชการมาก ด้วยเป็นการสะดวกแก่การที่จะป้องกันการทุจริตของพวกหมู่ส้องที่คบคิดกันประพฤติเป็นพาลทุจริตนั้น

การรับคนเข้ารับราชการในกรมพลตระเวน ได้ใช้วิธีเลือกคัดรับคนที่เป็นทหารกองหนุนมีอายุเกินกว่า ๒๐ ปีขึ้นไป ไม่ต้องใช้วิธีเกณฑ์ การก็เป็นที่เรียบร้อยตลอดมา

ส่วนการศาลนั้น กระทรวงยุติธรรมได้รับโอนศาลในมณฑลเพ็ชรบูรณ์จากกระทรวงมหาดไทยมาบังคับบัญชาต่อไปตามระเบียบ และได้จัดตั้งผู้พิพากษาให้มีหน้าที่ทำการชันสูตรศพคนตายด้วยฆาตกรรมตามพระราชบัญญัติชันสูตรพลิกศพซึ่งได้ตราไว้ในปีนี้ด้วย

อนึ่งได้ดำริจัดการตั้งเนติบัณฑิตยสภา เพื่อประสงค์บำรุงการศึกษาวิชชากฎหมาย ทั้งการรักษาความประพฤติของทนายความให้ตั้งอยู่ในสัจจธรรม ให้สาธารณชนได้อาศัยทนายความซึ่งมีความสามารถและสมควรจะเชื่อถือได้ดียิ่งขึ้น

ในเร็ว ๆ นี้ได้ตราพระราชบัญญัติทนายความ ซึ่งเป็นที่หวังได้ว่าจะคุ้มครองพลเมืองจากการถูกหลอกของเจ้าถ้อยหมอความซึ่งมาแอบแฝงหากินอยู่ในโรงศาล โดยตั้งตนว่าเป็นผู้รู้กฎหมายนั้นได้

การป้องกันภยันตรายนั้น รัฐบาลของเราได้ขยายการเปิดคลังออมสินเพิ่มเติมขึ้นอีก ๑๒ แห่ง คือตั้งที่คลังมณฑลกรุงเก่า คลังมณฑลราชบุรี คลังมณฑลจันทบุรี คลังมณฑลนครสวรรค์ คลังมณฑลพิษณุโลก คลังมณฑลนครราชสีมา คลังมณฑลนครชัยศรี คลังมณฑลชุมพร คลังมณฑลนครศรีธรรมราช คลังมณฑลภูเก็ต คลังมณฑลปัตตานี และคลังมณฑลพายัพ รวมกับที่ได้ตั้งมาแล้วแต่ปีก่อนเป็น ๑๕ แห่ง การงานก็ดำเนิรไปเป็นผลสมความประสงค์ที่หวังช่วยอาณาประชาราษฎร์ได้ส่วนหนึ่ง ส่วนมณฑลที่ยังไม่ได้จัดตั้งขึ้นก็จะได้ขยายการต่อไปในเวลาสมควร

อนึ่งแบงก์สยามกัมมาจล ที่ได้ตั้งขึ้นด้วยทุนรอนของคนไทยโดยมากและตั้งขึ้นเพื่อบำรุงชาติและบำรุงการค้าขายให้สมควรแก่สมัย เมื่อเกิดเหตุระส่ำระสายจะล้มขึ้น รัฐบาลของเราก็ได้เข้าช่วยโดยอุดหนุนทุนรอนประคับประคองไว้ให้แบงก์นี้ได้ดำรงคงอยู่ไม่ถึงแก่ความพินัติได้

อนึ่งตั้งแต่มีเหตุเกิดสงครามขึ้นในทวีปยุโรป เราได้สั่งให้ประกาศความเป็นกลางโดยกวดขันและไม่ลำเอียงแห่งรัฐบาลของเรา ตามระเบียบแบบแผนอันต้องตามความนิยมในทางกฎหมายนานาประเทศ และได้จัดการรักษาความเป็นกลางอันนั้นได้ตลอดมาตั้งแต่ที่ได้ประกาศแล้วจนบัดนี้ เรามีความยินดีที่ทางพระราชไมตรีระวางราชอาณาจักรของเรากับนานาประเทศได้คงมีอยู่แก่กัน โดยบริบูรณ์เรียบร้อยดีเหมือนอย่างที่เคยมีมาแล้วทุกประการ ส่วนความเดือดร้อนซึ่งข้าแผ่นดินของเราต้องรับเพราะเกิดสงครามนั้น ก็มีส่วนน้อยและได้เป็นอยู่แต่ในชั้นแรกบ้างเท่านั้น แต่พอแลเห็นทางที่อาจจะมีความเดือดร้อนบ้าง ก็ได้ให้เริ่มจัดการส่งเสบียงอาหารไปเจือจานราษฎรและพวกทำเหมืองแร่ในหัวเมืองชายทะเลตะวันตกในเวลาขาดแคลน และให้สมุหเทศาภิบาลทุกมณฑลเป็นธุระดูแลบ้องกันการกดราคาสินค้าที่ราษฎรต้องใช้มิให้มีการเบียดเบียฬกันเกินกว่าความจำเป็นไปได้

ส่วนการปกครอง ก็ได้จัดแยกหน้าที่เมืองและมณฑลเพื่อให้ข้าราชการผู้ใหญ่ได้มีหน้าที่ตรวจตรา เพื่อให้การเป็นไปตามพระราชบัญญัติปกครองท้องที่เรียบร้อยยิ่งขึ้น

ในแผนกบำรุงความสะดวกของประชาชนนั้น การสร้างทางรถไฟสายเหนือที่ให้ทำต่อแต่ตำบลแม่พวกขึ้นไปถึงนครเชียงใหม่นั้น ได้ทำการแล้วเสร็จเปิดรับคนโดยสารอยู่แล้วในปีนี้ถึงบ้านปากต้า เป็นระยะทางยาว ๑๗ กิโลเมตร ในทางตอนนี้ได้สร้างสะพานเหล็กใหญ่ข้ามแม่น้ำยมที่บ้านปากต้าแห่งหนึ่ง ทางต่อจากบ้านบินแขวงเมืองลองขึ้นไปอีก ๑๔๓ กิโลเมตร์จะถึงนครเชียงใหม่นั้น ได้ทอดหมอนวางรางไปแล้วประมาณ ๑๖ กิโลเมตร์ ที่ได้ถมดินพูนทางและขุดตัดศิลาไปแล้วประมาณ ๑๖๘ กิโลเมตร์ การเจาะเขาทำอุโมงค์ที่ตำบลปากผาค้นแห่งหนึ่งยาว ๑๓ เมตร์ได้เจาะทะลุตลอดแล้ว ยังอุโมงค์ใหญ่อีกแห่งหนึ่งที่ตำบลขุนตาล ซึ่งยาวถึง ๑๒๐๘ เมตร์นั้น ได้เจาะทะลุไปแล้วประมาณ ๓ ในส่วน ๔

ทางสายใต้นั้น ที่ได้ทำการแล้วเสร็จเปิดรถเดิรได้ในปีนี้ตั้งแต่วังพงถึงเกาะหลัก เป็นระยะทางยาว ๖๗ กิโลเมตร์ตอนหนึ่ง ตั้งแต่ทุ่งสงถึงตำบลคูหาสวรรค์ แขวงเมืองพัทลุง ระยะทางยาว ๘๔ กิโลเมตร์ตอนหนึ่ง แต่ร่อนพิบูลย์ไปถึงนครศรีธรรมราช ระยะทางยาว ๓๕ กิโลเมตร์ตอนหนึ่ง

การไปรษณีย์โทรเลข ได้เปิดไปรษณีย์และโทรเลขธนาณัติระวางกรุงเทพ ฯ กับหัวเมืองในพระราชอาณาจักรขึ้น

ใหม่ คือที่เมืองเลยเมืองแม่ฮ่องสอน เมืองปราณบุรี เมืองอ่างทอง เมืองเพ็ชรบูรณ์ เมืองกระบินทร์ เมืองนครนายก เมืองปราจีน เมืองชลบุรี เมืองสวรรคโลก เมืองสุโขทัย รวม ๑๑ แห่ง กับได้เปิดการไปรษณีย์ธนาณัติที่เมืองภูเก็ต ทำการตรงกับประเทศยุโรปแห่งหนึ่ง เปิดการรับส่งไปรษณีย์วัตถุระวางเมืองนครศรีธรรมราช เมืองสงขลา เมืองปัตตานี เมืองตรัง และเมืองภูเก็ตกับต่างประเทศด้วย

ส่วนการส่งไปรษณีย์ ระวางเมืองตรัง กับเมืองนครศรีธรรมราช เมืองสงขลา และเมืองพัทลุง ซึ่งเดิมเคยส่งทางเรือเพียงอาทิตย์ละครั้งนั้น เมื่อได้เปิดรถไฟเดิรได้ตลอดในหัวเมืองตอนนี้แล้ว ส่งทางรถไฟได้เสมอทุกวัน

การซ่อมคลองต่าง ๆ ซึ่งเป็นทางเรือเดิร ได้ซ่อมให้ลึกพอเป็นความสะดวกแก่การเดิรเรือได้ตลอดปีนั้น ในศกนี้ได้ซ่อมแล้วเสร็จรวมทั้งสิ้นเป็นคลองยาว ๗๔๘ เส้น

กิจการเหล่านี้ทำให้เป็นการสะดวกแก่ประชาชนพลเมือง และรวดเร็วทันเวลาการค้าขายยิ่งขึ้นเป็นอันมาก ส่วนมณฑลและเมืองบางเมืองที่ยังมิได้มีทางที่สะดวกติดต่อกับทางรถไฟได้ก็จะได้ตรวจหาทางที่จะทำต่อไป

ส่วนการบำรุงการเพาะปลูกนั้น ในปีนี้ได้ทำประตูทางเรือเดิรที่ตำบลบางยี่หนแขวงเมืองสุพรรณบุรีแล้วเสร็จ ทำ

ประตูระบายน้ำสำหรับการทำนาที่ปากคลองลาดชะโดแล้วเสร็จทันใช้กักน้ำ และระบายน้ำเข้านาได้ในต้นฤดู และได้เริ่มลงมือก่อสร้างประตูทางเรือเดิรณตำบลเจ้าเจ็ดอีกตำบลหนึ่ง

กับได้แก้ไขระเบียบวิธีการค่าน้ำ เพื่อจะผ่อนให้ราษฎรที่ทำการแต่พอเลี้ยงชีพไม่ให้ต้องเสียอากรค่าน้ำ

ส่วนทางพุทธจักรนั้น สมเด็จพระมหาสมณะได้ทรงจัดระเบียบการสอนพระธรรมวินัยให้ภิกษุผู้บวชใหม่ได้ความรู้กว้างขวางแพร่หลายยิ่งขึ้น ส่วนการเรียนพระปริยัติธรรมสำหรับภิกษุสามเณรผู้บวชอยู่นานก็ได้ทรงแก้ไขหลักสูตร และวิธีสอบไล่ให้เป็นไปเพื่อประโยชน์ได้ความรู้ดียิ่งขึ้น ไม่ให้เพียงแต่เรียนแปลภาษาบาฬีได้ ดั่งวิธีที่เคยใช้มาแล้วแต่ก่อน

การคณะสงฆ์ในฝ่ายปกครองอันเป็นฝ่ายบริหารก็ดี ในฝ่ายฝึกสอนอันเป็นฝ่ายปริยัติก็ดี สมเด็จพระมหาสมณะได้ทรงเอาพระทัยใส่จัดการแก้ไขเพิ่มเติมให้ได้ระเบียบเรียบร้อยยิ่งขึ้นเป็นลำดับ ได้ทรงพระอุตสาหจัดและตรวจการด้วยพระองค์ ในศกนี้ก็ได้เสด็จไปตรวจและจัดการคณะสงฆ์ถึงมณฑลพิษณุโลก และอาณาเขตต์มณฑลพายัพ

ในส่วนการป้องกันพระราชอาณาจักร ก็นับว่าดำเนิรไปโดยเรียบร้อยพอสมควรแก่กำลังของเราที่จะทำได้ ในส่วนการ

ทหารบกกระทรวงกลาโหมได้จัดดำเนิรการไปแล้วหลายประการ อันมุ่งในความเจริญแห่งกองทัพบกของเรา นับว่าการดำเนิรเรื่อย ๆ ดีขึ้นเป็นลำดับ เป็นที่พอใจแห่งเราผู้เป็นจอมทัพบกอยู่ ส่วนการทหารเรือกระทรวงทหารเรือก็ดำเนิรการอยู่เสมอตามราโชบายของเรา และเราได้มีโอกาสสังเกตเห็นได้เองด้วยตาเราแล้วในเร็ว ๆ นี้ ว่าการเจริญดีอยู่พอสมควรที่จะหวังได้ เป็นที่พอใจแห่งเราผู้เป็นจอมทัพเรือด้วยอีกส่วน ๑ ทั้งเรามีความยินดีที่ได้สังเกตเห็นว่า การบังคับบัญชาและรักษาวินัย ทั้งในกองทัพบกทัพเรือ เป็นที่เรียบร้อยดีขึ้นเป็นลำดับ

อนึ่งเมื่อกล่าวถึงการทหารเรือแล้ว เราก็จะเว้นเสียไม่ได้ที่จะกล่าวถึงสิ่งซึ่งทำความพอใจให้แก่เราเป็นอันมากส่วน ๑ คือการที่ข้าราชการบางคนได้คิดรวบรวมกันตั้งขึ้นเป็นสมาคม ซึ่งเราได้รับเป็นผู้อุปถัมภ์ และได้ให้ชื่อว่าราชนาวีสมาคมแห่งกรุงสยาม อันมีความประสงค์เบื้องต้นที่จะชักชวนบรรดาข้าแผ่นดินของเราให้ออกทุนทรัพย์เรี่ยไรเพื่อจัดหาเรือรบมาให้แก่กองทัพเรือของเรา โดยความมุ่งต่อประโยชน์การป้องกันชาติศาสนาพระมหากษัตริย์ อันเป็นกิจควรสรรเสริญ เราจึงพลอยมีความยินดีและพลอยหวังในความสำเร็จแห่งความคิดนั้นด้วย เพราะจะเป็นเครื่องแสดงให้ปรากฏอีก

อย่าง ๑ ว่าคนไทยเราตั้งใจที่จะประพฤติมิให้บกพร่องไปกว่าชนกของตน คือแสดงความจงรักภักดีต่อผู้ปกครอง และแสดงความตั้งใจที่จะรักษาความเป็นไทยแห่งชาติ ทั้งรักษาพระพุทธศาสนาอันเป็นสง่าและเป็นเครื่องครองจิตต์แห่งชาวไทยมาแล้วหลายชั่วคนให้ดำรงคงมั่นอยู่ชั่วกาลนาน นับว่าเป็นการอันควรคิดควรปรารถนาอย่างยิ่ง ทั้งจะเป็นสิ่งเชิดชูเกียรติยศแห่งกรุงสยามในทิศานุทิศทั่วไป

ในที่สุดนี้ เราขอขอบใจท่านทั้งหลายที่ได้ช่วยเราในกิจการที่กระทำเพื่อประโยชน์แห่งชาติบ้านเมือง และในการที่ท่านทั้งหลายต่างคนต่างพยายามทำการตามหน้าที่ของตน ๆ โดยเต็มสติกำลังความสามารถก็เหมือนช่วยแบ่งภารอันหนักไปจากบ่าของเราฉะนั้น เราจึงขอบใจท่านทั้งหลายโดยทั่วกัน

อนึ่งเราขอถือโอกาสอันนี้เพื่อกล่าวแก่ท่านทั้งหลายอีกว่าเมืองไทยเป็นบ้านเกิดเมืองบิดาของท่าน และตัวท่านทุก ๆ คนก็เป็นส่วน ๑ ๆ แห่งชาติไทย เพราะฉะนั้นควรที่จะตั้งใจช่วยกันประกอบการให้เป็นประโยชน์แก่เมืองไทยและชาติไทยตามแต่ที่มีโอกาสจะกระทำได้ ขอจงละเสียซึ่งความแก่งแย่งเกี่ยงงอนในส่วนตัว ขออย่าให้มัวแต่คิดถึงการรักษาเกียรติยศส่วนตัวจนลืมนึกถึงเกียรติยศแห่งชาติ เพราะถ้าเกียรติยศแห่งชาติเสื่อมเสียแล้ว คนไทยที่เป็นส่วน ๑ ๆ

แห่งชาติ หรือจะรักษาเกียรติยศของตนเองไว้ได้ คงจะต้องพลอยตกต่ำไปด้วยเป็นแน่แท้

ด้วยความมุ่งหมายจะรักษาเกียรติยศหรือชื่อเสียงอันดีแห่งชาติดังกล่าวมาแล้วนั้น ขอท่านทั้งหลายจงตั้งใจปฏิบัติราชกิจตามหน้าที่ของท่านโดยสุจริตและเที่ยงธรรมสม่ำเสมอ อย่าเผลอเรอมัวเมาในอิสสริยลาภและโภคลาภอันได้มีมาแล้วหรือซึ่งจะพึงมีมาในภายหน้า อันอิสสริยลาภก็ดี โภคลาภก็ดี ควรแสวงแต่โดยวิธีอันชอบธรรม ลาภนั้น ๆ จึ่งจะมั่นคงอยู่แก่ตนได้ไม่มีเวลาเสื่อมถอยไป

อีกครั้ง ๑ เราขอขอบใจท่านทั้งหลายในการที่ได้แสดงไมตรีจิตต์แก่เราในวันนี้ และขอจงมีความเจริญในพรทั้ง ๔ จงทั่วกันเทอญ

ที่ ๓๕

พระราชดำรัส

ตอบพระบรมวงศานุวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายใน ในการเฉลิมพระชนมพรรษา ที่พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ณ วันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๗

ขอขอบพระทัยพระบรมวงศานุวงศ์ และขอบใจข้าราชการฝ่ายในบรรดาที่ได้พร้อมกันมาให้พรแก่เราในวันนี้ เรามีความยินดีรับพรของท่านทั้งหลาย ซึ่งได้ประสาทมาด้วยความจงรักภักดีและไมตรีจิตต์ เชื่อจะประสิทธิ์สมดั่งพรของท่านทั้งหลาย ซึ่งตั้งใจดีต่อเราเป็นมั่นคง

ราชกรณียกิจใดๆ ซึ่งเราได้ปฏิบัติมาแล้วในตำแหน่งหน้าที่ผู้ปกครองชาวไทยก็ได้กระทำไปโดยมุ่งประโยชน์อันใหญ่ยิ่งให้ได้บังเกิดมีแก่ประชาชนชาวสยามทั่วหน้ากัน ทั้งหญิงและชาย เพราะฉะนั้นเมื่อมาได้ทราบว่า ท่านทั้งหลายผู้เป็นหญิงรู้สึกผลแห่งความตั้งใจของเราฉะนั้นแล้ว ก็ทำให้เรายินดีมีแก่ใจที่จะตั้งหน้าทะนุบำรุงท่านทั้งหลาย ให้ได้รับความร่มเย็นเป็นสุขสำราญนิราสสรรพทุกข์ภัย ให้สมกับความไว้วางใจที่ท่านทั้งหลายได้มีอยู่แก่ตัวเรา

ที่ไทรงามอำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๕๗

เราขอให้ท่านทั้งหลายเข้าใจเถิดว่า เราได้มีความรู้สึกอยู่เสมอว่า เราได้อาศัยกำลังแห่งท่านทั้งหลายผู้เป็นหญิงนั้นอยู่เป็นอันมาก เพราะถึงแม้ว่าท่านทั้งหลายจะมิได้ออกกำลังกาย เพื่อประโยชน์แห่งชาติบ้านเมืองมากเท่าผู้ชายก็จริง แต่กำลังทรัพย์ท่านก็ออกได้เท่ากับผู้ชาย และกำลังความคิดก็ใช้ทำประโยชน์ให้แก่บ้านเมืองได้ในวิถีต่าง ๆ เป็นอเนกประการไม่แพ้ผู้ชายเลย เพราะฉะนั้นอย่าเข้าใจผิดคิดเห็นไปว่า เราไม่รู้สึกคุณที่ท่านทั้งหลายได้กระทำไว้ในแผ่นดิน และเรานึกขอบใจท่านทั้งหลายอยู่เสมอ ขอให้ท่านทั้งหลายตั้งใจประพฤติให้เป็นประโยชน์แก่ชาติบ้านเมืองให้มากที่สุดที่จะทำได้ในวิถีทางอันควรที่หญิงจะดำเนินได้ โดยไม่มีความขัดข้องเสียหายนั้นจงทุกประการ ให้สมกับคำสุภาษิตโบราณที่กล่าวไว้ว่า หญิงดีเป็นศรีเมืองฉะนี้เถิด

ที่ ๓๖

พระราชดำรัส

ตอบคณะทูตและกงสุลนานาประเทศในการเฉลิมพระชนมพรรษา
ที่พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ณ วันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๗

ท่านราชทูต

เราขอบใจท่านและสมาชิกในพวกทูต และพวกกงสุลทั้งหลายที่ได้อวยชัยให้พรแก่เราในการเฉลิมพระชนมพรรษาครั้งนี้ กับทั้งที่ได้กล่าวอ้างด้วยถ้อยคำอันแสดงความชื่นชมยินดี ในการที่ได้จัดทำประปาของพระมหานครนี้สำเร็จบริบูรณ์แล้ว

การสงครามอันร้ายแรงใหญ่ ที่เป็นไปอยู่ในบัจจุบันนี้ กระทำให้เราและอาณาประชาชนของเรามีใจเต็มไปด้วยความเศร้าสลด และสงสารผู้ซึ่งต้องทนทุกข์ยากอยู่ในสงครามนี้ และความเป็นจริงดั่งท่านกล่าวนั้นเราเต็มใจโสมนัสส์ว่า เป็นบุญที่เมืองของเรามีความสงบราบคาบเป็นผาสุกอยู่ ความปรารถนาของเรามีอยู่เสมอว่าคงจะมีวันที่ไม่ช้านานนัก เมื่อประโยชน์ทั้งหลายของความสงบศึกจะได้มีแผ่ทั่วไปถึงทุกประเทศในโลกนี้ ถ้าหากว่าเราจะกระทำการอันใด แม้ว่า

จะเป็นผลได้แต่เล็กน้อย ในการที่จะให้สงบศึกเป็นสุขด้วยกันแล้ว เราก็จะถือว่าเป็นเกียรติยศและเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง ที่เราจะกระทำการนั้นได้

การซึ่งท่านได้มาประชุมพร้อมกันอยู่ณที่นี้ กับทั้งท่านนำความอันเป็นอัธยาศัยไมตรีมากล่าวด้วยนั้น เป็นพะยานสำคัญว่า ทางพระราชไมตรีและความไว้วางใจกัน ในระวางกรุงสยามกับประเทศทั้งหลายซึ่งท่านกับสหายของท่านเป็นผู้แทนอยู่ในเมืองนี้ คงตั้งอยู่ดีสืบไป ท่านย่อมทราบอยู่แล้วว่า การจะปลูกฝังทางพระราชไมตรีนั้นเป็นสิ่งที่เรามีใจระวังรักษาอยู่ และในความอุตส่าห์ของเราที่จะให้เป็นไปทางไมตรีนี้ เรารู้สึกว่าพวกท่านทั้งหลายทั้งปวงคงจะมีใจช่วยกันอยู่มิได้ขาด

เราขอให้ท่านกับพวกสหายของท่านจงมีความเจริญ และขอให้ประเทศทั้งหลายซึ่งพวกท่านเป็นผู้แทนอยู่นั้น มีความวัฒนาการตั้งความประสงค์อันดีจริงของเราทุกประการเทอญ

ที่ ๓๗

พระราชดำรัส

ตอบเสนาบดีกระทรวงธรรมการในการแสดงศิลปหัตถกรรมและพาณิชยการ ณวันที่ ๓ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๗

เรามีความพอใจเป็นอันมาก ที่ได้ฟังถ้อยคำของเจ้าพระยาพระเสด็จ คำที่เจ้าพระยาพระเสด็จกล่าวนั้น ก็ตรงตามราโชบายของเราที่ได้แสดงแล้วแก่เจ้าพระยาพระเสด็จในเมื่อก่อนที่จะรวบรวมให้มีการแสดงหัตถกรรมและศิลปการนี้ขึ้น ในเวลานี้หากจะพูดให้ยืดยาวไปอีกก็ไม่จำเป็น เพราะความคิดของเราอย่างไร เจ้าพระยาพระเสด็จได้แสดงตลอดแล้ว เราอยากจะขอเพิ่มเติมอีกเพียงเล็กน้อยว่า ส่วนตัวเราเองที่จะช่วยนั้นก็เป็นแต่คน ๆ เดียว ถ้าจะใช้อำนาจแห่งรัฐบาลช่วยบันดาลให้คนไทยรู้สึกความจำเป็นที่จะช่วยตัวเองก็เป็นการพ้นวิสัยที่จะทำได้ ต้องอาศัยพวกท่านทั้งหลายเหล่านี้ช่วยกันพูดจาชักชวนให้คนทั้งหลายแลเห็นความจำเป็นแห่งการที่จะต้องช่วยอุดหนุนกำลังของชาติเราเอง ถึงของที่พวกเราทำได้นั้นจะยังสู้ของเขาไม่ได้หรือแพงไปสักนิด ถ้าเราตั้งใจช่วยกันอุดหนุนแล้ว ก็เป็นทางที่จะให้ของ ๆ เรา

ดีขึ้นพอทันเทียมกับของเขาได้ ในเวลาปกติพวกเราย่อมแลเห็นได้ยากนัก ว่าเหตุไรจึงมีความจำเป็นที่จะต้องบำรุงวิชชาหัตถกรรมและศิลปการของเราเองให้พอเพียง ต่อเมื่อไรมีเหตุสำคัญซึ่งของใช้ของเราจะส่งมาจากต่างประเทศไม่ได้ เมื่อนั้นแหละจึงเป็นเวลาที่เราต้องรู้สึกตัวและเสียใจตัวเองว่า เราทั้งหลายได้รามือราตีนเสียหมดแล้วช่วยตัวเองก็ไม่ได้เสียแล้ว ถึงเวลาที่คับแค้นเข้าก็เอาตัวไม่รอด จะต้องถึงแก่ไม่มีผ้านุ่ง ต้องเที่ยววิ่งไปเหมือนอย่างสัตว์ที่อยู่ในป่า

ข้อนี้จำเราทั้งหลายจะต้องพูดกันให้เข้าใจดี บ้านเมืองที่เลี้ยงตัวเองไม่ได้นั้น เขาต้องมีความวิเศษในทางอื่นแทน คือต้องมีกำลังที่จะไปแย่งเอาความสมบูรณ์ของผู้อื่นได้ นี่เรามีกำลังพอแล้วหรือ แต่ถึงแม้ว่ามีพอ เราก็คงไม่ปรารถนาจะทำเช่นนั้น เพราะฉะนั้นความจำเป็นจึงมีอยู่ว่า เราจะต้องช่วยกันคิดอย่างไรให้บ้านเมืองเราเลี้ยงตัวเองได้ ถึงของในเมืองไทยจะยังทำไม่ได้ดีเหมือนเขาก็ให้พอใช้ได้และมีเพียงพอแก่ความต้องการของเรา ให้เรามีผ้านุ่งห่มปกปิดกายกันความร้อนความหนาวพอให้สมกับที่เราเป็นมนุษย์ไม่ใช่สัตว์เดียรัจฉาน ข้อนี้เรามักจะไม่ได้นึกถึง เรามักพากันเลินเล่อลืมความจำเป็นเสียหมด เพราะเหตุที่บ้านเมืองเราได้มีความสมบูรณ์มั่งคั่ง และสงบศึกมานานเราจึงนึกไม่ออกถึง

เวลาที่ต้องทำศึก ในครั้งนี้เขามีสงครามกันที่ยุโรปก็ยังเป็นเคราะห์ดีของเราที่ไม่ต้องรับความเสียหายมากไปกว่านี้ ถ้าหากการสงครามขยายกว้างออกไปจนสินค้าเดินไม่ได้ พวกเราพร้อมแล้วหรือที่จะเลี้ยงตัวเองได้ ถ้าใครได้เผยอตาดูและเงี่ยหูฟังแล้วและยังขืนพูดว่าเมืองไทยเลี้ยงตัวเองได้ ก็เท่ากับนอนฝันไป หรือเท่ากับไม่ซื่อตรงต่อตัวเราเองและเพื่อนบ้านที่เป็นคนไทย ถ้าจะพูดกันตามตรงแล้วก็ต้องรับว่า เดี๋ยวนี้เรายังต้องอาศัยให้ชาวต่างประเทศเลี้ยงตัวเราอยู่ทุกคน เช่นนี้เราไม่อายเขาหรือ

เพราะฉะนั้นเราต้องช่วยกันบำรุงการศิลปหัตถกรรมแห่งบ้านเมืองเราให้เจริญขึ้น เราจะปล่อยให้ความบกพร่องมีอยู่เช่นนี้ไม่ได้ต่อไปเป็นอันขาด เราต้องนึกถึงว่าเงินทองที่เรามีพอจะจับจ่ายใช้สอยนั้นทำอย่างไรจึงจะได้ ใช้ตั้งแต่สตางค์เดียวขึ้นไปให้เป็นประโยชน์แก่คนไทย เมื่อกระทรวงธรรมการและกรมศึกษาได้ทำให้ความรู้สึกเช่นนี้ฝังอยู่ในน้ำใจของคนไทยได้ทุกคนแล้ว เราขอบอกว่าถึงจะมีมหาวิทยาลัยหรือการเล่าเรียนชั้นสูงสุดเพียงไร ก็ไม่สำคัญเท่าให้มีความรู้สึกเช่นนี้ทั่วกัน เพราะฉะนั้นขอให้เสนาบดีจำคำนี้ไว้ และมุ่งในข้อนี้ให้ยิ่งกว่าที่จะมีหลักสูตรแสดงวิชชาสูงๆ ไว้สำหรับ

เป็นเครื่องอวด เมื่อคนไทยได้มีน้ำใจสมเป็นไทยจริง ความเป็นไทยของเราก็มั่นคงยั่งยืนและเป็นคุณประโยชน์แก่ชาติของเราสืบไปในเบื้องหน้าได้โดยแน่แท้

ที่ ๓๘

พระราชดำรัส

ตอบคำกราบบังคมทูลถวายความภักดีของผู้พิพากษาคุลาการ
ในคราวทรงรับเป็นเนติบัณฑิตกิตติมศักดิ์แห่งเนติบัณฑิตยสภา
ณวันที่ ๕ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๗

เจ้าพระยาอภัยราชาและท่านทั้งหลาย

เราขอขอบใจในการที่ได้กล่าวคำอันไพเราะสรรเสริญตัวเราและกิจการที่ได้กระทำมาแล้ว เพื่อประโยชน์แห่งการในศาลหลวง แท้ที่จริงเรารู้สึกว่าทางศึกษาของตัวเราเองหาได้ตั้งหน้าเรียนกฎหมายมาโดยตรงทีเดียวไม่ เราตั้งใจศึกษาวิชชากฎหมายก็โดยรู้สึกเป็นหน้าที่อย่างหนึ่งแห่งผู้เป็นรัชชทายาท รู้ไว้เพื่อว่าเมื่อถึงเวลาจำเป็นจะต้องบังคับบัญชาราชการ ควรต้องรู้ในทางพระนิติสารนี้ไว้ด้วย แต่ครั้นเมื่อเรากลับมาถึงกรุงสยาม มาได้ประสพพบฐานแห่งการซึ่งเรามิได้คาดคะเนไว้ คือว่ามีผู้รู้สนใจในการจัดระเบียบศาลนั้นน้อยตัวด้วยกัน เริ่มต้นในฝ่ายทหารบกไม่มีผู้ชำนิชำนาญปล่อยปละละเลยให้การเดินช้าไปเหมือนหนึ่งว่าเล่นตัวเกี่ยงงอน เราจึ่งได้รับอาสาต่อกระทรวงกลาโหมร่างทำกฎหมายทหาร จับ

ตั้งแต่พระธรรมนูญศาลทหาร และกฎอัยยการศึกพอให้เป็นรูปเป็นเค้าขึ้นได้ชั้นหนึ่ง ๆ ครั้นต่อมาเมื่อได้ถามดูในหมู่ชนผู้ศึกษาวิชชากฎหมายในกรุงสยาม ไม่มีปรากฏเป็นตำหรับตำราที่จะอาศัยใช้ในแผนกกฎหมายนานาประเทศ เราจึงได้แต่งขึ้นไว้โดยย่อ ๆ เป็นหัวข้อเพื่อช่วยการศึกษาวิชชากฎหมายเท่านั้น และเพื่อเป็นการชักชวนผู้ศึกษาวิชชากฎหมายให้ขวนขวายพากเพียรตกแต่งตำหรับตำราอันเป็นหลักฐานนั้นต่อไป แต่นั้นมาก็ไม่มีใครตกแต่ง เพราะต่างคนต่างมีหน้าที่ในราชการประจำอยู่มากด้วยกันแทบทั้งนั้น ครั้นต่อมาในตอนหลังสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงได้ทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้เราเป็นผู้กำกับราชการในศาลหลวงและกระทรวงยุตติธรรม เราได้รับฉลองพระเดชพระคุณโดยความจงรักภักดีในหน้าที่นั้น แต่ได้รู้สึกอยู่แก่ใจเสมอว่าตัวเราไม่ใช่เป็นผู้มีความรู้ความชำนาญในทางนิติสารไปกว่าผู้อื่น เป็นแต่เป็นผู้ที่ทรงไว้วางพระราชหฤทัยแล้วจึ่งได้รับทำไปจนสุดกำลังความสามารถซึ่งท่านทั้งหลายรู้สึกว่าเป็นผลดีอยู่บ้าง เมื่อได้ยินได้ฟังกิจการที่เห็นเป็นผลดีจริงอยู่บ้าง จึ่งทำให้เรารู้สึกโสมนัสส์ยินดี นับว่าได้ทำประโยชน์อย่างหนึ่งให้บังเกิดแล้วแก่ศาลหลวงและกระ

ทรวงยุตติธรรม และรู้สึกว่าเป็นอันไม่เสียเวลาเปล่าที่ได้อุตส่าห์เล่าเรียนวิชชากฎหมาย ฯ ข้อความในตอนท้ายเจ้าพระยาอภัยราชาได้กล่าวถึงโรงเรียนกฎหมายเป็นข้อที่สกิดใจเราอย่างยิ่ง ข้อบกพร่องอันใหญ่ยิ่งของกรุงสยามนั้นมีอยู่ที่ยังไม่มีผู้ชำนิชำนาญรู้เพียงพอในทางวินิจฉัยกฎหมายตามประเพณีอันประเทศทั้งหลายนิยมใช้กันในสมัยนี้ การจะจัดไปโดยทำนองอย่างใหม่ดำเนิรขึ้นช้าไปบ้าง และเมื่อก้าวหน้าไปแล้วก็หยุดยั้งเพราะไม่มีกำลังจะก้าวต่อไปบ้าง ทั้งนี้ก็เพราะขาดบ่อเกิดแห่งความรู้หลักกฎหมาย เราจึงรู้สึกว่าการโรงเรียนกฎหมายนี้เป็นหัวใจสำคัญแห่งราชการ ควรจะตั้งให้เป็นรูปดีและให้ได้รับความเกื้อหนุนของรัฐบาลให้เป็นสถานที่ศึกษาวิชชานิติสารอันหนึ่งของชาวไทย เราตั้งใจพยายามตลอดมาจนถึงกาลบัดนี้ นับว่าเป็นอันได้เริ่มเดิรในทางที่พอจะแลเห็นคุณประโยชน์อยู่บ้างทวีกว่าที่ได้เห็นมาแล้วแต่ก่อน เป็นที่ยินดีของเราและท่านทั้งหลายผู้เป็นเนติบัณฑิต ประการหนึ่งเนติบัณฑิตทั้งหลายพร้อมใจกันอันเชิญให้เราเป็นเนติบัณฑิตกิตติมศักดิ์ กับทั้งให้ได้รับเสื้อครุยอันเป็นเครื่องหมายของสมาชิกแห่งสภาของท่านนี้ เรามีความยินดีที่จะรับเกียรติยศอันท่านทั้งหลายพร้อมใจกันสมมตให้แก่เราในวันนี้ มิใช่ว่าด้วยสามารถที่เราเป็นผู้

มีความรู้ควรจะได้อย่างหนึ่งอย่างใด ที่เรารับนี้เพราะรู้สึกความเต็มใจอารีของท่านทั้งหลายเพื่อรับตัวเราไว้ในหมู่ของท่าน และเป็นเครื่องหมายแห่งความพยายามเพื่อความเจริญวิชชานิติสารและราชการฝ่ายยุตติธรรม อันท่านทั้งหลายได้อนุมัติเห็นชอบว่าเป็นสารประโยชน์แก่พระราชอาณาจักรนี้ เป็นเหตุทำให้ปลื้มใจยินดีเป็นอันมากจึงได้รับเสื้อนี้ไว้ประดับเกียรติยศ และขอแสดงให้ท่านทั้งหลายทราบด้วย จงถือว่าเราเป็นผู้หนึ่งในหมู่ของท่าน มีความตั้งใจจะอุปถัมภ์หมู่ท่านทั้งหลายให้เจริญรุ่งเรืองต่อไป ในโอกาสอันนี้เราขอพูดอีกคำหนึ่งโดยฉันท์สมาชิกแห่งสภาของท่านว่า คณะเนติบัณฑิตเป็นคณะหนึ่งซึ่งนับว่าสำคัญ ในหมู่ชนไม่ว่าชาติใดภาษาใด ก็ย่อมถือว่าเป็นคณะผู้มีความรู้อย่างหนึ่ง ตามธรรมดาในคณะผู้มีความรู้ควรจะต้องใช้ความรู้นั้นเพื่อประโยชน์สุขแก่เพื่อนมนุษย์โดยที่สุดที่จะใช้ได้ ถ้าผู้มีความรู้เบียดเบียนเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ไม่เรียกว่ามีความชอบธรรมไม่เป็นความสุขแก่มหาชนนั้นเลย เราขอตักเตือนให้ผู้มีความรู้ใช้ความรู้นั้นโดยทางสุจริต โดยไม่เอาเปรียบแก่เพื่อนมนุษย์ โดยไม่เห็นแก่ประโยชน์ตนเป็นประมาณ ถ้าท่านตั้งใจดำเนินได้ดังนี้ไม่ต้องสงสัยเลยคงจะได้รับความเคารพนับถือของประชาชนผู้อาศัยคุณความรู้ของท่าน ยังกิจ

การของเขาให้เป็นไป และได้เห็นผลเป็นความสุขความเกษมปราศจากภัยทั่วหน้าด้วยกัน ขอท่านทั้งหลายผู้ตั้งใจปฏิบัติชื่อตรงคงแก่หน้าที่อันมีประการต่าง ๆ ที่เป็นผู้พิพากษาตุลาการและข้าราชการ จงได้รับผลความเจริญและความสะดวกแคล่วคล่อง ขอให้มีน้ำใจผ่องแผ้วอยู่ในธรรมนั้นเทอญ

ที่ ๓๘

พระราชดำรัส

ตอบกรมหลวงสวัสดิ์ ฯ ถวายอาศีรวาทชัยมงคล ในเวลาประทับโต๊ะเสวยที่ศาลสถิตยุติธรรมในนามของผู้พิพากษาและข้าราชการในกระทรวงยุติธรรม ณวันที่ ๕ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๗

หม่อมฉันขอขอบพระทัยกรมหลวงสวัสดิ์ ฯ ที่ได้ตรัสแทนผู้พิพากษาณศาลหลวง และข้าราชการในกระทรวงยุติธรรม อำนวยพรชัยมงคลด้วยโวหารอันไพเราะเกลี้ยงเกลา และคำที่ท่านได้ทรงเลือกสรรขึ้นกล่าวยกย่องคุณความรู้ความอุตสาหของหม่อมฉันดั่งนี้ เป็นการยากที่หม่อมฉันจะตอบว่ากะไรได้ เพราะไม่ใช่หน้าที่หม่อมฉันจะเป็นผู้ชี้ขาดว่าความจริงเพียงไร จำจะต้องปล่อยให้ท่านทั้งหลาย ผู้ได้พิจารณาเห็นความตั้งใจมุ่งหมายของหม่อมฉันกับทั้งกิจการอันจะได้เห็นผลเป็นพะยานในภายหน้านั้น เป็นผู้ตัดสินเองว่าถ้อยคำของท่านสมจริงหรือหาไม่ หม่อมฉันจะขอรับรองได้อยู่อย่างหนึ่ง ว่าการที่ได้มาเหยียบศาลยุติธรรมได้รับอันเชิญเข้าในเนติบัณฑิตยสภาวันนี้ด้วยความประสงค์จะปลูกน้ำใจเนติบัณฑิตวินิจฉัยอำมาตย์และข้าราช

การ ให้กำลังเป็นที่ตั้งแห่งความเพียร บากบั่นในราชการสำคัญแผนกหนึ่งนี้ เพราะว่าราชการใด ๆ ที่สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงได้ทรงเริ่มก่อเป็นรากขึ้นไว้ และได้พระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์บำรุงมาในเวลารัชชกาลอันนาน แม้การสิ่งใดยังดำเนิรไปมิตลอด ยังมิได้บันลุผลบริบูรณ์ หม่อมฉันถืออยู่ว่าเป็นหน้าที่ของหม่อมฉันจะตามทะนุบำรุงให้สำเร็จพระราชประสงค์

หม่อมฉันมิได้ปรารถนาเกียรติยศอันใดยิ่งไปกว่าเกียรติยศที่ได้เป็นพระโอรสของล้นเกล้าล้นกระหม่อม ผู้ได้รับรัชชทายาทและราชสัมภารแล้ว มาดำเนิรตามรอยพระบาทยุคลขวนขวายส่งเสริมให้ราชกรณีย์นั้นสำเร็จเผล็ดผลเป็นความเจริญแก่พระราชอาณาจักรนี้

ราชการกระทรวงยุตติธรรมนี้ สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงได้ทรงพระกรุณามอบหมายให้หม่อมฉันมากำกับอยู่ชั่วคราว ก็พอมีเหตุโศกเศร้าอันยิ่งใหญ่แก่ชาติไทยไม่เลือกหน้า เพราะมาเสด็จสวรรคต หม่อมฉันต้องปลดราชการแผนกนี้ไปรับหน้าที่ราชภาร ต้องพรากจากผู้พิพากษาตุลาการไปในเวลากำลังจะทอดสนิท และคิดจัดวางการลงเป็นหลักฐาน เวลาที่ได้มารับราชการนั้นน้อยเดือน และยังผูกใจเป็นห่วงใยอยู่เนือง ๆ ด้วยเห็นว่าราชการยุตติธรรมเป็น

พนักงานสำคัญอันหนึ่งซึ่งจะบำรุงรักษาบ้านเมืองให้รุ่งเรืองสมบูรณ์ ครั้นมาบัดนี้หม่อมฉันได้มาเห็นราชการดำเนิรไปเรียบร้อยเป็นอันดี ผู้ใหญ่ในศาลหลวงและเจ้ากระทรวงทะบวงการ มิได้เกี่ยงงอนแก่งแย่งกัน มีความปรองดองผ่อนผัน ปันกันปฏิบัติซึ่งหน้าที่ของท่าน ด้วยเห็นแก่ราชการเป็นใหญ่ ข้อนี้เป็นเหตุให้หม่อมฉันยินดีและสิ้นปริวิตก หม่อมฉันขอทูลเตือนให้ทรงระลึกอยู่เสมอว่า ราชการยุตติธรรมนี้จะพึงจัดให้ดำเนิรไปโดยลำดับทันกาลสมัย มีหน้าที่เป็นเครื่องป้องกันค้ำจุนความเป็นอิสสรภาพของกรุงสยามให้เป็นไปเต็มภูมิ และขอมอบไว้แก่กรมหลวงสวัสดิ์ฯ และเจ้าพระยาอภัยราชา ให้เอาภารธุระอบรมแนะนำข้าทูลละอองธุลีพระบาทให้ปลงใจในราชการ ให้ตั้งมั่นอยู่ในสัตย์ธรรมและความจงรักภักดี หม่อมฉันจะขอยกอุทาหรณ์ขึ้นเปรียบว่า ราชการยุตติธรรมนี้เหมือนเด็กยังเยาว์ ได้ช่วยอุ้มชูเลี้ยงดูมาจนเจริญวัย บัดนี้มาถึงสมัยจะขึ้นหนุ่ม หน้าที่ของท่านผู้เป็นประหนึ่งว่าพี่เลี้ยงประคับประคอง สั่งสอนน้อมนำไปในทางดี ทางสัตย์สุจริต อย่าให้ตกไปในทางวิปริตได้ เมื่อเด็กนั้นเติบใหญ่ไม่มีความเสียหายก็จะนำความปลื้มใจมาให้แก่หม่อมฉัน ผู้จะเปรียบไว้ในฐานบิดาซึ่งได้เห็นลูกเป็นการเป็นงาน หม่อมฉันมีความพอใจที่ได้

เห็นราชการในศาลหลวงและกระทรวงยุตติธรรม ดำเนิรไปเป็นอันดี ด้วยความจงรักภักดีของผู้พิพากษาตุลาการ มิได้ย่อท้อต่องานหนักงานยากสุขุม ขอทูลชักชวนทูลกระหม่อมอา กับเจ้านายและข้าราชการทั้งปวง ให้พร้อมกันอวยพรถวายแด่กรมหลวงสวัสดิ์ฯ เจ้าพระยาอภัยราชา และท่านกรมหลวงพรหมฯ ด้วย กับทั้งผู้พิพากษาข้าราชการในกระทรวงยุตติธรรม ซึ่งท่านได้ว่ากล่าวบังคับบัญชาอยู่นั้น ให้เจริญด้วยพรสี่ประการ คือ อายุ วรรณ สุข พล ด้วยกันทั่วทุกคน ฯ

ที่ ๔๐

พระราชดำรัส

ตอบคำถวายชัยมงคลของราชเสวกในการขึ้นปีใหม่ ณสวนสิวาลัยในพระบรมมหาราชวัง เมื่อวันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๘

เราขอขอบพระทัยและขอบใจท่านทั้งหลาย ที่ได้พร้อมเพรียงกันมาให้พรแก่เราในวันขึ้นปีใหม่เช่นอย่างปีก่อน ๆ ในวันนี้เราจะขอเตือนแต่พอสมควร ไม่อยากให้มากเกินไปนัก คือขอเตือนให้ท่านทั้งหลายจงอ่านหลักราชการซึ่งเราได้แจกให้ไปแล้ว ให้อ่านโดยใช้พิจารณญาณ ก็พอจะเห็นความเป็นไปในตัวของตัวเองได้ เมื่อรู้สึกแล้วว่า มีสิ่งใดบกพร่องอยู่ในตัว ไม่ตรงกับข้อซึ่งเราได้แสดงไว้แล้วในหนังสือเล่มนั้น ก็จงรีบแก้ไขดัดใจเสีย

การที่เราจะทำอะไรได้ตามชอบใจโดยคิดเห็นว่ามีพวกมาก และถ้าแม้การนั้นเป็นการไม่สมควรแล้ว ตัวของตัวเองก็คงจะอยู่ไปไม่ได้นาน คนสมัยใหม่มักจะพอใจทำอะไรก็ทำตามอย่างฝรั่ง อยากจะเป็นไทยแก่ตัว อยากจะฟรี ไม่อยากอยู่ในกฎข้อบังคับ ฯ คนเราจะไม่อยู่ในกฎข้อบังคับเสีย

ที่เดียวไม่ได้ แม้แต่พระพุทธเจ้าเรานับถือบูชาว่าเป็นศาสดา พระองค์ก็ยังต้องนับถือพระธรรม อยู่ในกฎแห่งพระธรรม เคารพต่อพระธรรม ถ้าแม้ว่าเราจะไม่อยู่ในกฎข้อบังคับเสียเลยแล้ว เราจะมิดีกว่าพระพุทธเจ้าไปหรือ เป็นไปไม่ได้ จำพวกที่จะไม่ถืออะไร ไม่อยู่ในกฎข้อบังคับ จะมีได้ก็แต่คนบ้า ซึ่งประพฤติตนอย่างสัตว์เดียรัจฉานเท่านั้น จะมีได้อีกจำพวกหนึ่งก็คือ คนตายที่ชีวิตออกจากร่างแล้วไม่รู้สึกอะไรไม่มีชีวิตจะอยู่ในกฎข้อบังคับได้

อนึ่งอย่าได้คิดว่าความประพฤติส่วนตัวจะไม่เกี่ยวกับหน้าที่ราชการ ถ้าประพฤติตนไม่ดีแล้วย่อมจะเสื่อมเสียชื่อสำนักที่ตนรับราชการอยู่ด้วย ทำให้คนที่รับราชการในสำนักเดียวกันนั้น ได้รับความเดือดร้อนและย่อมจะเสื่อมเสียมาถึงเราผู้เป็นเจ้าสำนักด้วยเหมือนกัน จะทำให้เขาทั้งหลายคิดไปต่างๆ ว่า เจ้าสำนักคงจะชอบหรือเป็นเช่นนั้น

ที่จะให้พรให้มีความเจริญ อายุยืน วัณณคือ ผิวพรรณผ่องใส สุขสบาย ฯ แท้จริง ความเจริญทั้งนี้ได้มีอยู่ที่ตัวท่านทั้งหลายพร้อมแล้ว เมื่อทำตนให้ดีให้เจริญ เราก็จะให้ความเจริญแก่ท่านทั้งหลายได้ตามสมควรแก่ฐานานุรูป แต่เมื่อผู้ใดไม่ทำตนให้เจริญแล้ว ถึงคราวที่เขาทั้งหลายได้ยศบรรดาศักดิ์ เหรียญตรา จะมาคิดเสียใจ แล้วและจะมา

อิจฉาริษยาแก่งแย่งเขาด้วยอาการต่าง ๆ เป็นการไม่สมควรอย่างยิ่ง ทางที่ถูกนั้น ควรจะหวนมาคิดถึงตัวเองเสียก่อนว่าที่ไม่ได้เป็นไปเหมือนเขาทั้งหลายที่ได้รับยศบรรดาศักดิ์ฯ นั้น คงจะมีสิ่งซึ่งบกพร่องอยู่ในตัวของตัวเองอย่างใดอย่างหนึ่ง ถ้าคิดได้เช่นนี้แล้วพยายามประพฤติตนให้ดี หมั่นต่อหน้าที่ราชการ ก็คงจะได้เป็นอย่างเขาวันหนึ่งเหมือนกัน

เราขอแสดงความยินดีที่ได้เห็นท่านทั้งหลาย พร้อมเพรียงกันมาประชุมฟังถ้อยคำของเราด้วยความเคารพ

ที่ ๔๑

พระราชดำรัส

ตอบเสนาบดีกระทรวงกลาโหมในงานถวายพระกระยาหารค่ำ โภชที่ศาลาว่าการกลาโหม ณวันที่ ๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๗

ข้าพเจ้าขอขอบใจเสนาบดีกระทรวงกลาโหมและนายทหารที่ได้มาชุมนุมกันในที่นี้เพื่อแสดงความยินดีแก่ข้าพเจ้านั้น ตามถ้อยคำที่เสนาบดีได้กล่าวมาแล้วทั้งสิ้น เป็นข้อที่ข้าพเจ้าเห็นจริงด้วยทุกประการ จึงมีความยินดีที่สุดที่ในหมู่ทหารบกรู้สึกเช่นเดียวกับตัวข้าพเจ้าเอง รู้สึกว่าเกียรติยศที่ข้าพเจ้าได้รับจากสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินอังกฤษนั้น ไม่ใช่เป็นเกียรติยศส่วนตัวข้าพเจ้าเท่านั้น เป็นเครื่องแสดงให้ปรากฏแก่โลกว่าพระองค์ทรงรู้สึกแล้วว่า กองทัพบกสยามได้จัดการดำเนิรการมาจนมีความเจริญสมแก่ประเทศที่รุ่งเรือง ส่วนคนไทยก็ควรจะระลึกว่ากองทัพบกของเรานี้มีไว้เพื่อใช้รักษาความเป็นอยู่และความเป็นไทยของชาติ ไม่ใช่สำหรับใช้รังแกผู้หนึ่งผู้ใดหามิได้ กองทัพมีไว้เพื่อประโยชน์อย่างที่กล่าวมาแล้วย่อมเป็นกองทัพที่สมควรจะแผ่ไพศาลต่อไป อนึ่งการที่สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินอังกฤษได้ประทานเกียรติยศ

ให้ข้าพเจ้าเป็นนายพลเอกในกองทัพบกอังกฤษนี้ ก็ต้องเข้าใจว่าเพราะกรุงสยามได้แสดงให้ปรากฏแก่โลกแล้วว่า ชาติไทยเรานี้สมควรได้รับความเชื่อถือและนับหน้าถือตา กับครั้นเมื่อข้าพเจ้าได้ถวายยศนายพลเอกต่อสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินอังกฤษ พระองค์ก็ได้ทรงรับเข้าเป็นนายทหารพิเศษในพวกเราพระองค์หนึ่ง กิจการเหล่านี้นับว่าเป็นของอัศจรรย์ เพราะเป็นครั้งแรกที่ได้มีการแลกเปลี่ยนอิสสริยยศทหารซึ่งกันและกันในระวางพระราชาธิบดีแห่งทวีปยุโรปและทวีปอาเซีย เห็นได้จริงว่ากองทัพนั้นหาเป็นเครื่องประหารอย่างเดียวไม่ ตามที่เสนาบดีได้กล่าวมาแล้ว กลับเป็นเครื่องสมานไมตรีด้วย ความข้อนี้อยากจะกล่าวให้ไปกระทบหูของคนไทยทั้งปวง และอยากให้ได้รู้สึกเป็นแน่นอนทั่วกันว่า ที่ได้รับเกียรติยศครั้งนี้ไม่ใช่ฉะเพาะส่วนตัวข้าพเจ้าผู้เดียว ไม่ฉะเพาะกองทัพบกเท่านั้น ย่อมเป็นเกียรติยศแก่คนไทยทั้งหมด กองทัพไทยเป็นผู้ก้าวหน้าไปก้าวหนึ่งนำชาติไทยไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง อีกประการหนึ่งเมื่อคำนึงดูว่าสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินอังกฤษผู้เป็นพระราชาธิบดีแห่งมหาประเทศได้ประทานเกียรติยศแก่ตัวข้าพเจ้าครั้งนี้ ก็เปรียบประดุจยื่นพระหัตถ์ข้ามมหาสมุทรมาจับมือข้าพเจ้า ข้าพเจ้าเชื่อว่าท่านทั้งหลายคงยินดีต้อนรับพระองค์ท่านเข้าในกองทัพบกของเรา การที่มี

เจ้านายอันทรงพระอิสสริยยศสูงใหญ่เช่นนั้นมารับยศในกองทัพบกของเรานี้ ทำให้กองทัพของเรามีหน้ามีตาดียิ่งกว่ากองทัพใดๆ ในบุรพทิศ จึ่งขอชักชวนให้พวกเราพร้อมกันอวยชัยถวายพรแก่สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินอังกฤษ ผู้เป็นพระเชษฐาและมหามิตรของข้าพเจ้า ไชโย ไชโยๆ

ที่ ๔๒

พระราชดำรัส

ตอบเนื่องในงานพระราชพิธีฉัตรมงคลของโรงเรียนมหาดเล็กหลวงในพระบรมราชูปถัมภ์ ณพระที่นั่งภาณุมาศจำรูญ เมื่อวันที่ ๑๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๘

ขอขอบใจท่านทั้งหลาย ทั้งที่เป็นนักเรียนมหาดเล็กเก่าและใหม่ที่ออกไปแล้วและที่ยังอยู่ในโรงเรียน ที่ได้พร้อมใจกันมาอวยชัยให้พรแก่เราในวันนี้

วันนี้เรารู้สึกว่าเป็นวันพิธีอย่างหนึ่ง ซึ่งได้เห็นนักเรียนมหาดเล็กของโรงเรียนเก่ามาประชุมอยู่ด้วยในที่นี้ แสดงให้ปรากฏว่าท่านทั้งหลายยังมีน้ำใจซื่อสัตย์ตรงอยู่ในพระราชสำนัก ยังตั้งใจที่จะหาเครื่องผูกพันตัวเองให้ติดต่อกับตัวเรา โดยทางที่สนิทสนมยิ่งกว่าทางราชการตามปกติ ข้อนี้เรายินดีอยากให้นักเรียนมหาดเล็กหลวงชั้นใหม่ ได้สังเกตไว้เป็นตัวอย่าง

ส่วนข้าราชการที่ได้แยกไปอยู่ในหน้าที่ต่าง ๆ เป็นข้าราชการชั้นสูงแล้วก็หลายคน ยังมาได้ร่วมกันในการที่ได้เคยเป็นนักเรียนมหาดเล็ก และยังรู้สึกจับใจในนามนักเรียน

มหาดเล็กอยู่เสมอเช่นนี้ ทำให้เรามีความหวังเสมอว่า การภายหน้าคงจะเป็นประโยชน์มาก เพราะมีความเชื่อใจอย่างหนึ่งแล้วว่า ผู้ที่มาประชุมอยู่ในที่นี้ยินดียอมเรียกตัวว่าเป็นนักเรียนมหาดเล็ก ยังมีคนอื่นอีกเป็นอันมากที่มาไม่ได้ในวันนี้ เพราะติดราชการและอยู่ไกลก็คงมีความยินดีอยู่ด้วยเหมือนกัน จึ่งเป็นพะยานว่า ความตั้งใจของท่านมีอยู่อย่างเดียวกัน คือตั้งใจจะช่วยเราทำการให้เป็นประโยชน์ที่สุดที่จะทำได้สำหรับชาติศาสนาพระมหากษัตริย์ เมื่อความตั้งใจมีอยู่เช่นนี้แล้ว ไม่ต้องสงสัยเลยความสำเร็จต้องมีได้โดยแน่แท้ ข้อสำคัญก็คืออย่านึกถึงข้อนี้แต่ฉะเพาะวันหนึ่ง ๆ หรือเมื่อถึงวันมาบรรจบปีอย่างวันนี้เท่านั้น ต้องนึกเสมอว่านอกจากที่เราเป็นข้าราชการและเป็นข้าแผ่นดิน เรายังเป็นข้าในพระองค์อีกส่วนหนึ่งโดยฉะเพาะ และจะทำการสิ่งใด ๆ ก็ดี ต้องคิดว่าเราเคยเป็นนักเรียนมหาดเล็กจะทำเพียงเสมอตัวไม่ได้ ต้องทำให้ดีขึ้น ทำแต่เพียงพอรักษาตัวเท่านั้นจะนับว่าพอแล้วเช่นนี้เป็นการไม่สมควรแก่นักเรียนมหาดเล็ก ข้อที่ควรนั้นคือต้องพยายามตั้งหน้าเดิรขึ้นเสมอ การเดิรขึ้นเช่นนี้จะขึ้นเขาหรือจะขึ้นบันไดก็ดี ท่านทั้งหลายคงทราบแล้วว่า ต้องรู้สึกเหนื่อยมาก คือทั้งเมื่อยขาทั้งหอบ เป็นเช่นนี้ฉันใด ความตั้งใจที่จะทำตนประพฤติตนให้เป็นประโยชน์

ให้ดีก็ย่อมเป็นฉันนั้น ถ้าเราตั้งหน้าเดินขึ้นเขา พอรู้สึกเมื่อยก็นั่งพักเสีย อย่างไรๆ ก็คงถึงยอดเขาไม่ได้ เมื่อตั้งใจแล้วถึงจะเมื่อยขาเหนื่อยหอบเท่าใด ก็ไม่ควรละความพยายามค่อยเดินค่อยไปก็ยังดี เมื่อถึงยอดเขาแล้ว เราจะได้รับความเย็นกายเย็นใจมากกว่าที่ตีนเขา มองไปโดยรอบจะเห็นของแปลกๆ ที่ไม่เคยเห็น การเหนื่อยเหนื่อยของเราที่พยายามตั้งแต่ต้นนั้นจะไร้ประโยชน์เสียทีเดียวเป็นไม่มี การขึ้นเขารู้สึกเมื่อยล้าเหนื่อยเหนื่อย และเมื่อถึงที่สุดได้รับความสุขกายสุขใจฉันใด หน้าที่การงานที่ท่านทั้งหลายประกอบอยู่ในเวลาเดี๋ยวนี้ก็เป็นฉันนั้น ถึงจะเหนื่อยเหนื่อยเมื่อยล้าก็ต้องทนเอาบ้าง

ข้าพเจ้าเองก็พยายามเดินขึ้นเขาอยู่ทุกวัน เขาซึ่งข้าพเจ้าขึ้นนั้นสูงกว่าเขาของท่านทั้งหลายมาก เขาที่ท่านขึ้นอยู่นั้นเป็นแต่เขาเตี้ยๆ ไม่ช้าก็ขึ้นถึงยอดได้ แต่เขาที่ข้าพเจ้าขึ้นนั้นมองไม่เห็นที่สุด เพราะฉะนั้นขอให้ท่านจำใส่ใจไว้ว่าความลำบากของท่านมีปานใด ข้าพเจ้าก็ลำบากหรือเหนื่อยเหนื่อยด้วยเสมอกัน ข้าพเจ้าไม่คิดเอาเปรียบท่านทั้งหลายเลยแม้แต่นิดเดียว ถ้าจำข้อนี้ไว้แล้ว จะรู้สึกเป็นประโยชน์มาก

ส่วนโรงเรียนมหาดเล็กหลวงพึ่งตั้งมาได้ ๕ ปีเท่านั้นก็เป็นที่พอใจของเรา ที่ได้สังเกตเห็นแล้วว่าการงานได้เจริญดีขึ้นเป็นลำดับมา เรามีความรู้สึกเชื่อใจได้แล้วจริงๆ ว่า เราได้เลือกผู้บังคับบัญชาที่ถูกและเหมาะดีแล้ว เจ้าต้องตั้งใจทำให้ดีต่อไป ข้าจะบอกอะไรให้อีกอย่างหนึ่ง คือข้าได้ยินเจ้านายผู้ใหญ่ท่านรับสั่งโดยข้าไม่ได้ถามท่านเลย ท่านรับสั่งว่าต่อไปโรงเรียนมหาดเล็กหลวงจะเป็นที่สำหรับเพาะข้าราชการที่ใช้ได้เป็นประโยชน์ยิ่งกว่าโรงเรียนอื่น ๆ และถึงแม้เขาจะทำการในทางอื่น เช่นพาณิชยการเขาก็คงทำประโยชน์ได้ดีกว่านักเรียนโรงเรียนอื่นๆ

เมื่อข้าได้ยินเช่นนี้จึงจำไว้บอกเจ้าผู้เป็นผู้บังคับการ เพื่อเจ้าจะได้รู้สึกยินดีด้วย แต่เจ้าควรระวังให้มากขึ้น และควรจะรู้สึกว่าพวกเราไม่เสียเวลาเปล่าเสียแล้ว เพราะโรงเรียนนี้ตั้งมาเพียง ๕ ปียังมีผู้เห็นประโยชน์ได้แล้ว แต่เจ้าอย่านึกเสียว่าพอแล้ว ควรนึกว่าการยังเริ่มต้นเสมอไป ต่อนี้ไปควรทำให้ดีขึ้นทุกที จะพักนิ่งนอนใจอยู่ไม่ได้ ข้อที่จะเสียหายบ้างนั้นย่อมมีอยู่ด้วยกันทุกๆ เมือง ไม่ฉะเพาะแต่เมืองเรา การที่เป็นเช่นนี้เพราะคนนึกพอเสียแล้วแต่แรก การงานก็เลยหยุดงันกันเพียงนั้น เราไม่ควรนึกอย่างเขา

การทำการงานก็เหมือนกับการขึ้นเขาที่กล่าวมาแล้ว เมื่อรู้สึกเหนื่อยจะพักนั่งเสียทีเดียว ไม่พยายามเดินขึ้นต่อไป เป็นอันใช้ไม่ได้ แม้ที่สุดค่อยเดินค่อยไปก็ยังดีกว่า เมื่อหายเหนื่อยแล้วก็ตั้งต้นวิ่งต่อไปอีก

พวกนักเรียนทั้งหลายที่มาประชุมอยู่ในวันนี้ ข้าจะพูดฉะเพาะตัวได้โดยยาก เพราะมีมากด้วยกันและเจ้าก็ยังเป็นเด็กอยู่ ข้าหวังใจว่าผู้บังคับบัญชาครูบาอาจารย์ของเจ้าและนักเรียนชั้นใหญ่ๆ ที่ได้พึงถ้อยคำของข้าแล้ว คงจะจดจำไปชี้แจงสั่งสอนพวกเจ้าที่มีอายุยังน้อยอยู่ให้เข้าใจดีขึ้น

ขอขอบใจท่านทั้งหลายทุกคน ที่มีความจงรักภักดีต่อเรา ขอจงมีความเจริญ พร้อมด้วยอายุ วัณณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสมบัติ จะประสงค์สิ่งใดขอให้สมมโนรถปรารถนา

ที่ ๔๓

พระราชดำรัส

ตอบครูและนักเรียนโรงเรียนมหาดเล็กหลวง ในคราวอัญเชิญพระราชทานรางวัลนักเรียนมหาดเล็กหลวงเนื่องในการแสดงกิพา ณ วันที่ ๒๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๕๗

เรามีความยินดีที่ได้เห็นสภากรรมการผู้ปกครอง ครูบาอาจารย์ในโรงเรียนนี้เอาใจใส่เป็นธุระการงานของโรงเรียนโดยแข็งแรง จนโรงเรียนได้เจริญขึ้นโดยรวดเร็ว ทำให้เรามีความมั่นใจปลูกโรงเรียนถาวร และได้มาวางรากตึกเป็นปฐมฤกษ์ในวันนี้

กิพาที่เราได้เห็นในวันนี้ เป็นที่พอใจของเรามาก เห็นได้ว่าโรงเรียนนี้ไม่ได้สอนให้เด็กรู้แต่ฉะเพาะวิชชาอย่างเดียว ฝึกหัดเด็กให้มีกำลังกายความอดทน ความแข็งแรง สมเป็นลูกผู้ชายซึ่งจะต้องใช้ในวันหน้า และจะได้เป็นตัวอย่างแก่โรงเรียนทั้งหลาย

เราขอบใจสภากรรมการ กรรมการจัดการ ผู้ปกครอง และครูบาอาจารย์ที่ได้ตั้งใจรับราชการโดยความจงรักภักดี

จนโรงเรียนนี้เจริญขึ้นเป็นที่นิยมของมหาชน และจงช่วยกันดำเนินการให้ไปสู่ความเจริญยิ่งขึ้น จะได้เป็นตัวอย่างที่ดี

ส่วนนักเรียนที่ได้รับรางวัลในวันนี้ควรตั้งใจเล่าเรียนและประพฤติให้ดียิ่งขึ้น อย่าถือว่าที่ได้รับรางวัลคราวนี้ดีพอแล้ว ส่วนผู้ที่ยังไม่ได้รับรางวัลในคราวนี้ ก็ควรตั้งใจพากเพียรทำให้ดีต่อไป เพื่อคราวหน้าจะได้รับรางวัล และจงเชื่อฟังบังคับบัญชาของครูบาอาจารย์ต่อไป

ขอให้ท่านทั้งหลายจงมีความเจริญสุขพลปฏิภาณยิ่ง ๆ ขึ้น

ที่ ๔๔

พระราชดำรัส

ในการเปิดสะพานเจริญทัศน์ ณวันที่ ๓๐ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๕๗

เรามีความพอใจเป็นอย่างยิ่ง ที่ได้แลเห็นสะพานทำใหม่แล้วบริบูรณ์ด้วยลวดลายอันวิจิตร์ เป็นที่เจริญตาสมแก่นามสะพานที่เราได้ให้ไว้เป็นเครื่องชวนดูแห่งสาธารณชน เป็นสง่าแก่พระนคร สิ่งที่ดีงามถ้าจะดีแต่งามอย่างเดียวไม่มีประโยชน์ ก็นับว่ายังไม่ดีพร้อม แต่สะพานนี้เผอิญอยู่ในที่มหาชนสัญจรไปมามากอยู่แทบทุกวัน เพราะฉะนั้นเรามีความยินดีที่ได้เลือกที่ตรงนี้ทำสะพาน และกรมสุขาภิบาลได้จัดทำขึ้นโดยรวดเร็วเรียบร้อยสมความปรารถนาของเรา ขอจงได้รับความขอบใจและจงรู้สึกยินดีด้วยเถิดว่า เราได้สร้างสิ่งซึ่งเป็นประโยชน์ขึ้นไว้อย่าง ๑ เป็นความสะดวกแก่มหาชนที่จะสัญจรไปมา ทั้งเป็นสง่าแก่พระนครนี้ด้วย

บัดนี้เรามีความยินดีที่จะเปิดสะพาน ให้เป็นทางสัญจรไปมาสาธารณชนตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

ที่ ๔๕

พระราชดำรัส

ตอบพระบรมวงศานุวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายหน้า
ในงานเฉลิมพระชนมพรรษา ที่พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท
ณวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๘

เราได้ฟังถ้อยคำของพระบรมวงศานุวงศ์ และข้าราชการที่มาอำนวยพรแก่เรา ในวันซึ่งคล้ายกับวันเกิดของเราในที่นี้ เรามีความยินดีและปลื้มใจที่ได้เห็นท่านทั้งหลายแสดงไมตรีจิตต์ต่อเราโดยพร้อมเพรียงกันอันเป็นสวัสดิมงคงแก่ตัวเรา

และยิ่งกว่านั้น ก็คือท่านทั้งหลายได้ช่วยเรารักษาและปฏิบัติราชการสำหรับพระราชอาณาจักรสยามให้ดำเนิรไปสู่ความเจริญโดยมิได้หยุดยั้ง

การที่เราได้จัดราชการมาในระวาง ๑๒ เดือนที่ล่วงมานี้โดยได้แก้ไขเปลี่ยนแปลง และเพิ่มเติมขึ้นให้สมแก่สมัย ดั่งเราจะได้หยิบยกแต่สิ่งที่สำคัญมาแถลง เพื่อท่านทั้งหลายจะเกิดความปราโมทย์ในกิจการที่ได้กระทำไปนั้นด้วยกันกับเรา

ราชการที่ได้แก้ไขเปลี่ยนแปลงและเพิ่มเติมขึ้นนั้น คือ

การปกครองได้จัดเปลี่ยนแปลงให้ลงรูปเป็นแผนกกัน เพื่อการบังคับบัญชาจะได้ไม่ก้าวก่ายกัน คือให้ยกเลิกอำเภอชั้นใน ๗ อำเภอนั้นเสีย แล้วให้ตั้งขึ้นใหม่เป็น ๒๕ อำเภอ ได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ สำหรับเขตต์ชั้นในบางส่วนบางมาตราที่จำเป็นและเหมาะกับท้องที่ยกเลิกมณฑลกรุงเทพ ฯ รวมท้องที่เมืองนนทบุรี เมืองมินบุรี เมืองพระประแดง เมืองสมุทรปราการ เป็นเขตต์พระมหานคร และแบ่งเขตต์กรุงเทพพระมหานครออกเป็นจังหวัด มีนครบาลประจำ ยกเมืองธัญญะบุรีและเมืองปทุมธานีไปสมทบกระทรวงมหาดไทย รวมกรมพลตระเวนกับกรมตำรวจภูธรเป็นกรมเดียวกัน และรวมการเรือนจำทั้งหลายทั่วพระราชอาณาเขตต์เข้าเป็นกรมราชทัณฑ์

ย้ายกรมสรรพากรในและกรมสรรพากรนอกมาขึ้นอยู่ในกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ เรียกว่ากรมสรรพากร โอนการคลังหกหัวเมืองในมณฑลกรุงเทพ ฯ มารวมอยู่ในความปกครองของกระทรวงพระคลัง ฯ โอนศาลมณฑลปัตตานีจากกระทรวงมหาดไทยมาขึ้นอยู่ในกระทรวงยุตติธรรมเช่นศาลมณฑลอื่น ๆ

ส่วนมณฑลชั้นนอกนั้น มณฑลเพ็ชรบูรณ์มีเมืองขึ้นอยู่แต่สองหัวเมืองจึ่งให้ยกเลิกมณฑลเสีย รวมเมืองเพ็ชรบูรณ์

และเมืองหล่มศักดิ์เข้าอยู่ในมณฑลพิษณุโลก ส่วนมณฑลพายัพเป็นมณฑลที่มีเมืองใหญ่หลายเมือง ท้องที่ก็กว้างใหญ่ จึงได้แยกท้องที่มณฑลพายัพ คือเมืองนครน่าน เมืองนครลำปาง เมืองแพร่ รวม ๓ เมืองตั้งขึ้นเป็นมณฑลหนึ่งต่างหาก และให้ชื่อว่ามณฑลมหาราษฎร์ มีอุปราชเป็นผู้ตรวจตราการกับราชการมณฑลพายัพและมณฑลมหาราษฎร์ซึ่งรวมกันเรียกว่ามณฑลภาคพายัพ ทางมณฑลอุดรนั้นให้รวมท้องที่ริมแม่น้ำของฝั่งขวาตั้งเป็นเมืองขึ้นเมืองหนึ่ง ชื่อว่าเมืองหนองคาย กับให้ทำบัญชีสำมโนครัวตามหัวเมืองทั้งหลายเป็นอันสำเร็จโดยเรียบร้อยแล้ว

การระงับความทุกข์ของราษฎรนั้น ได้ให้ใช้พระราชบัญญัติอาวุธปืนในหัวเมืองมณฑลที่ขึ้นกระทรวงมหาดไทย ๆ ได้จัดให้ได้ทำการจดทะเบียนปืนประจำท้องที่สิ้นเชิงแล้วทุกมณฑล

ได้ออกพระราชบัญญัติจัดการเรื่องทนายความ ตั้งคณะเนติบัณฑิตยสภาและออกข้อบังคับวางหน้าที่มรรยาททนายความ กับได้จัดตั้งศาลเมืองขึ้นที่จังหวัดขุขันธ์และที่เมืองหนองคาย เพื่อให้เป็นความสะดวกแก่ผู้มีอรรถคดีในท้องที่นั้น ๆ

ส่วนการบำรุงความสุขของประชาชนนั้น การประปาของเราปรากฏว่าเป็นผลสมความมุ่งหมาย คือตั้งแต่ได้จำหน่ายน้ำประปามาแล้ว ไข้ห่าวาตกโรคที่ในกรุงเทพ ฯ จะนับว่าไม่มีเลยก็ได้

ส่วนทางหัวเมืองนั้น การสุขาภิบาลที่ได้ตั้งขึ้นแล้ว ๙ แห่ง ในปีนี้ได้จัดเพิ่มเติมขึ้นอีก คือที่เมืองราชบุรี ๑ บ้านโพธาราม ๑ เมืองพิษณุโลก ๑ เมืองนครสวรรค์ ๑ รวม ๔ แห่ง กับได้จัดตั้งโอสถสภาขึ้นที่เมืองฉะเชิงเทรา ๑ เมืองพิษณุโลก ๑ เมืองชุมพร ๑ เมืองสุราษฎร์ธานี ๑ เมืองอุบลราชธานี ๑ มีแพทย์ประจำอยู่ตรวจรักษาโรคให้โดยมิได้คิดค่าตรวจและรักษา ถ้าราษฎรที่เจ็บป่วยเป็นคนอนาถาก็รับไว้รักษาให้เป็นทาน การปลูกไข้ทรพิษในปีนี้ได้ถึง ๓๗๖,๑๖๖ คน

ฝ่ายการบำรุงวิชชาความรู้ของกุลบุตรนั้น การศึกษาเบื้องต้นได้แพร่หลายออกไปทั่วพระราชอาณาจักรมากอยู่แล้ว ในปีนี้จึงได้คิดแบ่งการตรวจการศึกษาทั่วพระราชอาณาจักรเป็น ๔ ภาค รวมภาคละ ๔ มณฑลบ้าง ๕ มณฑลบ้าง ได้ตั้งข้าหลวงตรวจการประจำภาคที่ ๑ เสร็จแล้ว

ในกรมเพาะปลูกกระทรวงเกษตราธิการ ได้ตั้งโรงเรียนรักษาโรคสัตว์ขึ้น และในท้องที่ใดปสุสัตว์เกิดเป็นโรคติด

ต่อกันขึ้น เจ้าพนักงานก็ได้จัดการฉีดยาป้องกันไว้ได้บ้าง

การบำรุงผลประโยชน์ของแผ่นดินและของราษฎรทั่วไปนั้น การพระคลังของเราได้เปลี่ยนนามกรมตรวจและกรมสารบาญชีเรียกว่ากรมบาญชีกลาง เพิ่มการสอบเงินผลประโยชน์รายได้ของแผ่นดินขึ้นอีกแผนกหนึ่ง และได้ขยายการออกตรั๊ฟต์ขึ้นที่มณฑลนครศรีธรรมราชและมณฑลสุราษฎร์ เพื่อความสะดวกแก่พ่อค้าประชาชนที่จะฝากและรับเงินในระวางมณฑลทั้ง ๒ กับสิงคโปร์และปีนัง

ได้ตั้งกรมตรวจเงินแผ่นดินขึ้น ให้มีหน้าที่ออกตรวจการเบิกจ่ายและดูการเก็บเงินผลประโยชน์รายได้ กับทั้งการเก็บรักษาเงินแผ่นดินณที่ทำการกระทรวงและกรมต่าง ๆ ตลอดจนมณฑลและหัวเมืองทั่วพระราชอาณาเขตต์ เพื่อป้องกันการรักษาพระราชทรัพย์ให้มั่นคงยิ่งขึ้น

กับได้ตั้งกรมพาณิชย์และสถิติพยากรณ์ขึ้นอีกกรมหนึ่ง เพื่อรวบรวมความรู้เป็นทางดำริการและดูการค้าขายของบ้านเมือง

การคลังออมสินได้ขยายการเปิดรับเงินฝากของประชาชนขึ้นที่คลังมณฑลอุดร มณฑลร้อยเอ็ด มณฑลอุบลราชธานี กับเมืองเพ็ชรบูรณ์ และเมืองหล่มศักดิ์ด้วย กับที่คลังเมืองในมณฑลกรุงเทพ ฯ อีก ๖ เมือง

ส่วนทางกระทรวงเกษตร์นั้น เมื่อสัญญาบริษัทขุดคลองและคูน่าสยามสิ้นลงแล้ว กรมทดน้ำได้รับเข้าไว้ในความปกครองเพื่อจัดการบำรุงที่นาในเขตต์นี้และที่บางแห่งต่อขึ้นไปทางเหนือด้วย จึ่งได้ตกลงจะจัดการทดน้ำแควป่าสัก ซึ่งได้ตรวจทำแผนที่แล้วและได้ความว่ามีน้ำพอที่จะต้องการสำหรับใช้ในท้องที่เหล่านี้

กับได้สร้างสวนทดลองการเพาะปลูกขึ้นที่อำเภอพรหมภิรามมณฑลพิษณุโลกแห่งหนึ่ง เพื่อได้ความรู้ในทางเพาะปลูกมาแนะนำราษฎรต่อไป และหวังว่าสวนเช่นนี้คงจะได้สร้างขึ้นในภายหน้าอีกตามควรแก่ความต้องการ

การทำเหมืองแร่ดีบุกในปีที่แล้วมาดีขึ้น เพราะเหตุที่ราคาดีบุกสูงขึ้นและได้เนื้อดีบุกมาก ในปีนี้ได้เปิดให้ทำเหมืองในท้องที่หัวเมืองฝ่ายเหนือด้วย จึ่งหวังว่าการทำเหมืองนี้ยังจะเจริญขึ้นอีกต่อไป

การไปมาและทำการติดต่อกันระวางหัวเมืองกับหัวเมืองในพระราชอาณาจักรและตลอดถึงเมืองต่างประเทศนั้น ทางรถไฟสายเหนือซึ่งจะทำขึ้นไปยังนครเชียงใหม่นั้น ในระวางนี้ได้ทำแล้วเสร็จไปอีก ๒ ตอน คือตั้งแต่บ้านปินขึ้นไปถึงผาคอระยะทางยาว ๑๘ กิโลเมตร์ ได้เดิรรับส่งคนโดยสารและสินค้าแต่วันที่ ๑ พฤษภาคมแล้ว ทางตั้งแต่ผาคอ

ขึ้นไปถึงแม่จางอีกตอนหนึ่งทางยาว ๑๘ กิโลเมตร์ ได้เดิรรถตั้งแต่วันที่ ๑๕ ธันวาคมแล้ว การเจาะอุโมงค์ใหญ่เข้าไปภายในเขาบันน้ำระวางนครลำปางกับนครลำพูนที่ตำบลขุนตาล ซึ่งยาว ๑๓๓๘ เมตร์ ได้เจาะทลุดลอดถึงกันแล้ว

ทางสายใต้นั้น ได้ทำการก่อสร้างเป็น ๔ ตอน คือแต่เมืองประจวบคีรีขันธ์ไปยังเขตต์มณฑลสุราษฎร์ตอนหนึ่ง แต่ทุ่งสงในมณฑลนครศรีธรรมราชผ่านมณฑลสุราษฎร์ขึ้นมายังมณฑลราชบุรีตอนหนึ่ง แต่ตำบลอู่ตะเภาแขวงเมืองสงขลาลงไปยังมณฑลบัตตานีตอนหนึ่ง และแต่ตำบลอู่ตะเภาไปยังแดนเมืองเคดาเพื่อติดต่อกับรถไฟของฝ่ายอังกฤษตอนหนึ่ง ส่วนที่เดิรรถรับส่งได้แล้ว คือตอนตั้งแต่เมืองประจวบคีรีขันธ์ลงไปถึงบ้านกรุดในอำเภอกำเนิดนพคุณทางยาว ๕๘ กิโลเมตร์ ได้เปิดเดิรตั้งแต่วันที่ ๑ ธันวาคมมาแล้ว ส่วนทางตอนตั้งแต่ทุ่งสงขึ้นมาถึงเมืองสุราษฎร์ธานี และถึงบ้านหนองหวายแขวงเมืองไชยาทางยาว ๑๗๕ กิโลเมตร์อีกตอนหนึ่งนั้น เดิมได้กำหนดไว้ว่าจะเปิดการเดิรรถรับส่งในวันที่ ๑ มกราคมนี้ แต่จำเป็นต้องเลื่อนเวลาไปกว่าจะซ่อมทางที่ชำรุดเสียหายด้วยอุทกภัยในมณฑลนครศรีธรรมราชและมณฑลสุราษฎร์เมื่อปลายเดือนพฤศจิกายนที่แล้วมานี้ ส่วนที่กำลังทำอยู่นั้นก็ได้รีบเร่งทำการไปตามควรแก่เวลา

การตัดถนนหนทางในกรุงเทพ ฯ ได้ทำสะพานขึ้นใหม่และซ่อมแซมให้มั่นคงรวม ๒ สะพาน ถนนที่ทำขึ้นใหม่รวมยาว ๒๔ เส้น ทำทางเดินเท้ายาว ๗ เส้น ทำรางน้ำใหม่และแก้ของเก่ายาว ๑๓๔ เส้น ทำท่อน้ำใต้ถนนยาว ๘ เส้น ส่วนในระวางเมืองกับเมืองเพื่อจะนำสินค้ามาสู่ทางรถไฟนั้นก็ได้รีบเร่งทำอยู่เสมอ ทางรถยนต์นั้นได้ทำจนเดินได้สะดวกแล้ว คือแต่ศาลากลางเมืองประจวบคีรีขันธ์ไปยังอ่าวมะนาวสายหนึ่งยาว ๓ กิโลเมตร์ครึ่ง แต่ในเมืองนครลำปางถึงสถานีรถไฟตำบลสบตุ๋ยในเมืองนั้นยาว ๕ กิโลเมตร์สายหนึ่ง

เพื่อประโยชน์แก่การไปมาค้าขายยิ่งขึ้น จึ่งได้ให้ตราพระราชบัญญัติขนาดเกวียนขึ้น เพื่อให้เป็นขนาดเดียวกันสำหรับจะได้เดินในทางเหล่านี้ได้ทั่วถึงกัน

การไปรษณีย์ในพระราชอาณาจักรนั้นเจริญขึ้น แต่ระวางเมืองต่างประเทศลดลง

การส่งเงินทางไปรษณีย์ธนาณัติในพระราชอาณาจักรก็เจริญขึ้น และระวางเมืองต่างประเทศนั้นลดลง ทั้งนี้ก็เนื่องด้วยการสงครามในทวีปยุโรป

ได้เปิดไปรษณีย์ธนาณัติขึ้นใหม่ในศกนี้ ระวางกรุงเทพ ฯ กับหัวเมืองในพระราชอาณาจักรอีก ๑๕ แห่ง

การรับส่งไปรษณีย์วัตถุแผนกต่างประเทศได้เปิดขึ้นที่เมืองแพร่อีกแห่งหนึ่ง

การรับส่งโทรเลขภายในพระราชอาณาจักรเจริญขึ้น แต่ระวางเมืองต่างประเทศนั้นลดลงก็คงเนื่องด้วยเหตุอย่างเดียวกัน

ได้สร้างสายโทรเลขระวางกรุงเทพ ฯ กับเมืองสมุทรสาครและสมุทรสงครามเพิ่มขึ้นอีกสายหนึ่ง

การตั้งเครื่องโทรศัพท์ให้มหาชนเช่าใช้ในกรุงเทพ ฯ นั้นได้เจริญขึ้นมาก กับได้ตั้งสาธารณโทรศัพท์เพิ่มขึ้นอีก๑เครื่อง การฝังสายโทรศัพท์ใต้ดินเพื่อให้พ้นอัคคีภัย และให้ใช้ได้สะดวกยิ่งขึ้นนั้นได้ทำแล้วยาว ๕,๔๘๕ เมตร์

การพระพุทธศาสนานั้น สมเด็จพระมหาสมณะได้ทรงจัดการปกครองคณะสงฆ์ให้เข้าระเบียบเป็นลำดับมา ในฝ่ายปริยัตินั้น การสั่งสอนธรรมวินัยแก่นวกภิกษุได้แพร่หลายจนถึงได้มีการสอบไล่ตลอดจนวัดตามหัวเมืองมากขึ้น ในฝ่ายบริหารเล่า ก็ได้ทรงจัดให้มีการตรวจตราถี่เข้า ทั้งได้เสด็จออกทรงตรวจด้วยพระองค์ทั้งในกรุงเทพ ฯ และหัวเมืองอยู่เสมอ การศาสนสมบัติและการปฏิสังขรณ์พระอารามได้เจริญขึ้นจนเห็นปรากฏทั่วไป เมื่อสมเด็จพระมหาสมณะได้ทรงจัดการโดยแข็งแรงดั่งนี้ จึงเป็นที่หวังว่าพระพุทธศาสนาในพระราชอาณาเขตต์ของเราคงจะมีแต่ส่วนเจริญขึ้นโดยลำดับ

อนึ่งเรามีความยินดีที่จะกล่าวว่าในศกนี้เราได้ไปเลียบมณฑลบัตตานี มณฑลนครศรีธรรมราช มณฑลสุราษฎร์ และเมืองตรัง นับว่าได้ประโยชน์ในทางความคิดจัดราชการเป็นอันมาก

ส่วนทางพระราชไมตรีระวางกรุงสยามกับนานาประเทศนับว่าได้มีติดต่อกันอยู่ตลอดมาโดยเรียบร้อยสมความปรารถนา ทั้งมีความยินดีที่สามารถจะแสดงพะยานปรากฏว่า ทางพระราชไมตรีค่อนข้างจะจำเริญดียิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อนอีก กล่าวคือ สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินอังกฤษได้ทรงแสดงความไมตรีแก่เราเป็นพิเศษ คือได้ทรงขอให้เรารับตำแหน่งนายพลเอกพิเศษในกองทัพบกอังกฤษ ทั้งได้ทรงรับคำเชิญของเราให้ทรงรับพระยศเป็นนายพลเอกพิเศษในกองทัพบกสยามด้วย การที่พระราชาธิบดีประเทศใดๆ ในบูรพทิศจะได้รับเกียรติยศเป็นนายพลพิเศษในกองทัพบกของประเทศยุโรปยังหาได้เคยมีมาแต่ก่อนไม่ และการที่พระราชาธิบดีแห่งมหาประเทศใดๆ ในยุโรป จะได้ทรงรับพระยศเป็นนายพลพิเศษในกองทัพบกของประเทศใดๆ ในบูรพทิศนี้ ก็ยังไม่เคยมีมาเลยเหมือนกัน ดั่งนี้เราจึงถือว่า เกียรติยศที่เราได้รับครั้งนี้ ไม่ควรจะถือเอาเป็นของส่วนตัวเราโดยจำเพาะ ต้องถือว่าเป็นพะยานในความเจริญแห่งกองทัพบกสยาม ซึ่งผู้รับใช้เราไปจัดทะนุ

บำรุงขึ้นนั้น ได้ใช้ความอุตสาหวิริยภาพมิได้ย่อหย่อน จนบันดาลให้กองทัพบกของเราได้ถึงซึ่งความเจริญแล้วโดยอาการอันน่าสรรเสริญ จนพระราชาธิบดีอังกฤษทรงรู้สึกว่าการที่เราเชิญให้รับยศนายพลเอกพิเศษในกองทัพบกของเรานั้น เป็นสิ่งที่เพิ่มพูนพระเกียรติยศของพระองค์ได้ส่วนหนึ่ง และเมื่อเป็นเช่นนี้บรรดาทหารบกของเราจึงได้ช่วยกันยินดีในเกียรติยศซึ่งเราและทัพบกของเราได้รับครั้งนี้ และเราขอชวนให้ท่านทั้งหลายช่วยกันยินดี ที่กรุงสยามได้รับเกียรติยศพิเศษมาโดยทางกองทัพบก ซึ่งเป็นกำลังสำหรับป้องกันชาติบ้านเมืองและพระศาสนาของเรา

การป้องกันบ้านเมืองเป็นของสำคัญอันหนึ่งซึ่งจำเป็นต้องดำริเตรียมไว้ด้วยความไม่ประมาท เพราะฉะนั้นอย่าให้ผู้ใดเข้าใจผิดในข้อนี้เลย ความปรารถนาใดๆ เรามิได้มีอยู่ยิ่งกว่าการรักษาความคงอยู่โดยสานติภาพแห่งกรุงสยาม และการที่ได้มีกำลังทัพบกเรืออยู่แล้ว ก็เพื่อความปรารถนารักษาสานติภาพนั้นแล เหตุฉะนี้บรรดาผู้ที่ช่วยเหลือให้ธุระอันนี้เป็นผลสำเร็จไปได้โดยควรแก่กาลสมัย จึงสมควรได้รับความอนุโมทนาแห่งเรา เช่นผู้ที่บำรุงราชการทหารบก ทหารเรือ ผู้สมัครเข้าเป็นเสือป่า หรือบำรุงคณะเสือป่าโดยวิธีอื่น

และผู้ที่บำรุงราชนาวีสมาคม เหล่านี้นับว่าได้ตั้งใจช่วยกำลังกายหรือกำลังทรัพย์ในการป้องกันบ้านเกิดเมืองนิครและชาติศาสนา เป็นวิธีแสดงความจงรักภักดีต่อเราผู้เป็นประมุขแห่งชาติไทยโดยอาการอันพึงใจแห่งเรายิ่งนัก

นอกจากนี้ขอให้ท่านทั้งหลายตั้งใจช่วยเราในการบำรุงความเจริญแห่งกรุงสยาม และบำรุงความสุขช่วยระงับทุกข์แห่งประชาชนผู้เป็นข้าแผ่นดินของเรา ขออย่าให้ลืมว่าท่านทั้งหลายผู้ที่ได้รับยศบรรดาศักดิ์ และรับมอบให้กระทำหน้าที่อย่างหนึ่งอย่างใดแล้วนั้น ก็เท่ากับเราได้มอบภารส่วนหนึ่งของเราให้ไปถือไว้แทน ควรที่ท่านจะประพฤติให้สมแก่ที่เราได้ไว้วางใจ ไม่ควรคิดถึงประโยชน์ตนมากกว่าประโยชน์ของสาธารณชน ถึงแม้ในการปฏิบัติตามหน้าที่นั้นจะต้องประสพพบสิ่งซึ่งไม่พึงใจบ้าง ก็ขอให้นึกเสียว่า เป็นของธรรมดาอันจะหลีกเลี่ยงไม่พ้นได้ และถ้าเป็นคนกล้าก็ต้องอุตสาหพยายามข้ามเครื่องกีดไปโดยอาการอันดีที่สุดที่จะทำได้ ถ้าแม้ว่าท่านได้ทำการเต็มตามหน้าที่ ๆ ได้รับมอบไปแล้ว ไม่ว่าจะเป็นหน้าที่อันเล็กน้อยเพียงใด ก็อาจจะรู้สึกได้เหมือนกันว่าได้ช่วยพระราชาธิบดีของท่านแล้วส่วนหนึ่ง

ในที่สุดนี้เราขอขอบใจท่านทั้งหลายทุกคนที่ได้ช่วยเราในการทะนุบำรุงกรุงสยามและชาติไทย โดยทำการในหน้าที่

ของตนเต็มความสามารถและด้วยความสุจริตจงรักภักดี ขอความสุขสวัสดิ์พิพัฒนมงคลจงมีแด่ท่านทั้งหลาย ขอเดชพระรัตนตรัยอันเป็นที่เคารพเลื่อมใสแห่งเราทั้งหลาย จงบันดาลความสำเร็จให้บังเกิดมีแด่ความปรารถนาดีงามของท่านทั้งหลายให้เป็นผลสุขกายสุขใจทุกเมื่อ เทอญ

ที่ ๔๖

พระราชดำรัส

ตอบพระบรมวงศ์านุวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายใน
ในงานเฉลิมพระชนมพรรษา ที่พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท
ณวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๘

ถ้อยคำอวยชัยให้พร ซึ่งกรมหลวงสมรรัตนได้ทรงอ่านแทนพระบรมวงศานุวงศ์และท่านทั้งหลายครั้งนี้ ได้ฟังแล้วเป็นที่จับใจอย่างยิ่ง

เรามีความยินดีจริง ๆ ที่ได้ทราบว่า ท่านทั้งหลายผู้เป็นราชนารี และสตรีชาวสยามมีความพอใจในจรรยานุวัตรซึ่งเราได้ปฏิบัติมาแล้ว ด้วยความตั้งใจที่จะมิให้บกพร่องในสิ่งซึ่งเป็นกรณียกิจอันควรแก่ผู้ที่เป็นประมุขแห่งชาติจะกระทำ คือบำรุงผู้ที่อยู่ในอาณา ไม่เลือกหน้าว่าเป็นหญิงหรือชายมีสกุลสูงต่ำปานใด ให้ได้รับความร่มเย็นเป็นสุขสวัสดิภาพทั่วกัน อีกทำความพยายามนำชาติให้ดำเนินไปในธรรมวิถีสู่ความเจริญอันประเสริฐเชิดชูเกียรติคุณแห่งชาติและบ้านเมือง เหตุฉะนี้เราจึงมีความพอใจเป็นอย่างยิ่ง ที่ท่านทั้งหลายผู้เป็นนารีพลอยยินดีด้วยในการที่เราได้รับเกียรติยศ

พิเศษ โดยสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินอังกฤษได้ทรงเชิญให้เรารับยศนายพลเอกพิเศษในกองทัพบกอังกฤษ และพระเจ้าแผ่นดินอังกฤษได้ทรงยินดีรับยศเป็นนายพลเอกพิเศษในกองทัพสยาม ข้อนี้ท่านทั้งหลายรู้สึกว่าเป็นเกียรติยศสำหรับชาตินั้น เป็นความรู้สึกอันถูกโดยแท้ และที่ตัวเรายินดีในเรื่องนี้นักก็มิใช่เพราะตนเองได้รับเกียรติยศเพิ่มพูนขึ้นส่วนตัวหามิได้ ๆ เพราะเกียรติยศใด ๆ ในส่วนตัวเราเองมิได้ปรารถนายิ่งไปกว่าได้รับความไว้วางใจของท่านทั้งหลาย ว่าทั้งนี้เป็นพะยานแสดงปรากฏชัดว่าชาติเราได้ก้าวหน้าไปอีกก้าว ๑ แล้ว

แต่เมื่อเราทั้งหลายได้มีเหตุควรยินดีเช่นนี้แล้ว ก็ไม่ควรจะเหลิงให้เกินไป คือไม่ควรคิดเสียว่าเราได้เดินมามากแล้วหยุดพักเสียทีก็ได้ เพราะชาติใดที่หยุดพักก็เท่ากับเดินถอยหลัง เพราะเพื่อนบ้านเขาย่อมยังเดินเรื่อยไป เพราะฉะนั้นเราก็หยุดพักไม่ได้คงต้องเดินต่อไป

ในการบันดาลให้กิจการดำเนินไป เป็นหน้าที่ของผู้ชายที่จะออกกำลังก็จริงอยู่ แต่ฝ่ายท่านผู้เป็นหญิงก็อาจจะช่วยได้เป็นอันมากเหมือนกัน คือช่วยปรึกษาช่วยเตือนหรือช่วยทำความสะดวกให้แก่ผู้ต้องออกแรง ช่วยให้มีแก่ใจออกแรงทำการงานโดยเต็มสติกำลังและความสามารถ

และช่วยตัดความกังวลต่าง ๆ ของชายผู้เป็นญาติมิตร มิให้ต้องเปลืองเวลาคิดถึงการภายในบ้านเป็นต้น นับว่าสตรีมีกรณียกิจสำคัญอยู่มากเหมือนกัน และถ้าตั้งใจกระทำการนั้น ๆ ให้ดีจริงแล้ว ก็นับว่าทำประโยชน์ให้แก่ชาติได้มากเหมือนกัน เพราะฉะนั้น ขอท่านทั้งหลายไตร่ตรองดูให้ดี และตั้งใจกระทำหน้าที่อันควรแก่สตรีด้วยอุตสาหวิริยภาพ คงจะได้รับผลภูมิใจเป็นแน่แท้

ในที่สุดนี้ ขอขอบใจท่านทั้งหลายที่ได้พร้อมกันอวยชัยให้พรแก่ตัวเรา และขอจงรับพรตอบแทนบ้าง ขอจงเจริญสิริสวัสดิพิพัฒนมงคลทั่วกันเทอญ

ที่ ๔๗

พระราชดำรัส

ตอบคณะทูตและกงสุลนานาประเทศในงานเฉลิมพระชนมพรรษา ที่พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ณวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๗

ดูกรท่านราชทูต

เราขอบใจท่านและพวกทูตกับกงสุลทั้งหลาย ที่ได้แสดงความยินดีอำนวยพรในวันเกิดของเรา ทั้งที่ท่านมีน้ำใจกล่าวถ้อยคำไว้ให้เป็นที่ยินดีนัก ในคำกล่าวอ้างถึงการซึ่งเราได้เป็นหัวหน้าชักนำอยู่แม้แต่ส่วนเล็กน้อย เพื่อให้บ้านเมืองของเราได้บรรลุถึงซึ่งความสวัสดิมงคลของศานติภาพและวัฒนาการ ในเวลาที่ศึกสงครามอันน่าพิลึกพึงกลัวยังมีอยู่ต่อไป ไม่ทดถอยในความพยายามของมนุษยชนเป็นอันมากส่วนหนึ่งในโลกนี้

เราเห็นจริงด้วยมีความกตัญญูอยู่เต็มใจแล้วว่า บ้านเมืองของเราตั้งอยู่ในฐานที่อันควรชอบใจได้ถึงเพียงนี้ การที่ท่านทั้งหลายได้มาพร้อมกันณที่นี้ก็ดี ความประสงค์อันดีของท่านทั้งหลายก็ดี กับถ้อยคำอันเป็นอัธยาศัยไมตรีซึ่งท่านได้แสดงในส่วนตัวท่านเอง และแสดงแทนทูตทั้งหลาย

ผู้เป็นสหายของท่านว่า ด้วยพร้อมกันมีความปรารถนาที่จะช่วยกันกระทำให้ทางพระราชไมตรี ที่ตั้งอยู่โดยผาสุกนักในระวางเมืองเรากับเมืองทั้งหลายที่ท่านเองและพวกทูตทั้งหลายได้มาเป็นผู้แทนอยู่นี้ ให้มีความถาวรยิ่งขึ้น กับทั้งคำแสดงความแน่นอนด้วยนั้น เรารู้สึกว่าทางพระราชไมตรีเหล่านี้เป็นการสำคัญอันจำเป็นจะต้องมีอยู่เสมอเหมือนกับความเจริญของเมืองเราดั่งนี้แล้ว ก็คงเป็นสิ่งที่หมายอยู่อย่างหนึ่งอย่างเดียวในใจของท่าน ดั่งเช่นจะเป็นอยู่ในใจของเราด้วย

ขอท่านจงรับคำแสดงความประสงค์อันดีอย่างยิ่งของเราให้ท่านเองและพวกทูตผู้เป็นสหายของท่านมีความเจริญ และให้ประเทศทั้งหลายที่ท่านและพวกทูตได้มาเป็นผู้แทนอยู่นี้มีความรุ่งเรืองสืบไป

ที่ ๔๘

พระราชดำรัส

ตอบในวันพระราชพิธีก่อพระฤกษ์โรงเรียนข้าราชการพลเรือน
ณวันที่ ๓ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๗

วันนี้เรามีความยินดีเป็นที่สุดที่ได้รับอันเชิญให้มาวางศิลาฤกษ์สำหรับมหาวิทยาลัยนี้ เพราะเป็นกิจอันหนึ่งซึ่งเราปรารถนาอยู่นานแล้ว ที่จะยังการให้เป็นผลสำเร็จตามพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ได้ทรงพระราชปรารภมานานแล้ว ในเรื่องที่จะให้มีมหาวิทยาลัยขึ้นสำหรับเป็นสถานอุดมศึกษาของชาวสยาม แต่ในรัชชสมัยของพระองค์ยังมีเหตุติดขัด ซึ่งการยังจะดำเนิรไปไม่ได้ปลอดโปร่ง ตัวเราผู้เป็นรัชชทายาทจึงรู้สึกเป็นหน้าที่อันหนึ่งที่จะต้องทำการนั้นให้สำเร็จตามพระราชประสงค์ โดยรู้อยู่ว่าเมื่อได้ทำสำเร็จแล้วจะเป็นเครื่องเพิ่มพูนพระเกียรติยศ เป็นราชานุสสาวรีย์เป็นที่คำนึงถึงพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระปิยมหาราชของชาติไทยเรา เป็นการสมควรยิ่งนักที่จะสร้างพระราชานุสสาวรีย์

อันใหญ่และถาวรเช่นนี้ ทั้งจะได้เป็นเครื่องที่จะทำให้บังเกิดประโยชน์แก่ชาติไทยไม่มีเวลาเสื่อมศูนย์ด้วย เรามีความยินดีที่ได้เห็นการดำเนิรล่วงมาได้มากแล้ว ในบัดนี้เราจะได้วางศิลาฤกษ์ด้วยความหวังที่จะแลเห็นความดีความงามในอนาคตกาลแห่งมหาวิทยาลัยนี้ ส่วนการที่ดำเนิรไปได้จนเป็นรูปถึงเพียงนี้แล้ว ก็ด้วยอาศัยความอุตสาหของกรรมการผู้ที่ได้รับมอบหน้าที่เป็นผู้อำนวยการ ประกอบกับความอุตสาหแห่งบรรดาผู้ที่มีหน้าที่เป็นครูอาจารย์สั่งสอนในโรงเรียนนี้ ขอให้กรรมการที่ได้รับมอบหน้าที่ไปจากเราให้เป็นผู้อำนวยการโรงเรียน จงได้รับความขอบใจของเราแล้วและขอให้แสดงความขอบใจของเรานี้ แก่ครูอาจารย์ทั้งหลายที่พยายามทำการตามหน้าที่อย่างสามารถด้วย ขอจงมีความเจริญสิริสวัสดิ์พิพัฒนมงคลทั่วกัน ความมุ่งหมายและกิจการซึ่งต่างก็ตั้งหน้าพยายามเพื่อจะให้เป็นความดีความงามแก่มหาวิทยาลัยในเบื้องหน้านั้น ก็ขอให้ได้เป็นผลสำเร็จสมปรารถนาโดยเร็ว เทอญ ฯ

ที่ ๔๘

พระราชดำรัส

ตอบเมื่อสภากรรมการทูลเกล้า ฯ ถวายเข็มบัณฑิตสำหรับโรงเรียนข้าราชการพลเรือน ณวันที่ ๓ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๗

เรามีความขอบใจที่ให้เข็มบัณฑิตทั้ง ๓ แผนกแก่เรา เรามีความยินดีไม่รู้ว่าจะตอบอย่างไร เราจะตั้งใจอุปถัมภ์ให้กิจการได้เป็นไปสำเร็จตามความมุ่งหมาย และความพยายามของกรรมการ

ที่ ๕๐

พระบรมราโชวาท

พระราชทานแก่เสือป่าและลูกเสือที่ได้มาชุมนุมถวายชัยมงคล
เนื่องในงานเฉลิมพระชนมพรรษา ณวันที่๔มกราคมพ.ศ.๒๔๕๗

เสือป่า

เราขอบใจท่านทั้งหลายที่ได้มาพร้อมกันเพื่ออวยชัยให้พร แก่เราในวันนี้ ตามประเพณีที่ได้เคยทำมาหลายปีแล้ว เป็นที่พอใจและจับใจของเราอย่างยิ่ง ข้อความที่ได้ตักเตือนไว้ในปีก่อน ๆ เชื่อว่าเสือป่ายังคงจำได้ ในปีนี้ขอตักเตือนซ้ำอีกบ้างเล็กน้อยว่าอย่าได้ลืมว่าตัวเป็นเสือป่า คือตั้งใจจะทำการให้สมกับที่เกิดมาเป็นลูกผู้ชายชาวไทยที่เป็นเชื้อชาตินักรบ เมื่อมีเหตุการณ์อันจำเป็นแล้วเราทั้งหลายเตรียมพร้อมที่จะทำการตามหน้าที่ คือนอกจากที่จะได้รับราชการในหน้าที่ทหารบกโดยตรง เราทั้งหลายผู้ที่ไม่ได้มีโอกาสเช่นนั้นยังพร้อมใจอยู่ที่จะเป็นแนวหลังคอยหนุนทหารบกอีกชั้นหนึ่ง ชาติไทยเราเมื่อใครเข้ามาเห็นต้องให้ปรากฏว่า เป็นชาติที่เป็นลูกผู้ชายถืออาวุธได้ทั้งนั้น ข้อนี้เป็นข้อสำคัญและเป็นข้อมุ่งประโยชน์ของเสือป่า เพราะฉะนั้นอย่าลืมอย่าเข้าใจว่า

เข้ามาสำหรับแต่งตัวเล่นงาม ๆ หรือมาสำหรับหาพวกมากเท่านั้น ต้องคิดมุ่งทำประโยชน์จริง ๆ ด้วย จึ่งจะเป็นผลดีแห่งการที่สมัครเข้ามา

อีกประการหนึ่ง ขอให้เสือป่ากำหนดจดจำไว้ หากจะมีผู้อุตริกล่าวบ้างว่า การที่เรามาเตรียมตัวพร้อมสำหรับรบหรือเป็นนักรบจะขัดด้วยพระพุทธศาสนา ข้อนี้ไม่จริง ขอให้จำไว้พระพุทธเจ้าของเราไม่ได้ทรงห้าม ไม่มีข้อห้ามข้อใดเลย ที่ไม่ให้คนถืออาวุธ เพื่อป้องกันชาติบ้านเมือง เพื่อรักษาความสงบ ผู้ใดที่กล่าวว่าผู้ถืออาวุธเป็นผู้หลงด้วยความเจตนาชั่วร้ายปราศจากเมตตากรุณา เป็นผู้พูดไม่จริง

พวกเราที่มายอมถืออาวุธเพราะเหตุไร

เรามายอมถืออาวุธ และยอมฝึกหัดและเหน็ดเหนื่อยเพราะเหตุไร

เพราะเราทั้งหลายที่เป็นทหารและเสือป่า มีความเมตตาเพื่อนบ้านพลเมือง เราตั้งใจเตรียมตัวไว้พร้อม ที่จะป้องกันภัยอันตรายมิให้บังเกิดมีมา เพื่อพลเมืองจะได้อยู่เย็นเป็นสุข ได้สงบไม่ต้องมีภัยพาลรบกวน ข้อนี้จึ่งแลเห็นได้ว่า ทั้งผู้ที่เป็นทหารและเสือป่าเป็นผู้ที่เต็มไปด้วยเมตตากรุณายิ่งกว่าผู้ที่ไม่ได้เป็นนักรบ และข้อนี้ตัวเราจะกล่าวยืนยัน แม้ต่อหน้าใคร ๆ หมดทั้งนั้น ด้วยความจริงใจว่า เราผู้เป็นพุทธ

ศาสนูปถัมภกต้องรู้พระบรมพุทโธวาทดีแล้วจึ่งได้สามารถรับตำแหน่งเช่นนั้น ทั้งตัวเราขอบอกให้ท่านทั้งหลายทราบว่าข้อความที่เราพูดนี้ ตรงกับพระดำริของสมเด็จพระมหาสมณะผู้เป็นใหญ่ในคณพระภิกษุสงฆ์ในกรุงสยาม เพราะฉะนั้น ถ้าพระภิกษุใด หรือใคร ๆ พูดอุตริอย่างแบบนี้แล้ว ท่านทั้งหลายจงเชื่อเถิดว่า เป็นของผิดไม่จริง ขอให้จำข้อนี้ไว้ พวกเราตั้งใจอะไร ตั้งใจสละความสุขสบายของเราและในที่สุดเมื่อจำเป็นเรายอมสละชีวิตของเรา เพราะเป็นผู้มุ่งรักษาธรรม เมื่อมีหนทางที่ธรรมจะต้องเสื่อมต้องทรามพินาศไป เพราะมีภัยมาย่ำยี ถ้าเราจะต้องเสียธรรมแล้ว เสียชีวิตดีกว่า เพราะฉะนั้นพวกเราทั้งหลายที่เป็นทหารหรือเสือป่า เราเป็นผู้ที่มุ่งตั้งใจ สละชีวิตเพื่อรักษาสิ่งซึ่งเป็นธรรม สิ่งซึ่งคนนับถือทั่วโลกไม่ว่าแห่งใด ชื่อว่าเป็นผู้ป้องกันพระศาสนา เพราะฉะนั้นให้รู้สึกภูมิใจของพวกเราทั้งหลายเถิด อย่าได้คิดย่อท้อต่อความลำบาก ทั้งที่มีอยู่บัดนี้และจะมีมาเมื่อหน้า ขอเสือป่าทั้งหลาย ที่ตั้งใจจะประพฤติตนให้เป็นเสือป่าแท้ นักรบแท้ จงได้รับความสุขสำราญใจจะประสงค์สิ่งใดก็จงสมปรารถนา

บัดนี้จงช่วยกันเปล่งเสียงไชโยโห่ร้อง ให้แก่คณะเสือป่า ไชโย ไชโย ไชโย

ที่ ๕๑

พระราชดำรัส

ตอบอิสลามศาสนิกบริษัท พ.ศ. ๒๔๕๗

เราได้ฟังถ้อยคำที่พระยากัลยาณภักดี กล่าวแทนท่านทั้งหลายที่ถือศาสนาอิสลามเป็นที่จับใจอย่างยิ่ง มารู้สึกว่าชนอิสลามได้มาเห็นความจริงโดยแน่แท้แห่งพระราโชบายของพระเจ้าแผ่นดินสยามตั้งแต่อดีตรัชชกาลมาว่า ได้มีพระราชหฤทัยที่จะทะนุบำรุงชนไม่ว่าชาติใดภาษาใดและศาสนาใดที่ได้เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารแล้ว ย่อมทรงสมเคราะห์เสมอหน้ากันหมด ตัวเราผู้เป็นรัชชทายาทก็ได้ตั้งใจเช่นเดียวกันเสมอ ได้มีน้ำใจไมตรีต่อชนอิสลามไม่ผิดกับชนในศาสนาอื่นบรรดาที่มาอาศัยอยู่ในแผ่นดินสยาม เรามั่นใจอยู่ว่าชนอิสลามได้รู้สึกแล้วว่าได้รับความสุขและร่มเย็น คงมีน้ำใจกตัญญูรู้พระคุณของพระมหากษัตร์ที่มีมาแล้ว และเมื่อมาขอให้เราเป็นผู้อุปถัมภ์อิสลามศาสนิก เราก็มีความยินดีเต็มใจรับภารอันนี้ไว้ อิสลามศาสนิกจงเชื่อว่าเราตั้งใจกระทำกรณียกิจในหน้าที่ผู้อุปถัมภ์เต็มความสามารถของเราให้ท่านทั้งหลายได้ร่มเย็นเป็นสุขเช่นที่ท่านได้เคยรับมาแล้ว

และเราเชื่อว่าเมื่อถึงเวลาจำเป็น ชนอิสลามคงจะได้มาเข้าพวกเราช่วยป้องกันชาติและพระมหากษัตร์ซึ่งเป็นผู้อุปถัมภ์ศาสนาของท่านทั้งหลาย ซึ่งเหมือนกับท่านทั้งหลายช่วยป้องกันศาสนาของท่านเอง นับว่าเป็นกิริยาบุญสมควรจะประพฤติ เพราะตรงกับอนุศาสน์ของพระมะหมัด ว่าผู้ที่สละชีวิตเพื่อป้องกันศาสนาเป็นผู้กอบการกุศลจะได้รับผลอันเป็นสุขในเบื้องหน้า เราเชื่อว่าผู้ที่เลื่อมใสในศาสนามะหมัดคงตั้งใจทำตามคำสอนของพระมะหมัดเป็นแน่

เวลานี้เพื่อแสดงให้ปรากฏว่า เราได้รับเป็นผู้อุปถัมภ์แล้ว เราขอให้เสือยสแก่อิหม่ามตามตำแหน่ง เพื่อแสดงเกียรติยศให้ปรากฏแก่อิสลามศาสนิกผู้อยู่ในความอุปถัมภ์ของเราต่อไป

ขออิสลามศาสนิกจงได้รับพรของเรา ขอให้ท่านทั้งหลายมีความเจริญสุขยิ่งๆ ขึ้นไปด้วยอำนาจพระเป็นเจ้าเป็นใหญ่ผู้คุ้มครองรักษาท่านทั้งหลายชั่วกาลนาน

ที่ ๕๒

พระราชดำรัส

ตอบคำถวายชัยมงคลของราชเสวกในการขึ้นปีใหม่ ณสวนสิวาลัยในพระบรมมหาราชวัง เมื่อวันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๙

เราขอบใจท่านทั้งหลายที่ได้มาชุมนุมพร้อมกันอวยชัยให้พรแก่เราในวันนักขัตตฤกษ์ปีใหม่ ท่านทั้งหลายคงยังระลึกได้ถึงกิจการที่ได้กระทำมาแล้วในระวางปี ขอให้ลองไตร่ตรองดูว่าผลสำเร็จเหล่านั้นตัวของท่านมีส่วนมากน้อยเท่าใด เมื่อระลึกดูรู้สึกว่าตนได้มีส่วนทำให้ผลสำเร็จบังเกิดแล้ว เชื่อว่าจะรู้สึกความบันเทิงใจและควรที่จะนำให้เราทำใจที่จะหาความเจริญยิ่งขึ้นต่อไป จริงอยู่ท่านทั้งหลายโดยมากที่มาประชุมอยู่ที่นี้ขึ้นชื่อว่าเป็นข้าราชการในสำนัก ซึ่งตามความเข้าใจของคนบางจำพวกไม่เห็นว่าเป็นผู้ทำประโยชน์ แต่ความจริงหาเป็นเช่นนั้นไม่ ข้าราชการในราชสำนักย่อมมีหน้าที่ทำการเป็นประโยชน์ให้แก่บ้านเมืองภายนอก จะเห็นพะยานได้คือเสนาบดีผู้มีตำแหน่งสูงได้มาประชุมอยู่ที่นี้เป็นอันมาก ข้อนี้เป็นข้อที่ตัวเราเองรู้สึกว่าเป็นเกียรติคุณโดย

ความภาคภูมิใจ และเป็นความภาคภูมิแห่งราชสำนัก เรารู้สึกว่าเป็นสำนักอันดีที่ได้ส่งคนทำการในหน้าที่ใหญ่ ผู้ที่คงมีหน้าที่อยู่ในราชสำนักนี้ควรจะรู้สึกเหมือนว่ามีส่วนในเกียรติยศอันนั้นด้วย เพราะเป็นสมาชิกสำนักเดียวกันกับผู้ที่ได้ทำการเป็นประโยชน์แก่ชาติ สมาชิกสำนักใดก็ควรจะตั้งใจรักษาเกียรติคุณ คือชื่อเสียงของสำนักนั้นให้มากที่สุดที่จะทำได้ ก็ยิ่งสำนักนั้นขึ้นชื่อว่าเป็นสำนักของผู้ดี มหาชนสมมตให้เป็นใหญ่ คือเรียกว่าราชสำนักเป็นสำนักพระมหากษัตริย์ สมาชิกราชสำนักนั้นพิเศษกว่าคนอื่น ผู้ใดที่เป็นสมาชิกแห่งราชสำนัก ถ้าเผลอและตามใจตัวประพฤติให้เหมือนผู้อื่นที่เลวกว่า ต้องนับว่าผู้นั้นบกพร่องในหน้าที่ผู้อยู่ในสำนักอันดี ธรรมดาสิ่งใดเป็นที่นับถือของคนเป็นอันมาก และเพื่อหวังความสรรเสริญของโลกแล้วก็จำเป็นที่จะต้องทนลำบาก ต้องรั้งตัวเองไว้ให้ได้ เปรียบเหมือนผู้ที่ต้องการจะได้รับความชมเชยว่าเป็นผู้ที่ขี่ม้างาม ต้องอุตสาหฝึกฝนทรมานม้านั้น ใช้กำลังรั้งบังเหียนให้ม้าเดินตามใจของเราผู้ขี่ ไม่ใช่ให้ม้าพาตัวเราไปตามใจของม้า ผู้ใดขึ้นหลังม้า ม้าพาไปตามใจม้า ไม่ใช่คนขี่ม้าดีนี้ฉันใด ผู้ที่ปล่อยให้อารมณ์นำไปชักไปตามบุญตามกรรม ก็เหมือนกันกับคนที่ขี่ม้าไม่ดีฉันนั้น ถ้าเขาถามว่าใครเป็นครูหัดขี่ม้า เมื่อบอก

ชื่อเขา ครูผู้นั้นก็พลอยเสียชื่อ ว่าหัดลูกศิษย์ไม่ดี เหมือนกับตัวเรา ถ้าคนในราชสำนักแสดงตนเหลวไหล เราก็พลอยเสียชื่อด้วย เพราะเป็นเจ้าสำนัก เพราะฉะนั้นเราได้พยายามพูดกับท่านทั้งหลายทุกปี และข้อความมักจะซ้ำเสมอแต่ต้องพูดซ้ำเช่นนี้ เพราะประการ ๑ ย่อมมีคนใหม่เข้ามาในสมาคม ซึ่งยังไม่เคยได้รับความตักเตือนจึ่งต้องเตือนซ้ำ อีกประการ ๑ ผู้ที่ได้ฟังมาแล้วอย่างบุคคลที่ฟังเข้าหู ๑ ไปออกทางหู ๑ โดยตั้งใจสมาธิไม่พอ จึ่งต้องใช้วิธีตักเตือนอีก ขอให้ท่านทั้งหลายที่เข้าใจแล้ว ช่วยกันนำข้อความไปว่ากล่าวตักเตือนผู้ที่อยู่ในความบังคับบัญชาหรือความควบคุมสั่งสอน ขอให้ช่วยกันตั้งใจรักษาเกียรติคุณแห่งราชสำนัก อย่าต้องให้ถูกติฉินนินทาโดยไม่ใช่เหตุได้ ถ้าท่านทั้งหลายช่วยกันรักษาชื่อเสียงราชสำนักนี้ ก็เหมือนหนึ่งช่วยให้ตัวเราผู้เป็นเจ้าสำนักได้รับความบันเทิงใจ และเมื่อได้มีความบันเทิงใจ ก็ได้รับความสุข เมื่อได้รับความสุขแล้วก็มีกำลังทำการในหน้าที่ของเราที่บกพร่องให้ดีให้เจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้นไป เพราะฉะนั้นการที่ท่านทั้งหลายประพฤติตัวให้เรียบร้อย อย่าก่อเหตุให้เป็นที่รำคาญใจของเราแล้ว ก็เหมือนหนึ่งช่วยบำรุงชาติศาสนาอันเป็นที่สมควรแก่ชาวไทย จะได้ให้ชาติของเราคงมีความเป็นไทยอยู่ได้โดยแท้จริง ไม่ใช่โดยอวดดี

เมื่อตั้งใจอยู่เช่นนี้แล้ว คงจะได้รับความสุขสำราญในดวงจิตต์ท่านทั้งหลาย

ขอเดชะพระรัตนตรัยอันเป็นที่เลื่อมใสสัทธาของเราทั้งหลาย จงคุ้มครองรักษาให้บังเกิดสรรพสวัสดิ์พิพัฒนมงคลแก่ท่านทั้งหลายผู้ที่ตั้งใจดี จดจำปฏิบัติตามโอวาทของเราโดยสุจริตจงทั่วกัน เทอญ

ที่ ๕๓

พระราชดำรัส

ตอบเนื่องในงานพระราชพิธีฉัตรมงคลของโรงเรียนมหาดเล็กหลวงในพระบรมราชูปถัมภ์ ณพระที่นั่งภาณุมาศจำรูญ เมื่อวันที่ ๑๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๙

เราขอขอบใจพระยาบริหารราชมานพและท่านทั้งหลายที่ที่ได้พร้อมใจกันมาชุมนุมอวยชัยให้พรในวันนี้ ทั้งถ้อยคำที่ได้กล่าวมาก็เป็นที่จับใจเป็นอันมาก

กิจการทั้งปวงที่เราได้ทำไปแล้ว ก็โดยหวังที่จะทำการให้เต็มตามหน้าที่ผู้ปกครองชาติไทย โดยท่านทั้งหลายได้ไว้วางใจในเราเป็นประมุขเป็นหัวหน้านำทาง ก็ต้องพยายามที่จะนำไปในทางที่ดีที่สุดที่ตัวรู้สึกว่าจะกระทำไปได้ตามกาลสมัย แต่เป็นธรรมดาอยู่เอง กิจการที่ยากเช่นนี้ย่อมจะมีผู้ที่ไม่ได้แลเห็นการภายในทักท้วงหรือเห็นเป็นของแปลกประหลาดบ้าง เพราะว่าเป็นธรรมดาคนเราจะมีความเห็นตรงกันทุกคนทั้งนั้นไม่ได้ เพราะฉะนั้นกิจการของตัวเราเองก็ดี หรือของผู้ใดๆ ที่เป็นประมุขของชนหมู่มาก จึงย่อมจะต้องมีผู้ที่กล่าวอย่างโน้นอย่างนี้อยู่บ้าง แต่ข้อสำคัญที่จะบันดาลให้ผู้ที่เป็น

หัวหน้าของชนหมู่มากทำการสำเร็จได้ ก็โดยอาศัยความเชื่อถือไว้วางใจของชนหมู่มากนั้นเอง การที่มีผู้ทักท้วงบ้างเป็นครั้งคราวควรรู้สึกว่าไม่ใช่ของชั่วร้ายเป็นของดี เพราะเหมือนตักเตือนสิ่งที่บกพร่องให้บริบูรณ์ ส่วนตัวเราเองรู้สึกเช่นนั้นเสมอ จึงไม่ได้เคยรู้สึกโทมนัสย์หรือขุ่นเคืองอย่างใดที่ได้ยินผู้กล่าวแคะไค้ เป็นแต่รู้สึกว่าเหมือนอย่างได้รับคำตักเตือนให้ตรวจเสียอีกทีหนึ่งว่า การที่ทำแล้วบริบูรณ์หรือยัง หรือบกพร่องมีช่องทางจะเสียหายได้บ้าง

ตามที่เราได้ทำมาแล้วในกิจการโรงเรียน ดังที่พระยาบริหารราชมานพได้กล่าวมานั้น เมื่อมาคำนึงดูถึงเวลาอันสั้นที่ได้เริ่มจัดขึ้นแล้วได้เป็นมาได้สำเร็จถึงเพียงนี้ รู้สึกว่าเป็นข้อควรยินดี ไม่ใช่แต่สำหรับตัวเราคนเดียว ควรเป็นที่ยินดีของบรรดาท่านทั้งหลายที่ได้ช่วยเราบันดาลกิจการเหล่านี้ให้สำเร็จไปได้ เพราะถ้าแต่ลำพังเราจะทำไปคนเดียว ไม่มีผู้อื่นช่วยคิดช่วยจัดไปตามความประสงค์แล้ว ถึงแม้จะสำเร็จได้ก็คงนานเวลาช้าเต็มที ที่โรงเรียนของเรามีผู้นิยมมาก ก็เพราะบรรดาเจ้าหน้าที่ตั้งใจปฏิบัติการไม่ฉะเพาะแต่ทำตามหน้าที่ของตนให้แล้วไปชั่ววันหนึ่งๆ เจ้าหน้าที่ทุกคนยังได้ช่วยกันดำริตริตรองวางแบบแผนระเบียบการล่วงหน้า สิ่งใดที่ทำได้แล้วก็ทำทีเดียว สิ่งใดยังทำไม่ได้ก็เป็นแต่ตั้งโครงรูปไว้เตรียม

ทำต่อไปภายหลัง นี่เป็นทางอันถูกสำหรับดำเนินการทั้งปวง ไม่ใช่แต่การโรงเรียนเท่านั้น

ส่วนการที่จัดโรงเรียนขึ้นเช่นนี้ ท่านทั้งหลายโดยมากเคยได้ยินเราพูดแล้วว่า เราตั้งใจจะทำแทนราชประเพณีเดิม ซึ่งท่านทรงสร้างวัดไว้ เราเองมาเข้าใจเสียว่าที่แท้ความปรารถนาในการสร้างวัดก็คือจะทะนุบำรุงการศึกษานั้นเอง เมื่อในสมัยนี้การศึกษาเปลี่ยนแปลงดำเนินไปคนละอย่างกับแต่ก่อนเสียแล้ว ต้องมีโรงเรียนที่คฤหัสถ์เป็นผู้บังคับบัญชาเป็นผู้สั่งสอน ก็ควรบำรุงกิจการโรงเรียนคฤหัสถ์ให้สถาพรพัฒนาต่อไป นับว่าเป็นการกุศลในทางธรรมและเป็นประโยชน์ในทางโลกทั้ง๒อย่าง ธรรมดาชาติไม่ว่าชาติใด ชาติเล็กหรือชาติใหญ่ ต้องอาศัยผู้ที่เกิดขึ้นใหม่ที่จะบำรุงชาติให้ถาวรและเจริญต่อไป เราทั้งหลายผู้ที่เป็นผู้ใหญ่ล่วงเลยปฐมวัยมาแล้ว จึงควรรู้สึกเป็นหน้าที่ที่จะช่วยกันอบรมบรรดากุลบุตรของเราที่อยู่ในปฐมวัยรักใคร่เหมือนบุตรหลานของตัวเอง สั่งสอนให้ดำเนินในทางที่ดีที่ชอบที่จะทำเป็นประโยชน์แก่คณะแก่ชาติต่อไป รู้สึกเหมือนหนึ่งว่า แม้เมื่อเราทั้งหลายผู้เป็นผู้ใหญ่จะล่วงลับไปแล้ว เราก็ทิ้งส่วนหนึ่งของกายเราไว้ให้ทำการ ต่อเมื่อใดทำเช่นนั้นได้แล้วก็เหมือนอย่างตัวเราเองไม่ตาย ถ้าผู้ใดไม่ได้ช่วยในทางที่จะให้ความรู้ให้แก่กุล

บุตรที่เป็นชั้นบุตรชั้นหลานของเราเพื่อได้สืบตระกูลต่อไป แล้ว ก็เหมือนเกิดมาเสียชาติ เพราะฉะนั้นท่านทั้งหลาย บรรดาที่ได้พยายามให้ความรู้และความอบรมแก่กุลบุตร จะเป็นในหน้าที่ครูหรือในหน้าที่ผู้บังคับบัญชาการอื่น ๆ ก็เหมือนกัน ท่านทั้งหลายควรรู้สึกปลื้มใจด้วยกับเรา ว่าเราทั้งหลายที่มาชุมนุมในที่นี้ ตั้งใจทุกคนที่จะมิให้ชีวิตของเราเปล่าประโยชน์ ตั้งใจอยู่เสมอว่าถึงตัวเราตาย เราก็ตายไปแต่ตัวเอง ชาติยังอยู่ เปรียบเหมือนตายแต่เปลือก แต่ธรรมที่เป็นแก่นในยังเหลืออยู่ เมื่อคำนึงดูเช่นนี้แล้ว จะได้รู้สึกความปลื้มใจและตั้งใจที่จะทำการในหน้าที่ต่อไปให้ดียิ่งขึ้น

ส่วนผู้ที่จะไปเป็นผู้ปกครองโรงเรียนที่จะตั้งขึ้นใหม่ที่นครเชียงใหม่ เราขอตักเตือนว่าควรจะรู้สึกหน้าที่สำคัญ เพราะจะเป็นผู้ไปตั้งต้นเหมือนก่อรากตึกใหม่ ถ้ารากไม่แน่นหนามั่นคงเสียในชั้นต้นแล้ว จะก่อตึกรามให้ใหญ่โตขึ้นไปย่อมไม่เป็นผลสำเร็จ เมื่อโรงเรียนมหาดเล็กหลวงขยายตัวออกไปในที่ไกลเช่นนี้ ควรที่จะทำตัวอย่างให้สมแก่ที่ได้เคยอยู่ใกล้ชิดพระเจ้าแผ่นดินของท่าน และตั้งใจที่จะทำการให้สมแก่ความไว้วางใจ

ในที่สุดนี้เราขอขอบใจท่านทั้งหลายบรรดาที่ท่านมาให้พรแก่เรา เรามีความยินดีรับพรของท่านทั้งหลายไว้ด้วยความ

ยินดี และเชื่อว่าจะเป็นสิ่งซึ่งบันดาลความสำราญให้บังเกิดมี
แก่ใจของเราเป็นอันมาก เราขอตอบแทนน้ำใจท่านทั้งหลาย
ขอให้พรด้วยอำนาจคุณพระศรีรัตนตรัยอันเป็นที่พึ่งพำนัก
และอำนาจผู้เป็นใหญ่ในชั้นฟ้าแดนสวรรค์ผู้ทรงมเหศรศักดิ์
จงช่วยอภิบาลรักษาท่านทั้งหลายให้มีความเจริญในอายุ วัณณ
สุข พล ปฏิภาณคุณสาร สมบัติ สรรพสิริสวัสดิ์พิพัฒน
มงคล จะประสงค์สิ่งใดจงเป็นผลสำเร็จทุกประการ

ที่ ๕๔

พระราชดำรัส

ในการเปิดสะพานเจริญสวัสดิ์ ณวันที่ ๓๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๕๙

ในการที่เราได้ให้กรมสุขาภิบาลจัดสร้างสะพานขึ้นที่นี้ เพราะเหตุว่าเมื่อได้พิจารณาเห็นว่าเป็นที่สำคัญ เป็นทางสัญจรไปมาของชนหมู่มาก ทั้งเป็นทางดำเนินสินค้ามาขาย เป็นประโยชน์แก่พระนคร จึงเป็นการสมควรที่เราจะสร้างสะพานขึ้นณแห่งนี้ในพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา ซึ่งนับเป็นอภิลักขิตสมัยสำคัญอันหนึ่ง การที่จะให้สิ่งหนึ่งสิ่งใดแก่บุคคลก็ดีแก่คณก็ดี เราตั้งใจอยู่เสมอว่าอยากจะให้สิ่งซึ่งเป็นที่พอใจแก่บุคคลหรือชนหมู่นั้นๆ เพราะฉะนั้นเมื่อได้ทราบว่าที่นี้เป็นที่ชนหมู่มากต้องการความดำเนินสะดวก เราจึงได้ให้สะพานนี้เพื่อให้ถูกใจชนหมู่มาก ขอให้เจ้าพระยายมราชผู้แทนประชาชนพลกนิกรของเราในวันนี้จงได้รับสะพานนี้ไว้แทนประชาชน และเพื่อจะได้ใช้เป็นสาธารณประโยชน์ภายหน้า เราขอขอบใจเจ้าหน้าที่บรรดาที่ได้อุตส่าห์พยายามสร้างสะพานนี้ขึ้นภายในเวลาเร็วไวทันความปรารถนาของเรา และเรามีความยินดีที่พอใจที่จะเปิดสะพานนี้สำหรับให้มหาชนสัญจรไปมาแต่บัดนี้เป็นต้นไป

ที่ ๕๕

พระราชดำรัส

ตอบพวกแขกอิสลามเฝ้าถวายชัยมงคลในงานเฉลิมพระชนมพรรษา ณวันที่ ๓๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๕๙

เราขอขอบใจท่านทั้งหลายที่พร้อมใจกันมาให้พรแก่เราในวันนี้ และได้นำคฑาอมินเป็นของสำคัญมาให้แก่เรา ซึ่งเรามีความยินดีรับเอาไว้ด้วยความตั้งใจที่ได้แสดงมาแล้วตั้งแต่ปีที่ล่วงมา คือตั้งใจที่จะทะนุบำรุงท่านทั้งหลายบรรดาที่เป็นอิสลามศาสนิก เพื่อให้ได้รับความร่มเย็นเสมอเหมือนกันดุจชนที่อยู่ในอาณาเขตต์ เรามีความพอใจอย่างยิ่งที่ได้ทราบว่าบรรดาชนอิสลามได้รู้สึกหน้าที่ของตนที่จะรักษาความสามัคคีในคณะศาสนิกของตนเอง และได้ตั้งใจทำการปรองดองกัน เพราะเป็นธรรมดาสิ่งใดๆ ที่จะยั่งยืนสืบไปได้ก็อาศัยความสามัคคีปรองดองและความไว้เนื้อเชื่อใจซึ่งกันและกัน เมื่อเราได้ทราบว่าบรรดาพวกคนที่ได้รับเป็นผู้อุปถัมภ์คณของท่านทั้งหลายที่บันดาลให้เห็นคือ มีความสมัครอันนี้ขึ้น เรามีความโสมนัสส์ยิ่งนัก และเมื่อท่านทั้งหลายได้นำคฑาอมินเป็นของสำคัญมาให้เช่นนี้แล้ว เรายิ่งรู้สึกเหมือนเป็นหน้าที่ผูก

พันธมากขึ้นอีกที่จะต้องตั้งใจทะนุบำรุงท่านทั้งหลายให้มีความเจริญมั่นคง ให้ได้รับความสุขสมบูรณ์เสมอเหมือนพสกนิกรทั้งหลายของเรา เรารู้สึกพอใจเป็นอันมากที่ได้ฟังคำของพระยากัลยาแสดงความจงรักภักดีในนามของท่านทั้งหลาย และแสดงความตั้งใจว่า ในเมื่อเวลาจำเป็นแล้วก็จะยอมสละชีวิตเลือดเนื้อเพื่อป้องกันชาติศาสนาพระมหากษัตริย์ของท่านทั้งหลายให้สมกับที่เป็นพลเมืองดี และให้ตรงกับคำที่เทศนาซึ่งพระมะหมัดประสาทไว้แก่หมู่อิสลามศาสนิกเป็นบุญกิริยาอย่างหนึ่งซึ่งพึงบำเพ็ญในกาลอันควร เมื่อท่านทั้งหลายได้ตั้งใจโดยเที่ยงธรรมเช่นนี้แล้ว ขออำนาจความตั้งใจอันดีที่อยู่ในทางธรรมเช่นนั้นจงอภิบาลรักษาคุณของท่าน คือ พระผู้เป็นใหญ่ในสกลโลกช่วยอำนวยอวยพรให้เจริญสุขสิริสวัสดิ์พิพัฒนมงคล เมื่อปรารถนาสิ่งใดในทางที่ชอบขอให้คุณของท่านสำเร็จสมมโนรถปรารถนาจงทุกประการ

ที่ ๕๖

พระราชดำรัส

ตอบพระบรมวงศานุวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายหน้า
ในงานเฉลิมพระชนมพรรษา ที่พระที่นั่งบุษบกมาลามหาพิมาน
ณวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๙

ในปีพระพุทธศักราช ๒๔๕๘ นี้ เป็นปีมะโรงซึ่งเป็นชื่อเดียวกันกับปีเกิดของเรา โดยปริวรรตกาลเวียนมาบรรจบครบ ๓ รอบแห่งนามปี เป็นที่นิยมว่าเป็นอภิลักขิตสมัยของเรา เมื่อเราได้พังถ้อยคำซึ่งพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการอำนวยพรแก่เราในวันซึ่งคล้ายกับวันเกิดของเรา บัดนี้เป็นเหตุให้เราบังเกิดโสมนัสสันดีในการที่ท่านทั้งหลายได้สำแดงน้ำใจเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันว่า เป็นผู้มีไมตรีจิตต์อันมั่นคงต่อตัวเราควรนับว่าเป็นสวัสดิมงคลอย่างประเสริฐ

เมื่อเราได้ระลึกถึงกิจการในหน้าที่ของเรา กล่าวคือรัฏฐาภิปาลโนบายทั้งหลายอันเราได้กระทำมาฉะเพาะในระวางปีที่ล่วงแล้วมา ก็ยิ่งเพิ่มความปลื้มใจของเราขึ้นอีก เพราะเหตุว่า วันคืนเดือนปีหาได้ล่วงไปเปล่าไม่ แต่ย่อมนำกิจการอันเป็นสารประโยชน์แก่รัฐบาลของเราให้เป็นผล คือการ

สิ่งใดที่ควรจะสำเร็จก็ได้สำเร็จลุล่วงไป การสิ่งใดที่ควรจะเริ่มก็ได้เริ่มขึ้นตามควรแก่เวลา ดั่งเราจะได้ยกขึ้นกล่าวสักเล็กน้อยพอเป็นที่รำพึง

การปกครองได้แก้ไขเปลี่ยนแปลงต่อมา คือ ได้โอนหน้าที่แผนกอัยยการจากกระทรวงมหาดไทยและกระทรวงนครบาลมารวมอยู่ในกระทรวงยุตติธรรมแล้ว ได้ออกข้อบังคับวางระเบียบการแต่งกายผู้พิพากษาตุลาการและทนายความ ได้ออกประกาศแก้ไขวิธีพิจารณาตามพระราชบัญญัติภาษีชั้นในให้เป็นความอาชญา เพื่อแก้การขัดข้องเรื่องค่าธรรมเนียมและวิธีความของพนักงานอัยยการ โอนศาลจังหวัดเพ็ชรบูรณ์และศาลจังหวัดหล่มสักดีมารวมขึ้นในความบังคับบัญชาศาลมณฑลพิษณุโลก โอนศาลจังหวัดธัญญะบุรีและปทุมธานีจากเขตต์พระมหานครไปรวมขึ้นในความบังคับบัญชาของศาลมณฑลกรุงเก่า กับได้ตั้งศาลมณฑลมหาราษฎร์ขึ้นอีกศาลหนึ่ง แยกศาลจังหวัดน่าน ศาลจังหวัดนครลำปาง ศาลจังหวัดแพร่จากศาลมณฑลพายัพมารวมอยู่ในความบังคับบัญชาของศาลมณฑลมหาราษฎร์

ได้จัดตั้งอุปราชภาคตะวันตกขึ้นกำกับราชการมณฑลนครชัยศรีและราชบุรี ตั้งอุปราชมณฑลปักษ์ใต้ขึ้นกำกับราชการ

มณฑลนครศรีธรรมราช มณฑลปัตตานี และมณฑลสุราษฎร์ กับได้ตั้งอุปราชมณฑลกรุงเก่าขึ้นตำแหน่งหนึ่ง

ในเรื่องจดทะเบียนที่ดินนั้นในปีนี้ก็ได้ออกพระราชบัญญัติเพิ่มเติมข้อความในพระราชบัญญัติออกโฉนดที่ดิน ศก ๑๒๗ ฉะบับหนึ่ง เพื่อเป็นเครื่องบ้องกันมฉุดกผู้ตายไม่ให้ศูนย์หายไป และเพื่อให้ผู้มีความชอบธรรมได้รับมฉุดกโดยสะดวก กับได้จัดตั้งหอทะเบียนที่ดินขึ้นที่จังหวัดสมุทรปราการอีกหอหนึ่ง

การรักษาพืชพรรณไม้กระยาเลย ซึ่งได้ออกพระราชบัญญัติรักษาไว้แล้ว ๙ มณฑลนั้น ในปีนี้ได้ขยายการใช้พระราชบัญญัตินี้อีก ๓ มณฑล

การบำรุงความสุขของราษฎรพลเมืองของเรานั้น ในปีนี้ในจังหวัดพระมหานครก็ได้ขยายเขตต์สุขาภิบาลออกไปถึงคลองผดุงกรุงเกษม

ส่วนทางหัวเมืองได้จัดการสุขาภิบาลเพิ่มขึ้นอีกคือ สุขาภิบาลเมืองจังหวัดกรุงเก่า สุขาภิบาลท้องที่อำเภอสองพี่น้องจังหวัดสุพรรณบุรี สุขาภิบาลท้องที่อำเภอบ้านโป่งจังหวัดราชบุรี ขยายเขตต์สุขาภิบาลเมืองจังหวัดนครราชสีมา คือเพิ่มตำบลในเมืองเข้าอีกตำบลหนึ่ง เปลี่ยนและขยายเขตต์

สุขาภิบาลท้องที่ตำบลท่าฉลอมจังหวัดสมุทรสาครเป็นสุขาภิบาลเมืองจังหวัดสมุทรสาคร

การปลูกไข้ทรพิษเป็นทานตามหัวเมืองนั้น ได้เปิดทำการมาแล้ว ๑๐ มณฑล ในปีนี้ได้เปิดการนั้นทั่วทุกมณฑลแล้ว รวมจำนวนคนที่ปลูกในปีนี้ ๕๒๑,๐๐๐ คน รวมตั้งแต่ได้จัดการปลูกให้เป็นทานมาได้ ๑,๕๒๖,๐๐๐ คน

ในกองปาสตุรสภานั้นได้รักษาผู้ที่ถูกสุนัขบ้ากัด ๗๕ คน ถูกงูกัด ๒๘ คน รักษาโรคอื่น ๆ ๑๘๕ คน โดยเป็นสาธารณทาน

การตั้งโอสถสภาจำหน่ายยาและทำการรักษาพยาบาลคนไข้ตามหัวเมืองนั้น ในปีนี้ได้ตั้งเพิ่มขึ้นอีก ๘ จังหวัด

โรงพยาบาลโรคเรื้อนของคณะคริสตังเมืองเชียงใหม่ ซึ่งรัฐบาลของเราได้ออกเงินช่วยบำรุงด้วยนั้น ในปีนี้เกิดขัดข้องด้วยผู้ที่มีศรัทธาเคยส่งเงินอุดหนุนมาจากยุโรปนั้นเกี่ยวข้องแก่การสงคราม เงินที่ส่งมานั้นจึงน้อยลงไม่เพียงพอที่จะดำรงการอยู่ได้ รัฐบาลของเราก็ได้ให้เงินเป็นพิเศษ เพื่อให้โรงพยาบาลนี้ได้ตั้งอยู่เป็นสาธารณประโยชน์ต่อไป

การศึกษาของเราได้แพร่หลายไปตลอดพระราชอาณาจักรยิ่งขึ้นตามเวลา โรงเรียนตัวอย่างที่รัฐบาลของเราจัดตั้งขึ้นนั้นได้เป็นเค้ามูลให้การศึกษาแผ่ไปในปัจจันตชนบท มีผู้นิยม

ประกอบการกุศลในทางช่วยกันบำรุงการศึกษาสำหรับท้องที่มากขึ้น เป็นเหตุให้มีโรงเรียนประชาบาลแพร่หลายได้อีกเป็นอันมาก

กับในศกนี้กรมศึกษาธิการได้เปิดห้องอ่านหนังสือสำหรับประชาชนเป็นการทดลองดู ๓ แห่ง สังเกตว่าได้ผลดี ต่อไปถ้ามีผู้นิยมมากขึ้นก็จะได้ขยายให้แพร่หลายออกไปทั่วพระราชอาณาจักรเหมือนกัน

การคมนาคมนั้นในจังหวัดพระมหานครได้สร้างสะพานขึ้นใหม่และซ่อมแซมของเก่าให้มั่นคงถาวรรวม ๖ สะพาน ได้ตัดถนนขึ้นใหม่อีก ๒ สาย และซ่อมแซมแก้ไขของเก่าให้บริบูรณ์ขึ้นบ้างตามสมควร

ส่วนทางหัวเมืองที่ได้ทำเสร็จแล้ว คือ ถนนสายแต่ประตูเมืองนครลำปางไปถึงสถานีรถไฟที่ตำบลสบตุ๋ยเป็นทางยาว ๕๕ เส้น ๑๐ วา

ทางระวางนครลำปางและเชียงรายได้ตัดเป็นทางไปตั้งแต่ตำบลเสด็จถึงตำบลสบทากในจังหวัดนครลำปางเป็นทางยาว ๑,๕๕๑ เส้น ทางระวางจังหวัดเพ็ชรบูรณ์ไปสถานีรถไฟตำบลบางมูลนากจังหวัดพิจิตรนั้นได้ตัดทางไปแล้วยาว ๑,๗๗๕ เส้น

ทางระวางชุมพรและกระบุรีนั้นได้ตัดทางไปแล้วยาว

ประมาณ ๑,๖๗๕ เส้น สะพานรัชฎาภิเษกข้ามแม่น้ำวังที่นครลำปางซึ่งชำรุดหักพังลงก็ได้ทำเป็นสะพานเหล็กประกอบปูนขึ้นแทนต่อไป

การรถไฟหลวงนั้น ทางสายเหนือซึ่งจะทำต่อไปถึงนครเชียงใหม่นั้น ในระวางปีนี้ได้ทำการเสร็จไปแล้วอีก ๒ ตอน คือ ตอนแต่ตำบลแม่จางไปถึงนครลำปางเป็นทางยาว ๔๒ กิโลเมตร์ ได้เดิรรถรับคนโดยสารและสินค้าตั้งแต่วันที่ ๑ เมษายนแล้ว

ทางตอนแต่นครลำปางไปถึงตำบลปางหัวพงเป็นทางยาว ๓๒ กิโลเมตร์ ก็ได้เดิรรับส่งคนโดยสารและสินค้าแต่วันที่ ๒๐ ธันวาคมแล้ว รวมทาง ๒ ตอนนี้เป็นระยะยาว ๗๔ กิโลเมตร์

การเจาะอุโมงค์ใหญ่ที่ขุนตาลซึ่งทะลุตลอดแล้วนั้น ในเวลานี้กำลังทำการขยายช่องให้ได้ขนาด และตกแต่งผนังภายในต่อไป

การเปลี่ยนแปลงขยายเขตต์สถานีรถไฟที่กรุงเทพ ฯ และก่อสร้างตัวสถานีให้พอแก่การเดิรรถไฟซึ่งเจริญมาโดยลำดับนั้นก็แล้วสำเร็จ ได้เปิดใช้แต่วันที่ ๒๕ มิถุนายนแล้ว

ส่วนทางสายใต้นั้นก็ได้ทำสำเร็จไปแล้วอีกหลายตอน คือ ตอนแต่สถานีทุ่งสงในจังหวัดนครศรีธรรมราชถึงสถานีบ้านนาในจังหวัดสุราษฎร์ธานีเป็นทางยาว ๘๕ กิโลเมตร์ตอนหนึ่ง

ทางตั้งแต่ตำบลบ้านกรุดถึงบางสะพานใหญ่ในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์เป็นทางยาว ๑๘ กิโลเมตรตอนหนึ่ง ทางตั้งแต่บางสะพานใหญ่ในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ถึงชุมพรเป็นทางยาว ๘๐ กิโลเมตรตอนหนึ่ง ทางตอนแต่สถานีบ้านนามาถึงสุราษฎร์ธานีและชุมพรเป็นทางยาว ๑๕๔ กิโลเมตรตอนหนึ่ง รวม ๔ ตอนนี้ได้เปิดการเดินรถรับส่งคนโดยสารและสินค้ามาแล้ว

ทางตั้งแต่อู่ตะเภาในจังหวัดสงขลาถึงตำบลนาประดู่ในจังหวัดปัตตานีเป็นทางยาว ๕๑ กิโลเมตรนี้ได้เปิดรับคนโดยสารและสินค้าในวันที่ ๑ มกราคมนี้เป็นฤกษ์ รวมทาง ๕ ตอนที่ได้ทำแล้วและเดินรถได้เป็นระยะทางยาว ๔๘๘ กิโลเมตร

นอกนี้ก็กำลังทำการก่อสร้างอยู่อีกหลายตอน

การไปรษณีย์และโทรเลข ไปรษณีย์วัตถุ ไปรษณีย์ธนาณัติภายในพระราชอาณาจักรได้ทวีขึ้นกว่าปีที่แล้วมาทุกแผนก

การไปรษณีย์และไปรษณีย์วัตถุระวางนครลำปางกับนครเชียงใหม่ ซึ่งแต่ก่อนเคยรับส่งกันได้เพียงสัปดาห์ละครั้งหนึ่งนั้น เมื่อได้เปิดทางรถไฟเดินถึงกันแล้วรับส่งได้สัปดาห์ละ ๒ ครั้ง ในระวางกรุงเทพ ฯ กับนครลำปางซึ่งเคยรับส่งสัปดาห์ละครั้งหนึ่งนั้น บัดนี้รับส่งได้เสมอทุกวัน ทั้งนี้เป็นที่สะดวกแก่ราชการและแก่สาธารณชนยิ่งขึ้นเป็นอันมาก

การไปรษณีย์ธนาณัติระวางกรุงเทพ ฯ กับหัวเมืองในมณฑลต่าง ๆ ได้เปิดเพิ่มขึ้นอีก ๓ แห่ง กับได้เปิดที่ทำการรับส่งไปรษณีย์โทรเลขเพิ่มขึ้นในหัวเมืองอีก ๒ แห่ง

การโทรศัพท์นั้นได้เจริญมากขึ้นจนต้องสร้างที่ทำการกลางขึ้นใหม่ เพื่อจะได้ขยายโทรศัพท์ให้พอแก่ความต้องการของสาธารณชน

จำนวนโทรเลขและการรับส่งหนังสือไปรษณีย์ ไปรษณีย์วัตถุ และไปรษณีย์ธนาณัติในระวางนา ๆ ประเทศนั้น แม้แต่เป็นเวลาที่ไม่ปกติเพราะมีการมหาสงครามในยุโรปก็ดี แต่ก็ได้ทวียิ่งขึ้นทุกประเภท

การพระคลังของเรานั้นก็ได้จัดเพิ่มเติมอีกบ้าง คือได้ขยายการออกตั๋วราฟต์เพิ่มเติมขึ้นที่จังหวัดชุมพรอีกแห่งหนึ่ง เพื่อความสะดวกแก่พ่อค้าประชาชนที่จะฝากเงินรับเงินในระวางมณฑลปักษ์ใต้กับสิงคโปร์และปีนัง

การคลังออมสินได้เปิดขึ้นใหม่ตามสถานที่ทำการสรรพากรอำเภอต่าง ๆ ในจังหวัดพระนครและจังหวัดธนบุรีอีก ๖ ตำบล เปิดขึ้นตามสถานที่ไปรษณียาคาร ๔ ตำบล เปิดขึ้นตามคลังจังหวัดต่าง ๆ ในมณฑลภูเก็ต ๖ ตำบล

การพาณิชย์และสถิติพยากรณ์ ในปีนี้ได้ออกพระราชบัญญัติสมาคมเพิ่มเติมสำหรับจดทะเบียนสหกรณ์อันเป็น

สมาคม ซึ่งเจ้าพนักงานจะได้พากเพียรชักชวนให้ราษฎรรวบรวมกันตั้งขึ้นในภายหน้า กับได้รวบรวมความรู้ต่าง ๆ เป็นตัวเลขเทียบกันถอยหลังขึ้นไปหลายปี ประมวลเป็นสมุดสถิติพยากรณ์ประจำปีพิมพ์สำเร็จเป็นครั้งแรกในศกนี้ การนี้คงจะเป็นประโยชน์แก่ราชการและประชาราษฎรทั่วไปเป็นอันมาก

ยังกิจการซึ่งเป็นส่วนอันเป็นที่ยินดียิ่งของเราก็คือ อากรหวยได้เลิกไปแล้วตั้งแต่วันที่ ๑ เมษายนศกนี้ ส่วนอากรบ่อนเบี้ยซึ่งยังคงเหลืออยู่ และยังไม่แน่ว่าจะเลิกได้เสร็จสิ้นเมื่อใดนั้น เราได้มีคำสั่งโดยเด็ดขาดว่าให้เลิกให้สิ้นเชิงในวันสิ้นปีนี้ การสองอย่างนี้เป็นราชอภัยทานของเราประกอบกับราชอภัยทานซึ่งเราได้ให้แก่นักโทษทั้งหลาย ดั่งได้ประกาศเมื่อวันที่ ๓๑ ธันวาคมที่ล่วงมานี้ ด้วยเป็นสิ่งซึ่งเราปรารถนาให้เป็นเครื่องหมายแห่งความเมตตาปราณีอันตัวเรามีอยู่มิได้ขาดแก่บรรดาพสกนิกรของเรา และเรายินดีที่ได้มีโอกาสบำเพ็ญอภัยทานเช่นนี้ในปีอันเป็นอภิลักขิตสมัยของเรา

การพระพุทธศาสนานั้น ในศกนี้สมเด็จพระมหาสมณะได้ทรงพระอุตสาหเสด็จตรวจจัดการคณะสงฆ์ และสอนศาสนาในมณฑลปราจีน ทรงบริหารสงฆมณฑลด้วยการชักนำทำตัวอย่างวางระเบียบแบบแผนและเลือกพื้นภิกษุผู้สามารถ

เพื่อมอบภารพระศาสนา บันหน้าที่การปกครองคณะสงฆ์ตามควรแก่กาลสมัย

ฝ่ายปริยัติก็ได้ทรงจัดการศึกษาของภิกษุสามเณรให้แพร่หลายออกไปตามหัวเมืองมณฑล และได้ขยายการสอบไล่นักธรรมออกไปอีก ๒ มณฑล ได้ทวีจำนวนนักธรรมและเปรียญธรรมยิ่งขึ้น

การศาสนสมบัติซึ่งได้เริ่มจัดขึ้นแล้วในกรุงเทพ ฯ และจะได้ค่อยขยายออกไปถึงหัวเมืองมณฑลโดยลำดับนั้น ก็ได้ผลเพิ่มพูนเป็นทุนสำหรับบำรุงพระศาสนาได้เป็นอันมาก

ส่วนทางพระราชไมตรีระวางกรุงสยามกับนานาประเทศนับว่าได้ดำรงอยู่โดยมั่นคงดีตลอดมา สมควรจะเป็นที่พอใจอยู่

ในที่สุดนี้เราขอกล่าวแก่ท่านทั้งหลายว่า เมื่อพิจารณาดูโดยทั่วไปแล้วก็ย่อมจะเห็นได้ว่า กิจการงานเมืองของเราได้ดำเนิรไปแล้วในระวางปีที่ล่วงมาแล้วนี้โดยอาการอันเรียบร้อยปราศจากอุปสรรค ประดุจเครื่องจักรอันปรับดีและมีผู้ใช้ด้วยความระไวระวัง และโดยเหตุที่มิได้มีกิจการอันใดที่กระทำไปอย่างโลดโผน บางทีผู้ที่แลดูกิจการแต่โดยเผิน ๆ ก็จะไม่ใคร่รู้สึกว่าการดำเนิรไปปานใดนัก เช่นการจัดวางระเบียบราชการทหารบกเป็นตัวอย่าง คนภายนอกหาใคร่จะ

รู้สึกไม่ว่าได้เจริญขึ้น แต่ถ้าพิจารณาดูให้จงดีแล้วจะเห็นได้ว่า แท้จริงกิจการได้ดำเนินเจริญขึ้นเป็นลำดับ ดังมีพะยานปรากฏอยู่คือ เมื่อปลายปีที่ล่วงมาแล้วนี้ได้มีการประลองยุทธได้อย่างใหญ่โตยิ่งกว่าที่ได้เคยมีมาแล้วในหนก่อน ๆ อีกทั้งยังมีส่วนอันน้อยแห่งกิจการทหารบกซึ่งเจริญขึ้นอย่างหน้าอัศจรรย์ คือการบินอากาศ ซึ่งเป็นของประหลาดยิ่งกว่าที่คนโดยมากรู้สึก แต่เมื่อนึกดูว่าที่โรงงานของกรมนักบินทหารบกได้สามารถสร้างเครื่องบินขึ้นเองด้วยฝีมือคนไทยแท้ ๆ ฉะนี้แล้ว ก็ควรนับว่าเป็นข้อควรยินดีในความเจริญของทหารบกของเราแล้วส่วนหนึ่ง

ข้อนี้เป็นแต่เพียงอุทาหรณ์อันหนึ่งซึ่งเป็นตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า เจ้าหน้าที่ในรัฐบาลของเรามิได้นิ่งอยู่เปล่ามิได้ และเจ้าหน้าที่ในรัฐบาลของเราเองย่อมจะทราบอยู่แก่ใจแล้วโดยทั่วกัน เหตุฉะนั้นเราจึงขอถือโอกาสอันนี้เพื่อแสดงความพอใจ และขอบใจบรรดาเจ้าหน้าที่ทุกกระทรวงทบวงการ บรรดาที่ได้อุตสาหพยายามกระทำการในหน้าที่ของตนด้วยความจงรักภักดี มีมานะตั้งใจให้บังเกิดประโยชน์แก่ชาติบ้านเมือง ช่วยบำรุงความรุ่งเรืองของกรุงสยามตามสติปัญญาและฐานานุรูปของตน ผู้ใดที่ได้กระทำการเต็มตามหน้าที่ด้วยความมุ่งดีและสุจริตแล้ว ย่อมจะรู้สึกผ่องแผ้ว

เบิกบานสำราญใจ และที่ตัวเราผู้เป็นเจ้าแผ่นดินจะได้รับความบันเทิงใจ ก็เพราะได้อาศัยท่านทั้งหลายผู้ช่วยในกิจการทั้งปวงให้ดำเนินลุล่วงไปเร็วพลันทันปรารถนา เราขอขอบใจท่านทั้งหลายอีกครั้ง ๑ และขอเตือนว่าจงอย่าได้ละลดอุตสาหวิริยภาพ อย่าให้ว่ากิจการที่ทำไปแล้วพอแล้ว จงรู้สึกว่ากิจการข้างหน้ายังมีอยู่อีกมากที่จะต้องกระทำ เพื่อประโยชน์แห่งชาติบ้านเมือง จงตั้งใจปฏิบัติราชการต่อไปให้ดียิ่งขึ้นอีกเถิด

ขอท่านทั้งหลายจงมีความเจริญชนมายุวัฒนสรรพสิริสวัสดิพิพัฒนมงคลสัมฤทธิ์อิฏฐวิบุลผลสมมโนรถปรารถนาทุกประการเทอญ

ที่ ๕๗

พระราชดำรัส

ตอบพระบรมวงศานุวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายใน ในงานเฉลิมพระชนมพรรษา ที่พระที่นั่งไพศาลทักษิณ ณวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๕๕๙

เราขอขอบพระทัยพระบรมวงศานุวงศ์และขอบใจข้าราชการฝ่ายใน บรรดาที่ได้มาสโมสรประชุมพร้อมกันณวันนี้ เพื่อความยินดีอวยชัยให้พรแก่เราในวันอกิลักขิตสมัยคล้ายวันเกิดของเรา และเป็นวันที่นับว่าควรยินดีเป็นพิเศษอีกส่วนหนึ่ง เพราะในปีนี้เราได้มีอายุครบ ๓ รอบบริบูรณ์

แต่ความปลื้มอย่างใด ๆ ก็ไม่มากเท่าความปลื้มอันเกิดจากการที่ได้เห็นพะยานแห่งความพร้อมเพรียงในคณ และการที่ท่านทั้งหลายได้มาพร้อมกันอวยชัยให้พรแด่เราณวันนี้ก็เป็นพะยานอันหนึ่งแห่งความพร้อมเพรียง และนอกจากนี้ภายในปีที่ล่วงมาแล้วท่านทั้งหลายได้แสดงให้ปรากฏแก่เราหลายครั้งแล้วว่า ในหมู่นารีอาจจะมีความพร้อมเพรียงกันในกิจการต่าง ๆ ได้ไม่แพ้หมู่ผู้ชายเลย ทั้งในทางแสดงความ

จงรักภักดีต่อตัวเราและในทางช่วยการงาน อันเป็นคุณประโยชน์แก่ชาติดั่งนี้ เราจึ่งได้รู้สึกโสมนัสส์ยินดีที่ได้เห็นว่าหญิงไทยเราไม่แพ้หญิงชาติใด ๆ ในส่วนความจงรักภักดีและมุ่งดีต่อชาติ

ขอท่านทั้งหลายจงอุตสาหดำเนิรไปในทางที่เราได้กล่าวมาแล้วนั้น เพื่อเพิ่มพูนเกียรติคุณแห่งสตรีชาติสยาม ขอความสุขสิริสวัสดิพิพัฒนมงคลจงมีแด่ท่านทั้งหลาย และได้บรรลุผลสัมฤทธิ์ตามมโนรถปรารถนาจงทั่วกันเทอญ

ที่ ๕๘

พระราชดำรัส

ตอบคณะทูตและกงสุลนานาประเทศ ในงานเฉลิมพระชนมพรรษา ที่พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ณวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๙

ดูกรราชทูต

เรามีความยินดีและพอใจจริง ๆ ซึ่งได้ฟังคำอำนวยพร ที่ท่านได้แสดงอีกครั้งหนึ่งในสมัยวันเกิดของเรา ในนามของบรรดาพวกทูตและกงสุลทั้งหลายที่ได้มาพร้อมกันณที่นี้เพื่อประโยชน์นั้น เราขอตอบแทนในทันทีด้วยความขอบใจอย่างยิ่งต่อท่านทั้งหลายในการที่ได้อวยชัยให้พรด้วยความปรารถนาอันดีแก่ตัวเรา และเราขอให้ท่านทั้งหลายและบ้านเมืองที่ท่านเป็นผู้แทนอยู่นั้นจงมีความสุขความเจริญยิ่ง ๆ เทอญ

ที่ ๕๘

พระราชดำรัส

ตอบในการเสด็จพระราชดำเนินเปิดหอพระสมุดสำหรับพระนคร
ณวันที่ ๖ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๙

ข้าพเจ้ามีความพอใจเป็นอย่างยิ่งที่ได้มีโอกาสมาเปิดหอพระสมุดสำหรับพระนครในวันนี้ อันเป็นเวลาที่ต่อเนื่องจากงานเฉลิมพระชนมพรรษาด้วยเหตุ ๒ ประการ ประการ ๑ ก็เพราะความกตัญญูกตเวทีที่มีในพระองค์สมเด็จพระบรมชนกนาถที่ได้ทรงมอบหมายไว้ครั้ง ๑ ให้เป็นผู้ดำริทำการ จึงได้พยายามกระทำมาเพื่อให้ใกล้พระราชประสงค์ที่สุดที่สามารถจะบันดาลให้สำเร็จได้ เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจึงได้เอาใจใส่เป็นธุระในกิจการของหอพระสมุดนี้ตลอดมา ทั้งในเวลาเมื่อข้าพเจ้าอยู่ในตำแหน่งสภานายกกรรมการตั้งแต่ในรัชชกาลที่ ๕ และเมื่อเป็นผู้อุปถัมภ์สืบมาในรัชชกาลปัจจุบันนี้ อีกประการ ๑ ข้าพเจ้ามีน้ำใจรักใคร่ในวรรณคดีและกิจการอันเนื่องด้วยหอพระสมุด เพราะรู้สึกว่าเป็นสง่าอันสำคัญ และเป็นหลักฐานความเจริญรุ่งเรืองอันเป็นที่รักของเราทั้งหลายที่เป็นคนไทย ชาติใดไม่มีหนังสือไม่มี

ตำนานนับว่าเป็นเหมือนคนป่า ที่จริงชาติเรามีหนังสือมานานแล้ว และมีตำนานเป็นอันมาก แต่หากกระจัดกระจายไม่ได้รวมอยู่แห่งเดียวกัน ชาวต่างประเทศบางคนจึงถึงแก่เคยกล่าวว่า ชาติไทยไม่มีหนังสือไม่มีตำนาน ข้อนี้เป็นข้อที่ข้าพเจ้าและท่านทั้งหลายโดยมากเคยรู้สึกเจ็บใจมานานแล้ว เพราะไม่พอที่จะให้เขาว่าได้เลย เหตุนี้จึงได้พยายามจัดตั้งหอพระสมุดขึ้นเป็นหลักฐานให้แลเห็นเป็นพะยานปรากฏ เพื่อชาวต่างประเทศที่มีอยู่แล้วในกรุงสยามก็ดีหรือที่จะมาใหม่ก็ดี ได้แลเห็นเป็นพะยานหลักฐานว่ากรุงสยามไม่ใช่เมืองป่า ได้เจริญมาแล้ว มีหนังสือและตำนานอยู่แล้วเป็นอันมาก สมควรแก่ที่เจริญแล้วทุกประการ ข้อนี้ทำให้ข้าพเจ้ารู้สึกปีติยินดีในการที่ได้มาเปิดสถานที่ทำการของหอพระสมุดในวันนี้

ขอถือเอาโอกาสอันนี้ เพื่อแสดงความพอใจและขอบใจบรรดากรรมการที่ได้เคยช่วยการงานข้าพเจ้ามาในครั้งที่ข้าพเจ้าเป็นสภานายก และขอขอบใจกรรมการที่รับทำหน้าที่ต่อมาในหน้าที่สภานายกและหน้าที่อื่น ๆ ซึ่งได้ทำการมาโดยระเบียบเรียบร้อย สมพระราชประสงค์ของสมเด็จพระบรมชนกนาถของข้าพเจ้า และได้ทำการต่อมาตามที่ข้าพเจ้าได้วางบรรทัดไว้ เพราะฉะนั้นควรได้รับความชมเชย

เป็นอันมาก และต่อไปเป็นที่หวังได้ว่า กรรมการเหล่านี้จะตั้งใจทะนุบำรุงกิจการให้เดิรขึ้นสู่ความเจริญเสมอไป

ขอจงได้รับความอวยชัยให้กิจการนั้นด้วยความผาสุก และให้ได้แลเห็นผลสำเร็จเป็นลำดับเป็นขั้น ๆ ไป ขอให้ได้เห็นหอพระสมุดอันเป็นเครื่องภูมิใจของท่านทั้งหลายได้มีเกียรติคุณแพร่หลายไปในประเทศอื่น ๆ เป็นลำดับ สมกับความอุตสาหพยายามที่ได้กระทำมาแล้ว

ในที่สุดขออวยพรให้กรรมการทุกคนมีความเจริญ จงมีอายุยืนนาน เพื่อจะได้ทำการต่อไปให้เป็นประโยชน์ ขอให้มีวัณณอันงามปราศจากโรคภัย ขอจงมีความสุขในกายใจจงทุกขณะ ขอจงมีพลกำลังกายได้ประกอบกิจการเป็นผลสำเร็จสมปรารถนาจงทุกประการเทอญ

พระราชดำรัส

ตอบในการที่กรรมการวรรณคดีสโมสร และกรรมการหอพระสมุดวชิรญาณ ถวายประกาศนียบัตรวรรณคดีสโมสร และเหรียญวชิรญาณ ณวันที่ ๖ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๙

วันที่ ๖ มกราคม พระพุทธศักราช ๒๔๕๙ ข้าพเจ้ามีความพอใจและยินดีเป็นอย่างยิ่งที่ได้รับประกาศนียบัตรซึ่งวรรณคดีสโมสรได้ให้สำหรับแต่งเรื่องพระนลคำหลวง อีกทั้งเหรียญวชิรญาณที่กรรมการหอพระสมุดได้พร้อมใจกันให้เพื่อเหตุเดียวกัน การที่ข้าพเจ้าได้รับประกาศนียบัตรนี้เป็นครั้งแรก ก็ย่อมเป็นที่ปีติยินดีในส่วนตัวข้าพเจ้าเป็นอันมาก และหวังด้วยว่าจะไม่ใช่ข้าพเจ้าคนเดียวที่จะได้รับประกาศนียบัตรและเหรียญนี้ ต่อไปคงจะมีกวีนักเลงหนังสือไทยอุตส่าห์พยายามที่จะได้รับอีกเป็นอันมาก ถ้าเป็นได้เช่นนั้นแล้วจะนับว่าการตั้งวรรณคดีสโมสรขึ้นเป็นประโยชน์เป็นอันมาก

ข้าพเจ้าขอขอบใจกรรมการที่ได้ให้ประกาศนียบัตรนี้ และข้าพเจ้าจะรับไว้ด้วยความยินดี และตั้งใจจะรักษาไว้ด้วยความเคารพอันสมควรต่อไปทุกเมื่อ ฯ

ที่ ๖๑

พระราชดำรัส

ตอบพระบรมวงศานุวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายหน้าฝ่ายใน ในการเฉลิมพระที่นั่งอนันตสมาคม ณวันที่ ๑๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๙

ข้าพเจ้าขอขอบพระทัยพระบรมวงศานุวงศ์ และขอขอบใจบรรดาข้าราชการเหล่าเสนาอำมาตย์ราชเสวก ที่ได้มาสโมสรชุมนุมพร้อมกัน และมอบฉันทานุมัติถวายแด่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช ทรงเป็นหัวหน้า

การที่พระที่นั่งอนันตสมาคมได้สร้างขึ้นสำเร็จดั่งพระราชประสงค์เดิมของสมเด็จพระบรมชนกนาถของเรา ย่อมทำให้เรารู้สึกยินดีที่ได้สนองพระเดชพระคุณ ทั้งรู้สึกว่าถ้ามีญาณวิถีทางใดจะบันดาลให้พระองค์ทรงทราบเหตุอันนี้ ก็คงจะจะทรงชื่นชมยินดีในความสำเร็จเป็นอันมาก ถ้ายิ่งได้ทอดพระเนตรเห็นความพรักพร้อมสามัคคีของท่านทั้งหลายที่ได้มาชุมนุมอวยพรแก่เราผู้เป็นทายาทสนองพระองค์ด้วยแล้ว ก็จะเป็นที่พอพระราชหฤทัยเป็นอันมาก เพราะการ

ใด ๆ ไม่ว่าใหญ่ไม่ว่าเล็กต้องอาศัยความสามัคคีจึ่งจะสำเร็จเป็นผลได้ ความสามัคคีพร้อมเพรียงที่ท่านทั้งหลายได้แสดงในวันนี้ เราขอให้ตั้งใจแสดงแก่ตัวเราในวันหน้าต่อไป เพื่อช่วยกันปฏิบัติกิจการอันเป็นประโยชน์แก่ชาติศาสนา ซึ่งเป็นหน้าที่ของเราที่จะต้องทะนุบำรุงชาติไทยให้เจริญต่อไป

ขอท่านทั้งหลายจงรู้สึกหน้าที่ที่จะต้องช่วยเราผู้รับภารมานี้ด้วย ในที่สุดเราขอขอบใจท่านทั้งหลายอีกครั้ง ๑ และขอให้พรแก่ท่านที่มาในที่นี้และทั้งที่ไม่ได้มา จงได้รับพรเสมอหน้ากันให้มีความเจริญทุกประการ ด้วยเดชานุภาพพระพุทธาทิคุณอันเป็นที่นับถือ จะประสงค์สิ่งใดจงบันดาลให้สมมโนรถปรารถนาทุกประการเทอญ

ที่ ๖๒

พระราชดำรัส

ตอบในการพระราชทานเลี้ยงผู้เป็นสหชาติร่วมปีพระราชสมภพ
ณวันที่ ๑๓ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๙

ข้าพเจ้าขอขอบพระทัยเจ้านาย และขอบใจข้าราชการทั้งหลาย ที่พร้อมกันมอบฉันทานุมัติถวายแด่กระหม่อมอา ให้ทรงกล่าวอวยชัยให้พรข้าพเจ้าในครั้งนี้เป็นที่จับใจข้าพเจ้าเป็นอย่างยิ่ง

ในการที่ข้าพเจ้ามีอายุเจริญวัยมาได้จนครบ ๓ รอบเป็นลำดับ เป็นที่น่ายินดีในส่วนตัวที่เจริญวัยมาได้โดยปราศจากโรคภัยอันร้ายกาจและปราศจากภยันตราย จึงได้นึกถึงผู้ที่เกิดร่วมปีสหชาติอยากจะใคร่ได้ประสพพบปะผู้ที่ร่วมปีเดียวกัน อย่างไร ๆ ก็ดีตั้งใจไว้ว่าในวัน ๑ คงจะได้มีโอกาสเลี้ยงดูเพื่อเป็นที่บันเทิงใจและเป็นเครื่องบำรุงความวิสสาสะรู้จักมักคุ้นต่อไปด้วย โบราณสุภาษิตท่านกล่าวไว้ว่า ความคุ้นเคยย่อมบันดาลให้ชนเป็นญาติสนิทกันยิ่งกว่าญาติ เหตุฉะนั้นข้าพเจ้าจึงมีความประสงค์อยากจะให้ผู้เกิดร่วมปีมาชุมนุมเพื่อความคุ้นเคย ครั้นเมื่อได้เห็นมาชุมนุมมากมายมีคนทุกชั้น

ก็ยิ่งรู้สึกปีติยินดียิ่งขึ้น แท้จริงแต่เดิมก็มิได้นึกว่าจะได้เห็นมาพร้อมเพรียงกันถึงเช่นนี้ ข้อนี้จึงทำให้เป็นสิ่ง ๑ ซึ่งข้าพเจ้านับว่าเป็นโชคดีสำหรับจะได้ช่วยกันในกิจการต่อไป เมื่อได้แลเห็นผู้มีอายุเท่ากันมีอยู่ในหมู่ข้าราชการมากมายเช่นนี้ก็รู้สึกอิ่มใจ และหวังได้ว่าความเจริญของชาติเราคงจะดำเนิรไปได้โดยสะดวกและเรียบร้อย

ผู้ที่เกิดปีมะโรง ๒ รอบนั้นได้ให้มาปฏิบัติเลี้ยงดูพวกปีมะโรง ๓ รอบ ที่จริงในชั้นต้นก็เป็นแต่พูดเล่น ๆ เท่านั้น ไม่นึกว่าจะมีมากมายก่ายกองถึงปานนี้ เมื่อมาเห็นพวกปีมะโรง ๒ รอบมากมายก่ายกองหลายกระทรวงทะบวงการทำให้รู้สึกปลื้มใจยิ่งขึ้นอีกชั้น ๑ อย่างไรก็ดีพวกปีมะโรงรอบหลังถ้าชั้นข้าพเจ้าแก่ไปก็คงมีปีมะโรงรอบหลังแทนอยู่เสมอ รวมความก็เป็นอันว่าข้าพเจ้าได้รับความพอใจเป็นอันมาก จึงอยากจะให้ท่านทั้งหลายที่เกิดร่วมปีและที่เป็นสหชาติ โดยเหตุดั่งที่ทูลกระหม่อมอาได้รับสั่งแล้ว คือเป็นเจ้าฟ้า ให้ได้รับความปลื้มใจกับข้าพเจ้าด้วยเหมือนกัน

ในที่สุดขอขอบใจท่านทั้งหลายอีกครั้ง ๑ และขอกล่าวคำอวยพรตอบแทนว่า บรรดาความปรารถนาดีที่ได้มีต่อข้าพเจ้าเท่าใด ขอสิริสวัสดิ์พิพัฒนมงคลที่ท่านปรารถนาให้เกิดแด่ข้าพเจ้านั้น จงมีแก่ท่านทั้งหลายโดยเสมอภาคกันสมแก่ที่ร่วมปีเดียวกันนั้นเทอญ

ที่ ๖๓

พระราชดำรัส

เมื่อราษฎรเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทในการเถลิงพระราชมนเทียร พระที่นั่งอนันตสมาคม ณวันที่ ๑๒ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๙

เรามีความปีติยินดีเป็นอย่างยิ่ง ที่ได้เห็นประชาชนผู้เป็นข้าแผ่นดินของเราได้มาประชุมพร้อมกันที่หน้าพระที่นั่งในวันนี้ นับว่าเป็นมงคลแก่ตัวเรายิ่งนัก เพราะเหตุว่าเป็นพะยานให้แลเห็นปรากฏชัดว่า ประชาชนของเรามีความรักใคร่นับถือในตัวเรา จึงได้มาช่วยกันยินดีในเวลาที่เรามีงานมงคลขึ้นพระที่นั่งใหม่นี้

กิจการทั้งปวงที่เราได้ตั้งใจทำมาแล้ว ตั้งแต่ได้เป็นพระเจ้าแผ่นดินก็เพื่อประสงค์จะบำรุงความสุขสำราญของราษฎรทั้งหลายเป็นที่ตั้ง ส่วนตัวเราเองถึงแม้จะต้องรับความลำบากยากเย็นประการใดก็มิได้เห็นแก่ความลำบาก คิดแต่ให้ราษฎรได้รับความร่มเย็นโดยทั่วกันให้มากที่สุดที่พึงกระทำไปได้ เมื่อเราเห็นราษฎรของเราอยู่เย็นเป็นสุขสบาย เราเองก็พลอยสบายไปด้วย

ขอให้ราษฎรทั้งหลายตั้งใจประกอบการทำมาหาเลี้ยงชีพ ให้เป็นประโยชน์แก่บ้านเมืองของเรา ตั้งใจประพฤติให้เป็นพลเมืองดีเคารพในพระราชกำหนดกฎหมาย เพื่อจะได้มีความสุขสำราญในระวางกันและกัน และจะได้มีความสามัคคีปรองดองในชาติไทยของเรา ถ้าชาติไทยเราปรองดองเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแล้วก็จะเป็นกำลังอันใหญ่ ไม่มีชาติอื่นเอิบเอื้อมเข้ามาทำลายชาติเราได้

ขอจงได้รับความขอบใจของเรา และจงได้รับพรด้วยอำนาจพระศรีรัตนตรัย อีกทั้งสิ่งซึ่งเป็นใหญ่เป็นประธานในสกลโลก จงอภิบาลรักษาประชาชนชาวสยามให้มีความเจริญสิริสวัสดิ์พิพัฒนมงคล ทำมาค้าขึ้น มีความประสงค์สิ่งใดจงสมปรารถนาทั่วกัน

ที่ ๖๔

พระราชดำรัส

ตอบคณะทูตและกงสุลนานาประเทศในงานเฉลิมพระชนมพรรษา ที่พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ณ วันที่ ๓ มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๐

ดูกรท่านราชทูต

เรามีความยินดีเป็นอันมากที่ได้พบกับท่านทั้งหลายพวกทูตและกงสุล ซึ่งได้มาชุมนุมกันในวันนี้ กับทั้งที่ได้ฟังคำท่านแสดงความในนามของพวกนั้น อวยชัยมงคลในวันเฉลิมพระชนมพรรษาครั้งนี้ด้วย

เราขอบใจนัก ที่พวกทูตและกงสุลมีน้ำใจสงสารผู้ซึ่งต้องทุกข์ยากลำบากในอุทกภัยอันเกิดมีอย่างแปลกประหลาดขึ้นในปีนี้ และเรามีความขอบใจเป็นอันมาก ต่อท่านผู้ซึ่งมีน้ำใจอารีกว้างขวางออกเรี่ยไรกันช่วยชาวเมืองนี้ ที่ต้องทุกข์ยากด้วยอุทกภัยนั้น

เราขอขอบใจท่านทั้งหลายทั้งปวงที่ได้มีน้ำใจอันดีประสงค์จะให้ตัวเรามีความสุข และจะให้บ้านเมืองของเรามีความเจริญ เรามีน้ำใจอันดีที่สุดเสมอเหมือนกับที่ท่านได้มีแล้ว ประสงค์จะให้ท่านทั้งหลายทั้งปวงมีความเจริญ และมีความสำเร็จตลอดทุกอย่าง

ที่ ๖๕

พระราชดำรัส

ตอบในการเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมคนไข้และคนชรา ประวัติโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ ณวันที่ ๒ มกราคม พ.ศ.๒๕๖๐

ข้าพเจ้าได้มาโรงพยาบาลนี้อีกเป็นครั้งที่ ๒ ด้วยความรู้สึกว่าเป็นการสำคัญอันหนึ่งในชีวิตของข้าพเจ้า ตามที่น้องชายเล็กได้กล่าวมาแล้ว ข้าพเจ้ารู้สึกว่าสิ่งใด ๆ ที่จะให้เป็นคุณเป็นประโยชน์แก่พสกนิกรไม่มีสิ่งใดจะประเสริฐกว่าลาภ คือความไม่มีโรค เป็นลาภที่ประเสริฐยิ่งกว่าอย่างอื่น ถ้าข้าแผ่นดินของข้าพเจ้าไม่มีโรคแล้ว ข้าพเจ้าเองจะเป็นผู้ได้ประโยชน์ เพราะจะได้มีชาติที่เจริญรุ่งเรืองใหญ่โตโดยรวดเร็ว การที่คณะหรือหมู่คนต่าง ๆ ไม่เจริญหรือใหญ่โตโดยรวดเร็วพลัน มักจะเป็นเหตุด้วยมีโรคาพาธเบียดเบียฬ ซึ่งถ้ามิหาหนทางป้องกันหรือเยียวยาเสียโดยเร็ว ก็เหมือนกับช่วยให้เกิดผลร้ายถึงทอนอายุหรือชีวิตได้

กรุงสยามเรานี้ จริงอยู่ได้มีนายแพทย์ที่รักษาพาใจมาแล้ว แต่ยังไม่บริบูรณ์ด้วยสถานที่ซึ่งสำหรับให้นายแพทย์ใช้ทำการ มีการตรวจวิทยาศาสตร์เป็นต้น และไม่บริบูรณ์

ด้วยที่สำหรับสาธารณชนจะพักอาศัยให้สบายปราศจากสิ่งร้ายต่างๆ ซึ่งอาจจะกะทบกะทั่งทำให้อาการไข้หนักขึ้น เหตุฉะนี้ข้าพเจ้าจึ่งได้รู้สึกว่าการสร้างที่สำหรับจะให้คนไข้พักอาศัยได้ คือโรงพยาบาล เป็นของที่จำเป็นและประกอบด้วยกุศลเป็นการบริจาคโดยแท้ ไม่หวังที่จะได้สิ่งใดตอบแทนเป็นชิ้นอัน แต่ได้รับของตอบแทนซึ่งแท้จริงคนอย่างข้าพเจ้าเช่นนี้นับว่าเป็นของมีราคามากกว่าจะได้สิ่งใดตอบแทน คือคนทุกคนที่มาอยู่ในตึกหรือเรือนที่สร้างขึ้นได้รับความสุข และบำบัดโรคหายไปแล้วมีความสุขสำราญขึ้น ใจก็จะรำลึกถึงผู้ที่สร้างตึกนั้นและแผ่เมตตาจิตต์ให้ และก็คงจะนึกถึงบุญคุณของผู้ที่สร้างตึกนั้น เพราะฉะนั้นนับว่าคนทุกคนที่มารักษาตัวในตึกที่ข้าพเจ้าสร้างขึ้นคงให้ของตอบแทน ซึ่งข้าพเจ้าเห็นว่ามีราคามากกว่าสิ่งอื่น คือให้ความขอบคุณและถึงแม้ไม่ขอบคุณเลย ชั่วแต่ผู้ที่มาอาศัยอยู่นั้นได้หายเจ็บแล้วเท่านั้น ก็เป็นการตอบแทนพอแล้วสำหรับข้าพเจ้า เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจึ่งรู้สึกปลื้มใจที่ได้ทราบว่าตึกซึ่งได้สร้างขึ้นนั้น เผอิญแล้วพอเหมาะที่จะเปิดได้ใกล้ๆ กับเวลาที่ข้าพเจ้าทำงานวันเกิดในปีนี้ ข้าพเจ้าหวังใจอยู่ว่าผู้ที่ได้มาอาศัยในตึกของข้าพเจ้านั้นจะได้รับความสุขสำราญหายไข้บำบัดโรคาพาธโดยเร็วพลัน

ในที่สุดข้าพเจ้าอยากจะถือโอกาสนี้ขอบใจบรรดาเจ้าหน้าที่ที่ได้ทำการอันนี้สำเร็จเร็วพลันทันความประสงค์ของข้าพเจ้า และยินดีที่จะมอบตึกนั้นไว้ให้แก่เจ้าหน้าที่สภากาชาด ซึ่งในบัดนี้มีหน้าที่จะต้องทำเต็มมืออยู่แล้ว

ขอให้ตึกนี้ได้เป็นประโยชน์แก่สภากาชาดซึ่งเป็นสภาช่วยประโยชน์แห่งพสกนิกรของข้าพเจ้า และขอให้บรรดาท่านทั้งหลายที่เป็นเจ้าหน้าที่ในสภากาชาดนี้ได้รับพรให้ทำการสมความปรารถนาทุกอย่าง มีความสุขกายสุขใจ สำหรับจะได้ทำงานอันนี้ให้บรรลุถึงความสำเร็จโดยเรียบร้อยทุกประการ

ที่ ๖๖

พระราชดำรัส

ตอบในการที่สมาชิกเสือป่าทูลเกล้า ฯ ถวายคทาจอมพลเสือป่า ที่พลับพลาบ้านไร่ ณวันที่ ๑๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๖๐

ข้าพเจ้าขอขอบใจท่านทั้งหลายที่ได้ให้เกียรติยศแก่ข้าพเจ้าเช่นนี้ ว่าที่จริงข้าพเจ้ามิได้หวังจะได้รับบำเหน็จหรือสิ่งของอันใดเป็นรางวัลเลย การที่คณะเสือป่าได้เจริญขึ้นถึงปานนี้นั้น ข้าพเจ้ารู้สึกว่าได้รับบำเหน็จอย่างเพียงพออยู่แล้ว ทุกๆ ปีที่ข้าพเจ้าได้มีโอกาสมาพบปะและมาเป็นผู้นำท่านทั้งหลายในกลางสนามเช่นนี้ ข้าพเจ้าได้เคยรู้สึกอยู่เสมอว่า เป็นเวลาที่สำราญใจและสบายใจของข้าพเจ้าที่สุด ส่วนคณะเสือป่าที่ได้ตั้งขึ้นและได้เจริญมาจนถึงปานนี้ ได้เจริญขึ้นเป็นลำดับอย่างไร ท่านทั้งหลายที่เอาใจใส่ย่อมจะแลเห็นอยู่เองแล้ว ท่านทั้งหลายที่ได้สังเกตกิจการของเสือป่ามาตั้งแต่ต้น คงจะแลเห็นว่า คณะนี้ได้ตั้งขึ้นด้วยความลำบากอย่างไร ได้มีอุปสรรคมากีดขวางทางดำเนินอย่างไร ต้องพยายามที่จะข้ามหรือปัดเป่าอุปสรรคนั้น ด้วยความลำบากอย่างไร กิจการเหล่านี้ข้าพเจ้ารู้สึกดีอยู่แก่ใจแล้วว่า ถ้าท่านทั้งหลายไม่ได้

ช่วยข้าพเจ้าแล้ว ลำพังข้าพเจ้าคนเดียวอย่างไรเสียก็ทำสำเร็จไปไม่ได้ เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าเป็นคนที่สุดที่จะนึกว่าตัวเองเป็นผู้ที่ทำการอันนี้สำเร็จ เป็นคนที่สุดที่จะนึกอวดใคร ๆ ว่ากิจการของเสือป่าที่ได้ดำเนินมาถึงแค่นี้ ดำเนินมาได้โดยน้ำพักน้ำแรงของข้าพเจ้าคนเดียว ความจริงไม่ได้เป็นเช่นนั้น ท่านทั้งหลายช่วยข้าพเจ้าหมดทุกคนการจึ่งสำเร็จได้ การที่สำเร็จในครั้งนี้ก็ด้วยน้ำใจยิ่งกว่าสิ่งอื่น ถ้าจะว่าไปถึงทุนเราก็ไม่มีทางได้โดยตรง คือไม่ได้รับความอุดหนุนทางเงินแผ่นดิน ที่เรามีเงินพอใช้สอยบ้างสำหรับคณะ ก็โดยที่เราเองมีแก่ใจช่วยกันในเวลาที่จำเป็นบางครั้งบางคราว ซึ่งต้องนับว่าเป็นกิจที่เราทั้งหลายที่เป็นเสือป่าควรจะรู้สึกภาคภูมิใจอยู่บ้าง ว่าเราได้ช่วยทำการอัน๑สำหรับชาติ ซึ่งยิ่งนานก็จะยิ่งแลเห็นผลและเห็นความจำเป็นยิ่งขึ้น

ในชั้นต้นเมื่อเริ่มตั้งคณะเสือป่าขึ้น ยังไม่มีใครแลเห็นความจำเป็น มีผู้คัดค้านต่าง ๆ อย่างไรในที่นี้ไม่จำเป็นต้องพูด มีบางคนพูดว่าเมื่อถึงเวลาถึงสงครามจริง ๆ เข้า เสือป่าจะไปทำประโยชน์อะไรได้ เพราะว่าในออฟฟิศก็คงต้องทำการงานอยู่เช่นนั้นเอง ที่ไหนจะถอนเอาเสือป่าไปได้ ต่อเมื่อมีสงครามขึ้นในยุโรปแลเห็นพะยานจากประเทศอื่น ๆ แล้ว จึ่งมารู้สึกตัวว่า การที่จะดำเนินกิจการใด ๆ ให้เป็น

ปกติไปอย่างแต่ก่อน ๆ นี้ทำไม่ได้เสียแล้ว สิ่งใดก็ไม่สำคัญเท่าหากำลังไปสู้ข้าศึก เพราะฉะนั้นจึ่งมีบางประเทศ เช่น อังกฤษเป็นต้น ซึ่งมีผู้คิดเหมือนของเราว่า เมื่อถึงเวลาเข้าก็ให้ทหารเข้าไปทำการก็ได้นั้น มารู้สึกต่อภายหลังว่าเมื่อส่งทหารออกไปแล้ว ทางนี้ไม่มีใครจะรักษาบ้านของตัวเอง จึ่งต้องคิดเที่ยวป่าวประกาศหาคนอาสาภายในเวลาอันน้อยวันก็หาไม่ได้ทันความต้องการ ดูทีหรือเขามีพลเมืองเป็นกองสองกองกว่าจะได้ยังเที่ยวหาแทบเลือดตากระเด็น ข้อนี้แหละจึ่งทำให้เราแลเห็นความจำเป็นของเสือป่า เมื่อมีเสือป่าอยู่เช่นนี้แล้ว ถึงเวลาจำเป็นเข้าจริง ๆ ก็เพียงแต่บอกว่าให้คนนั้นไปประจำที่นั่นที่นี่ก็พอแล้ว จะเป็นกำลังช่วยเหลือทหารที่ต้องออกไปทำการนอกเมืองได้บ้าง ข้อสำคัญเสือป่าจะต้องพร้อมอยู่เสมอ เมื่อมีเหตุจำเป็นขึ้นเมื่อใดจะได้ทำหน้าที่ได้โดยทันที ซึ่งจะทำประโยชน์ได้มากกว่านั่งอยู่ในออฟฟิศเอาหมึกขีดกระดาษให้ดำ ๆ เล่นเฉย ๆ เมื่อถึงเวลาจริง ๆ เข้าจะเอาหมึกไปสาดหน้าหรือเอากระดาษฟาดหัวข้าศึกจะมีประโยชน์อะไรบ้าง

มีคนบางคนพูดว่าเมื่อมีเสือป่าขึ้นแล้ว จะทำให้เป็นเครื่องตัดประโยชน์ของฝ่ายทหารบก คือจะมีคนหนีทหารไปสมัครเข้าเสือป่าเสีย ข้อนี้ไม่จริงเลย เมื่อเวลาที่เกิด

สงครามและเรียกคนสมัครขึ้น ผู้ที่เป็นเสือป่าอยู่แล้วได้ไปสมัครมากจนเจ้าหน้าที่รับแทบไม่ทัน เพราะฉะนั้นแลเห็นได้แล้วว่า ตรงกันข้ามกับที่ว่าจะมีคนหนีทหารไปสมัครเสือป่ากลับจะทำให้ผู้ที่เป็นเสือป่าเห็นว่าการเป็นทหารเป็นของที่ไม่น่ากลัวเสียอีก ข้อนี้เจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารบกเข้าใจดีอยู่แล้วในเวลานี้

ในเรื่องนี้จะมาบอกว่าเป็นความชอบความดีของข้าพเจ้าคนเดียวจะถูกหรือ ต้องเป็นความชอบความดีของเสือป่าทุกคนที่รู้สึกตัวว่าเป็นไทยเป็นเชื้อชาตินักรบ เช่นนี้นับว่าได้แลเห็นประโยชน์ทันตาอยู่แล้ว เป็นที่ปลื้มใจของข้าพเจ้าเป็นอันมาก และเชื่อว่าท่านทั้งหลายคงจะปลื้มเช่นเดียวกับข้าพเจ้าเหมือนกัน เมื่อเราดำเนินการมาจนถึงเพียงนี้แล้ว เป็นหน้าที่ของเราทั้งหลายซึ่งเหมือนกับเป็นผู้เริ่มขึ้น จะต้องพยายามดำเนินต่อไปให้เจริญยิ่งขึ้นกว่าที่เป็นมาแล้ว ข้าพเจ้าขอแรงท่านทั้งหลายทุกคนเป็นส่วนตัวโดยฉะเพาะว่าขอให้ท่านทั้งหลายที่ได้ยินเสียงข้าพเจ้าในเวลานี้ นึกจำไปในใจว่า ข้าพเจ้าขอให้ท่านช่วยกันทุกคน ถ้าเช่นนั้นแล้วในปีหน้าจะได้เห็นผลงดงามกว่านี้ ในที่สุดข้าพเจ้าขอขอบใจท่านทั้งหลายทั่วกัน

ที่ ๖๗

พระราชดำรัส

แสดงความพอพระราชหฤทัยในการประลองยุทธ์ระวางกองเสนาหลวงรักษาพระองค์กับกองเสนารักษาดินแดนกรุงเทพ ฯ ที่พลับพลาบ้านไร่ ณวันที่ ๑๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๖๐

ข้าพเจ้ามีความพอใจเป็นอันมากที่ได้ฟังคำผู้อำนวยการกล่าวมา ในส่วนสมาชิกกองเสนาของข้าพเจ้านั้นไม่ต้องกล่าวถึง แต่มีความยินดีที่ได้ฟังผู้อำนวยการชมเชยกองเสนารักษาดินแดนกรุงเทพ ฯ ที่มาในคราวนี้ ข้าพเจ้าได้ทราบอยู่เองแล้ว เพราะได้แลเห็นด้วยตาเองเหมือนกัน ที่ชมเชยนั้นมิได้แกล้งพูดพอเป็นพิธีเท่านั้นเลย เป็นความจริงในคราวนี้รู้สึกว่ามีความตั้งใจทำเป็นจริงจังมากกว่าปีก่อน และแม้เมื่อต้องตรากตรำลำบากตากแดดตากฝนก็ยังควบคุมกันได้ไม่กระจัดกระจาย และไม่ได้รับข่าวว่ามีกิจการเสียหายอย่างใด ทั้งนี้ข้าพเจ้าเห็นว่าเป็นเพราะความตั้งใจดีทั่วกันของเสือป่าทั้งผู้บังคับบัญชาและสมาชิก เพราะฉะนั้นขอให้ผู้บัญชาการกองเสนารักษาดินแดนกรุงเทพ ฯ ชี้แจงแก่นายและพลเสือป่าให้ทราบตามที่ข้าพเจ้าได้กล่าวนี้ และขอให้บอกด้วยว่า

ที่จริงมีข้อทักท้วงว่าบกพร่องอย่างนั้นอย่างนั้น ๆ ข้าพเจ้าไม่ถือเป็นอารมณ์ เป็นเหมือนอย่างการมาเรียนมาศึกษา ก็ย่อมจะต้องมีข้อบกพร่องบ้างเป็นธรรมดา ไม่ควรติเตียน ตรงกันข้ามควรจะจดจำข้อบกพร่องไว้ให้ดี ในคราวหน้าหวังใจว่าจะเลือกผู้บังคับบัญชาที่จะเป็นที่เคารพและไว้วางใจของสมาชิก สำหรับทำการให้เป็นประโยชน์ได้จริงจังต่อไปภายหน้า

ขอให้ท่านทั้งหลายจงรู้สึกว่าข้าพเจ้ามีความพอใจเป็นอันมาก

ที่ ๖๙

พระราชดำรัส

ตอบพระบรมวงศานุวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายใน ในงานเฉลิมพระชนมพรรษา ที่พระที่ไพศาลทักษิณ ณวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๑

เราได้ฟังคำพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการฝ่ายใน ที่ได้มาประชุมพร้อมกัน กล่าวถ้อยคำแสดงถึงกิจการอันเราได้กระทำมาเพื่อความเจริญแห่งประเทศสยาม และอวยชัยให้พรแก่ตัวเรา ในวันเกิดของเราครั้งนี้แล้ว

เรามีความยินดีรู้สึกปลื้มใจ และภูมิใจยิ่งนัก ที่ทราบว่าท่านทั้งหลายผู้เป็นราชนารีและสตรีชาวสยาม เป็นที่พอใจในกิจการที่เราได้ปฏิบัติมา มีดำเนิรการนำธงชัยแห่งประเทศของเรา เราจะเว้นกล่าวเสียมิได้ว่า กิจการที่เราได้กระทำมาจนเห็นผลสำเร็จด้วยดีนั้น ความจริงก็ด้วยอาศัยความสามัคคีพร้อมเพรียงของพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการ ทวยราษฎรของเราทั้งหลายมีน้ำใจ ออกแรง ออกทรัพย์ และสติปัญญาช่วยกัน จะว่าโดยฉะเพาะฝ่ายท่านทั้งหลายผู้เป็นหญิง ก็ย่อมมีส่วนอุดหนุนช่วยเหลือเป็นอันมาก มีช่วยในทางทรัพย์

ทางปรึกษาหารือ หรือกระทำกิจการเพื่อความสะดวกแก่การภายในบ้านเป็นต้น จึงบันดาลให้กิจการนั้นดำเนินไปสะดวกสมหวังของเรามิได้ติดขัด แต่เราขอกล่าวว่า แม้สมหวังในความชัยชะนะครั้งนี้ การต่อไปที่ควรปฏิบัติกิจการให้ดำเนินไปในข้างหน้ายังอีกมากนัก เมื่อเห็นมีทางอย่างใดที่จะเป็นผลแห่งความเจริญของประเทศบ้านเมืองเราที่พอท่านทั้งหลายจะช่วยได้ในทางใดแล้ว หวังว่าท่านทั้งหลายคงจะพรักพร้อมช่วยกันกระทำการนั้น ๆ ให้แข็งแรงไม่ชักช้า ให้สมด้วยพระบรมพุทโธวาทของพระตถาคตเจ้าของเราที่ประทานไว้ ไม่ให้ตั้งอยู่ในความประมาท จะได้เป็นผลบังเกิดความเจริญรุ่งเรืองแก่ประเทศของเรา เพื่อตั้งมั่นอยู่โดยจิรัฏฐิติกาล

ในที่สุดนี้ เราขอขอบใจพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการฝ่ายในที่ให้พรแก่ตัวเรา และขออำนวยพรตอบแทน ขอให้ท่านทั้งหลายจงมีความเจริญด้วยสรรพสิริสวัสดิ์พิพัฒนมงคลทั่วกัน เทอญ

ที่ ๖๕

พระราชดำรัส

ตอบพระบรมวงศานุวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายหน้า
ในงานเฉลิมพระชนมพรรษา ที่พระที่นั่งบุษบกมาลามหาพิมาน
ณวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๒

ขอขอบพระทัยและขอบใจพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการ ที่ได้มากล่าวคำอำนวยพรแก่เราในวันนี้ที่ตรงกับวันเกิดของเรา ในเวลาประชุมเช่นนี้ปีก่อน ๆ เราเคยถือเป็นโอกาสแสดงกิจการต่าง ๆ ที่ได้ทำมาแล้วในระวางปี ซึ่งการงานได้เป็นไปด้วยดีโดยความพร้อมเพรียงกันช่วยเหลือทุก ๆ หน้าที่มาแสดงให้ท่านทั้งปวงทราบ

ท่านทั้งหลายคงจะได้รู้สึกอยู่แล้วว่ามหาสงครามที่เกิดขึ้นและพึ่งยุติลงนั้น เป็นเหตุให้เกิดความเปลี่ยนแปลงกิจการทั้งหลายให้แปรปรวน มิใช่แต่ในบริเวณหรือประเทศที่ใกล้เคียงยุทธภูมิเท่านั้น ผลของเหตุนี้ได้กะทบมาถึงประเทศสยามเราด้วย ที่เป็นข้อลำบากยิ่งกว่าอย่างอื่นซึ่งเราจำต้องคิดป้องกันให้รอบคอบที่สุด ก็คือธัญญาหาร และเงินตรา ราคาของธาตุเงินสูงขึ้นตั้งแต่ระวางสงคราม และ

เมื่อเสร็จสงครามแล้วก็กลับยิ่งสูงขึ้นรวดเร็วกว่าแต่ก่อน ด้วยเหตุฉะนี้เงินตราที่ทำขึ้นใช้กันอยู่ไม่ว่าประเทศเราหรือประเทศใด ๆ ก็หายากขึ้นทุกที ทางที่จะป้องกันมิให้เกิดขาดแคลนเงินตราในประเทศ ก็คือเพิ่มอัตราแลกเปลี่ยนให้ราคาเงินตราของเราสูงขึ้นตามราคาตลาด ทั้งนี้นับว่าเป็นความป่วนปั่นของโลก ซึ่งทุกประเทศจำจะต้องถูกกะทบกะเทือนถึงไม่มากก็น้อย

ในเรื่องอาหารนั้นเป็นการเห็นได้ถนัดว่า ต่างประเทศต้องการซื้อเข้าสยามมาก และเผอิญการทำนาของเขาก็ได้ผลน้อย จึงเป็นเหตุให้พ่อค้าในเมืองเราส่งเข้าออกไปนอกประเทศมากมาย เมื่อเช่นนั้นราคาเข้าที่มีผู้แย่งซื้อก็ยิ่งสูงขึ้นทุกที จนเป็นที่น่าวิตกว่าจำนวนเข้าที่ทำได้ในปี ๒๔๖๑ จะเหลืออยู่น้อยกว่าที่ควรมีไว้สำหรับบริโภคและเป็นพืช เพื่อจะตรวจตราเหตุที่วิตกนี้ให้ได้ความถนัด เราจึงมีพระราชบัญญัติลงวันที่ ๑๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๒ ห้ามการส่งเข้าออกนอกเมือง ให้มีกรรมการกำกับตรวจตราเข้า ผ่อนให้ออกแต่พอควร เพื่อกันความเสียหายซึ่งจะเกิดแก่พ่อค้าที่ได้ทำสัญญากันไว้ การป้องกันตอนนี้ได้ผลสมความปรารถนาของเรา คือปรากฏว่าจำนวนเข้าที่ทำได้ในปี ๒๔๖๑ คงมีอยู่ในบ้านเมืองพอบริโภคและใช้เป็นพืช ผลอันเกิด

จากธัญญาหารขึ้นราคาสูง ก็จำต้องเกี่ยวข้องแก่บุคคลทั้ง ๒ ฝ่ายอยู่เป็นธรรมดา กล่าวคือพวกชาวนาก็ได้โอกาสที่ร่ำรวยขึ้น แต่บุคคลอีกจำพวก ๑ ซึ่งมิได้ทำนาและค้าขายก็ต้องเดือดร้อนเพราะของบริโภคมีราคาแพง จำพวกที่มีทางจะช่วยเหลือได้เราก็ได้สั่งให้ช่วยเหลือตามควร คือ จำพวกข้าราชการผู้น้อยเป็นต้น และยังจะได้พิจารณาหาทางป้องกันแก่หมู่ชนจำพวกอื่นที่เหตุนี้จะพึงมีด้วย

บังเอิญในปี ๒๔๖๒ ดินฟ้าอากาศเป็นเหตุให้ทำนาได้เข้าน้อยเกิดความวิตกแก่เราเป็นอย่างยิ่ง จึ่งได้สั่งให้เจ้าหน้าที่ระดมกันทำการช่วยเหลือในทางที่ควรทำทุกทาง เพื่อให้มีน้ำหล่อเลี้ยงต้นเข้าในมณฑลที่มีการทำนาเป็นส่วนใหญ่ตามที่ได้ทราบจากรายงานเจ้าหน้าที่ทั้งที่เราได้ไปเห็นเองในมณฑลอยุธยา รู้สึกว่าจะได้ผลอยู่ ถึงดังนั้นก็ยังไม่น่าคลายความวิตกจำต้องป้องกันอย่างกวดขันที่จะให้มีเข้าอยู่ในท้องที่ทั้งปวงพอบริโภคและเป็นพืช เราได้สั่งกำชับกรรมการกำกับตรวจตราเข้าอันเป็นเจ้าหน้าที่โดยฉะเพาะ ให้ใส่ใจระมัดระวังความยากแค้นอันจะมีมาในระวางฤดู และเราได้สั่งแล้วด้วยให้เตรียมการจัดระเบียบราคาเข้า ถ้าเห็นจำเป็นต้องทำ

ส่วนเหตุการณ์ฉะเพาะตัวเราในปีนี้ต้องนับว่า เราได้เสียหายอย่างยิ่งอันสุดวิสัยที่จะป้องกัน ก็คือเหตุสวรรคตแห่ง

สมเด็จพระบรมราชชนนีผู้มีพระคุณอันประเสริฐของเรา ทำให้เกิดความเศร้าโศกรันทดอย่างใหญ่หลวงแก่ตัวเราและพระราชวงศ์ ขอขอบใจท่านโดยฉะเพาะที่เราได้รู้สึกว่า ท่านทั้งหลายได้มีความเศร้าโศกอันแท้จริงต่อพระองค์ด้วย และเรากลับยินดีที่ได้เห็นและรู้สึกว่า ท่านทั้งหลายได้รู้ถึงพระเกียรติคุณและพระกรุณาคุณของสมเด็จพระบรมราชชนนีของเราถ่องแท้ ปรากฏประกอบความจริงเมื่อเสด็จสู่สวรรคตแล้ว

ความวิสสาสะระวางประเทศมีมากขึ้นทั่วทั้งโลก ส่วนประเทศเราโดยเหตุที่ได้แสดงตนเข้าข้างฝ่ายสัมพันธมิตรร่วมคิดกับผู้ที่จะรักษาธรรม จึงได้รับความต้อนรับจากอารยชนทั้งหลายเป็นอย่างดี เมื่อมีกิจทุกข์สุขก็ได้รับเชิญให้ส่งผู้แทนไปปรึกษาหารือพร้อมด้วยผู้แทนมหาประเทศอื่น ๆ ดั่งเช่นในการประชุมสันติสมาคม และการประชุมเล็กน้อยอีกหลายอย่าง แม้จะยกผลที่จะเห็นได้ประจักษ์เป็นรูปร่างขึ้นแสดงแต่เล็กน้อยก็คือ ได้เซ็นสัญญาสันติภาพกับเยอรมันฉะบับ ๑ กับออสเตรียฉะบับ ๑ ซึ่งนอกจากแสดงการที่เลิกรบและกำหนดกิจการต่าง ๆ เพื่อรักษาความสงบระวางปรปักษ์ทั้ง ๒ ฝ่ายในอนาคตแล้ว ยังได้มีข้อความขยายอำนาจของประเทศสยามโดยฉะเพาะในกิจการที่เกี่ยวข้องกับชาติสัตรูทั้ง ๒ นั้นด้วย และข้อที่สำคัญยิ่งอย่าง ๑ ก็คือเรา

ได้พร้อมใจกับราชสัมพันธมิตรสหิตประเทศตั้งสมาคมแห่งชาติขึ้นอันหนึ่ง เพื่อรักษาความสงบตามทำนองคลองธรรม การที่เราได้เข้าเป็นสมาชิกแห่งสมาคมอันมีหน้าที่ๆ จะปกครองโลกโดยความยุตติธรรมเช่นนี้ ย่อมเป็นข้อควรยินดีและภูมิใจอยู่บ้าง นอกจากนี้ยังได้ตกลงทำสัญญาเล็กน้อยอีกบ้าง มีอาทิคือสัญญาว่าด้วยการตรวจตราการค้าขายสรรพาวุธและกะสุนดินปืน

การที่เป็นส่วนคมนาคมของบ้านเมืองเรา ได้สั่งให้สำรวจทางรถไฟต่อออกไปอีกทั้ง ๒ ทางในสายเหนือและสายตะวันออก ทางสายใต้ก็ได้ทำต่อไปทางภาคตะวันออกในมณฑลปัตตานี เพื่อเชื่อมกับรถไฟของอังกฤษ ทางกลันตันก็ใกล้จะสำเร็จอยู่แล้ว การคมนาคมเมื่อมีมากขึ้นเพียงไร ความสะดวกและความเจริญก็มีมากขึ้น ซึ่งเราท่านทั้งหลายได้ทราบอยู่แล้ว รัฐบาลของเราก็ได้พยายามทุกทางที่จะทำทุกสิ่งในกิจการส่วนนี้ตามสมควรแก่การ

การทดน้ำแควน้ำสักที่เป็นงานสำคัญส่วนหนึ่งของความบำรุงประเทศ คลองใหญ่ได้ขุดไปแล้ว ๖๒๕ เส้น คลองสายใต้ได้ขุดไปแล้ว ๒๕๐ เส้น

ส่วนพระราชกำหนดกฎหมายอันเป็นหลักการให้เจ้าพนักงานมีทางปฏิบัติต่อกัน เราได้บัญญัติพระราชบัญญัติ

โฉนดที่ดินเพิ่มเติมขยายความในพระราชบัญญัติเก่าให้ชัดเจนยิ่งขึ้น และให้ออกพระราชบัญญัติเงินรัชชูปการขึ้นใหม่ เลิกบุคคลที่บัญญัติให้ยกเว้นไว้แต่ก่อนนั้นเสีย ได้ตราพระราชบัญญัติทำเหมืองแร่ขึ้นใหม่ เพื่อช่วยเหลือพวกทำเหมืองแร่ให้ได้รับความสะดวกยิ่งขึ้น การชำระประมวลกฎหมายซึ่งเรามีความประสงค์อย่างยิ่งที่จะให้สำเร็จได้เร็วนั้นก็ได้เร่งรัดกันกระทำอยู่

ในที่สุดนี้เราขออวยพรแก่ท่านทั้งหลายให้ตั้งอยู่ในความเจริญทั้งในราชการและส่วนตัว ให้ตั้งอยู่ในความสามัคคี และยิ่งกว่าอะไรหมดจงระลึกอยู่เสมอว่า ชาติจะดำรงอยู่ได้โดยอิสสรภาพเต็มที่นั้น ก็ต้องอาศัยความสามัคคีของพสกนิกรทั่วหน้ากัน

ที่ ๗๐

พระราชดำรัส

ตอบพระบรมวงศานุวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายใน
ในงานเฉลิมพระชนมพรรษา ที่พระที่นั่งไพศาลทักษิณ
ณวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๒

ขอขอบใจพระบรมวงศานุวงศ์ข้าราชการฝ่ายใน ซึ่งให้พรแก่เราในวันนี้

ตามที่ท่านทั้งหลายได้กล่าวถึงจรรยาของเราว่า ได้ดำเนิรมาประกอบด้วยความเมตตากรุณา มีผลให้อาณาประชาชนได้รับความร่มเย็นเป็นสุข แลเห็นเป็นแบบอย่างอันดีในกิจวัตต์ที่เราได้กระทำมานั้น เรามีความปลื้มปีติหาที่สุดมิได้ที่ได้ทราบว่าความเป็นไปของเราปรากฏเป็นผลเช่นนั้น

เราจะละเลยเสียมิได้ที่จะต้องขอกล่าวชมเชยท่านทั้งหลายว่า ในปีนี้ถึงแม้ว่าเป็นปีที่อัตคัดเข้ายากหมากแพง สิ่งของมีราคาทับทวีขึ้นเป็นอันมากก็จริง แต่ก็ยังได้เห็นได้ทราบว่าท่านทั้งหลายมิได้ละเลยในความอารีช่วยกันบริจาคทรัพย์ในการกุศลสาธารณประโยชน์ต่าง ๆ อยู่เป็นนิตย์

ในการที่สมเด็จพระพันปีหลวงอันเป็นที่รักที่นับถือของ

บนเรือสิแลนเดียในอ่าวเมืองสิงคโปร์ณวันที่ ๑๔
มีนาคม พ.ศ. ๒๔๖๔ – น.อ.พระยาศราภัยพิพัฒ ผู้ถ่าย

เราและท่านทั้งหลาย มาด่วนเสด็จสวรรคตลงเมื่อสองเดือนเศษมานี้ ย่อมเป็นเหตุให้เราและท่านทั้งหลายถึงซึ่งความเศร้าสลดใจสุดที่จะประมาณ ในวาระนี้และต่อไปเราก็จะได้แต่ระลึกถึงพระคุณสมบัติของพระองค์อันมีอยู่เป็นเอนกประการนั้น หวังว่าบรรดานารีชาวไทยจะได้จดจำพระคุณสมบัติอันล้ำเลิศของพระองค์ไว้เป็นแบบอย่างทางประพฤติต่อไปชั่วกาลนาน

ในที่สุดนี้เราขอกล่าวคำประสิทธิ์ประสาทพรแก่ท่านทั้งหลายว่า พรอันใดที่ท่านทั้งหลายให้แก่เราด้วยความไมตรีจิตต์อันแท้จริงในวันนี้ ขอจงบังเกิดมีแก่ท่านทั้งหลายที่มีไมตรีจิตต์แก่ตัวเราดุจพรที่ให้แก่เรานั้นจงทั่วกัน เทอญ

ที่ ๗๑

พระราชดำรัส

ตอบคณะทูตและกงสุลนานาประเทศในงานเฉลิมพระชนมพรรษา ที่พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ณวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๕๒๒

ท่านราชทูต

ข้าพเจ้ามีความยินดีเป็นอันมาก ที่ได้มาพบกับท่านทั้งปวงในพวกทูตและกงสุล ซึ่งชุมนุมพร้อมกันในวันนี้ กับทั้งที่ได้รับคำอำนวยพรที่ท่านได้แสดงแทนโดยมิตรจิตต์ ในวันเกิดของข้าพเจ้าครั้งนี้ด้วย

ท่านได้กล่าวด้วยถ้อยคำอันน่าที่ยินดี ถึงการที่ทหารของข้าพเจ้าได้กลับมาภายหลังเมื่อได้เข้าช่วยในมหาสงครามของโลก ซึ่งบัดนี้ได้สิ้นสุดไปโดยผาสุกด้วยกันแล้ว ข้าพเจ้าเชื่อว่าการซึ่งฝ่ายพวกรักษาธรรมได้มีชัยชะนะ โดยความกล้าหาญเป็นเกียรติยศยิ่งแล้วนั้น จะทำให้มีผลอย่างยิ่งในความสงบเรียบร้อยยั่งยืนไป เพื่อให้มีความเจริญในความกรุณาต่อมนุษย์และอาริยธรรมนั้น มั่นคงเป็นนิรันดร

ข้าพเจ้าขอบใจมาก ในการที่ท่านได้มีน้ำใจคิดถึงลักษณะผลของการเพาะปลูกในเมืองนี้ และข้าพเจ้าแสดงให้ท่าน

ทราบแน่ได้ว่า รัฐบาลของข้าพเจ้าจะไม่ละเว้นที่จะกระทำการอันควรพยายาม หรือละเลยเสียในการที่พึงจะช่วยได้ให้พอแก่เหตุการณ์ซึ่งเกิดมีแปลกมากกว่าก่อน

ข้าพเจ้ามีความจับใจในการที่ท่านราชทูตกล่าวถึงความสงสารอันท่านกับพวกร่วมการของท่านได้มีในการที่ข้าพเจ้ากับอาณาประชาชนต้องทุกร้อนใหญ่หลวงหาที่เปรียบมิได้ ในการที่พระบรมราชชนนีอันเป็นที่รักและนับถืออย่างที่สุดนั้นสวรรคต ข้าพเจ้าขอแสดงความขอบใจมากแก่ท่านทั้งหลายที่ได้มีมิตรจิตต์ในเวลาที่ประเทศนี้มีความทุกข์โศกครั้งนั้น

ข้าพเจ้ามีความปรารถนาอยู่มั่นคงเสมอ ที่จะกระทำให้ความอัธยาศัยไมตรีที่เจริญมีอยู่แล้วนั้นมียิ่ง ๆ ขึ้นในระวางกรุงสยามกับประเทศทั้งหลายที่ท่านเป็นผู้แทนสำคัญ ด้วยว่าอัธยาศัยไมตรีนี้ย่อมเป็นสิ่งอย่างเดียวจะนำความจริญและความสุขมาให้แก่ผู้ที่เกี่ยวข้องกันทั้งหมด

ข้าพเจ้าขอขอบใจท่านทั้งหลาย ที่ได้มีน้ำใจให้พรแก่ข้าพเจ้า กับทั้งประสงค์ให้มีความเจริญแก่บ้านเมืองของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าก็มีน้ำใจประสงค์ให้ท่านและบ้านเมืองของท่านได้มีได้เป็นเหมือนเช่นท่านได้แสดงแล้วนั้นเหมือนกัน

ที่ ๗๒

พระราชดำรัส

ตอบเนื่องในการที่กรรมการราชนาวีสมาคมแห่งกรุงสยามน้อมเกล้า ฯ ถวายเรือพระร่วง ที่พระที่นั่งราชกิจวินิจฉัย ณวันที่ ๙ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๐๓

ท่านสภานายกราชนาวีสมาคมแห่งกรุงสยามและท่านทั้งหลาย

ข้าพเจ้าได้ฟังถ้อยคำที่ท่านสภานายกได้กล่าวมอบเรือพระร่วงให้วันนี้ รู้สึกปีติจนแทบจะหาถ้อยคำที่จะกล่าวตอบได้ยาก การที่ข้าพเจ้ากล่าวว่ายินดีเช่นนี้ เพราะเหตุว่าตามความจริงมีความรู้สึกในดวงใจว่า เรือลำที่ท่านให้ครั้งนี้ผิดกับสิ่งอื่น ๆ บรรดาที่ข้าพเจ้าได้เคยรับเป็นกำนัลมาแล้ว ทั้งจากบุคคลผู้เดียวหรือจากบุคคลหมู่ใด ๆ ข้อที่ข้าพเจ้าว่าผิดกับสิ่งอื่น ๆ นั้น เพราะเหตุว่าครั้งนี้เป็นพะยานแสดงความพร้อมใจในหมู่ชนชาวไทยทั่วไปทุกชั้นไม่เลือกหน้า ตั้งแต่ที่เป็นเชื้อพระวงศ์ของข้าพเจ้าจนตลอดถึงอาณาประชาชนที่นับว่าเป็นคนร่วมชาติกับข้าพเจ้า เมื่อก่อน ๆ มาพระมหากษัตราธิราชของชาติไทยได้ทรงประสพความจงรักภักดีของอาณาประชาชน

ตลอดมาไม่มีเกี่ยงงอนเสมอ ซึ่งข้าพเจ้าเองผู้ที่เป็นทายาทสืบสันตติวงศ์จากพระองค์ท่านทั้งหลายมานั้นย่อมรู้สึกเป็นบุญคุณ และมีความยินดีจับใจมานานแล้ว เพราะฉะนั้นมาในครั้งนี้ที่ท่านทั้งหลายได้แสดงความจงรักภักดีและความพร้อมเพรียงกันในระวางคณะให้ปรากฏ โดยเข้าเรี่ยไรซื้อเรือพระร่วงให้แก่ข้าพเจ้า จึ่งนับว่าเป็นสิ่งที่ทำให้ปลื้มจนหาถ้อยคำตอบไม่ได้ดั่งว่ามาแล้ว การที่ท่านทั้งหลายเข้าเรี่ยไรตามกำลังทรัพย์ที่พอสละได้เช่นนี้ นับว่าท่านทั้งหลายทำถูกตามพระบรมพุทโธวาท ด้วยเหตุว่ามีพระพุทธดำรัสปรากฏชัดไว้ว่า "เมื่อเล็งเห็นความสุขหรือประโยชน์อันไพบูลย์ คือเห็นประโยชน์ใหญ่แล้วควรยอมสละความสุขหรือประโยชน์ส่วนน้อยนั้นเสีย" หมายความว่าเมื่อคำนึงถึงประโยชน์และความสุขอันจะมีหรือได้รับทั่วไปแล้ว ประโยชน์หรือความสุขส่วนตัวฉะเพาะบุคคลควรยอมสละได้เพื่อรักษาประโยชน์และความสุขอันใหญ่ ท่านทั้งหลายได้เต็มใจสละทรัพย์ของท่านในครั้งนี้ เพื่อซื้อเรือรบให้แก่ราชนาวี ก็ด้วยความมุ่งหมายจะรักษาประโยชน์และความสุขใหญ่ คือประโยชน์และความสุขของชาติเราทั่วไป

ในสมัยนี้ชาติทั้งหลายกำลังดำเนินขึ้นสู่ความเจริญรุ่งเรืองขึ้นเป็นลำดับ ชาติเราจะนิ่งเสียก็เท่ากับจะเดินถอยหลัง

จึงเป็นการจำเป็นที่จะต้องช่วยกันพยายามที่จะให้ชาติเราดำเนิร ไปข้างหน้าบ้าง ทางที่จะทำให้ชาติรุ่งเรืองได้ก็โดยบำรุงการค้าขาย แต่การค้าขายนั้นถ้าไม่มีทางดำเนิรสะดวกทั้งทางบกทางน้ำแล้ว ก็ย่อมจะทำไปไม่สะดวก การที่จะมีหนทางดำเนิรสะดวกได้เช่นนี้ ก็ต้องจัดการให้ทางนั้นเป็นทางอันปราศจากภัยอันตรายทั้งหลาย ทางบกก็ได้มีกำลังรักษาบริหารตลอดไปได้ และเป็นการทำได้ง่ายกว่า ส่วนทางน้ำเป็นทางที่รักษายาก จึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีเรือรบมีฝีจักรเร็ว เพื่อป้องกันทางสัญจรไปมาในทางน้ำ

ท่านทั้งหลายคงจะเข้าใจแล้วว่า ข้าพเจ้าหรือรัฐบาลของข้าพเจ้าไม่ได้ตั้งใจอย่างหนึ่งอย่างใดนอกจากที่จะรักษาผลประโยชน์และความสุขของท่านทั้งหลาย ไม่ได้ตั้งใจที่จะเผยแผ่อำนาจโดยอาการแสดงอิทธิฤทธิ์ ไม่ตั้งใจที่จะเบียดเบียนผู้อื่นให้ได้รับความเดือดร้อน ตรงกันข้าม ตั้งใจเพียงรักษาอำนาจและอิสสรภาพของพวกเราเอง ตั้งใจรักษาความสุขของพวกเราเอง ตั้งใจแต่เพียงจะไม่ให้ผู้อื่นเบียดเบียนเรา เพราะฉะนั้นตามที่ราชนาวิสมาคมได้เลือกเรือชนิดเร็วอย่างเรือพระร่วงนี้มา นับว่าเป็นการเหมาะสมแก่ความปรารถนาของข้าพเจ้าและของรัฐบาล และที่ท่านทั้งหลายคิดสร้างหรือซื้อเรือลำนี้ ข้าพเจ้ารู้สึกว่าให้เกียรติยศแก่ข้าพเจ้า

ผู้เป็นประมุขของชาติ ยิ่งกว่าที่ท่านจะสร้างสิ่งใดขึ้น ยิ่งกว่าที่จะสร้างถาวรวัตถุหรืออนุสาวรีย์อันใหญ่ที่สุดขึ้นกลางเมือง ยิ่งกว่าที่จะสร้างสิ่งใด ๆ ที่อุทิศให้ฉะเพาะตัวข้าพเจ้า ที่ท่านทั้งหลายให้เรือนี้ข้าพเจ้ายินดีมาก เพราะไม่ใช่ให้แก่ตัวข้าพเจ้าคนเดียวโดยฉะเพาะ เรือนี้ท่านให้แก่ตัวท่านเองทุกคน เท่ากับท่านทั้งหลายเหมือนเป็นเจ้าของเรือนี้ทุกคน ข้าพเจ้าและราชนาวีเป็นแต่ผู้รักษาเรือนี้ไว้สำหรับรักษาผลประโยชน์ของท่านทั้งหลาย รักษาความสุขของท่านทั้งหลายต่อไป ส่วนในเบื้องหน้าข้าพเจ้าเชื่อว่าท่านทั้งหลายคงจะหวังเช่นเดียวกับข้าพเจ้าว่า จะได้แลเห็นกรุงสยามตั้งอยู่ในสันติภาพความสงบยั่งยืนไปชั่วกาลนาน หวังใจว่าจะไม่มีผู้ใดที่มีใจอำมหิตริษยามาเบียดเบียน แต่หากว่าเผอิญจะมีเหตุที่จำเป็นแล้ว ข้าพเจ้าเชื่อว่าท่านทั้งหลายคงจะร่วมใจกับข้าพเจ้าช่วยกันคิด และหวังว่าเรือพระร่วงนี้จะเป็นส่วนหนึ่งแห่งกำลังที่จะช่วยป้องกันชาติบ้านเมืองเราเพื่อไม่ให้ผู้ที่มุ่งร้ายนั้นย่ำยีได้โดยสะดวก

ในที่สุดนี้ ข้าพเจ้าขอขอบใจท่านสภานายกและกรรมการราชนาวีสมาคม อีกทั้งท่านทั้งหลายที่เป็นสมาชิกและที่ได้ออกทุนทรัพย์เพื่อซื้อเรือพระร่วงลำนี้ ข้าพเจ้ายินดีรับเรือลำนี้ไว้สำหรับเป็นศรีแห่งราชนาวี

หวังใจว่าคงจะได้เห็นท่านทั้งหลายอยู่ยั้งยืนในอายุ วัณณ สุขะ พละ อันเป็นผลานิสงส์แห่งความจงรักภักดีและความสามัคคีที่ได้ปรากฏในวันนี้ ข้าพเจ้าจะให้สิ่งหนึ่งสิ่งใดตอบแทนแก่ท่านทั้งหลายก็เหลือวิสัย ได้แต่ให้ความขอบใจจากน้ำใจเท่านั้น ขอท่านจงรับส่วนแห่งความขอบใจนี้ไปทุกคน และช่วยกันยินดีต่อไปภายหน้าเมื่อรำลึกถึงมงคลดิถีอันนี้เถิด

ที่ ๗๓

พระราชดำรัส

ในการพระราชทานเลี้ยงในการฉลองเรือพระร่วง ณศาลาสหทัยสมาคม เมื่อวันที่ ๙ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๖๓

ข้าพเจ้าขอขอบพระทัยพระราชวงศานุวงศ์และท่านทั้งหลายบรรดาที่ได้มีแก่ใจออกเงินเรี่ยไรช่วยในการซื้อเรือรบพระร่วง ซึ่งข้าพเจ้าได้รับขึ้นระวางในวันนี้ ข้าพเจ้าได้กล่าวแสดงความยินดี ในการที่ได้รับเรือนั้นมาแล้ว ในที่นี้ข้าพเจ้าอยากจะขอกล่าวแก่ท่านทั้งหลาย ซึ่งนับว่าได้รับเชิญมาในฐานเป็นผู้แทนหรือเป็นหัวหน้าคณะชนต่าง ๆ ที่แยกย้ายกันอยู่ในกรุงสยามว่า ข้าพเจ้าอยากจะขอให้ท่านทั้งหลายช่วยกันนำความขอบใจของข้าพเจ้าไปแจ้งแก่บรรดาสมาชิกที่ได้ออกเงินช่วยกันซื้อเรือ อันจะเป็นสง่าสำหรับชาติต่อไป เหมือนที่ข้าพเจ้าได้กล่าวมาแล้วเมื่อบ่ายวันนี้

อนึ่งข้าพเจ้าเว้นเสียไม่ได้ที่จะแสดงความยินดีในที่นี้ ในการที่เรือลำนี้ได้เดินทางจากยุโรปมาถึงกรุงสยาม โดยนายทหารเรือไทยเป็นผู้นำมา นับว่าเป็นการเผยแผ่เกียรติ

ยศของชาติบ้านเมือง แสดงให้เห็นว่าในกรุงสยามมีผู้สามารถในทางทหารเรือจริง ๆ ไม่ใช่เป็นแต่พูดเล่น ถึงแม้เราจะยังมีอยู่น้อยคนก็จริง แต่นับว่าที่ได้เริ่มไว้แล้วเป็นอันได้แสดงปรากฏว่า ทำการเป็นผลได้จริง ข้าพเจ้าเชื่อว่าท่านทั้งหลายคงจะมีความยินดีด้วยกับข้าพเจ้า และคงจะช่วยกันหวังว่า ต่อไปภายหน้ากิจการทางแผนกทหารเรือคงจะเจริญรุ่งเรืองขึ้น การที่ได้รุ่งเรืองมาแล้ว หรือที่ดำเนิรมาแล้วเป็นการยากบากปานใด ท่านทั้งหลายที่เป็นข้าราชการย่อมจะได้เล็งเห็นอยู่บ้างแล้ว

ข้าพเจ้าเห็นว่าควรจะช่วยกันขอบพระทัยเจ้านายที่ประทับอยู่ที่นี้ ๒ พระองค์ คือทูลกระหม่อมอาพระองค์ ๑ ซึ่งได้ทรงเอาพระทัยใส่ในทางการทหารเรือมาช้านาน และถึงแม้เมื่อทรงย้ายตำแหน่งจากผู้บัญชาการทหารเรือ ก็ยังทรงเอาพระทัยใส่เอื้อเฟื้ออยู่เสมอ จนบัดนี้กลับมาทรงกำกับราชการกระทรวงทหารเรืออีก ก็ทรงตั้งพระหฤทัยให้ราชการกระทรวงนั้นดำเนิรไปโดยดีเรียบร้อยมากที่สุดที่จะทรงสามารถทำได้ อีกองค์ ๑ ก็คือ น้องชายบริพัตร ที่ได้เล่าเรียนศึกษามาในทางทหารบกโดยแท้ แต่ด้วยความจงรักภักดีทูลกระหม่อมรับสั่งให้ไปรับราชการทางทหารเรือก็ได้ไปทำการนั้นโดยเกือบจะเรียกว่าต้องฝืนนิสสัย เพราะเป็นทหาร

บก แต่ที่แท้ฝีนได้ดีปานใด ท่านทั้งหลายคงจะแลเห็นพะยานปรากฏชัดอยู่แล้ว ว่ากิจการทหารเรือได้ดำเนิรขึ้นสู่ความเจริญปานใด ข้าพเจ้าเชื่อว่าข้าพเจ้าพูดได้เต็มปากว่า ถ้า ๒ พระองค์ที่กล่าวพระนามมาแล้วนี้ ไม่ได้ทำทหารเรือขึ้นไว้ให้รุ่งเรืองเท่าที่เป็นอยู่แล้ว การที่ผู้ใดๆ จะคิดเรี่ยไรสร้างหรือซื้อเรือรบมาให้แก่กองทัพเรือคงไม่เป็นผลสำเร็จ เพราะสิ่งที่ดีมีประโยชน์ที่ใช้ยากเช่นนี้ สร้างมาให้แก่ผู้ใช้ไม่เป็น ก็เท่ากับเป็นก้อนกรวดก้อนดินไม่เป็นประโยชน์อะไร นี่ ๒ พระองค์นี้ได้แสดงให้เห็นแล้วว่ามีทหารเรือที่สามารถจะรับเรือนี้ไว้เป็นประโยชน์ได้

ส่วนกรมชุมพรข้าพเจ้าได้กล่าวแล้วว่า เป็นนายทหารเรือไทยคนแรกที่นำเรือรบไทยมาจากต่างประเทศได้ตลอด และที่ยากบากปานใดในการนำมานั้น ท่านทั้งหลายคงจะพอเดาเอาได้ เมื่อทราบว่าบรรดาลูกเรือนั้นเป็นชาวต่างประเทศทั้งนั้น และที่นำมาได้โดยสวัสดิภาพก็แสดงให้เห็นได้ว่าเป็นผู้ชำนาญทะเลจริง นับว่าสมควรที่จะได้รับความขอบใจของข้าพเจ้าและท่านทั้งหลาย

นอกจากนี้นายทหารเรือชั้นผู้ใหญ่ผู้น้อย ก็ได้ตั้งอกตั้งใจทำการตามหน้าที่ดีที่สุดที่จะทำได้ โดยข้ามอุปสรรคหลายประการ อุปสรรคนั้นกำลังมีอยู่ฉะเพาะหน้าก็มีอยู่บ้าง ซึ่ง

จะต้องข้ามต่อไป แต่ข้าพเจ้าเชื่อแน่ในความจงรักภักดี และความตั้งใจดีของนายทหารทั้งชั้นผู้ใหญ่ผู้น้อย และข้าพเจ้าขอให้ท่านทั้งหลายช่วยกันมีความไว้วางใจเช่นนั้นบ้าง และเพื่อแสดงให้ปรากฏว่า ท่านทั้งหลายไว้วางใจในนายทหารเรือตั้งแต่ผู้ใหญ่จนถึงผู้น้อย ข้าพเจ้าขอชวนท่านทั้งหลายที่มาประชุมกันนี้ดื่มให้พร ขอให้ราชนาวีเจริญรุ่งเรืองต่อไป เพื่อเป็นประโยชน์แก่ชาติเราชั่วกาลนาน

ที่ ๗๔

พระราชดำรัส

ตอบในงานฉลองหอวิทยาศาสตร์ และพระราชทานรางวัลประจำปีของโรงเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์ ณ วันที่ ๒๗ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๐๓

ข้าพเจ้าได้ฟังรายงานกิจการของโรงเรียนที่ได้ดำเนินมาแล้ว มีความยินดีและพอใจเป็นอันมาก ที่โรงเรียนทั้งหมดได้จำเริญขึ้นโดยลำดับสมความปรารถนาของข้าพเจ้า

ส่วนการที่ข้าพเจ้าได้ให้ย้ายพระตำหนักมาปลูกในที่นี้ ก็เพื่อความประสงค์ที่จะให้ผู้ที่จะมาสู่โรงเรียนนี้ ทั้งที่เป็นกุลบุตรมาเล่าเรียนและผู้ที่มาเยี่ยมเยือน ได้แลเห็นสิ่งซึ่งเป็นอนุสสาวรีย์ รำลึกถึงพระเดชพระคุณของสมเด็จพระชนนีของเรา ก็การสิ่งใด ๆ ที่จะทำให้เป็นอนุสสาวรีย์ก็ไม่มีดียิ่งกว่าที่จะมีสถานที่เพาะวิทยาการขึ้น และเชื่อว่าพระองค์ท่านเมื่อทรงทราบโดยญาณวิถี ก็คงจะทรงพระปีติในการที่ข้าพเจ้าเป็นพระโอรสได้กระทำมาแล้ว ท่านทั้งหลายที่เป็นครูนักเรียน และได้ใช้สถานที่นี้ ขอให้หมั่นรำลึกถึงพระเดชพระคุณของพระองค์ท่านที่ได้มีมาแต่ปางหลัง และ

ได้ตั้งใจประพฤติให้สมแก่ที่เป็นผู้รู้จักกตัญญูรู้สึกพระคุณที่มีมาแล้ว และตั้งใจบำเพ็ญกตเวทีธรรม คือผู้ที่เป็นอาจารย์ก็จงตั้งใจประศาสน์ศิลปการให้กุลบุตร และฝ่ายกุลบุตรที่เป็นนักเรียนก็ให้ตั้งใจศึกษาศิลปวิทยาให้เต็มกำลังความสามารถ เพื่อจะได้เป็นประโยชน์ต่อชาติและบ้านเมืองต่อไปภายหน้า

ข้าพเจ้าขออำนวยพรให้แก่คณะโรงเรียน ให้มีความสุขสิริสวัสดิ์พิพัฒนมงคล จะมีความประสงค์สิ่งใดขอจงเป็นผลสำเร็จดั่งมโนรถทุกประการ

ที่ ๗๕

พระราชดำรัส

ตอบพระบรมวงศานุวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายหน้า ในงานเฉลิมพระชนมพรรษา ที่พระที่นั่งบุษบกมาลามหาพิมาน ณวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๓

ข้าพเจ้ารู้สึกจับใจยิ่งนักที่ท่านทั้งหลายได้พร้อมกันอวยชัยให้พรแก่ข้าพเจ้าในวันเกิดอันบรรจบรอบ ๔๐ ปีวันนี้

คราวหลังที่ได้ชุมนุมกันในโอกาสเช่นนี้ ข้าพเจ้าอยู่ในวิประโยคทุกข์อันใหญ่หลวง โดยเหตุที่สมเด็จพระบรมราชชนนีเสด็จสวรรคต ต่อจากนั้นมามิทันนานข้าพเจ้าได้รับความทุกข์อันใหญ่อีก ที่ต้องเสียน้องชายเล็กโดยเร็วพลันมิทันหักใจให้กลั้นความโศกาดูรได้ เพราะไหนจะเสียน้องรักที่สนิท ที่ได้ร่วมคิด ร่วมใจ ร่วมความลำบากกันดารด้วยกันแต่เยาว์มา ไหนจะเสียที่ปรึกษาผู้สุจริตกล้าหาญพร้อมอยู่เสมอที่จะช่วยดำริการให้สำเร็จเร็วพลันทันใจข้าพเจ้าโดยเต็มใจเต็มกำลังสติปัญญาของเธอทุกเมื่อ นอกจากนี้ยังต้องเสียพี่น้องอื่น ๆ ที่สนิท มีอาทิคือกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์เป็นต้น

ส่วนกิจราชการบ้านเมืองในขวบปีที่แล้วมานี้ ก็นับว่าได้เป็นไปตามทางปกติ เมื่อคิดดูว่าทั่วทั้งโลกต้องมีความปั่นป่วนปรวนแปรทุกสิ่งทุกอย่าง เพราะเป็นหัวต่อระวางที่พึ่งเลิกสงครามใหญ่ที่สุดที่เคยมีมาในประวัติโลกฉะนี้ ก็ควรเป็นที่พอใจที่เมืองเราไม่สู้จะต้องได้รับความลำบากเช่นเดียวกันกี่มากน้อยเลย

ข้อสำคัญที่สุดซึ่งควรจะกล่าวในที่นี้ คือเมื่อวันที่ ๑๖ ธันวาคม อัครราชทูตที่วอชิงตันได้ลงชื่อโดยคำสั่งของข้าพเจ้า ทำสัญญาทางพระราชไมตรีใหม่กับสหปาลีรัฐอเมริกา มีใจความว่า ฝ่ายเราเปิดหนทางหาผลประโยชน์ให้แก่เขาโดยเสมอภาค ฝ่ายเขายอมขยายวงอิสสรภาพให้แก่เราในหน้าที่ตุลาการและในทางภาษีอากร สัญญานี้ทำให้เราก้าวหน้าไปอีกมาก ในทางที่จะเลิกถอนวิธีทำสัญญาอย่างเก่าอันพ้นสมัยแล้ว และนับว่าเราได้มีอิสสรภาพในการปกครองบ้านเมืองเรายิ่งกว่าตามสัญญาเก่า ๆ มาก

นอกจากนี้กิจการที่เกี่ยวกับนานาประเทศ และเนื่องด้วยงานพระราชสงคราม ผู้แทนของเราได้แลกเปลี่ยนพระราชสัตยาบันที่ปารีสให้ใช้สัญญาที่ได้ลงชื่อกันเมื่อศกก่อน คือสัญญาสันติภาพระวางสัมพันธมิตรสหิตประเทศกับประเทศเยอรมัน ออสเตรียและบัลกาเรีย กับสัญญา

ว่าด้วยการตรวจตราค้าขายสรรพาวุธและดินปืน ที่ได้ลงชื่อพร้อมกันระวางสัมพันธมิตรสหิตประเทศ และเมื่อได้เลิกสภาพแห่งสงครามฉะนี้แล้ว ได้จัดการอนุโลมตามสัญญานั้น ๆ ออกโดยประกาศวางระเบียบราชการของเราบ้าง ทำสัญญากับนานาประเทศวางหลักกิจการบางอย่างบ้างอีกเป็นหลายอย่างมีอาทิคือ ประกาศถอนการห้ามค้าขายกับชนชาติเยอรมันออกพระราชบัญญัติอนุมัติคนต่างด้าวที่เป็นศัตรูแต่ก่อนบัญญัติไว้ชั่วคราว ให้รัฐบาลสยามสามารถจัดการผ่อนปรนแก่คนประเภทนี้ตามควรแก่กาลเทศะ ออกพระราชกำหนดและจัดการในเรื่องทรัพย์ให้ผลเป็นไปตามสัญญาสันติภาพนั้น

เมื่อเดือนกรกฎาคมศกก่อน นานาประเทศได้แต่งผู้แทนไปประชุมที่ลอนดอน ว่าด้วยอุทกศาสตร์ กรุงสยามได้เข้าประชุมด้วย ปรึกษาตกลงกันว่า การคำนวณเวลายังต่าง ๆ กันอยู่ จนชั้นในประเทศเดียวกันก็ยังผิดกัน เพื่อจะปลดเปลื้องความลำบากนี้ ได้กำหนดอัตราใช้เวลาให้เป็นระเบียบเดียวกัน เพราะเหตุนี้ทหารเรือไทยได้ทำการติดต่อกับสากลอุทกศาสตร์นิยมเหมือนกับประเทศอื่น ๆ และเพื่อจะให้ถูกต้องตามสัญญานั้นข้าพเจ้าจึงได้ออกพระราชกฤษฎีกา กำหนดอัตราที่ตกลงกันไว้นั้นตั้งแต่ต้นปีนี้แล้ว

ข้าพเจ้ามีความยินดีที่จะกล่าวได้อีกว่า สภากาชาดสยามซึ่งได้เจริญขึ้นรวดเร็วเป็นลำดับ จนกรรมการกาชาดระวางประเทศ ที่เยเนวาได้รับรองสภาของเราเข้าไว้ในสมาคมกาชาดระวางประเทศแล้ว

อนึ่งสันนิบาตนานาชาติได้ชักชวนบรรดาชาติที่เป็นสมาชิกและที่เกี่ยวข้อง ให้ช่วยกันปราบโรคไตพัสในโปลันต์ ข้าพเจ้าเห็นว่าเป็นการกุศลที่ควรอุดหนุน จึงได้ตกลงออกเงิน ๑,๐๐๐ ปอนด์ส่งไปช่วย

สิ่งหนึ่งซึ่งเกิดขึ้นใหม่ และพึ่งจะเห็นประโยชน์ชัดในระวางเวลาที่ได้ทำมหาสงครามในยุโรปครั้งนี้ ก็คือการบิน รัฐบาลของเราได้เอาใจใส่พิจารณาปัญหานี้โดยความอุตสาหตั้งแต่ต้นมา จนเมื่อถึงเวลาที่เราเข้าทำสงครามก็ได้สามารถส่งกองบินไปยังสมรภูมิ แต่หากการรบพุ่งมาเสร็จลงเสียเร็วไป จึงมิทันได้เข้ารบให้พอแก่ความหวังครั้นเมื่อเสร็จศึกแล้ว รัฐบาลต่างประเทศบางรายได้คิดจะใช้เครื่องบินให้เป็นประโยชน์อื่น เช่นในทางไปรษณีย์และรับส่งคนโดยสารเป็นต้น รัฐบาลของข้าพเจ้าจึงได้คิดผ่อนผันตาม จนถึงได้ใช้เครื่องบินลองเดิรไปรษณีย์ระวางพระนครกับเขตต์แดนห่างไกลบ้างแล้ว มีทางหวังอยู่ว่านานไปเมื่อเป็นโอกาสสมควร เราก็คงจะได้ใช้เครื่องบิน

ให้เป็นประโยชน์ช่วยเพิ่มพูนความสมบูรณ์ของชาติได้อย่าง ๑ ทั้งมีความยินดีที่จะกล่าวว่า นักบินชาวต่างประเทศก็ได้บินผ่านเข้ามายังเมืองเราเนือง ๆ ดูเขาก็เป็นที่พอใจอยู่บ้างในสถานที่และทำเลของเราสำหรับประโยชน์ในทางการบิน

ชาติใดที่พสกนิกรต่างมีความรู้สึกรักชาติ รู้สึกหน้าที่ของบุคคลที่จะพึงกระทำต่อชาติ รู้จักผิดและชอบสำหรับชาติแล้ว ชาตินั้นควรสรรเสริญได้ว่า อยู่ในภูมิแห่งอารยชน ส่วนชาติเรานั้น ข้าพเจ้ายินดีที่ได้สังเกตว่า ความรู้สึกเช่นนี้แพร่หลายยิ่งขึ้นเสมอ นอกจากการกุศลในการช่วยชีวิต ช่วยการศึกษาอบรม ช่วยพระศาสนา ซึ่งเป็นของธรรมดาอยู่ในนิสัยพวกเราอยู่แล้วนั้น ก็ยังได้ปรากฏชัดยิ่งขึ้นเสมอว่า ชาติเราพากันรู้สึกค่าของการป้องกันบ้านเมืองเรา เช่นการทหารบก เรือ เสือป่า จนถึงได้ออกทุนทรัพย์บำรุงการเหล่านี้ เช่นเครื่องบินและปืนเสือป่าเป็นต้น เป็นผลให้เห็นได้ปรากฏเช่นได้เรือพระร่วงเข้ามาเมื่อเร็ว ๆ นี้เป็นต้น

ตามที่ปีก่อนดินฟ้าอากาศไม่ปกติ จนเกิดความฝืดเคืองด้วยเรื่องธัญญาหารอย่างน่าวิตก จำเป็นแท้ที่จะต้องควบคุมในเรื่องเข้าโดยเข้มงวด วางระเบียบให้เป็นบรรทัด

ฐาน เพื่อแก้ความยากแค้น จึงได้ให้ตราพระราชบัญญัติกำกับตรวจตราเข้าพุทธศักราช ๒๔๖๒ ขึ้น และให้ออกกฎข้อบังคับจำกัดราคาเข้าลงเป็นอัตรา อันคนทุกชั้นสามารถจะซื้อบริโภคได้ ในบางมณฑลที่ปรากฏว่ามีเข้าพื้นเมืองน้อย แม้ปล่อยให้นำออกจำหน่ายนอกเขตต์จะเกิดความลำบากขึ้น ก็ได้ห้ามมิให้นำเข้าออกนอกเขตต์นั้น ๆ ส่วนในมณฑลที่มีเข้าพื้นเมืองพอเลี้ยงพลเมืองได้ แต่พ่อค้ากักไว้ไม่ขายทำให้ราษฎรส่วนมากได้รับความอดอยาก ก็ได้มอบให้สมุหเทศาภิบาลบังคับผู้มีเข้าให้นำออกขายตามบทแห่งพระราชบัญญัติ การลักพาเข้าออกนอกพระราชอาณาเขตต์ เมื่อความมาปรากฏขึ้นก็ได้ออกข้อบังคับและสั่งเจ้าพนักงานด่านทางให้เอาใจใส่ตรวจตราป้องกันการทุจจริตนั้น การช่วยเหลือราษฎรครั้งนี้ นอกจากได้วางระเบียบตรวจตราเข้าดั่งกล่าวแล้ว ยังได้ซื้อเข้าบริโภคและพรรณเข้าปลูกจากตำบลที่มีเข้าเกินต้องการ ไปจำหน่ายในที่ขาดแคลนให้ผู้อดอยากได้บริโภค และชาวนาได้มีพรรณเข้าเพาะปลูกและทำนาได้เต็มที่ตามประสงค์ ได้จ่ายเงินค่าซื้อเข้าช่วยเหลือจนราษฎรที่ทำนาเสกก่อนเสียหายนั้น มีจำนวนถึงสามล้านแปดแสนเจ็ดหมื่นสี่พันสามร้อยหกสิบสี่บาทเศษ รวมความว่าได้วางระเบียบการ

ช่วยเหลือผ่อนปรนพวกพ่อค้าตามที่สมควรจะทำได้เป็นเอนกประการ เพื่ออุดหนุนให้ได้รับประโยชน์ที่ไม่จำเป็นจะต้องขาด กิจการกำกับตรวจตราเข้านับว่าได้ดำเนิรมาเรียบร้อยสมความประสงค์ ผู้แทนรัฐบาลต่างประเทศและบรรดาผู้ที่เกี่ยวอยู่ในการค้าขายเข้า ได้ให้ความช่วยเหลือแก่ทางดำเนิรงานของการกำกับตรวจตราเข้าเป็นอันมาก มาในปีนี้ปรากฏแน่แล้วว่า การทำนาได้ผลพอที่จะปล่อยให้เข้าออกนอกพระราชอาณาเขตต์ได้บ้าง ถึงกระนั้นการกำกับตรวจตราเข้าก็ยังจะเลิกเสียทีเดียวไม่ได้ ส่วนที่จะอนุญาตให้ออกได้บ้างนั้น กรรมการกำกับตรวจตราเข้าจะวางระเบียบปล่อยให้ออก โดยมุ่งระวังในทางที่จะมิให้เกิดความยากแค้นแก่ประชาชนขึ้นได้อีก

ผลของความปั่นป่วนแห่งโลกอย่าง ๑ ซึ่งกระทบเมืองเรามากก็คือ เรื่องการเงินซึ่งเป็นการยุ่งยากมากที่สุด ในเมื่อเนื้อเงินตามราคาในยุโรปสูงขึ้น ๆ ต้องดำริแก้ไขทางการเป็นการฉุกละหุก เพื่อป้องกันเงินตราที่ใช้ในพระราชอาณาจักรไปตามความเปลี่ยนแปลง มุ่งให้เป็นไปเพื่อความสะดวกและความงอกงามของชาติและพ่อค้าพาณิชย์ทั้งไทยและนานาประเทศทั่วหน้าเป็นต้น

การพาณิชย์รัฐบาลแลเห็นว่า ความเจริญแห่งการนี้ย่อมเป็นมาตราชั่งชูความรุ่งเรืองแห่งประเทศในภายหน้า จึงได้พากเพียรเปิดวิถีการเกื้อหนุนและเผยแผ่พาณิชย์ของไทยไว้หลายทาง มีการจัดบังคับน้ำให้เป็นชลประทานเพื่อประโยชน์การเพาะปลูก เปิดทางไปมาให้สะดวก ตั้งหน้าที่ราชการสำหรับสอดส่องกิจการพาณิชย์ และก่อทุนให้แก่ประชาชนด้วยวิธีสหกรณ์เป็นต้น และต่อมาบัดนี้คิดเห็นว่า การแผนกพาณิชย์นี้แยกย้ายกันอยู่หลายกระทรวง สมควรรวมเจ้าหน้าที่ซึ่งมีกิจทะนุบำรุงสินค้าและการค้า ให้มีความติดต่อทำงานรวมกันโดยความมุ่งหมายอันเดียวกัน เพื่อจะให้เป็นผลตามความปรารถนาดั่งกล่าวมานี้ ข้าพเจ้าจึงได้ประกาศเมื่อวันที่ ๒๐ สิงหาคมศกนี้ ตั้งสภาเผยแผ่พาณิชย์ขึ้น มีหน้าที่วางระเบียบการพาณิชย์สำหรับกรมพาณิชย์ ซึ่งได้ยกขึ้นสู่ฐานแห่งกระทรวง กับทั้งกระทรวงพระคลังฯ กระทรวงเกษตราธิการ กรมรถไฟหลวง เพื่อจัดให้การเกื้อหนุนพาณิชย์สำเร็จไป

ส่วนการงานที่เป็นสาธารณประโยชน์ เช่นการบำบัดโรคในหมู่ประชาชนเป็นต้น ได้ดำเนิรไปเป็นอย่างดี เป็นที่พอใจของข้าพเจ้าทุกประการ

อนึ่งได้ให้ย้ายหน้าที่แผนกอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนามารวมอยู่ในพระราชสำนักตามโบราณราชประเพณี ซึ่งพระราชาธิบดีทรงดำรงตำแหน่งศาสนูปถัมภก ส่วนกระทรวงธรรมการให้เปลี่ยนนามเรียกว่า กระทรวงศึกษาธิการ มีหน้าที่จัดการศึกษา ซึ่งเป็นหน้าที่ใหญ่ ที่ยังมีการจะต้องเพิ่มพูนอีกเป็นอันมากนั้น แต่อย่างเดียว

ในที่สุดนี้ข้าพเจ้าขอขอบใจท่านทั้งหลายอีกครั้งหนึ่ง ที่ได้ช่วยกันทะนุบำรุงประเทศ ชาติ ศาสนา ของเรา ด้วยความตั้งใจกระทำกิจในหน้าที่ของตนนั้น ๆ เต็มตามความสามารถด้วยความสุจริตจงรักภักดี และขอเดชะอำนาจแห่งพระรัตนตรัยอันเป็นที่เคารพเลื่อมใส จงบันดาลให้ท่านทั้งหลายมีความสุขสวัสดิ์ทั้งกายและใจ นิราศภัยและอุปสรรคทั้งปวงเทอญ

ที่ ๗๖

พระราชดำรัส

ตอบพระบรมวงศานุวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายใน ในงานเฉลิมพระชนมพรรษา ที่พระที่นั่งไพศาลทักษิณ ณ วันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๕๒๓

ข้าพเจ้ารู้สึกจับใจยิ่งนักในถ้อยคำอันไพเราะ ซึ่งกรมหลวงสมรรัตนสิริเชฐทรงรับฉันทแห่งท่านทั้งหลายมาบรรยายยกย่องและอำนวยพรแก่ข้าพเจ้าในโอกาสอันตรงกับวันเกิดครั้งนี้

ระวางปีที่แล้วมา ข้าพเจ้าต้องรับความทุกข์เป็นอันมาก เนื่องจากเหตุเสียพี่น้องญาติวงศ์ดังที่ท่านกล่าวมาแล้ว แต่ความทุกข์ทั้งนี้แม้จะใหญ่หลวงเพียงใด ข้าพเจ้าก็ยังอุ่นใจอยู่ด้วยสิ่งอันหนึ่งซึ่งท่านได้แสดงในโอกาสนี้ คือข้อที่ปวงประชาชนเห็นพ้องต้องด้วยจริยาวัตต์ในความปฏิบัติของข้าพเจ้า ร่วมสุขร่วมทุกข์กับข้าพเจ้า น้ำใจเช่นว่านี้ ข้าพเจ้าเชื่อว่าพระราชาธิบดีทุกพระองค์ย่อมจะต้องรู้สึกว่าเป็นของหาค่ามิได้ จะพึงสงวนไว้ด้วยความชื่นชมอย่างยิ่ง ส่วนข้าพเจ้าเองได้รู้สึกอยู่แล้วว่า กรณีย์เบื้องต้นของข้าพเจ้าก็คือการทะนุ

บำรุงประชาชนให้อยู่เย็นเป็นสุขให้ก้าวหน้าทันนิยมของโลก และเพื่อเหตุนี้จึงได้พยายามประดิษฐานภูมิธรรมของชาติ กล่าวคือ ตั้งหลักอันดีในทางการสมาคมและการครอบครัวเป็นต้น ในส่วนตัวข้าพเจ้าเองก็ยิ่งจำเป็นที่สุดที่จะนำให้เป็นตัวอย่างด้วยความตั้งใจเช่นนี้ จึงต้องระวังมากในการสิ่งใด ๆ ที่จะกระทำลงไปในทางนี้ บัดนี้ข้าพเจ้ามีความยินดีที่ได้นำทางต่อไปอีกคั่น ๑ คือได้มั่นผู้ที่ข้าพเจ้าได้เลือกสรรค์โดยความพิจารณารอบคอบทั้งทางการเมืองและทางส่วนตัวแล้ว ข้าพเจ้าพอใจนักในการที่ท่านทั้งหลายแสดงความเห็นชอบในความตกลงอันนี้ของข้าพเจ้า นับว่าเป็นการร่วมใจกันอีกส่วนหนึ่ง

ส่วนกิจการในฝ่ายนารีในรอบปีที่แล้วมา ตำแหน่งสภานายิกาแห่งสภากาชาดสยามว่างลงโดยที่สมเด็จพระบรมราชชนนีสวรรคตเสียนั้น สมเด็จพระมาตุจฉาเจ้าได้ทรงรับตำแหน่งที่ว่างนี้ ดำเนินการต่อไปตามสมควรแล้ว และมีความยินดีที่จะกล่าวว่า สภานี้ซึ่งได้เจริญรวดเร็วขึ้นเป็นลำดับนั้น ในปีนี้กรรมการสภากาชาดระวางประเทศที่เยเนวาได้รับรองสภาของเรานี้ เข้าในสมาคมกาชาดระวางประเทศด้วยแล้ว อนึ่งนานาประเทศได้ตั้งสมาคมสำหรับจำหน่ายดวงตราไปรษณีย์เฉลิมสันติภาพของโลกขึ้นขาย เอาเงิน

ซ่อมแซมวิหารใหญ่ที่เมืองแรงส์ เพื่อเป็นอนุสสาวรีย์ของประชาชนทั่วโลกที่ได้กลับมีสันติภาพขึ้นดั่งเดิม มีเจ้าหญิงหลายประเทศเป็นผู้อุปถัมภ์ ประเทศเราก็ได้ช่วยรับจำหน่ายดวงตรานี้ และข้าพเจ้าได้ให้พระวรกัญญาปทานพระองค์เจ้าวัลลภาเทวีเป็นผู้อุปถัมภ์ด้วย

ในที่สุดนี้ขอขอบใจท่านทั้งหลายที่ได้อวยพรแก่ข้าพเจ้ากับทั้งได้ช่วยเหลือในกิจการต่าง ๆ ตามควรแก่ฐานะเป็นอันมากนั้นด้วย เดชะคุณแห่งพระรัตนตรัยอันเป็นที่เลื่อมใสขอจงบันดาลให้ท่านทั้งหลายได้รับความสุขสวัสดิ์ผ่องแผ้วปราศจากโรคภัย จะประสงค์สิ่งใด ๆ ที่ชอบที่ควร จงเป็นผลสำเร็จดั่งความปรารถนาทั่วกันเทอญ ฯ

ที่ ๗๗

พระราชดำรัส

ตอบคณะทูตและกงสุลนานาประเทศในงานเฉลิมพระชนมพรรษา ที่พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ณวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๕๒๓

ดูกรท่านราชทูต

ข้าพเจ้ามีความยินดีจริง ๆ ที่ได้พบกับพวกทูตและกงสุลผู้ซึ่งมาชุมนุมกันในวันเกิดของข้าพเจ้าครั้งนี้อีก และเป็นทางที่เกิดแห่งความยินดีอีกอย่างหนึ่งซึ่งมาได้ฟังคำอำนวยพรชัย ที่ได้มีจิตต์คิดขึ้นดี กับทั้งในถ้อยคำที่กล่าวแสดงเป็นการสมกับโอกาสถึงเพียงนี้

ข้าพเจ้าฟังจำไว้ด้วยความพอใจในข้อความที่ท่านกล่าวด้วยไมตรีจิตต์ ในฐานแห่งผลของการนาในปีที่ล่วงแล้วมากับปีนี้โดยลำดับนั้น เห็นว่าเป็นพะยานของความที่ท่านได้เอาใจใส่อยู่โดยไม่ลดลาในความเจริญแห่งประเทศของข้าพเจ้านี้ด้วย

ข้าพเจ้ารู้สึกอยู่ลึกซึ้งไปตามความที่ท่านกล่าวถึงความทุกข์โศกว่าด้วยน้องชายที่รัก คือสมเด็จพระอนุชชาธิราช เจ้าฟ้า

กรมหลวงพิษณุโลกประชานารถ ทิวงคตไปโดยอะกาละที่หน้าเศร้าใจนักนั้น ก็เป็นพะยานข้อสำคัญว่า ท่านทั้งหลายมีน้ำใจอยู่ด้วยเสมอที่จะให้พระบรมราชวงศ์นี้มีความเจริญดีปราศจากทุกข์โศกทั้งปวง

และข้าพเจ้าชอบใจเป็นอย่างยิ่ง ในคำที่ท่านกล่าวอ้างอันดีถึงการมั่นของข้าพเจ้านั้น เป็นสิ่งที่จะให้เห็นจริงได้แล้วว่า ท่านทั้งหลายมีน้ำใจที่เห็นแก่ความสุขส่วนตัวข้าพเจ้าอยู่ลึกซึ้งเพียงใด กับทั้งเห็นแก่ผู้ที่จะเป็นพระราชินีในภายหน้าด้วยเหมือนกัน

เพราะเหตุฉะนี้ ข้าพเจ้าขอขอบใจท่านทั้งหลายอย่างยิ่งทุกๆ คนที่ได้มีอัธยาศัยอำนวยพรชัยครั้งนี้ และในการที่มีน้ำใจอยู่เสมอเหมือนอย่างท่านนั้น ข้าพเจ้าขอเป็นข้อสำคัญให้ท่านทั้งหลายทั้งปวงจงมีความเจริญในส่วนตัวของท่านทั้งหลายเอง กับทั้งในส่วนประเทศที่ท่านได้มาเป็นผู้แทนอยู่นั้นว่า ขอให้ยิ่งทวีความเจริญขึ้นทุกประการ และทั้งให้มีทางพระราชไมตรีสนิทขึ้นอีกกับประเทศนี้ด้วย

ที่ ๗๘

พระบรมราโชวาท

พระราชทานแก่คณะนักเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์ในวันงานประจำปีของโรงเรียน ณวันที่ ๒๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๖๔

ข้าพเจ้ามีความพอใจเป็นอันมากที่ได้มีโอกาสมาเยี่ยมโรงเรียนมหาดเล็กหลวง และได้มาพบกับคณะครูและนักเรียนของโรงเรียนที่มารวบรวมอยู่ในที่นี้ ท่านทั้งหลายย่อมทราบอยู่แล้วว่า ความตั้งใจของข้าพเจ้ามีอยู่นานแล้วและมีอยู่ยั่งยืนว่า จะบำรุงการศึกษาของคณะท่านให้เจริญสมควรทันแก่สมัยเสมอ และได้เคยขอมาแล้วว่าให้ท่านทั้งหลายที่เป็นครูและได้ขอแก่พวกนักเรียน ว่าต้องให้ช่วยกันทำความเจริญให้แก่คณะโรงเรียน ข้าพเจ้ามีความยินดีที่ได้มาแลเห็นว่าความเจริญได้มีมาสมประสงค์เพราะความช่วยเหลือของท่านทั้งหลายตามที่ได้ขอมาแล้ว เห็นว่าตั้งใจจริงที่จะทำการตามคำขอร้องจนเต็มสติกำลังและความสามารถที่พอจะทำได้ แต่ขอให้ท่านทั้งหลายเข้าใจว่า แท้จริงความเจริญของชาติใด ๆ จะต้องมีมาได้จากเด็กที่จะเกิดเป็นผู้ใหญ่ขึ้นภายหลัง ถ้าเด็กนั้นไม่ตั้งใจที่จะประพฤติตัวให้สมควรที่จะ

ดำรงชาติต่อไปแล้ว ชาติก็ดำรงอยู่ไม่ได้ คนที่ดำรงชาติต่อไปได้ ก็ต้องมีความรู้กว้างขวางเพื่อที่จะทำตัวให้สมควรเป็นสมาชิกของชาติที่รุ่งเรืองแล้ว ดั่งนี้จะทำอย่างอื่นไม่ได้นอกจากที่จะหมั่นเล่าเรียนให้มากขึ้น เพราะฉะนั้นจึงขอตักเตือนท่านทั้งหลายที่เป็นครูอย่าให้ย่อท้อ แม้จะเห็นกิจการดำเนิรไม่เร็วทันความประสงค์ ก็ควรจะนึกเสียว่าสิ่งใด ๆ ที่จะให้เดิรเร็วทันใจนั้นย่อมหายากในโลกนี้ แต่หากทำไปเสมอแล้วคงจะดำเนิรไป แม้แต่น้ำหยดทีละหยดยังทำให้หินสึกไปได้ฉันใด ความพยายามอาจทำให้เป็นผลสำเร็จสมความประสงค์ได้ไม่เร็วก็ช้าฉันนั้น

ส่วนนักเรียนนั้นก็ควรตั้งใจที่จะฉวยโอกาสอันเหมาะแต่ยังอยู่ในโรงเรียน ในเวลานี้อยู่ในสถานที่อันเหมาะสำหรับที่จะหาวิชชาใส่ตัว การที่หาวิชชานี้มิใช่ว่าเป็นของหนักต้องแบกหามอะไร เป็นของที่จะเป็นประโยชน์ต่อไปภายหน้าช่วยตัวเองทั้งนั้น จะมุ่งมาดปรารถนารับราชการก็ดี หรือจะประกอบอาชีพในทางอื่นที่จะเป็นคุณประโยชน์ก็ดี ถ้าขยันในเวลานี้แล้วต่อไปเมื่อประกอบอาชีพนั้น ๆ ก็จะเป็นประโยชน์ได้ดีขึ้น เมื่อต่อไปประกอบอาชีพ เวลาที่จะได้พักผ่อนหย่อนกายหย่อนใจที่จะหาความสุข ก็คงได้มีเร็วขึ้น ข้อนี้ขอให้คิดกันให้ดี และนักเรียนที่ยังเป็น

เด็กที่ยังไม่เข้าใจ ขอให้ครูช่วยชี้แจงด้วยว่า ถ้าสู้ทนระกำลำบากในชั้นต้นแล้ว ในชั้นหลังจะได้พักนานเข้า จะได้พักสบายในเร็ววันเข้า ถ้าในเวลานี้ไม่พยายามมาเกียจคร้านเสียแล้ว การที่จะได้มีโอกาสพักผ่อนสบายหรือมีความสุข ก็ยืดช้าออกไปได้เหมือนกัน ถ้าจำข้อนี้ไว้แล้ว ก็เชื่อว่านักเรียนทุกคนคงจะหมั่นที่จะเล่าเรียนและทำคุณประโยชน์ในเวลาที่มีกำลังกายบริบูรณ์อยู่ที่จะทำได้

ในที่สุดข้าพเจ้าขอให้พรตอบแทนแก่ท่านที่ให้พรแก่ข้าพเจ้าแล้ว ขอจงมีความเจริญสิริสวัสดิ์พิพัฒนมงคลและสิ่งใดที่จะทำประโยชน์แก่ตนหรือชาติต่อไป ขอให้สมมโนรถปรารถนา ฯ

ที่ ๗๔

พระราชดำรัส

ตอบพระบรมวงศานุวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายหน้า ในงานเฉลิมพระชนมพรรษา ที่พระที่นั่งบุษบกมาลามหาพิมาน ณวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๔

ข้าพเจ้ามีความปีติยินดียิ่งนักที่ท่านทั้งหลายได้มาพร้อมกันในโอกาสนี้ อันข้าพเจ้าถือเป็นมงคลวิเศษส่วนหนึ่งในขวบปีทุกรอบมา

เหตุที่ข้าพเจ้ารู้สึกดั่งนั้นก็เพราะวันเช่นนี้ นอกจากที่ท่านได้มาอำนวยพรแก่ข้าพเจ้าโดยฉะเพาะ ยังได้มีโอกาสยกเอากิจการที่ได้ปฏิบัติมาแล้วในระวางปีขึ้นกล่าวเตือนใจ เพื่อให้บังเกิดความยินดีกับทั้งส่งเสริมความพยายามสำหรับปีข้างหน้าต่อไปให้เป็นผลยิ่งขึ้นอีกโดยลำดับ

สิ่งที่เป็นปัญหาสำคัญของโลกและของเมืองเราในเวลานี้ก็คือ ข้อที่ว่าทำอย่างไรจะให้ฐานะการอยู่กินฟื้นได้โดยดีจากความบั่นป่วนอันเป็นผลแห่งมหาสงครามที่แล้วมา จริงอยู่ถ้าจะเปรียบกับนานาประเทศแล้ว ต้องนับว่าเราได้ดำรงอยู่ในสันติสุขยิ่งกว่าเขาทั้งหลายโดยมาก แต่ถึงกระนั้นก็ดี

ใช่เหตุที่เราจะตั้งตนอยู่ในความประมาท และเมื่อพิจารณาให้ละเอียดจริงๆ จะเห็นได้ว่าเมืองเราได้รับความชอกช้ำในทางนี้มิใช่น้อย อันเป็นเหตุให้รัฐบาลต้องเข้ารักษาเยียวยาลำบากอยู่ การเยียวยาดั่งนี้ย่อมแทรกแซงอยู่ทุกหน้าที่ในรัฐบาลจะหยิบยกสิ่งใดมาเป็นอุทาหรณ์ก็จะไม่สู้เห็นชัดตามส่วนนัก แต่ถึงกระนั้นก็ต้องยกอุทาหรณ์บ้าง เช่น ได้ให้ประกาศงดการเก็บภาษียางรับเบอร์ในมณฑลปักษ์ใต้ และช่วยอุดหนุนทุนทรัพย์แก่พวกพ่อค้านายเหมืองในขณะที่ราคายางและแร่ตกต่ำ อีกอุทาหรณ์หนึ่งก็คือที่ได้ให้เร่งรีบจัดการรถไฟและทดน้ำ อันเป็นปัจจัยในทางบำรุงการหากินของพลเมืองในแผนกนี้ข้าพเจ้าได้ให้ตราพระราชบัญญัติจัดวางการรถไฟและทางหลวงขึ้น เพื่อวางระเบียบการบรรทุกและการปราศภัยแห่งประชาชนผู้โดยสารเป็นต้น ส่วนการทำทางและเดินรถไฟนั้น สายใต้ที่แยกจากชุมทางหาดใหญ่ถึงสถานีสุไหงโกโล๊ค เจ้าหน้าที่ได้สร้างพอจะเดินรับส่งได้ได้เปิดใช้ตั้งแต่วันที่ ๑ พฤศจิกายนแล้ว สายเหนือตั้งแต่นครลำปางถึงเชียงใหม่ก็สร้างแล้วเสร็จ ได้ให้ถือเอาวันที่ ๑ มกราคมนี้เป็นมงคลฤกษ์เปิดใช้รถไฟสายสำคัญนี้แล้วด้วย สายตะวันออกได้สำรวจทางวางแนวไปจนตลอดถึงอรัญญ

ประเทศซึ่งได้ให้เริ่มทำการก่อสร้างได้ตลอดทั้งสาย สายตะวันออกเฉียงเหนือก็ได้สร้างมูลดินและวางรางไปถึงแม่น้ำมูลตำบลท่าช้างแล้ว เมื่อเร็ว ๆ นี้ ข้าพเจ้าได้มีโอกาสไปตรวจดูการนี้เป็นที่พอใจในความสามารถรวดเร็วของเจ้าหน้าที่และทหารช่างเป็นอันมาก การเดินรถเพื่อให้สะดวกติดต่อกับต่างประเทศทางสายใต้ในชั้นนี้ได้เปิดรถเดินกลางวันกลางคืนจากกรุงเทพ ฯ ถึงปีนัง ไปมาเพียงสัปดาห์ละครั้งก่อน

การก่อสร้างที่ทดน้ำแควน้อยสักได้รับรายงานว่าใกล้ผลสำเร็จอยู่แล้ว ประตูระบายใหญ่และคลองใหญ่น้อยสำหรับระบายน้ำเข้านาจะสำเร็จในปี ๒๔๖๔ แต่ในปีนี้ก็ได้ระบายน้ำช่วยเหลือในการทำนาอยู่หลายแห่ง

การสาธารณสุขมีการรักษาป้องกันโรคภัยไข้เจ็บ เช่น โรคระบาดต่าง ๆ เป็นต้น ก็ได้ดำเนินต่อมาโดยมิได้ละลด จริงอยู่การงานในแผนกนี้จะกล่าวว่าได้ดำเนินไปแล้วอย่างข้าพเจ้าพอใจยิ่งนั้นไม่ได้ แต่ถึงกระนั้นก็ดี ข้าพเจ้าได้พยายามผ่อนผัน เมื่อเร็ว ๆ นี้ได้สั่งให้เจ้าหน้าที่ในราชการรวมกำลังเข้าช่วยกันกับสภากาชาดสยามขยับขยายโครงการตามแต่จะทำได้ แต่ในส่วนนี้ก็ดีหรือในการสาธารณประโยชน์อื่น ๆ ก็ดี เราท่านทั้งหลายคงต้องเข้าใจดีอยู่ด้วยกันแล้วว่าการทำจริงไม่ง่ายเหมือนปากพูด และทวีความยากก็เพราะ

เป็นเวลาที่ขัดแค้น การจะสำเร็จได้มากน้อยเพียงใดย่อมอาศัยทุนทรัพย์เป็นที่ตั้ง

อาการอันหนึ่งซึ่งข้าพเจ้ามีความยินดีที่จะยกมาพูดได้ก็คือในปีนี้ฝนกลางปีอยู่ข้างจะดีมาก แม้ว่าตอนปลายค่อนข้างแล้งสักหน่อย แต่ก็ยังเป็นที่เชื่อได้ว่าการเพาะปลูกคงมีผลงอกงามกว่าที่เป็นมาหลายปีแล้ว ถ้าตลาดของโลกและตลาดที่ใกล้เคียงเดิรดีก็เป็นที่หวังได้อย่างแน่ใจว่า ฐานของการค้าขายเมืองเราจะฟื้นคืนดีขึ้น

ในส่วนการประจำนั้น ทางราชการที่เกี่ยวข้องกับนานาประเทศทั้งหลายก็เป็นไมตรีกันอย่างยิ่งสืบมาเสมอมิได้ขาด

เมื่อปีกลายนี้ข้าพเจ้าได้กล่าวว่า สัญญาใหม่ฉบับ ๑ ซึ่งได้ทำกับสหปาลีรัฐอเมริกานั้นได้ลงชื่อกันแล้ว ตั้งแต่นั้นมาข้าพเจ้ากับประธานาธิบดีแห่งสหปาลีรัฐอเมริกาได้กระทำสัตยาบัน และได้แลกเปลี่ยนกันที่กรุงเทพ ฯ เมื่อวันที่ ๑ กันยายนที่ล่วงแล้วมา ในหนังสือสัญญานี้สหปาลีรัฐอเมริกาได้พิสูจน์ให้เห็นอีกครั้งหนึ่งว่า มีความไมตรีอันจริงแท้แก่ประเทศของเรา โดยยอมรับว่าฝ่ายเรามีอำนาจเต็มในเรื่องภาษีอากร กับโดยได้ยกเลิกสัญญาใหญ่น้อยแต่ก่อนอันพ้นสมัยเสียทั้งสิ้น การที่เขายอมรับนับถือโดยความอารีที่รัฐบาลเราได้แสดงไปให้เห็นใจนั้น สัญญาใหม่นี้จึงเป็น

ข้อมั่นแห่งความยุตติธรรมอันหนึ่งซึ่งสหปาลีรัฐอเมริกาให้แก่เรา และเพราะเหตุนี้จึงเป็นความสำเร็จในเบื้องต้นของความพยายาม ที่เราคิดแก้ไขข้อสัญญาเก่าอันเป็นอุปสรรคอยู่ ในทางรัฐประศาสโนบายของเรานั้นเป็นที่หวังว่า ในที่สุดมหาประเทศทั้งหลายจะช่วยปลดเปลื้องอุปสรรคนี้โดยความอารีเช่นเดียวกัน

ส่วนการศึกษา ได้ดำเนินความคิดที่จะให้พลเมืองทุกคนได้เป็นผู้ที่สมเป็นประโยชน์ตามอัตตภาพของตนตามฐานานุรูป ในลำดับนี้จึงได้ให้ตราพระราชบัญญัติประถมศึกษาขึ้นผ่อนใช้ไปเป็นท้องที่ ๆ ข้าพเจ้าขอชมเชยเจ้าหน้าที่บางมณฑลที่ได้พากเพียรขยายการได้รวดเร็วสมความปรารถนา หวังว่าท้องที่อื่น ๆ ก็จะทวีความขวนขวายให้ได้ขยายออกไปทั่วถึง

อนึ่งได้ออกพระราชบัญญัติป้องกันภยันตรายอันเกิดแต่การเล่นมหรสพ เพราะโรงงานมหรสพในพระนครมีแพร่หลายยิ่งขึ้น จำเป็นที่จะบัญญัติระเบียบการตรวจตราจัดสถานที่เช่นนี้ให้ต้องด้วยลักษณะ เพื่อปราศภัยแห่งคนดูและคนเล่นทั้งปวง นอกจากนี้ได้วางหลักกำหนดระเบียบการนครบาลที่เป็นส่วนย่อยขึ้นอีกหลายอย่าง

เพื่ออนุโลมตามรัฐประศาสโนบายของรัฐบาลสยามแต่

เดิมมา และตามความประสงค์ของสันนิบาตชาติซึ่งได้ทำสัญญาแก่กันไว้ มุ่งหมายพยายามห้ามการใช้ฝิ่นและเครื่องยาอย่างอื่น ๆ ที่มีประเภทเช่นเดียวกัน อย่าเกินกว่าสมควรให้หมดลงเป็นลำดับนั้น ได้ให้ตราพระราชบัญญัติฝิ่นขึ้นใช้แต่ต้นศกนี้แล้ว

ในส่วนบุคคลและเหตุการณ์พิเศษ ข้าพเจ้าเว้นเสียไม่ได้ที่จะแสดงความเศร้าโศกอาลัยในสมเด็จพระมหาสมณะเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ผู้เป็นพระราชปิตุลาและอุปัชฌาจารย์ที่เคารพนับถือยิ่งของข้าพเจ้า ซึ่งได้สิ้นพระชนมลงเมื่อเดือนสิงหาคมที่แล้วมา ไม่จำเป็นข้าพเจ้าจะต้องพรรณนาพระคุณสมบัติของพระองค์ในที่นี้ ขอพูดแต่เพียงว่าการที่มาสิ้นพระชนมลงนี้ นอกจากสำหรับตัวข้าพเจ้าแล้วยังทำให้ขาดบุคคลสำคัญในบ้านเมืองไปเสียพระองค์หนึ่ง

เมื่อเร็ว ๆ นี้รัฐบาลฝรั่งเศสได้แต่งคณะทูตทหารมาเจริญทางพระราชไมตรีเป็นพิเศษ ด้วยความยินดีข้าพเจ้าได้ต้อนรับคณะทูตนี้ และยิ่งเต็มใจที่จะรับมากขึ้น ด้วยเหตุว่าผู้เป็นประธานนั้นก็คือจอมพลจอฟฟร์ แม่ทัพผู้มีชื่อเสียงปรากฏแก่โลกในมหาสงครามครั้งนี้ และที่รัฐบาลฝรั่งเศสจัดสรรท่านจอมพลมายังราชสำนักนี้ เป็นที่แสดงอัธยาศัยไมตรีอันดีของประเทศนั้นอย่างเห็นชัด

ในที่สุด ขออำนวยพรตอบแทนท่านทั้งหลายซึ่งได้ให้พรแก่ข้าพเจ้าด้วยความรักใคร่ไมตรีจิตต์ ความย่อมประจักษ์อยู่แก่ใจข้าพเจ้าเหมือนกัน ดั่งทูลกระหม่อมอาได้รับสั่งแทนพระบรมวงศานุวงศ์เมื่อกี้นี้ ว่าท่านทั้งหลายย่อมรู้สึกร่วมทุกข์ร่วมสุขกับข้าพเจ้าตามมากน้อยโดยฐานของบุคคลส่วนตัวข้าพเจ้านั้น ข้าพเจ้าเห็นจะไม่ต้องพูดยืดยาวอย่างใด นอกจากรวมความว่าข้าพเจ้าก็รู้สึกต่อท่านอย่างเดียวกัน ข้าพเจ้าไม่ได้เคยเข้าใจเป็นอย่างอื่นนอกจากที่ว่าความทุกข์สุขของข้าแผ่นดินของข้าพเจ้าก็เป็นทุกข์สุขของข้าพเจ้าเสมอ ข้อสำคัญที่ข้าพเจ้าอยากจะเตือนก็คือ อย่าหลงว่าความปฏิบัติหน้าที่ของท่านถึงขีดที่สุดแล้ว ท่านทั้งหลายควรทวีความรู้สึกรับผิดชอบในหน้าที่ของตนให้ยิ่งขึ้นกว่าที่แล้วมา ข้าพเจ้าเชื่อว่า ถ้าอำมาตย์ของประเทศสยามต่างพากันรู้สึกหน้าที่ทั่วไปดั่งนี้ ก็ไม่ต้องสงสัยในการที่ชาติเราจะก้าวหน้าเทียมทันความเจริญของโลก ข้าพเจ้าผู้มีหน้าที่เป็นประมุขแห่งท่านเต็มไปด้วยความหวังอันนี้ จึงขออวยพรซ้ำแก่ท่านอีกครั้งหนึ่ง

ที่ ๘๐

พระราชดำรัส

ตอบพระบรมวงศานุวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายใน ในงานเฉลิมพระชนมพรรษา ที่พระที่นั่งบุษบกมาลามหาพิมาน วันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๔

ขอขอบพระทัยพระบรมวงศานุวงศ์และขอบใจข้าราชการฝ่ายใน ที่ได้มาสโมสรประชุมกันอวยชัยให้พรในอภิลักขิตสมัยคล้ายกับวันเกิดของข้าพจ้า ๆ ขอรับพรของท่านด้วยความยินดี กล่าวจากน้ำใจจริง ความยินดีอะไรจะมาสู้ที่ได้เห็นความพร้อมเพรียงกันเช่นนี้ได้ ข้าพเจ้ารู้สึกปลาบปลื้มในความจงรักภักดีของท่านนัก

ข้าพเจ้ามีหน้าที่เป็นประมุขแห่งรัฐบาลสยาม ตามวิสัยของไทยเราย่อมรู้สึกประหนึ่งว่า ข้าพเจ้าเป็นกุลเชฏฐแห่งสกุลใหญ่อันหนึ่งกล่าวคือชาติไทย ความผาสุกและเจริญของชาติไทยจึ่งต้องเป็นข้อคำนึงอันใหญ่ของข้าพเจ้าอยู่เนืองนิตย์ ส่วนท่านทั้งหลายก็เป็นส่วนหนึ่งแห่งชาติไทย จึ่งนับว่าเป็นส่วนหนึ่งแห่งสกุลของข้าพเจ้าอยู่แล้ว แต่นอกจากนั้น ท่านยังเป็น ราชสกุล หรือ สกุล อำมาตย์ ในบ้านเมือง

ซึ่งเป็นเหมือนหนึ่งสกุลย่อยขึ้นอยู่ในสกุลใหญ่อันข้าพเจ้ามีหน้าที่เป็นหัวหน้าโดยตรงอีกชั้นหนึ่ง จึงจำเป็นอยู่เองที่ข้าพเจ้าจะต้องสอดส่องมากขึ้นโดยหน้าที่สองชั้นเช่นนี้ ข้างฝ่ายท่านเล่าต้องขอให้เข้าใจว่า แม้ท่านเป็นผู้หญิงแต่ก็อาจช่วยเหลือกุลเชฏฐของท่านในหน้าที่ดูแลความสุขทุกข์ของชาติได้ไม่น้อยกว่าผู้ชายเลย ขอยกตัวอย่างเช่นการปฏิบัติร่างกายให้สมบูรณ์ด้วยอนามัย ข้าพเจ้ารู้สึกว่าประชาชนพลเมืองบางจำพวกยังเดิรไม่ทัน ยังไม่อยู่ในฐานที่จะเข้าใจความประสงค์ของรัฐบาล ที่ใคร่จะบันดาลให้เขามีชีวิตยืนยาวมั่นคงขึ้น ตั้งแต่รัฐบาลได้ลงมือจัดการสุขาภิบาลและสาธารณสุข สังเกตว่าน้อยนักน้อยหนาที่จะได้รับความช่วยเหลือจากประชาชน ถ้าเขานึกได้ก็มักมีแต่เสียงร้องกล่าวโทษเจ้าพนักงานอยู่เป็นพื้น จริงอยู่ข้าพเจ้าก็ไม่ยืนยันว่าเจ้าหน้าที่ได้ปฏิบัติบริบูรณ์แล้วอย่างดียิ่ง หรือนัย ๑ ถ้าจะกล่าวให้ชัดก็ยังมีบกพร่อง แต่ก็เป็นการจริงเหมือนกัน ถ้าประชาชนพลเมืองต่างรู้สึกหน้าที่ช่วยเหลือ การจะเป็นไปดีขึ้นกว่านี้อีกมาก ข้าพเจ้าเชื่อว่าท่านทั้งหลายคงได้เห็นประจักษ์แก่ตาอยู่เองแล้ว ถ้าฝ่าย ๑ ไม่รู้สึกหน้าที่ไม่ช่วยปฏิบัติการบำรุงอนามัย ก็จะเป็นการหนักอกแก่เจ้าหน้าที่แผนกนี้อย่างยิ่ง ข้าพเจ้าเห็นว่าการเรื่องนี้สำคัญด้วยความ

ที่อบรมมา และหน้าที่อบรมไม่มีใครจะทำดีไปกว่ามารดา ถ้าท่านทั้งหลายจะช่วยข้าพเจ้าในการส่วนนี้ พร่ำสอนโดยอุบายและด้วยทำตัวอย่างให้พลเมืองรู้สึกหน้าที่ของตนด้วย จะมีผลยังความเจริญให้บ้านเมืองขึ้นอีกเป็นส่วนใหญ่

ตามที่กล่าวมานี้คงจะพอเป็นทางแนะนำความคิดของท่านในทางที่จะช่วยเหลือข้าพเจ้าโดยไม่ต้องลำบากสิ้นเปลืองอะไรนัก แต่เป็นการสมหน้าที่อันดียิ่ง

ข้าพเจ้าขอประสิทธิ์ประสาทแก่ท่านทั้งหลายว่า พรที่ท่านให้แก่ข้าพเจ้า จงเป็นผลสำเร็จแก่ท่านด้วย เทอญ

ที่ ๘๑

พระราชดำรัส

ตอบคณะทูตและกงสุลนานาประเทศในงานเฉลิมพระชนมพรรษา ที่พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ณวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๔

ดูกรท่านราชทูต

ข้าพเจ้ามีความยินดีเป็นอันมากที่ได้พบกับพวกทูตและกงสุลทั้งสิ้น กับทั้งที่ได้รับคำอำนวยชัยให้พร โดยอัธยาศัยไมตรีของพวกนี้ ที่ท่านได้มาแสดงในนามของพวกท่านในมงคลสมัยรอบปีอันมีมาอีกแห่งวันอันตรงกันกับวันเกิดของข้าพเจ้า

ข้าพเจ้าขอบใจนัก ที่ท่านได้มีใจเอื้นดูเห็นเป็นประโยชน์ในความเจริญแห่งบ้านเมืองข้าพเจ้า และข้าพเจ้าได้พังแล้วด้วยความพอใจในการที่ท่านกล่าวอ้าง ด้วยไมตรีจิตต์ถึง ความจริงว่า เหตุสำคัญอันยุ่งยากลำบากในเรื่องทรัพย์ที่เป็นอยู่เกือบทั้งโลกนี้มีผลอันมาถึงกรุงสยามแต่เล็กน้อยเท่านั้น

ในวันเกิดของข้าพเจ้าครั้งก่อนเมื่อปีกลายนี้ ท่านกับพวกของท่านได้มีไมตรีจิตต์จนถึงแสดงความวิตกของท่านใน

ลักษณะการเพาะปลูกอันเป็นสมัยไม่ดีอยู่ในครั้งนั้น เพราะเหตุฉะนี้จึงเป็นที่พอใจเป็นอันมากที่ข้าพเจ้าได้มาฟังความที่ท่านกล่าวว่า การที่อาจจะแลเห็นล่วงหน้าไปในผลอันดีของเข้าในนานั้น ก็เป็นอย่างดีที่สุด ข้าพเจ้าแน่ใจว่าเมื่อความมุ่งหมายนี้ได้เป็นขึ้นจริงดั่งคาดไว้ และสิ่งที่หมายทุกอย่างที่จะเห็นว่าเป็นอย่างไร ก็ดูเหมือนว่าชี้ไปให้เห็นว่าจะเป็นการจริงดั่งคาดหมายด้วย รัฐบาลของข้าพเจ้าคงจะไม่ละเลยที่จะประกอบให้เป็นประโยชน์ ในสมบัติที่มีเพิ่มเติมจะใช้ได้ดั่งนั้น ให้เป็นเกิดเป็นผลอันเป็นการเดินก้าวไปในข้างหน้ายิ่งขึ้นในความเจริญแห่งบ้านเมืองของข้าพเจ้าที่ท่านได้เอื้อนกล่าวอ้างมาถึงเพียงนั้น

ในครั้งนี้ข้าพเจ้ามีความประสงค์ที่จะแสดงแก่ท่านทั้งหลายทั้งปวงถึงความที่รู้สึกอยู่ในใจอันลึกซึ้ง ว่าข้าพเจ้าขอบใจรักใคร่ในทางอัธยาศัยของพระราชไมตรี กับทางที่ถ้อยทีต่างมีน้ำใจดีซึ่งได้มีประดิษฐานอยู่ในระวางกรุงสยามกับประเทศทั้งหลาย ที่ท่านทั้งหลายได้เป็นผู้แทนอยู่ณสำนักนี้โดยความสามารถแล้ว กับทั้งขอบใจในการที่ได้มีมากยิ่งขึ้นและเจริญขึ้นในทางไมตรีที่ท่านทั้งหลายได้ช่วยกระทำโดยมิตรจิตต์นั้นด้วย

ข้าพเจ้าขอแผ่เมตตาและขอบใจแก่ท่านทั้งหลายด้วยความเต็มใจ ในการที่ท่านได้แสดงความปรารถนาอันดีที่ให้เป็นความสุขแก่ข้าพเจ้าเอง กับทั้งการที่จะเป็นไปในอนาคตของอาณาประชาชนประเทศนี้ด้วย

ที่ ๘๒

พระราชดำรัส

ตอบในการเปิดสถานเสาวภา ณวันที่ ๗ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๖๕

ได้ฟังคำสมเด็จเจ้าพ้ากรมหลวงนครสวรรค์วรพินิจ น้องชายของข้าพเจ้า ผู้เป็นอุปนายกผู้อำนวยการสภากาชาดสยาม ซึ่งได้กล่าวโดยไพเราะหนักแน่น กับทั้งได้เห็นการปลูกสร้างในสถานเสาวภาอันเป็นที่เจริญตา คู่เรียงเคียงกันกับโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ เป็นที่พอใจพอตาแก่ข้าพเจ้ายิ่งนัก

ในเรื่องสร้างสถานที่พยาบาล อันเป็นที่บรรเทาทุกข์ของประชาชน ข้าพเจ้าเห็นเป็นการสำคัญและจำเป็นยิ่งที่จะต้องให้มีสำหรับพระนคร ดั่งได้เคยกล่าวเป็นหัวข้อความประสงค์ไว้แล้วตั้งแต่เมื่อครั้งเปิดตึกจุฬาลงกรณ์ กับทั้งได้แสดงความประสงค์ที่จะขยายการให้เป็นปึกแผ่น ดั่งที่อุปนายกได้นำมากล่าวเมื่อกี้นี้บ้าง เพราะว่าอนามัยเป็นกรณีย์อัน ๑ ในการปกครองบ้านเมือง ถ้าพลเมืองป่วยไข้ไม่สมประกอบ ต้องนับว่าประเทศนั้นขาดปัจจัยแห่งความ

สมบูรณ์ ฉะนั้นเมื่อมีโอกาสข้าพเจ้าจึงได้ชักชวนตามบรรดาญาติพี่น้องให้ช่วยกันออกทุนทรัพย์เริ่มการขึ้นก่อน

แต่ว่ากระแสแห่งการเรืองนี้ใหญ่โตกว้างขวาง ถ้าจะจัดให้เจริญดีมีคุณประโยชน์จริง จะต้องอาศัยรวมกำลังกันช่วยเหลือไม่แต่หมู่ ๑ คณ ๑ หรือชาติ ๑ ข้าพเจ้าจึงพอใจมากที่ได้เห็นมหาชนทั่วไปทั้งไทยและต่างประเทศได้น้อมใจมาเห็นประโยชน์อย่างเดียวกัน จึงได้ช่วยกันบำรุงจนสามารถขยายกิจการออกไปได้กว้างขวางถึงเพียงนี้

ข้าพเจ้ามีความยินดีที่ได้ทราบสถิติว่ากองวิทยาศาสตร์สภากาชาดสยามได้ช่วยชีวิตมนุษย์ที่ต้องถูกสัตว์ร้ายขบกัด ทั้งได้ทำเชื้อป้องกันโรคระบาดเป็นประโยชน์แพร่หลาย ไม่ฉะเพาะแต่ประชาชนพลเมืองในประเทศนี้ ยังเผื่อแผ่ไปถึงประเทศที่ใกล้เคียงด้วย เมื่ออนามัยเป็นปัจจัยสำคัญแห่งความเจริญของมนุษย์ และเมื่อชาติที่ใกล้เคียงได้มีโอกาสช่วยเหลือเกื้อกูลแก่กันดั่งนี้ มิตรภาพก็จะทวีขึ้นระวางกันและกันทุกที

สำหรับท่านทั้งหลายผู้ที่ได้ช่วยด้วยกำลังกาย กำลังปัญญา กำลังทรัพย์มาแล้วเป็นอันมากในกุศลนี้ ข้าพเจ้าขออนุโมทนาด้วย ข้าพเจ้าไม่จำต้องกล่าวซ้ำอีกว่ากุศลเจตนาของท่านสมกับสาธารณนิยมเป็นอย่างยิ่ง สำหรับเจ้าหน้าที่คณกรรม

การตั้งแต่พระองค์สมเด็จพระมาตุจฉาเจ้าผู้ทรงเป็นองค์สภานายิกา และอุปนายกผู้อำนวยการลงไปจนตลอดทุกชั้นพนักงานซึ่งได้ดำเนินการมาแล้วเป็นอย่างดี ขอให้รับความขอบใจของข้าพเจ้าจงทั่วกัน

ในส่วนความรู้สึกของข้าพเจ้าเองนั้น ข้าพเจ้าจะใคร่กล่าวแสดงน้ำใจแก่ท่านว่า ข้าพเจ้ามีความปีติยินดีเป็นสองสถาน สถาน ๑ เพราะได้กระทำบุพพเปตพลีอันเป็นที่ควรพอใจได้แล้ว อีกสถาน ๑ เพราะได้เห็นชัดว่าพลีอันนั้นจะได้มีผลน้อมไปในทางบำรุงอนามัยแห่งประชาราษฎร์ เป็นอันให้เกิดประโยชน์แก่ชาติบ้านเมืองอันใช่แต่สมด้วยสมัยนิยมเท่านั้น ยังสมด้วยพระราชนิยมของพระชนกชนนีของข้าพเจ้าโดยฉะเพาะอีกด้วย

ในขณะที่พร้อมด้วยกรรมการกาชาดนานาประเทศซึ่งได้มาประชุมสันนิบาตในพระนครกรุงเทพ ฯ เวลานี้ ข้าพเจ้ายินดียิ่งนักที่จะถือเอาโอกาสเปล่งวาจาประกาศิตเปิดสถานเสาวภาตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป ขอสถานที่นี้จงตั้งอยู่มั่นคงจงยังกิจการทั้งปวงให้สำเร็จตามหน้าที่เป็นคุณประโยชน์แก่มนุษย์ชาติ สมดั่งความมุ่งหมายของข้าพเจ้าเทอญ

ที่ ๘๓

พระบรมราโชวาท

พระราชทานแก่อาจารย์โรงเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์ ในวันงานประจำปีของโรงเรียน ณวันที่ ๒๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๖๕

ข้าพเจ้าได้ฟังคำที่พระยาพิทักษ์มานพได้กล่าวแทนท่านทั้งหลาย มีความพอใจเป็นอันมากที่ได้ทราบตามรายงานว่าโรงเรียนที่ข้าพเจ้าได้อุปถัมภ์อยู่นั้นดำเนิรสู่ความเจริญเป็นลำดับสมความคาดหมาย ส่วนผู้ที่เป็นนักเรียนนั้น ข้าพเจ้าเว้นเสียไม่ได้ที่จะแสดงความยินดีพอใจว่า ได้ตั้งใจเล่าเรียนด้วยความอุตสาห จึงได้มีความเจริญแลเห็นได้ทันตาเช่นนี้ ส่วนอาจารย์และครูที่ได้ฝึกหัดนักเรียนจนมีความรู้ปรีชาสามารถนั้น ก็แสดงความอุตสาหวิริยภาพอย่างหน้าปลื้มใจอย่างที่สุด

ข้อความพิเศษที่ข้าพเจ้าอยากจะกล่าวตักเตือนในคราวนี้บางทีจะเป็นข้อที่เข้าใจยากหน่อยสำหรับเด็ก เพราะฉะนั้นขออายัติอาจารย์และครูว่า ให้ช่วยกำหนดจดจำสำหรับเพื่อชี้แจง เพาะนิสสัยของเด็กต่อไป ข้อที่จะเตือนนี้คือความประสงค์ของเราทั้งหลายมากที่สุดคืออะไร? เราต้องการ

เห็นความรุ่งเรืองของชาติเราไม่ใช่หรือ ก็ความรุ่งเรืองของชาตินั้นมีอะไรเป็นมูลเป็นรากเง่า ? ต้องมีความรู้สึกรักบ้านเกิดเมืองนอนของตัวจริง ๆ แต่ก่อนที่จะมีความรู้สึกรักชาติบ้านเกิดเมืองนอนได้เช่นนี้ ต้องเพาะขึ้นมาเหมือนเพาะต้นไม้เหมือนกัน ก็สิ่งที่จะเพาะให้น้ำใจบังเกิดความรักชาติบ้านเมืองได้ ต้องเริ่มเพาะจากความรักคณะของตัวเองก่อน ต้องให้รำลึกอยู่เสมอว่า ตัวอยู่ในคณะนั้นแล้วต้องเอาใจใส่เท่ากับฝากน้ำใจของตัวไว้ในคณะ และต้องหวังดีหวังประโยชน์ของคณะมากกว่าหวังประโยชน์ของตัวเอง บางทีประโยชน์ของคณะอาจจะต้องการให้ตัวบุคคลประพฤติสิ่งซึ่งไม่พอใจหรือไม่สะดวกใจ หรือแม้บางทีถึงกับขอความเสียสละบางอย่าง ผู้ที่รักคณะจริงต้องยอมเสียสละให้ เสียสละความสุข เสียสละความสะดวกของตัวเอง ที่สุดเสียสละร่างกายชีวิต เพื่อประโยชน์ของคณะนี้เป็นธรรมอันหนึ่งซึ่งข้างฝ่ายยุโรปเรียกเป็นภาษาฝรั่งเศสว่า "เอสปรีต์ เดอ คอรป์ส" (Esprit de Corps) ถึงแม้ที่ประเทศอังกฤษก็ใช้ภาษาฝรั่งเศสเป็นศัพท์นี้อยู่ ในประเทศเรานี้ข้าพเจ้าจึงมิได้ดำริศัพท์ขึ้นใหม่ เพราะเป็นศัพท์ที่เขาใช้อยู่ทั่วโลกแล้ว ถ้าหากจะลองค้นดูคงได้คำที่เคยพูดกันมาแล้วว่า "ความรัก

คณะ" "ความเห็นแก่คณะ" แต่ไม่กินความลึกซึ้งเท่าศัพท์ "เอสปรีต์ เดอ คอรป์ส" ของฝรั่งเศสได้เลย เพราะคำแปลของศัพท์นั้นแปลว่า เหมือนเป็นดวงใจหรือเป็นวิญญาณ คือ วิญญาณหรือดวงใจของคณะ หมายความว่า บุคคลที่มีธรรมอย่างนั้นต้องมอบหมดทุกอย่างให้แก่คณะ ถ้าอาจารย์และครูฝึกสอนให้นักเรียนรู้จักมี "เอสปรีต์ เดอ คอรป์ส" รู้จักรักคณะของตัว ไม่ใช่แต่ในเวลาที่ยังคงเป็นนักเรียนอยู่ ถึงแม้ออกจากโรงเรียนไปแล้ว เมื่อไปพบผู้ใดที่เคยเป็นคณะโรงเรียนเดียวกัน ก็ยังมีมิตรจิตต์เผื่อแผ่ต่อไปเสมอ เมื่อพบเพื่อนร่วมคณะเดิมได้มีความสุขก็ควรช่วยยินดี เมื่อประสพพบเขาได้รับความทุกข์ควรพยายามเปลื้องทุกข์อันนั้นโดยวิธีใดวิธีหนึ่งที่พึงจะทำได้ โดยไม่เสียหนทางธรรมที่นับว่าเป็นข้อสำคัญที่จะต้องเพาะขึ้นก่อน เมื่อเพาะ "เอสปรีต์ เดอ คอรป์ส" ขึ้นได้แล้ว การที่จะเพาะความรู้จักรักชาติบ้านเมืองของตัว จึ่งจะเป็นผลได้ดีจริงสมกับที่ปรารถนา เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าขอตักเตือนบรรดาอาจารย์และครูให้ช่วยกันเพาะธรรมที่ข้าพเจ้ากล่าวแล้วนั้น ในดวงใจของนักเรียนให้บังเกิดงอกงามขึ้น สมความประสงค์ของข้าพเจ้าผู้อยากดูอยากแลเห็นว่าผู้ใดได้เข้ามาสู่คณะโรงเรียนของข้าพเจ้าแล้ว เมื่อออกไปในสารทิศใด ก็ต้องให้คนทั้งหลายรับว่าเป็นคนดี

เป็นผู้ที่สมควรจะไว้วางใจเป็นผู้ที่สมควรเชื่อถือว่าดำรงความสัตย์สุจริต รู้จักรักคณะของตัว และยิ่งไปกว่านั้นเมื่อรู้จักรักคณะแล้วต้องรู้จักนึกต่อไปว่า การรักคณะนั้นเอง คือรักชาติบ้านเมือง เพราะชาติเราคืออะไร ? ก็คือเหมือนคณะไทยคณะใหญ่ที่สุด เราเป็นสมาชิกของคณะนั้นทุกคน ควรต้องคิดอ่านช่วยเหลือคณะของเราอย่างดีที่สุด แม้ว่าในเวลาที่จำเป็นเราจะต้องสละความสุขสำราญและแม้อิสสรภาพส่วนตัวเพื่อขอแต่ให้ดำรงอิสสรภาพของคณะดำรงอิสสรภาพของชาติเราไว้ ดั่งนี้จึงจะนับว่าไม่เสียสละเปล่า ถ้าตั้งใจได้เช่นนี้แล้วคณะของเราก็จะยืนยาว และชาติของเราก็จะรุ่งเรือง จะมีผู้นับหน้าถือตาต่อไปชั่วกาลนาน

ในที่สุด ข้าพเจ้าขออำนวยพรให้ท่านทั้งหลายมีความสุขสำราญ เพื่อจะได้ทำการให้เป็นประโยชน์แก่ชาติบ้านเมืองของตัวในกาลเบื้องหน้า

ที่ ๘๔

พระราชดำรัส

ตอบพระบรมวงศานุวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายหน้า ในงานเฉลิมพระชนมพรรษา ที่พระที่นั่งบุษบกมาลามหาพิมาน ณวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๕

ได้ฟังคำพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการฝ่ายหน้ากล่าวอวยพรแก่ข้าพเจ้าวันนี้แล้ว รู้สึกจับใจในถ้อยคำของท่าน จึงขอรับพรไว้ด้วยความยินดี

ในวันนี้ข้าพเจ้าเคยถือเป็นโอกาสที่จะบรรยายถึงกิจการที่เราท่านทั้งหลายได้ช่วยกันปฏิบัติให้เป็นผลลุล่วงไปในระวางรอบปี เพื่อเป็นสวนาภิรมย์ส่งเสริมการข้างหน้าอีกส่วน ๑ ด้วย

สิ่งที่ข้าพเจ้าเห็นน่ายินดีเป็นข้อใหญ่นั้น คือในระวางปีนี้ได้เห็นบัจจัยแห่งความสมบูรณ์ค่อยเริ่มผลิออกมาบางอย่าง เช่นดินฟ้าอากาศเป็นปกติตามสมควรแก่ฤดูกาล เพียงที่จะสันนิษฐานได้ก็ย่อมเห็นประจักษ์อยู่แล้วว่าจะได้ธัญญาหารบริบูรณ์ นับเป็นปีที่อุดมได้ปีหนึ่ง ซึ่งข้าพเจ้าเชื่อว่าประชาราษฎร์ของข้าพเจ้าคงจะค่อยสมบูรณ์ขึ้นกว่าที่แล้วมา

แต่ในที่นี้จำจะต้องกล่าวสักหน่อยว่า ข้าพเจ้ามีความเสียใจยิ่งนักที่ได้เห็นบริษัทพาณิชย์นาวีสยามติดขัดแต่ด้วยอุปสรรคต่าง ๆ นานา แทบจะว่าได้ว่าต้องรับเคราะห์ร้ายมากเกินส่วนที่ควรเป็น เพราะบริษัทนี้เปรียบประดุจตัวอย่างทดลองแห่งพาณิชย์กรรมอันหนึ่งของชาติ และในฐานเช่นนี้แหละที่ข้าพเจ้าเสียใจที่ได้เห็นขลุกขลักดั่งเป็นมาแล้ว

ในส่วนความผาสุกของประชาชน สังเกตเห็นได้ว่าโรคระบาดทั่วทั้งพระราชอาณาจักรไม่มีร้ายแรงเลย ไม่มีเหตุใดที่จะเปรียบได้กับกาฬโรคเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๐ หรือไข้หวัดใหญ่เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๑ หรืออหิวาตกโรคเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๒ ทั้งไม่มีอุบัททวเหตุอันใดซึ่งนับว่าเป็นภยันตรายอย่างสำคัญเกิดขึ้นเลย

ในส่วนการปกครองท้องที่ข้าพเจ้าเห็นว่าถึงเวลาที่จะจัดระเบียบใหม่ จึงได้รวมการปกครองกรุงเทพมหานครเข้าไว้เป็นแผนกเดียวกันกับการปกครองหัวเมืองในกระทรวงมหาดไทย ให้ควบคุมตลอดถึงหน้าที่ตำรวจและอัยยการ เพื่อสะดวกแก่การที่จะสืบหาสาเหตุแห่งโจรกรรม ตลอดจนนำตัวมันขึ้นฟ้องยังโรงศาลให้สำเร็จเด็ดขาดไป แต่ส่วนกรมราชทัณฑ์นั้น เพราะโดยปกติมีหน้าที่ติดพันอยู่กับศาลยุติ

ธรรมยิ่งกว่าแผนกอื่น จึงได้โอนกลับไปไว้ในกระทรวงยุติธรรมตามเดิม

ในเรื่องผู้ร้ายนี้เท่าที่ได้สังเกตเห็นดูชุกชุมขึ้นไม่ว่าที่ไหนไม่ฉะเพาะแต่ในสยามประเทศ ส่วนรัฐบาลไทย นอกจากที่ได้แบ่งปันหน้าที่ใหม่เพื่อกวดขันในเรื่องนี้ยิ่งขึ้นนั้น ยังได้พยายามอีกหลายทาง มีอาทิคือได้ตราพระราชบัญญัติป้องกันลูกเรือหลบหนีจากหน้าที่ในเรือค้าขาย และพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำผิดอาชญาเนื่องแต่วัตถุระเบิดเป็นต้น

การสาธารณสุขได้เป็นไปอย่างดีขึ้นกว่าที่แล้วมา ปรากฏว่าพิพิธภัณฑ์สาธารณสุขที่ได้จัดขึ้นสำหรับแสดงสถิติและสาเหตุและวิธีป้องกันพยาธิภัยนั้น ได้กระทำประโยชน์ในทางศึกษาให้ความรู้ความเข้าใจแก่มหาชนได้แพร่หลาย

การทดน้ำแควป่าสักซึ่งเริ่มทำมาแล้วราว ๖ ปีนั้น บัดนี้นับว่าการก่อสร้างส่วนใหญ่สำเร็จแทบทั้งหมด ถึงได้ทดลองใช้บ้างแล้ว

การสร้างรถไฟได้ตกลงวางรูปกำหนดสะพานพระรามที่ ๖ ข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาเชื่อมรถไฟทั้งปวงในพระราชอาณาจักรโดยโยงเข้ามาหาศูนย์กลางที่สถานีหัวลำโพง ส่วนทางใหม่ที่กำลังทำอยู่นั้นสายตะวันออกเฉียงเหนือได้สร้างมูลดินถึง

เมืองสุรินทร์ สายตะวันออกถึงเมืองกระบินทรบุรี สายเหนือได้จัดการย่นเวลาเดินรถระวางกรุงเทพ ฯ กับเชียงใหม่เป็นเวลา ๒๕½ ชั่วโมง และได้ทำสัญญาศุลกากรทางรถไฟสายใต้ เพื่อสะดวกแก่ราชการที่จะปฏิบัติติดต่อกับประเทศราชมลายูของอังกฤษ

ในส่วนการบำรุงมีหลายอย่างที่ราชการดำเนินไปตามปกติ ไม่มีเหตุจำเป็นจะต้องยกขึ้นกล่าว ข้าพเจ้าจะขอกล่าวแต่ฉะเพาะเหตุที่เป็นพิเศษ การบำรุงบ้านเมืองโดยมากมีอุปสรรคอยู่ที่เรื่องไม่มีเงินพอ ซึ่งถ้าจะคิดถึงความขัดสนทั่วทั้งโลกแล้ว ก็คงต้องเห็นได้ว่าเมืองเรายังนับว่าลำบากน้อย ถึงกระนั้นก็ดียังมีการใหญ่ ๆ ที่ทำค้างอยู่ยังจะต้องทำต่อไป เช่นการรถไฟและการทดน้ำเป็นต้น จึงได้ตกลงให้กู้เงินใหม่อีกเป็นจำนวนสองล้านปอนด์ในตลาดเงินอังกฤษ อนึ่งเพื่อช่วยข้าพเจ้าพิจารณาราชการแผนกนี้ให้ถี่ถ้วนยิ่งขึ้น ข้าพเจ้าจึงได้เลือกสรรองค์มนตรีผู้เป็นที่ไว้วางใจของข้าพเจ้าตั้งขึ้นเป็นสภาการคลัง มีหน้าที่ช่วยข้าพเจ้าดังได้กล่าวมาแล้ว

ท่านทั้งหลายย่อมทราบตระหนักอยู่แล้วว่า ความเจริญแห่งคมนาคมย่อมนำมาซึ่งความวิสสาสะอันสนิทยิ่งขึ้นเสมอระวางนานาชาติ ความวิสสาสะนี้อาจยังผลคือ ความร่วมคิด ร่วมมือให้บังเกิด หรือว่าโดยย่อก็คืออาจเพาะและ

เพิ่มความสามัคคีระวางนานาชาติ รัฐบาลของข้าพเจ้าย่อมใฝ่ใจและตั้งหลักอยู่เสมอที่จะดำเนิรการให้ทันเทียมสมัยนิยมทุกอย่าง ให้สมควรแก่ที่ได้ยินยอมเข้าชื่อเป็นสมาชิกแห่งสันนิบาตชาติ เพื่อเหตุนี้จึงได้ตกลงลงนามและจัดการปฏิบัติตามสัญญา หรือความตกลงระวางนานาชาติเป็นเอนกประการ มีอาทิคือ ได้ลงนามในสัญญาของสันนิบาตชาติซึ่งคุ้มถึงสัญญาเดิมระวางประเทศว่าด้วยลักษณะปราบปรามการค้าทาสขาว และเราได้รับรองด้วยสัตยาบันลงวันที่ ๑๑ เมษายนปีนี้แล้วอย่าง ๑ ได้ทำสัตยาบันรับรองสัญญาระวางประเทศว่าด้วยการเดิรอากาศ และได้ประกาศให้ใช้ในพระราชอาณาจักรสยามแล้วแต่วันที่ ๑๑ กรกฎาคมปีนี้ไปอย่าง ๑ ได้เข้าเป็นภาคีในสัญญาบางอย่างเนื่องในเรื่องเสรีภาพแห่งคมนาคม ตามความที่นานาประเทศได้ตกลงกันที่เมืองบาร์เซโลนาเมื่อเดือนธันวาคมปีก่อนอย่าง ๑ และได้รับรองตามความตกลงของสันนิบาตชาติในเรื่องปราบปรามฝิ่นและโทษที่เกิดจากการติดฝิ่น และเพื่อจะควบคุมการซื้อขายและการใช้ยาที่ประดิษฐ์ขึ้นด้วยฝิ่น ฯ ล ฯ เหล่านี้ จึงได้ให้ตราพระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษขึ้น และให้ใช้ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไปด้วย ในแผนกงานร่วมกับนานาประเทศทั่วไปที่ได้กระทำมาในรอบปีเราจะเว้นกล่าวถึงการอัน ๑ ใน

กรุงเทพฯ นี้เสียไม่ได้ คือการสันนิบาตกาชาดระวางประเทศเมื่อเร็วๆ นี้ งานนี้ย่อมใหม่อยู่ในความจำของท่านทั้งหลายทั่วกันแทบจะไม่ต้องยกขึ้นกล่าวอย่างใดอีก นอกจากว่าข้าพเจ้ามีความปีติภาคภูมิใจมากที่สภากาชาดระวางประเทศให้เกียรติยศแก่บ้านเมืองเรา โดยเข้ามาประชุมครั้งแรกในกรุงเทพฯ

ส่วนการติดต่อกับต่างประเทศทั่วๆ ไปนั้น คงเป็นไปโดยมิตรจิตต์สนิทสนม เราได้ทำสัญญากับรัฐบาลอังกฤษในเรื่องสำนักงานตรวจและใช้หนี้ (เคลียริงออฟฟิซ) อนุโลมตามหลักแห่งสัญญาสันติภาพเมืองแวร์ไซลย์ส เพื่อปฏิบัติการตามหลักรัฐประศาสโนบายที่ได้วางเป็นรูปไว้แล้ว

ในที่สุดข้าพเจ้าขอขอบพระทัยและขอบใจท่านทั้งหลายที่ได้ช่วยข้าพเจ้ายังกรณียกิจ อะไรเล่าจะเป็นที่ยินดีแก่ข้าพเจ้ายิ่งกว่าได้เห็นอำมาตย์ของประเทศสยามปราศจากความประมาท ขอท่านทั้งหลายจงถือเอาคำของข้าพเจ้านี้เป็นอารมณ์ แล้วจงตั้งอยู่ในความไม่ประมาทช่วยกันสอดส่องกระทำกิจการตามหน้าที่ เพื่อความก้าวหน้าต่อไป

ที่ ๘๕

พระราชดำรัส

ตอบพระบรมวงศานุวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายใน ในงานเฉลิมพระชนมพรรษา ที่พระที่นั่งไพศาลทักษิณ ณ วันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๕

ในการที่พระบรมวงศานุวงศ์ และท่านทั้งหลายได้มาอวยชัยให้พรแก่ข้าพเจ้าในสมัยตรงกับวันเกิดของข้าพเจ้านี้ ข้าพเจ้ามีความปีติโสมนัสส์ที่ได้พบปะพรักพร้อมกัน ขอขอบพระทัยและขอบใจจงทั่วและขอรับพรด้วยความยินดี

ท่านที่มาอยู่ในสันนิบาตนี้ ย่อมมีอยู่มากด้วยกันที่มีชนมายุแก่กว่าข้าพเจ้า ซึ่งตามธรรมดาบุคคลทั่วไป ข้าพเจ้าจักไม่มีหน้าที่ให้โอวาทหรือให้พร แต่เพราะหน้าที่พระเจ้าแผ่นดินของข้าพเจ้ามีอยู่ ที่จะต้องทำการปกครองในฐานผู้ใหญ่เหนือชนร่วมชาติดุจบิดา จึงจำเป็นที่ข้าพเจ้าจะต้องพูดในหน้าที่นั้นพอสมควร

บุคคลทั้งปวงไม่ว่าหญิงหรือชายย่อมมีกรณีย์ต่อชาติเป็นหลายประการ ถ้าบกพร่องก็มีผลเสียหายถึงชาติได้ตามมากและน้อย การที่จะกระทำกรณีย์ต่อชาติให้เต็มที่นั้น ไม่

ใช่สิ่งที่เหลือวิสัยปกติชนเลย ชาติที่จะดำรงอยู่ได้ ย่อมอาศัยความพร้อมเพรียงแห่งพสกนิกรผู้เป็นส่วน ๑ ๆ แห่งชาติ ดุจอวัยวะแห่งร่างกายบุคคล เป็นต้นว่าเลือดที่จะเลี้ยงร่างกายจะเกิดได้ก็เพราะได้บริหารร่างกายด้วยอิริยาบถสม่ำเสมอ ได้เดิรได้นั่งได้นอนตามส่วนสมควร ถ้าขาดอิริยาบถเลือดก็บังเกิดไม่สะดวก แต่เผอิญมีอาการที่จะเดิรนักไม่ได้ เพราะเจ็บที่อื่นที่จะกระเทือนไม่ได้ เช่นเจ็บลำไส้หรือเป็นบาดแผล ดั่งนี้ก็จำเป็นต้องขาดอิริยาบถ นับว่าอวัยวะขัดกันอย่าง ๑ ต้องการให้เดิร อีกอย่าง ๑ ต้องการไม่ให้เดิรดั่งนี้ ย่อมเป็นเหตุให้เสื่อมทั่วๆ ไป ฉันใดก็ดีพสกนิกร ถ้าขัดกันพร่ำเพรื่อไปแล้ว จำต้องนำมาซึ่งความเสื่อมแห่งชาติ จริงอยู่เมื่อเราเห็นอะไรไม่ดีจะไม่ให้ติและจะบังคับให้ชอบไปเสียทีเดียวนั้นไม่ได้ แต่เราควรวางขีดขั้นให้ชัดเจนระวางความนิยมฉะเพาะในใจของเรา ส่วนบุคคลไว้ส่วน ๑ กับความได้ความเสียของชาติอีกส่วน ๑ ถ้าเราเว้นของสองสิ่งนี้เสียแล้ว จะมีผลคือ เราจะเกิดไม่พอใจไม่รู้จักสิ้นสุดจนกว่าจะได้เลิกขนบธรรมเนียมและประเพณีทั้งหมด ถึงเกิดความปั่นป่วนดั่งได้เห็นที่อื่นเป็นพะยานอยู่แล้ว ข้าพเจ้าหวังใจว่าท่านทั้งหลายจะเข้าใจความที่ข้าพเจ้าได้กล่าวมานี้ และพิจารณาเหตุผลให้ประจักษ์แจ้ง

เพื่อความร่วมใจเป็นอันหนึ่งอันเดียวในระวางท่านทั้งหลายผู้เป็นส่วน ๑ ของชาติ กับผู้ปกครองของท่าน

ในที่สุดข้าพเจ้าขออวยพรตอบแทนท่านในหน้าที่ข้างบนนี้อีก ขอท่านจงสมบูรณ์ด้วยอายุ วัณณ สุข พล ให้ได้อยู่ด้วยกันค้ำจุนรากแห่งบ้านเมืองที่รักของเราทั้งหลาย จงมีสติรู้สึกฐาน และกรณีย์แห่งพหลนิกรดั่งได้กล่าวมาแล้ว และปฏิบัติไปในทางที่ชอบที่ควรให้เป็นผลสำเร็จทุกประการเทอญ

ที่ ๘๖

พระราชดำรัส

ตอบคณะทูตและกงสุลนานาประเทศในงานเฉลิมพระชนมพรรษา ที่พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ณวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๕

ท่านราชทูต

ความปลาบปลื้มปีติที่ข้าพเจ้าเคยรู้สึกในโอกาสที่ได้พบบรรดาท่านทูตานุทูตและกงสุลทั้งหลายในวันเกิดของข้าพเจ้าทุกๆ ปี กลับบังเกิดขึ้นด้วยเหตุที่ได้สดับถ้อยคำอันไพเราะของท่านราชทูตให้พรแก่ข้าพเจ้าแก่กรุงสยาม และชนชาวสยามในวันนี้

การค้าขายและเศรษฐกิจที่ระส่ำระสายไม่เป็นระเบียบเนื่องมาจากมหาสงครามนั้น ได้แผ่ผลร้ายมาถึงประเทศสยามเช่นเดียวกับประเทศอื่นๆ เหมือนกัน แต่ข้าพเจ้าคิดว่าเราจะได้เห็นความสงบราบคาบในไม่ช้า เมื่อมีธัญญาหารบริบูรณ์ และการค้าขายตั้งตัวได้ตามรูปเดิมแล้ว ข้าพเจ้ารู้สึกว่ากรุงสยามมีหวังในอนาคตอยู่มาก

ข้าพเจ้าขอขอบใจท่านราชทูตสำหรับคำให้พรแก่ตัวข้าพเจ้า กับทั้งราชสำนักและข้าแผ่นดินของข้าพเจ้า ซึ่ง

ท่านได้กล่าวในนามของคณะทูตานุทูตและกงสุลทั้งหลาย และขออำนวยพรด้วยความจริงใจ ให้ท่านทั้งหลายและประเทศที่ท่านทั้งหลายมาเป็นผู้แทนด้วยความปรีชาสามารถ มีความเจริญรุ่งเรืองตลอดกาลนาน

ที่ ๙๗

พระราชดำรัส

ตอบพระบรมวงศานุวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายหน้า ในงานเฉลิมพระชนมพรรษา ที่พระที่นั่งบุษบกมาลามหาพิมาน ณวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๕๒๑

ข้าพเจ้าขอรับพรพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการฝ่ายหน้าด้วยความชื่นชมยินดี

โดยฉะเพาะข้อที่ทูลกระหม่อมอารับสั่งปรารภถึงเรื่องหม่อมฉันเสียญาติผู้ใหญ่และที่ได้เป็นกำลังมากนั้น ขอทูลแด่พระบรมวงศานุวงศ์ทั้งปวงว่า หม่อมฉันรู้สึกจับใจยิ่งนักในข้อที่ทรงรับรองอาสาโดยแข็งขัน แม้หม่อมฉันจะบรรยายความอาลัยในส่วนตัวทั่ว ๆ ไปก็ใช่กาล แต่มีอยู่พระองค์หนึ่งซึ่งจะงดเสียโดยไม่ผิดต่อยุตติธรรมต่อพระองค์ท่านนั้นไม่ได้ คือพระมาตุละที่รักของหม่อมฉัน สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ พระองค์ท่านได้ทรงรับราชการในหน้าที่เสนาบดีว่าการต่างประเทศเป็นเวลานานตั้ง ๓๗ ปี ได้เป็นประโยชน์แก่ราชการแผ่นดิน ทั้งในส่วนตัวหม่อมฉันด้วยเป็นอย่างยากที่จะ

พรรณนาให้สมแก่คุณความดีของท่านได้

ต่อไปนี้จะขอบรรยายการปฏิบัติในขวบปีที่แล้วมาตามราชประเพณีปางก่อน

ข้าพเจ้านึกว่าบางทีท่านทั้งหลายก็จะเห็นพ้องกับข้าพเจ้าเหมือนกัน ในการที่จะยกเรื่องประมวลแพ่งขึ้นพูดก่อนเรื่องอะไรทั้งหมด ความคิดที่จะรวบรวมบรรดากฎหมายทั้งปวงที่ใช้อยู่ขึ้นไว้เป็นประมวลเพื่อหลักฐานมั่นคงนั้น ย่อมเป็นกรณีย์ธรรมดาแห่งทุกๆรัฐบาล แต่มิใช่ภารเล็กน้อยเลย ประมวลแพ่งเป็นของใหม่สำหรับเราที่เริ่มทำขึ้นโดยหลักปัจจุบันนิติศาสตร์ ย่อมเต็มไปด้วยความลำบากที่จะศึกษาเทียบเคียงและเรียงบทเป็นเอนกประการ บัดนี้ก็สำเร็จรูปขึ้นส่วนหนึ่งคือ บรรพ ๑ และบรรพ ๒ ซึ่งได้ให้ออกประกาศตั้งแต่วันฉลองฉัตรรัชชพรรษา และจะได้ให้ใช้ตั้งแต่วันเกิดข้าพเจ้าปีหน้าเป็นต้นไป ข้าพเจ้าขอชมเชยบรรดาผู้เกี่ยวข้องและสมควรจักกล่าวด้วยว่า ความสำเร็จในเรื่องประมวลแพ่งส่วนต้นนี้ มีมูลส่วนใหญ่มาแต่พระอุตสาหสอดส่อง และพระปัญญาสามารถควบคุมการงานแห่งสมเด็จกรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการเป็นประถม และด้วยปัญญาวิริยภาพแห่งสมเด็จเจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์ผู้ได้ดำเนิรการต่อจากพระองค์ท่านมา

อนึ่งในปีนี้ได้ให้ตราพระราชบัญญัติขึ้นใหม่อีกบ้าง ที่สำคัญควรยกขึ้นกล่าวถึงก็คือ พระราชบัญญัติว่าด้วยสมุดเอกสารและหนังสือพิมพ์ เพื่อจัดระเบียบอันยังไม่เคยจัดขึ้นโดยอนุโลมตามหลักอารยะประเทศอื่นๆ พระราชบัญญัติการแพทย์เพื่อควบคุมวางระเบียบบังคับและเลื่อนฐานแห่งการประกอบโรคศิลปะให้สูงยิ่งขึ้นไป และพระราชบัญญัติมาตราชั่งตวงวัด ซึ่งได้ปรารภตระเตรียมกันมานานแล้ว

อนึ่งได้พิจารณาเห็นกันว่า ทุกวันนี้และต่อไปภายหน้านับวันจะทวีธุระเรื่องร่างกฎหมายขึ้นเสมอ ข้าพเจ้าจึงได้ตกลงให้ตั้งระเบียบรวบรวมหน้าที่กฎหมายไว้แห่งเดียวเป็นกรมร่างกฎหมายขึ้นในกระทรวงยุติธรรม เลือกสรรเนติบัณฑิตผู้ชำนาญในนิติสารสกสมัยและปรสมัยเข้าบรรจุรับราชการในกรมนี้

ในส่วนเหตุการณ์ระวางรอบปีที่แล้วมา มีความยินดีที่จะกล่าวได้ว่า ดินฟ้าอากาศเป็นปกติตามฤดูกาล หากจะมีผิดแผกบ้างก็ในเรื่องฝน ที่ตอนต้นชุกทางแถบฝั่งตะวันออกแห่งแม่น้ำเจ้าพระยา กระทำให้น้ำมากเกินต้องการในการทำนา แต่ตอนกลางผ่อนเบาลง และในตอนหลังนี้มีน้ำหล่อเลี้ยงต้นเข้าบริบูรณ์ดี ส่วนในทุ่งตะวันตกแห่งแม่น้ำเจ้าพระยาตอนต้นวิตกว่าน้ำเหนือจะมีมาไม่พอหล่อเลี้ยงต้นเข้า เพราะ

ปรากฏว่าฝนตกน้อยในแถบเหนือ แต่ในตอนหลังมีฝนตกชุกณแถบลุ่มน้ำสุพรรณบุรี การทำนาแถบนั้นจึ่งดำเนิรไปเป็นปกติ นับว่าการทำนาทั่วพระราชอาณาจักรจะได้ผลธัญญาหารอุดมสมบูรณ์ยิ่งกว่าปีที่แล้วมา

การปราบปรามโจรผู้ร้ายอันเป็นปัญหาใหญ่อยู่เมื่อปีกลายนั้น ในปีนี้ได้เกิดเหตุอันน่าหวาดเสียวขึ้นบางราย แต่ข้าพเจ้ายินดีที่จะกล่าวได้ว่า เจ้าหน้าที่ได้รีบร้อนติดตามเป็นผลชัดเจนทันท่วงทีเป็นอย่างควรพอใจแท้ และได้ทราบด้วยว่าในระวาง ๖ เดือนต้นปีนี้ จำนวนผู้ร้ายอุกฉกรรจ์ทั่วพระราชอาณาจักรได้ลดน้อยลงกว่า ๖ เดือนต้นปีก่อนถึง ๓๕๙ เรื่อง ซึ่งประมาณ ๑ ใน ๕ ส่วน

แต่มีเรื่องน่าเสียใจอันหนึ่งเกิดขึ้นจากทางชายพระราชอาณาจักรกล่าวคือมณฑลปัตตานี การที่เกิดมีผู้ร้ายอื้อฉาวขึ้นในมณฑลปัตตานีครั้งนี้ ใคร ๆ พากันเข้าใจว่าเป็นการใหญ่โตจนเกินส่วน ด้วยเหตุว่าเหมือนหนึ่งขะโมยขึ้นนอกชานเรือนย่อมเอะอะดังตังทั่วไปจนนอกบ้าน ข่าวลือกระฉ่อนไปอย่างทวีคูณ ตรีคูณ รัฐบาลได้สอบสวนดูโดยละเอียดแล้ว ข้อใหญ่ใจความก็สรุปได้ว่าคนหมู่น้อยได้ยุแยงขึ้นด้วยโลภเจตนาบ้าง ด้วยความเห็นแก่ตัวบ้าง จนเกิดระส่ำระสาย การทั้งนี้แม้รัฐบาลมีสิทธิที่จะสนองโทษแก่

ผู้ร้ายให้เข็ดหลาบตามส่วนก็ดี แต่ก็ตกลงให้ระงับโดยละม่อม ทั้งได้ผ่อนผันการบางอย่างให้เหมาะแก่ประชาชนมณฑลนั้น ข้าพเจ้าทะนงกล่าวได้ว่าส่วนใหญ่ของราษฎรของข้าพเจ้าในแถบนั้น มีพวกพระยาเมืองมลายูต่าง ๆ เป็นอาทิ มิได้ปรารถนาหรือส่งเสริมจะให้ยุ่งเหยิงขึ้นเลย ตรงกันข้าม เมื่อเกิดเหตุขึ้นพระยาเมืองและศรีตะวันกรมการยังได้เป็นกำลังดับความระส่ำระสายแสดงให้เห็นความจงรักภักดีเป็นอย่างดี ข้อนี้ย่อมทำให้ข้าพเจ้ารู้สึกพอใจเป็นยิ่งนัก เพราะเหมือนหนึ่งว่าพวกพระยาเมืองและศรีตะวันกรมการในมณฑลปัตตานีได้ช่วยข้าพเจ้าสำแดงพะยานให้ปรากฏแก่ตาโลก ว่าข้อความที่ได้มีผู้กล่าวใส่ใคล้นั้นเป็นความไม่จริง และข้าพเจ้าถือเอาโอกาสนี้เพื่อขอบใจบรรดาพระยาเมืองและศรีตะวันกรมการในมณฑลปัตตานี ผู้มีความจงรักภักดีนั้นด้วย

ในกลางปีนี้ได้เกิดไข้ทรพิษขึ้นในพระนครค่อนข้างร้ายแรง แต่เมื่อเจ้าหน้าที่ได้บังคับให้ราษฎรพลเมืองในท้องที่อำเภอชั้นใน ๒๕ อำเภอมาปลูกฝีแล้ว โรคก็บรรเทาลงโดยลำดับ จนกระทั่งเวลานี้นับว่าเป็นปกติแล้ว ส่วนโรคระบาดนอกนี้ไม่มีเหตุร้ายแรงอันใด ได้ให้กรมสาธารณสุขรับช่วงการกำจัดโรคพยาธิปากขอจากสภากาชาดสยาม

มาจัดตามโครงการที่วางขึ้นไว้ต่อไป ส่วนการใหม่ ๆ เนื่องจากการประชุมสันนิบาตกาชาดในบุรพประเทศเมื่อศกก่อนนั้น สภากาชาดสยามก็ได้เริ่มจัดการประชานามัยพิทักษ์และอนามัยศึกษาขึ้น ได้มีการแห่ชักชวนเปิดรับคนเข้าเป็นประชาสมาชิกเป็นครั้งแรกเมื่อปลายเดือนมีนาคมศกก่อน และได้มีงานแสดงอนามัยเมื่อเร็ว ๆ นี้อีกเป็นครั้งที่สอง

การศึกษาซึ่งเป็นส่วนสำคัญได้เริ่มจัดคณะแพทยศาสตร์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยร่วมมือกับรอคคิเฟลเล่อร์มูลนิธิเป็นนานัปปการ เป็นที่มั่นใจได้ว่าการคณะแพทยศาสตร์เป็นอันเข้าฐานแห่งวิชชาชั้นมหาวิทยาลัยอันเป็นอุดมศึกษาได้เต็มที่แล้ว

การทดน้ำ ในการก่อสร้างที่ทำการทดน้ำไขน้ำแควป่าสักตอนใต้นับว่าแล้วเสร็จบริบูรณ์ และได้ใช้ประโยชน์ในการทดน้ำไขน้ำหล่อเลี้ยงต้นเข้าแล้ว

อนึ่งในปีนี้ได้เริ่มการก่อสร้างทดน้ำณแควสุพรรณบุรีขึ้นอีกแห่งหนึ่ง ซึ่งระวางนี้ได้สำรวจเขตต์ที่ดินไว้พร้อมแล้ว จะลงมือก่อสร้างต่อไปในไม่ช้านัก

กิจการอันเกี่ยวกับนานาประเทศในรอบปีนี้ ทางพระราชไมตรียังคงดำรงอยู่โดยสนิทสนมเป็นอันดีทั่วไป ได้

เข้าร่วมมือกับสันนิบาตชาติบ้าง ที่ประชุมนานาชาติอื่น ๆ อีกบ้าง ปรึกษาหารือและตกลงกิจการต่าง ๆ ตามระเบียบเป็นหลายอย่าง ซึ่งเกิดเหตุอันตรายใหญ่หลวงขึ้นในประเทศญี่ปุ่นเมื่อเร็ว ๆ นี้ ก็ได้ส่งเงินห้าหมื่นบาทไปช่วยรัฐบาลญี่ปุ่น นอกจากนี้สภากาชาดประเทศเราก็ได้จัดการเรี่ยไรส่งออกไปยังสภากาชาดญี่ปุ่นอีกต่างหาก

สิ่งที่ควรยกขึ้นพูดอีกอย่างหนึ่ง คือ การอากาศไปรษณีย์ เมื่อศกก่อนได้ทดลองรับส่งสรรพหนังสือและสิ่งของทางอากาศระวางนครราชสีมา ร้อยเอ็ด อุบล การนี้เจริญขึ้นเป็นลำดับ จึงได้ให้อากาศไปรษณีย์พ้นจากสภาพแห่งการทดลอง และอนุญาตให้เพิ่มอัตราค่าไปรษณียากรสำหรับไปรษณีย์ภัณฑ์ที่ส่งผ่านทางอากาศไปรษณีย์บางอย่างขึ้นอีกเท่าตัว เพื่อชดเชยเงินจ่ายตั้งแต่ต้นปีนี้แล้ว ต่อมาจึงได้ให้เปิดสายที่ ๒ เพิ่มขึ้นอีกระวางนครราชสีมา ร้อยเอ็ด อุดรและหนองคาย และได้ทำการร่วมมือกับอินโดจีนฝรั่งเศสอยู่บ้าง เพื่อจะต่อทางเดิรให้ไกลออกไป

ในการรถไฟ ได้ดำเนิรการก้าวหน้าไปในแผนก่อสร้างอีกหลายอย่าง ทั้งได้ออกประกาศกำหนดเขตต์สร้างทางรถไฟแผ่นดินขึ้นอีกสายหนึ่ง ออกจากนครราชสีมาไปยังขอนแก่นด้วย

อนึ่งกรมรถไฟแผ่นดินและกรมทางได้จัดการบางอย่างขึ้นใหม่เพื่อความสะดวกพอสำเร็จลง คือ เปลี่ยนสะพานวัฐข้ามลำน้ำปิงที่นครเชียงใหม่จากไม้เป็นเหล็กและซิเมนต์อย่างถาวรอย่างหนึ่ง ได้สร้างโฮเต็ลที่พักขึ้นที่หัวหินใหม่อย่างหนึ่ง กับได้จัดระเบียบรถเร็วพิเศษระวางเกาะหมากกับสถานีบางกอกน้อยขึ้นใหม่ เป็นเดิรสัปดาหะละสองครั้งอีกอย่างหนึ่ง ทั้งนี้ข้าพเจ้ายินดีถือเอาขณะนี้เป็นฤกษ์ประกาศเปิดและเริ่มใช้ตามปรารถนาณบัดนี้ ขอกิจการทั้งนี้จงเจริญสมความประสงค์ของรัฐบาลทุกประการ

ในที่สุดข้าพเจ้าขอขอบพระทัยและขอบใจท่านทั้งหลายที่ให้พร และพรักพร้อมกันช่วยกระกำกิจการอันเป็นสารประโยชน์ตามสติกำลังความสามารถ ให้แก่ประเทศชาติศาสนาพร้อมด้วยความจงรักภักดีต่อข้าพเจ้านั้นด้วย เมื่อท่านทั้งหลายกอบด้วยสามัคคีและมีจิตต์มุ่งอยู่ในความเจริญแห่งชาติเสมอแล้ว กิจการใดๆ แม้ที่ยากก็อาจกระทำให้บรรลุผลสำเร็จสมปรารถนาได้ ขอจงได้รับคำประสาทพรของข้าพเจ้าตอบแทนคือ ให้เจริญด้วยจตุพิธพรทั้ง ๔ ประการจะมีประสงค์จำนงหมายสิ่งใดที่ชอบที่ควร จงเป็นผลสมความปรารถนาทั่วกัน เทอญ

ที่ ๙๘

พระราชดำรัส

ตอบพระบรมวงศานุวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายใน ในงานเฉลิมพระชนมพรรษา ที่พระที่นั่งบุษบกมาลามหาพิมาน ณวันที่ ๓ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๖

ด้วยความปรีดาปราโมทย์เป็นที่ยิ่ง ข้าพเจ้าขอรับพรอันท่านทั้งหลายถวายฉันทให้เสด็จมาทรงอำนวยให้แก่ข้าพเจ้าด้วยมธุรพจน์น่าฟังครั้งนี้ ถึงแม้ว่าเราทั้งหลายได้พบกันอยู่เนืองๆ เป็นครั้งคราวตลอดปีก็ดี แต่ครั้งใดไม่พร้อมเพรียงเหมือนในงานวันเกิดของข้าพเจ้า ทำให้เป็นที่ชื่นชมยินดีแก่ข้าพเจ้ามิใช่น้อย ความพร้อมเพรียงนี้เป็นมงคลเลิศอันหนึ่งสำหรับตัวข้าพเจ้า ด้วยเหตุว่าความพร้อมเพรียงเป็นดุจหัวใจแห่งคณะ คณะใดมีสามัคคีธรรม คณะนั้นย่อมเจริญ ข้าพเจ้าเป็นประมุขแห่งคณะก็ใคร่จะได้เห็นคณะของตนเจริญเป็นธรรมดา เมื่อมาได้เห็นความพร้อมเพรียงเช่นนี้ก็ย่อมมีใจยินดีเป็นที่ยิ่ง

ฉะนั้นข้าพเจ้าขออำนวยพรตอบท่านทั้งหลาย ขอจงเจริญสุขทุกประการ จงตั้งอยู่ในอนามัยอันสมบูรณ์ จะ

ไปแห่งใดจงเป็นที่พอใจในสโมสรนั้นทุกเมื่อ ในส่วนพระบรมวงศานุวงศ์ขอจงช่วยกันรักษาเกียรติยศและความมั่นคงแห่งราชสกุลจักรี ให้ได้สนองคุณแก่ชาติและปิตุภูมิของเรามิให้หย่อนไปกว่าที่แล้วมาได้ ในส่วนท่านผู้อยู่ในสกุลนอกนั้น ขอท่านจงช่วยกันรักษาเกียรติยศและความมั่นคงแห่งสกุลของท่านโดยนัยเดียวกัน เมื่อเราทั้งหลายได้ร่วมใจกันทำดั่งข้าพเจ้าว่าฉะนี้แล้ว ชาติไทยจักรุ่งเรืองขึ้นโดยลำดับจนชั่วกัลปาวสาน

ที่ ๘๘

พระราชดำรัส

ตอบคณะทูตและกงสุลนานาประเทศ ในงานเฉลิมพระชนมพรรษา ที่พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ณวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๐

ดูกรราชทูต

ในวาระที่ข้าพเจ้าได้มาพบกับพวกทูต และกงสุลทั้งหลายอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งมาชุมนุมพร้อมกันอำนวยชัยให้พรแก่ข้าพเจ้าในมงคลสมัยรอบปีที่มีมาอีกแห่งวันเกิดของข้าพเจ้านี้ ข้าพเจ้ามีความปลาบปลื้มยินดีเสมอเหมือนอย่างแต่ก่อนมา

ข้าพเจ้าได้สดับด้วยเจตสิกสำนึกในถ้อยคำที่ท่านกล่าวอ้างอย่างจับใจถึงวิโยคทุกข์ อันเป็นที่เศร้าโศกอาลัยแห่งพระราชวงศ์ ซึ่งสมเด็จกรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ พระมาตุลาที่รักของข้าพเจ้า ได้มาสิ้นพระชนม์ลงเสียแล้วนั้น เป็นกษัยเหตุอันใหญ่หลวงโดยแท้ ด้วยพระองค์ท่านได้ทรงรับราชการในตำแหน่งเสนาบดีว่าการต่างประเทศมาเป็นเวลาช้านานถึง ๓๗ ปี และตลอดระยะเวลานั้น จะได้

ทรงมีวัตถุที่ประสงค์อย่างอื่นซึ่งโปรดปรานมากขึ้นไปกว่า ที่จะทรงส่งเสริมความวิสสาสะกับนานาประเทศอันมีประดิษฐานอยู่โดยผาสุกให้สนิทสนมยิ่งขึ้นนั้นก็หาไม่ ข้าพเจ้าจึงขอบใจนัก ที่ท่านมีน้ำจิตต์อารีแสดงความเคารพถวายในครั้งนี้

อนึ่ง ข้าพเจ้าขอบใจอีกด้วย ที่ท่านมีความเมตตาฝักใฝ่ในฐานเศรษฐกิจแห่งประเทศนี้ และฉะเพาะอย่างยิ่งในเชิงปริมาณธัญญาหาร อันเป็นบ่อกำลังใหญ่ยิ่งของชาตินั้นด้วยความฝักใฝ่เช่นนี้ ย่อมเป็นพะยานให้เห็นว่าท่านเอาใจใส่ในปกติสุขแห่งประชาชนของข้าพเจ้านั้นเพียงใด

ข้าพเจ้าขอขอบใจท่านทั้งหลายทั่วกัน ที่มีความปรารถนาอันดีเพื่อความสุขของพระราชินีและตัวข้าพเจ้าเอง กับทั้งขอแสดงไมตรีจิตต์อย่างจริงใจในส่วนตัวท่านทั้งหลาย กับบรรดาประเทศที่ท่านมาเป็นผู้แทนอยู่ด้วยความปรีชาสามารถณพระราชสำนักนี้ด้วย

ที่ ๕๐

พระราชดำรัส

ตอบในการเปิดโรงทหารกองพันที่ ๑ กรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ณ วันที่ ๑๕ เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๗

ข้าพเจ้ามีความพอใจเป็นอันมากที่ได้รับเชิญให้มาทำพิธีเปิดโรงทหารของกองพันที่ ๑ กรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ของสมเด็จพระชนกนาถของข้าพเจ้า กรมนี้ต้องนับว่าเป็นกรมสำคัญสำหรับกองทัพบกสยาม เพราะเป็นเหมือนตัวอย่างแรกจัดตั้งขึ้นเป็นกรมทหารอย่างสมัยใหม่ และมีพระเจ้าแผ่นดินได้เคยทรงเป็นผู้บังคับการมาแล้วถึง ๒ พระองค์ ก็ทำให้เป็นที่ยินดีสำหรับไม่ใช่แต่ทหารที่ได้มาประจำอยู่กรมนี้ ทั้งสำหรับทหารบกทั่วไป เพราะการที่สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินและพระบรมวงศ์ได้มาอยู่ในกรมทหารก็เหมือนเป็นญาติกับทหารทั่วไป เมื่อกรมทหารมหาดเล็กเป็นกรมแรกของกองทัพบกสยามอย่างสมัยใหม่เช่นนี้ จึงเป็นการสมควรอยู่ที่จะได้มีโรงอันเป็นสง่าเชิดชูเกียรติยศของกรม ด้วยความรู้สึกความเห็นเช่นนี้ ข้าพเจ้าจึงได้ให้สร้างโรงใหม่

นี้ขึ้น และกระทรวงกลาโหมก็ได้จัดการขึ้นเป็นแบบแผนอย่างงดงามไม่ใช่สำหรับแต่ทหารเท่านั้น ต้องนับว่าเป็นเครื่องประดับพระนคร เป็นเครื่องเชิดชูเกียรติยศทั้งกองทัพบกและทั้งพระนครด้วย เมื่อโรงได้สำเร็จลงในเวลานี้ เป็นโอกาสเหมาะท่านเชิญข้าพเจ้ามาเปิดข้าพเจ้าจึ่งมีความยินดีที่ได้มาทำพิธีนั้น ด้วยความหวังใจว่าแต่นี้ต่อไปทหารที่ได้เข้ามาอยู่ในโรงนี้จะมีความสุขสำราญไร้โรคาพาธ และจะได้มีแก่ใจตั้งหน้ารับราชการให้สมแก่ที่เป็นทหารสำหรับป้องกันชาติศาสนาพระมหากษัตริย์ เพื่อจะได้รักษาพระบรมเดชานุภาพและอิสสรภาพของชาติให้รุ่งเรืองยั่งยืนต่อไป ขอทหารทั้งหลายที่เข้ามาอยู่ในโรงนี้จงมีความเจริญด้วยจตุพิธพร และถ้าจะมีเวลาใดจำเป็นที่จะต้องต่อสู้ศัตรูขอให้ได้มีชัยชะนะ

ที่ ๕๑

พระราชดำรัส

ตอบในการเสด็จพระราชดำเนินเปิดโรงเรียนมนุษยนาควิทยาทาน
ณวันที่ ๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๒๗

ข้าพเจ้ามีความยินดีที่ได้รับเชิญมาในวันมงคลนี้ เพื่อมาเปิดสถานศึกษา ที่บรรดาศิษยานุศิษย์ของพระอุบัธยาจารย์ของข้าพเจ้าได้พร้อมใจกันจัดสร้างขึ้น ตั้งแต่แรกเริ่มมา พอข้าพเจ้าได้ทราบความคิด ก็อนุโมทนาเห็นชอบด้วย เพราะอนุสสาวรีย์ใด ๆ ที่จะทำขึ้นเพื่อให้ชวนชนรำลึกถึงผู้มีอุปการคุณจะทำด้วยอิฐปูนอย่างใด ก็ไม่ดีเท่าที่จะสร้างขึ้นด้วยน้ำใจของผู้ที่มีกตัญญู ข้อนั้นสำคัญเป็นอันมาก อีกทั้งเมื่ออนุสสาวรีย์นั้นเป็นรูปร่างอย่างนี้ คือเป็นศึกษาสถาน ก็ยิ่งนับว่าเป็นอนุสสาวรีย์ใหญ่ยิ่งกว่าตัวสถานที่นี้เอง เพราะเหตุว่าผู้ที่จะมารับการศึกษาไปจากศึกษาสถานนี้ ย่อมจะต้องรำลึกถึงศึกษาสถานที่ตนได้รับประโยชน์ และไม่ว่าจะมีอายุยืนยาวไปเท่าใด คงจะยังรำลึกถึงและยังจำได้อยู่เสมอ เมื่อรำลึกถึงศึกษาสถานที่ได้รับประโยชน์แล้ว ย่อมต้องเลยรำลึกถึงคุณวิเศษของสมเด็จพระมหาสมณะเจ้า ที่มีพระนาม

ปรากฏอยู่ประจำศึกษาสถานนี้ อีกประการหนึ่งก็จะรำลึกได้ว่าสมเด็จพระมหาสมณะเจ้าพระองค์นี้กล่าวได้ว่าเป็นมหาบุรุษสมพระนามที่มีว่า "มนุษยนาค" คือเป็นพญานาคสำคัญในหมู่มนุษย์องค์หนึ่งได้ ได้ทรงอุทิศพระองค์เพื่อประโยชน์ของชนหมู่ใหญ่มิได้ทรงลืมเลยสักขณะเดียวว่า พระองค์ได้ทรงมีพระชาติอันประเสริฐได้ทรงกำเนิดในพระราชวงศ์จักรี ย่อมต้องตั้งพระทัยที่จะเผยแผ่พระเกียรติยศแห่งพระราชวงศ์นั้นมากที่สุดที่จะทรงสามารถทำได้ ถึงแม้ตามแบบโบราณก็มีอยู่ว่า เชื้อพระราชวงศ์นอกจากที่จะทรงเผยแผ่เกียรติคุณของพระราชวงศ์ โดยทางหน้าที่โดยตรง คืออย่างนักรบยังอาจจะมีวิธีเผยแผ่ได้โดยทางกรุณาต่อมนุษย์ทั่วไป และวิธีที่จะให้พระราชวงศ์เป็นญาติกับพระศาสนาก็ไม่มีอย่างใดดียิ่งไปกว่าที่เชื้อพระราชวงศ์นั้นจะเข้าทรงผนวชอยู่ในพระศาสนา สมเด็จพระมหาสมณะเจ้าพระองค์ได้ตั้งพระหฤทัยมาแต่ต้นว่าจะทรงดำเนิรปฏิปทาอย่างนั้น ก็ได้ทรงยึดเหนี่ยวมั่นอยู่เสมอ เรียกได้ว่าเท่ากับได้ทรงสละทั้งหมด สละพระชนมายุ สละความสุขสำราญทุกอย่าง สำหรับที่จะทรงประกอบกรณียอันนั้นให้ดี จะหาผู้ใดเสมอเหมือนได้โดยยาก ตลอดเวลาที่ข้าพเจ้าก็ดีหรือใคร ๆ ที่เป็นศิษย์ได้เคยฟังเคยทราบ พระองค์เอาพระทัยใส่มากในการศึกษา

และมีพระประสงค์ยั่งยืนอยู่เสมอว่า อยากจะช่วยอุดหนุนการศึกษาให้ดีที่สุด เพราะฉะนั้นพวกท่านทั้งหลายที่เป็นศิษยานุศิษย์มาคิดตั้งศึกษาสถานขึ้นสำหรับเป็นอนุสสาวรีย์ ข้าพเจ้าเชื่อแน่ว่าถ้ามีญาณวิถีทางใดที่อาจจะทรงทราบได้ถึงแล้ว คงจะทรงพระปีติโสมนัสส์และทรงอนุโมทนาในกิจการของท่านทั้งหลายเป็นแน่แท้

ในที่สุดข้าพเจ้ารู้สึกยินดีที่ได้มีโอกาสเป็นประมุขในหมู่ท่านทั้งหลาย และในหน้าที่นั้นได้มาที่โรงเรียนนี้ เพื่อมาจัดการเปิดโรงเรียน ข้าพเจ้าหวังใจว่าโรงเรียนที่จะได้เปิดใหม่นี้ จะมีประโยชน์สมแก่ความคิดความปรารถนาของข้าพเจ้าเอง และท่านทั้งหลายโดยทั่วไป เพื่อสำหรับจะได้เพิ่มพูนความปีติของเราทั้งหลาย เพิ่มพูนประโยชน์แก่กุลบุตรที่จะเป็นกำลังแก่ชาติของเราต่อไป อีกทั้งเป็นเครื่องส่งเสริมพระเกียรติคุณของสมเด็จพระมหาสมณะเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส และเพื่อจะให้ปรากฏว่านี่เป็นอนุสสาวรีย์ของพระองค์ท่าน ข้าพเจ้าจึงได้ประกาศนามโรงเรียนว่า "มนุษยนาควิทยาทาน" ขอให้ผู้ที่ได้มากระทำกิจติดต่อด้วยโรงเรียนนี้ ทั้งที่เป็นอาจารย์และครูและศิษย์ จงได้รับความสุขสำราญสะดวกในกิจการที่มุ่งกระทำและบริบูรณ์ด้วยพรทั้งสี่ มีความประสงค์สิ่งใดขอให้สมมโนรถ

ที่ ๕๒

พระราชดำรัส

ตอบข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายเสวกามาตย์ราชบริพารในพระราชสำนักน้อมเกล้า ฯ ถวายรถยนตร์เป็นรถพระบรรทม ณวันที่ ๑๒ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๗

ข้าพเจ้าได้ฟังถ้อยคำอันไพเราะที่ท่านได้กล่าวให้รถยนตร์กระบวนนอนแก่ข้าพเจ้า อีกทั้งได้เห็นรถยนตร์อันทำด้วยฝีมืออันวิจิตรนั้นด้วยแล้ว ทำให้ข้าพเจ้ารู้สึกยินดีรับสิ่งซึ่งราชเสวกพร้อมใจกันน้อมนำมาให้ข้าพเจ้า ถ้าแม้ว่าข้าพเจ้าจะยังมิได้เคยทราบโดยตระหนักแน่ในความจงรักภักดีที่ท่านทั้งหลายมีอยู่ต่อตัวข้าพเจ้าแล้ว ข้าพเจ้าก็คงจะต้องรู้สึกได้โดยมั่นคงในครั้งนี้เป็นแน่แท้

อนึ่ง ข้าพเจ้าขอถือโอกาสนี้เพื่อขอบใจคุณหญิงรามราฆพ ที่ได้ให้เรือปิคนิคแก่ข้าพเจ้าลำ ๑ ซึ่งเป็นเรืออันทำด้วยฝีมืออย่างวิจิตร เป็นพะยานแห่งความจงรักภักดีที่คุณหญิงรามราฆพมีต่อข้าพเจ้าโดยแท้ ทำให้ข้าพเจ้ารู้สึกจับใจยิ่งนัก

ราชเสวกทั้งปวงที่พร้อมใจกันให้รถยนตร์ก็ดี คุณหญิงรามราฆพผู้ให้เรือก็ดี ข้าพเจ้ามาเล็งเห็นใจว่า นอกจากความจงรักภักดีซึ่งมีอยู่ต่อตัวข้าพเจ้าโดยฉะเพาะ ยังมีความมุ่งหมายให้ความสะดวกแก่ข้าพเจ้า ในการเดิรทางไปมาเพื่อประโยชน์ในทางราชการอันเป็นกรณีย์ของข้าพเจ้าอีกด้วย ฉะนั้นนับว่าเท่ากับได้ช่วยราชการแผ่นดินโดยทางอ้อมอีกส่วนหนึ่ง จึ่งควรรับความขอบใจเป็นพิเศษ

ทางพระพุทธศาสนา ท่านได้กล่าวถึงบุญทานว่ามี ๑๐ ประการ ดั่งมีบทประพันธ์เป็นพระคาถาไว้ในขุททกนิกายว่า

อนฺนำ ปานำ วตฺถำ ยานำ มาลาคนฺธำ วิเลปนำ
เสยฺยาวสถำ ปทีเปยฺยำ (ทานวตฺถู อิเม ทส) ฯ

แปลว่า "วัตถุทาน ๑๐ อย่างเหล่านี้คือ เข้า ๑ น้ำ ๑ ผ้า ๑ ยาน ๑ ระเบียบดอกไม้ ๑ ของหอม ๑ เครื่องทา ๑ ที่นอน ๑ ที่อาศัย ๑ ประทีปตลอดถึงสิ่งที่เป็นอุปการแก่ประทีป ๑"

อนึ่ง ในเทวตาสังยุตต์ มีพระพุทธภาษิตทรงตอบเทวดา ประพันธ์ไว้เป็นพระคาถาว่า

อนฺนโท พลโท โหติ วตฺถโท โหติ วณฺณโท
ยานโท สุขโท โหติ ทีปโท โหติ จกฺขุโท ฯ

แปลว่า "ให้อาหาร ชื่อว่าให้กำลัง ให้ผ้า ชื่อว่าให้วัณณ ให้ยาน ชื่อว่าให้ความสุข ให้ประทีป ชื่อว่าให้ดวงตา"

ก็และท่านทั้งหลายได้ให้รถยนตร์และเรือแก่ข้าพเจ้าครั้งนี้ นับว่าเท่ากับให้ความสุขแก่ข้าพเจ้าในเวลาที่ข้าพเจ้าจำเป็นจะต้องไปเดินทางเพื่อประโยชน์แห่งราชการในหน้าที่ของข้าพเจ้า ฉะนั้นข้าพเจ้ารู้สึกคุณของท่านทั้งหลายมากอยู่ ข้าพเจ้าขอกล่าวอนุโมทนาด้วยพระคาถา อันมีอยู่ในปัญจกนิบาตอังคุตตรนิกายว่า

มนาปทายี ลภเต มนาปี
อคฺคสฺส ทาตา ลภเต ปุนคฺคี
วรสฺส ทาตา วรลาภี จ โหติ
เสฏฺฐนฺทโท เสฏฺฐมุเปติ ฐานี
อคฺคทายี วรทายี เสฏฺฐทายี จ โย นโร
ทีฆายุ ยสวา โหติ ยตฺถ ยตฺถุปฺปชฺชติ ฯ

แปลว่า "ผู้ให้ของชอบใจ ย่อมได้ของชอบใจ ผู้ให้ของเลิด ย่อมได้ของเลิศ ผู้ให้พร ย่อมได้พร ผู้ให้ของประเสริฐ ย่อมถึงฐานอันประเสริฐ นรชนผู้ให้ของเลิด ให้พร ให้ของประเสริฐ นรชนผู้นั้นเกิดในที่ใดๆ ย่อมเป็นผู้มีอายุ มียศ ในที่นั้นๆ

ในที่สุดนี้ข้าพเจ้าขออำนวยพรแด่ท่านทั้งหลายที่พร้อมใจ

กันให้รถยนตร์แก่ข้าพเจ้า และขออำนวยพรแด่คุณหญิงรามราฆพผู้ให้เรือแก่ข้าพเจ้าด้วย ดั่งนี้

สพฺพโรควินิมุตฺโต สพฺพสนฺตาปวชฺชิโต
สพฺพเวรมติกฺกนฺโต นิพฺพุโต จ ตุวํ ภว ฯ

ขอท่านจงเป็นผู้พ้นแล้วจากโรคทั้งปวงด้วย เว้นแล้วจากความเดือดร้อนทั้งปวงด้วย ล่วงเสียซึ่งเวรทั้งปวงด้วย ท่านจงเป็นผู้ดับทุกข์ทั้งปวงด้วย

อนึ่ง ขอท่านผู้มีใจดีประสาทสุขให้แก่ข้าพเจ้าจงเป็นผู้เจริญสุขทุกทิวาราตรีกาล เกษมสำราญนิราศสรรพอุปัททวันตราย ด้วยอานุภาพพระรัตนตรัย จะอยู่หรือไปณหนใดจงประสพแต่สุขสิริสวัสดิ์พิพัฒนมงคลทุกเมื่อ เทอญ

ที่ ๙๓

พระราชดำรัส

ตอบในการทรงเปิดเขื่อนและประตูระบายน้ำคำบลท่าหลวง
ณวันที่ ๒๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๗

ข้าพเจ้าได้ฟังรายงานของเสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการที่ได้อ่านมาแล้ว ก็เปรียบเหมือนแสดงประวัติการที่สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๕ พระองค์ผู้เป็นพระบรมชนกนาถของข้าพเจ้า ได้ทรงพระราชดำริเริ่มมาแล้วแต่ก่อน ส่วนข้าพเจ้าผู้เป็นรัชชทายาทของพระองค์ ก็จงใจที่จะดำเนินตามกระแสพระบรมราโชบาย อันเกิดจากพระราชหฤทัยที่ทรงพระเมตตาต่ออาณาประชาชนในพระราชอาณาจักรนี้ กิจการทดน้ำตามที่เสนาบดีเกษตราธิการได้แสดงมาแล้วนั้น ดำเนินได้ช้ากว่าตัวข้าพเจ้าเองปรารถนาอยู่ เพราะติดขัดด้วยเรื่องการเงินไม่สู้จะสมบูรณ์เท่าที่หวังแต่ก่อน ด้วยเหตุการณ์ต่าง ๆ อันมิใช่ความผิดของเราในกรุงสยามนี้ดอก แต่หากเป็นอุบัททวเหตุใหญ่หลวงเกิดขึ้นในโลก คือมหาสงครามเป็นอาทิ แต่ถึงกระนั้นก็ดี กิจการทดน้ำได้ดำเนินตลอดมา เพราะเจ้าหน้าที่มีความจงรักภักดี และความภักดีนั้น

ย่อมเดือนจิตต์ของเจ้าหน้าที่ทุกคน ตั้งแต่เสนาบดีลงไป ให้บังเกิดมีความอุตสาหวิริยภาพมิได้ย่อท้อต่ออุปสรรคทั้งหลาย จนได้ทำการขั้นต้นนี้สำเร็จพอที่จะเริ่มใช้ได้ แม้แต่การขั้นต้นเท่านี้ก็แลเห็นอยู่แล้วว่าเป็นการใหญ่ อันอาจจะหวังผลใหญ่โตได้มากต่อไปข้างหน้า ความสมบูรณ์ของกรุงสยามนั้น เราท่านรู้กันอยู่แล้วว่า จะมีได้ก็โดยทางบำรุงการเพาะปลูก ซึ่งเป็นกิจการประจำบ้านเมืองของเรามาช้านานแล้ว เพราะฉะนั้นข้าพเจ้ามีความเห็นอยู่เสมอว่าผลที่จะได้เห็นถึงแม้จะช้าก็จะได้เห็นโดยแน่นอน ซึ่งเมื่อได้มาเห็นแล้วเช่นนี้ เราและท่านทั้งหลายทั้งหมดควรจะช่วยกันยินดี ที่กรุงสยามได้ดำเนิรขึ้นสู่ความวัฒนอีกขั้นหนึ่ง

ข้าพเจ้ายินดีมากที่ได้รับเชิญมาเปิดประตูระบายน้ำวันนี้ และขอถือโอกาสเพื่อชมเชยเจ้าหน้าที่ที่ได้ทำการเริ่มขึ้นอย่างงดงาม และข้าพเจ้าเชื่อแน่ว่า ถึงแม้ต่อไปก็คงจะกระทำการที่ยังค้างอยู่นั้นให้ลุล่วงไปเร็วที่สุดด้วยความอุตสาหวิริยภาพอันบังเกิดจากความจงรักภักดีตามที่ข้าพเจ้าได้กล่าวมาแล้ว

พระพุทธเจ้าทรงยังความยินดีให้แก่เหล่าศากยราชเมื่อประทับบนอปราชิตบัลลังก์ ภายใต้ควงไม้ศรีมหาโพธิเหนือดอกบัวคือแผ่นดิน ได้ทรงชะนะพญามารที่จะมาผจญ

ฉันใด ขอกิจการที่ท่านทั้งหลายผู้เป็นเจ้าหน้าที่จะกระทำต่อไปจงลุล่วงชะนะอุปสรรคอันเปรียบเหมือนพญามารและมารเสนา ขอกิจการของท่านทั้งหลายที่จะตั้งใจกระทำเพื่อประโยชน์แห่งชาติบ้านเมืองจงเป็นงานที่ชอบ จงประสพวันดี ฤกษ์ดี ยามดีในทุกเมื่อ และท่านทั้งหลายที่ได้ตั้งใจทำการด้วยความจงรักภักดี จงรับพรให้มีความเจริญสุขสิริสวัสดิ์พิพัฒนมงคลอิฏฐวิบุลยผลทั่วกัน เทอญ

ที่ ๔๔

พระราชดำรัส

ตอบพระบรมวงศานุวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายหน้า ในงานเฉลิมพระชนมพรรษา ที่พระที่นั่งบุษบกมาลามหาพิมาน ณวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๗

ดูกรท่านทั้งหลาย บัดนี้เป็นวันครบรอบปีแห่งวันเกิดข้าพเจ้า ข้าพเจ้ามีความยินดีที่ได้มีโอกาสต้อนรับท่านทั้งหลาย และแสดงกิจการอันพึงระลึกในระวางขวบปีอย่างเช่นที่เคยมาแล้วในปีก่อน ๆ

กิจการที่นับว่าเป็นพิเศษในปีที่แล้วมามีอยู่บ้าง เป็นต้นว่าเมื่องานฉัตรมงคล เนื่องในการที่ข้าพเจ้าได้ครองราชสมบัติมาถึงปีที่ ๑๕ ข้าพเจ้าได้ให้อภัยทานแก่นักโทษดั่งบัญชีที่ประกาศให้ทราบทั่วกัน และเพื่อความไม่ประมาทประการหนึ่ง เพื่อตั้งหลักฐานให้เป็นระเบียบในการปกครองอีกประการหนึ่ง ข้าพเจ้าได้ปรึกษาองคมนตรีตกลงตราพระราชกฎมนเทียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ขึ้นไว้ฉะบับ ๑

เมื่อตอนกลางปี ข้าพเจ้าได้ออกไปเที่ยวทางรถไฟสายใต้ เลยออกไปในเขตต์สหรัฐมลายูผ่านนครไทรบุรี เประ สลา-

งอ นครสัมปิลัน ยะโฮร์ กะทั่งถึงเมืองสิงคโปร์ แล้วกลับมาพักอยู่ที่เกาะหมาก แล้วกลับมาพักอยู่กับอุปราชปีกษ์ใต้ที่สงขลา ความตั้งใจที่ได้ออกไปในครั้งนี้ก็คือจะออกไปพักผ่อนอารมณ์ แต่บรรดาเจ้าของท้องที่ตั้งแต่ผู้สำเร็จราชการอังกฤษและสุลต่านผู้ครองนครลงไปตลอดทุกชั้นข้าราชการและพ่อค้าคฤหบดีและสมณาจารย์ในท้องที่นั้นทุกชาติศาสนาได้พากันต้อนรับเป็นอย่างดี และให้เกียรติยศด้วยน้ำใจจงรักจนกะทั่งเป็นการเอิกเกริกใหญ่โตเกินคาดหมาย ทั้งนี้ถึงแม้จะผิดความที่ตั้งใจไว้แต่เดิมก็จริง แต่ข้าพเจ้าจะเว้นเสียไม่ได้ที่จะกล่าวชมเชยสนองคุณของเขาทั้งหลายที่มีน้ำใจกรุณาต่อตัวข้าพเจ้าและบรรดาผู้ที่ไปด้วยเป็นอย่างดีและอย่างสนิทสนมยิ่ง ไม่ว่าจะไปแห่งใด ย่อมมีเครื่องเตือนใจอยู่เสมอว่าทั้งรัฐบาลอังกฤษและประชาชนพลเมืองไม่ว่าสูงหรือต่ำ ไม่ว่าชาติหรือศาสนาใด ๆ ต่างมีน้ำใจที่จะให้ความสุขและความเพลิดเพลินแก่ข้าพเจ้าด้วยกันทั่วหน้า ข้าพเจ้ารู้สึกอยู่ว่าการที่ได้ไปเที่ยวนั้น ไม่เปล่าประโยชน์ในทางการเมืองทีเดียว เพราะอย่างน้อยก็เป็นเครื่องสนับสนุนความไมตรีระวางประเทศและระวางเพื่อนบ้านส่วน ๑ กับเป็นทางเพิ่มเติมความรู้ของข้าพเจ้าเองด้วยอีกส่วน ๑

อนึ่ง เมื่อเดือนก่อน ข้าพเจ้าได้ขึ้นไปเปิดการทดน้ำที่ท่าหลวงเป็นฤกษ์และได้เที่ยวตรวจดูทั่ว นับว่าได้เห็นกิจการส่วนใหญ่ของการทดน้ำแล้ว ท่านทั้งหลายย่อมทราบอยู่แล้วว่าความคิดที่จะทดน้ำแควป่าสักลงมาใช้สำหรับทุ่งนาเบื้องตะวันออกแห่งแม่น้ำเจ้าพระยานี้เป็นการใหญ่หลวงเพียงไร เป็นการที่ต้องใช้เงินเป็นจำนวนนับด้วยโกฏิ ซึ่งรัฐบาลได้ตกลงลงทุนไปด้วยความหวังจะให้เป็นประโยชน์แก่การทำนาของราษฎรเป็นที่ตั้ง เพราะได้คิดเห็นกันว่ากำลังของประเทศสยามอยู่ที่การทำนาและสินค้าเข้า หน้าที่ที่จะพึงปฏิบัติต่อไปเพื่อความสำเร็จประโยชน์อย่างยิ่งนั้นตกอยู่แก่ราษฎรผู้ทำนาที่จะประกอบการเข้าหา หรือช่วยตัวเอง กล่าวคือ เมื่อรัฐบาลได้ทำทางน้ำใหญ่อันเป็นชลประทานให้แล้ว ราษฎรผู้ทำนาต้องรู้จักรักษาและใช้น้ำที่ทดมาให้อย่าให้สิ้นเปลืองเปล่าประโยชน์ เป็นต้นว่า อุตส่าห์ทำคันนารับน้ำกันน้ำจึงจะได้ผลดีตามที่ควร ข้อนี้ข้าพเจ้าหวังในความฉลาดและความอุตสาหของราษฎรที่จะเชื่อฟังความเห็นของเจ้าพนักงานผู้ชำนาญซึ่งจะได้แนะนำ แล้วและพากเพียรทำให้นาของตนเป็นนาดียิ่งขึ้น จะเป็นเจ้าของนาก็ดี หรือผู้เช่าผู้ทำก็ดี ก็ต้องช่วยกัน เพราะย่อมมีส่วนได้ส่วนเสียอยู่ด้วยกันทั้งนั้น

เมื่อได้ทำถูกต้องตามลักษณะเช่นว่ามานี้ จึงจะได้ประโยชน์สมกับทุนรอนและความเหน็ดเหนื่อยยากที่รัฐบาลได้สละให้ไปแล้วเป็นหนักหนานั้น

เมื่อศกก่อนข้าพเจ้าได้ปรารภถึงประมวลแพ่งที่ได้ประกาศไปแล้ว ๒ บรรพ บัดนี้ข้าพเจ้ามีความยินดีที่จะกล่าวว่า เจ้าหน้าที่ได้ร่างและตรวจบรรพ ๓ ว่าด้วยการพาณิชย์ขึ้นเป็นรูปสำเร็จอีกบรรพ ๑ ได้ให้ออกประกาศในวันนี้ให้ใช้ได้ตั้งแต่วันที่ ๑ มกราคมพุทธศกหน้าพร้อมกับบรรพ ๑-๒ กฎหมายบรรพ ๓ ที่ประกาศใหม่นี้เป็นหลักสำคัญในการค้าขาย ไม่ต้องสงสัยคงจะเป็นเครื่องช่วยให้ฐานแห่งการค้าขายของเราสะดวกดียิ่งขึ้น

ยังมีความสำคัญที่กล่าวถึงอีกข้อ ๑ ก็คือ เรื่องฝิ่นซึ่งแต่เดิมรัฐบาลสยามได้ตั้งหลักรัฐประศาสโนบายพยายามที่จะจัดการห้ามการใช้ฝิ่นให้หมดสิ้นไปโดยลำดับ ดังปรากฏอยู่ในพระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงเมื่อรัตนโกสินทรศก ๑๒๗ (พ.ศ. ๒๔๕๑) จนถึงได้ตราพระราชบัญญัติฝิ่นขึ้นใช้ตั้งแต่ต้น พ.ศ.๒๔๖๔ ในปีนี้สันนิบาตชาติมาชักชวนรัฐบาลของข้าพเจ้าให้ไปช่วยกันคิดปราบปรามความชั่วร้ายอันเกิดแต่ฝิ่นในเดือนพฤศจิกายนที่เมืองเยเนวา ซึ่งฝ่ายเราพิเคราะห์ดูเห็นว่าหลักแห่งข้อปรารถนาของเขาไม่ผิด

แผกไปจากรัฐประศาสโนบายเดิมของเรา จึงได้ส่งผู้แทนไปช่วยเขาด้วยความเต็มใจ เพราะเห็นว่ายิ่งดีแก่ฝ่ายเราเสียอีกที่สันนิบาตชาติมาคิดการอันจะให้ผลตรงกับความมุ่งหมายเดิมของเรานี้

การที่เกี่ยวนานาประเทศระวางรอบปีนี้ นอกจากได้ร่วมมือกับนานาชาติปรึกษาหารือและตกลงด้วยกิจการตามระเบียบบางอย่างแล้ว สิ่งที่ควรนำมากล่าวก็คือ สัญญาส่งผู้ร้ายระวางประเทศสยามกับอเมริกาเป็นการตกลง ได้ประกาศให้ใช้เมื่อวันที่ ๒๔ มีนาคมศกก่อน ยังการสำคัญยิ่งกว่านี้คือสัญญาใหม่ระวางสยามกับญี่ปุ่นได้ว่ากล่าวกันมาถึงผลสำเร็จอีกฉะบับหนึ่ง สัญญานี้ได้ลงมือกระทำสัตยาบันและแลกเปลี่ยนกันที่กรุงเทพ ฯ เมื่อวันที่ ๒๒ ธันวาคมนี้เสร็จแล้ว

ส่วนทางพระราชไมตรีติดต่อกันระวางต่างประเทศกับฝ่ายสยามเป็นการเรียบร้อยดียิ่งตลอดมา

ในปีนี้ดินฟ้าอากาศนับว่าถูกต้องตามฤดูกาล หากตอนกลางปีฝนจะงดบ้าง ในตอนปลายฝนตกบริบูรณ์ การทำนาได้เริ่มลงมือตามปกติ มีเหตุน้ำท่วมต้นเข้าเสียหายบ้างที่นครปฐมและน่าน กับเสียหายมากที่จังหวัดหนองคายและนครพนม นอกจากนั้นไม่มีเหตุเสียหาย เมื่อว่าโดยทั่วกัน

ก็เป็นการเสียหายในส่วนน้อย พอหวังได้ว่าการทำนาในพระราชอาณาจักรจักได้ผลธัญญาหารอุดมสมบูรณ์เป็นอย่างดี

ในเรื่องเงินแผ่นดินเวลานี้ตกอยู่ในฐานขาดแคลน งบประมาณรายจ่ายสูงกว่ารายได้มาก แต่การสาธารณประโยชน์เช่นการทดน้ำและรถไฟยังค้างอยู่อีกมาก จึ่งต้องกู้เงินที่ตลาดเงินอังกฤษอีกสามล้านปอนด์มาใช้ในทางนี้

การศึกษาแห่งชาติในระวางรอบปีนี้ มีบางอย่างที่เกี่ยวเนื่องที่ได้จัดไปเพื่อให้ดำเนินทันสมัย เช่นได้ตั้งสภานิติศึกษา โดยยกโรงเรียนกฎหมายเดิมและระเบียบการสอบไล่วิชากฎหมายชั้นเนติบัณฑิตมารวมไว้เป็นระเบียบ กับได้ประกาศเพิ่มหน้าที่ให้กรรมการหอพระสมุดสำหรับพระนครเป็นผู้อำนวยการจัดการตรวจรักษาของโบราณในพระราชอาณาเขตต์ขึ้นอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งเวลานี้ก็ได้จัดไปบ้างแล้ว เช่นได้ลงมือตรวจค้นและจัดตั้งพิพิธภัณฑ์สถานที่ลพบุรี ที่วัดพระศรีสรรเพ็ชร์ในพระนครศรีอยุธยา และรวบรวมแปลศิลาจารึกครั้งกรุงสุโขทัยเป็นต้น

ในแผนกรถไฟได้ถือฤกษ์ให้เปิดใช้ทางจากแปดริ้วถึงกระบินทรบุรีระยะ ๑๐๐ กิโลเมตร์ในวันนี้แล้ว ขอความสวัสดิมงคลจงยังผลบังเกิดแก่รถไฟสายนี้สืบไป

ในที่สุดข้าพเจ้าขอขอบพระทัยและขอบใจท่านทั้งหลาย ที่ได้มาพร้อมเพรียงกันอวยชัยให้พรแก่ข้าพเจ้า ส่วนท่านเล่าขอจงได้รับพรตอบแทน ขอให้มีความเจริญทั้งในส่วนราชการ ส่วนตัว เพื่อเป็นประโยชน์ช่วยชาติของเราทุกประการ

ที่ ๕๕

พระราชดำรัส

ตอบพระบรมวงศานุวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายใน ในงานเฉลิมพระชนมพรรษา ที่พระที่นั่งอุทยานมหาพิมาน ณวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๕๒๗

ข้าพเจ้าได้ฟังคำพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการฝ่ายในที่พระองค์เจ้าภาพรประภา ทรงรับฉันทกล่าวอวยพรข้าพเจ้าเป็นอย่างไพเราะ ข้าพเจ้ารู้สึกจับใจเป็นอันมาก และขอรับพรของท่านทั้งหลายไว้ด้วยน้ำใจโสมนัสส์อย่างยิ่ง

ตามที่ท่านทั้งหลายว่า กาลล่วงมาได้เป็นที่ผาสุกอยู่ด้วยกัน และต่อไปจะตั้งหน้ารักษาไว้ซึ่งเกียรติยศเกียรติคุณให้เป็นไปสมแก่ฐานันดรตามควรแก่ฐานานุรูปนั้น เป็นที่พอใจข้าพเจ้านัก ข้าพเจ้าเองไม่ปรารถนาสิ่งใดยิ่งขึ้นไปกว่า แต่ที่ว่าท่านทั้งหลายเป็นแต่เพียงสตรีหาอาจจะช่วยเหลือข้าพเจ้าในการบ้านเมืองได้มากนั้น ข้าพเจ้าต้องขอเห็นอีกอย่างหนึ่งทีเดียว กล่าวคือ เห็นว่าในหน้าที่สตรีก็ย่อมมีกรณีย์ที่สำคัญที่จะพึงช่วยชาติได้เป็นเอนกนัย เช่นบางท่านก็มีหน้าที่รับราชการซึ่งเป็นหน้าที่โดยตรงของสตรี บางท่านก็เป็นผู้

มีบุตรบุตรีและมีหน้าที่ทะนุถนอมอบรมกุลบุตรและกุลบุตรี ให้รู้จักกรณีย์อันพึงกระทำเพื่อประโยชน์แห่งชาติศาสนาและพระมหากษัตริย์ บางท่านก็กระทำคุณประโยชน์แก่เพื่อนร่วมชาติโดยช่วยประสาทอนามัย เช่นบำรุงสภากาชาด เป็นต้น ซึ่งล้วนเป็นพะยานว่าสตรีอาจช่วยข้าพเจ้าในการบ้านเมืองได้หาน้อยไม่ อย่างไรก็ดีข้าพเจ้าขอขอบพระทัยและขอบใจท่านทั้งหลายที่พร้อมกันอวยพรชัยให้แก่ข้าพเจ้า และขอท่านทั้งหลายจงได้รับพรของข้าพเจ้าให้เจริญสุขทั้งกายและใจ จะมีความปรารถนาใด ๆ ในสิ่งที่ชอบจงสมมโนรถทั่วกัน เทอญ

ที่ ๕๖

พระราชดำรัส

ตอบคณะทูตและกงสุลนานาประเทศในงานเฉลิมพระชนมพรรษา ที่พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ณวันที่ ๓ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๗

ดูกรท่านราชทูต

สุนทรกถาที่ท่านได้กล่าวในนามของคณะทูตานุทูตและกงสุลทั้งหลายนั้น ข้าพเจ้าได้ฟังแล้วด้วยความชื่นชมยินดีเป็นอันมาก ด้วยเป็นคำที่ท่านอำนวยชัยให้พรแด่ข้าพเจ้าในวาระอันบรรจบครบรอบปีแห่งวันเกิดของข้าพเจ้านี้ประการหนึ่ง และอีกประการหนึ่ง เป็นคำที่ท่านแสดงความพึงใจในทางการบำรุงกิจการภายในเมืองของข้าพเจ้า และทั้งการรักษาทางพระราชไมตรีอันมีอยู่โดยผาสุกอย่างดียิ่งระวางพระราชอาณาจักรของข้าพเจ้าและประเทศที่ท่านเป็นผู้แทนอยู่ด้วยความปรีชาสามารถณพระราชสำนักนี้ด้วย

โดยที่นานาชาติจะต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันมากขึ้นทุกที การบำรุงกรุงสยามนี้ ดั่งจะพึงเห็นได้จากรายประเภทซึ่งท่านได้กล่าวจำแนกกิจการอันได้ดำเนิรก้าวหน้าไปในรอบขวบปีที่แล้วมานั้น ย่อมจะดำเนิรไปโดยบรรทัดทางแห่ง

ปัจจุบันสมัย และทั้งจะนำความสัมพันธ์กับไพรัชชประเทศสู่ฐานอันสนิทสนมเป็นนิจนิรันดร์ยิ่งขึ้นด้วย

ฉะนี้ การที่ข้าพเจ้าเดินทางไปตรวจราชการรถไฟหลวงสายใต้ จึงได้นำให้ข้าพเจ้าเลยไปเยี่ยมเยือนประเทศมลายูที่ใกล้เคียง กับทั้งเสตรตส์เสตเติลเมนส์ด้วย การที่ข้าพเจ้าได้ไปเยี่ยมเยือนประเทศนั้น ๆ และทั้งการที่ข้าพเจ้าได้รับความปัจจุคมน์ต้อนรับเป็นอย่างดีตลอดทั่วทุกระยะที่เดินทางไปนั้น ทำให้ข้าพเจ้าเชื่อแน่ในประโยชน์ที่จะพึงได้รับจากการเยี่ยมเยือนเช่นว่านี้ในอันที่จะทำให้ทางพระราชไมตรีกับนานาประเทศแน่นแฟ้นยิ่งขึ้นด้วย ดังนี้ ข้าพเจ้าจึงมามีความหวังว่าจะได้ไปเยี่ยมเยือนประเทศอื่น ๆ ต่อไปในภายหน้าเหมือนอย่างคราวที่แล้วมานี้อีกด้วย

อนึ่ง เพื่อจะกระทำให้ทางพระราชไมตรีและความเข้าใจอันดีซึ่งมีอยู่แล้วโดยผาสุกนั้นมั่นคงยิ่งขึ้น รัฐบาลของข้าพเจ้าได้พยายามเพื่อจะให้ได้แก้ไขบรรดาสัญญาอย่างเก่าทั่วไปโดยถือเอาความสมธรรม และการให้ประโยชน์ซึ่งกันและกันโดยเสมอภาคเป็นหลัก

ข้าพเจ้ามีความยินดีที่จะได้เห็นผลสำเร็จในการนี้บ้างแล้ว และอาศัยไมตรีจิตต์ของบรรดารัฐบาลซึ่งท่านทั้งหลายเป็นผู้

แทนอยู่นั้น ข้าพเจ้ามีความหวังอยู่ว่าคงจะได้รับผลสำเร็จต่อไปอีกตามเวลาอันควร

ส่วนข้าพเจ้าเองนั้น ขอให้ท่านทั้งหลายเชื่อมั่นเถิดว่าข้าพเจ้ามีไมตรีจิตต์ต่อท่านอยู่เนื่องนิตย์ และด้วยความสำนึกอารมณ์เช่นนี้ ข้าพเจ้าขอขอบใจท่านทั่วกันที่ได้มีแก่ใจอำนวยพรให้ข้าพเจ้ามีความสุขสำราญ และให้อาณาประชาชนของข้าพเจ้ามีความเจริญรุ่งเรืองต่อไปด้วย